

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR KAFEDRASI

O‘ZBEKISTONNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH STRATEGIYASI

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi
tomonidan o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan.*

TOSHKENT–2021

UO'K: 3.0
KBK 74.58
O'56

O'ZBEKISTONNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH STRATEGIYASI. O'quv qo'llanma. – T.: «INNOVATSION RIVOJLANISH NASHRIYOT-MATBAA UYI» – 2021, 326 bet.

ISBN 978-9943-7629-4-7

Ushbu o'quv qo'llanmada zamonaviy texnologiyalar asosida dars o'tishning uslublari va barcha mavzular bo'yicha namunaviy ssenariylar bayon qilingan. Mavzular bo'yicha tarqatma materiallar, mavzu mazmuni va har bir mavzuning shaklan xilma-xilligi mazkur qo'llanmaning tavsifli xususiyatidir.

O'quv qo'llanma talabaning mustaqil, ijodiy fikrlashi, keng, chuqur siyosiy dunyoqarashga ega bo'lishi uchun muammolar qo'yish asosida yozilgan.

В этом учебном пособии описаны современные методы обучения и образцовые сценарии по всем темам. Раздаточные материалы по темам, содержанию тем и разнообразию форм каждой темы являются описательными особенностями данного пособия.

Учебное пособие написано на основе постановки задач так, чтобы у студента было самостоятельное, творческое мышление, широкий, глубокий политический кругозор.

This tutorial describes current training methods and sample scenarios for all topics. Handouts on topics, content of topics and variety of forms of each topic are descriptive features of this manual.

The textbook is written on the basis of setting tasks so that the student has independent, creative thinking, a wide, deep political outlook.

UO'K: 3.0
KBK 74.58

**Mualliflar: B.A. ALIYEV, A. MUXTAROV, T.O. NOROV,
N.N. QODIROV, J.K. BAYALIYEV, A.MUZAFFAROV**

Mas'ul muharrirlar:

B.Toshev – yuridik fanlari doktori, professor;
X.Xaitov – yuridik fanlari doktori.

Taqrizchilar:

B.B. Qodirov – yuridik fanlari doktori;
N.Alimatova, – falsafa fanlari nomzodi, dosent;
D.Ernazarov – siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori PhD, dosent.

ISBN 978-9943-7629-4-7

© «INNOVATSION RIVOJLANISH NASHRIYOT-MATBAA UYI» – 2021.

KIRISH

Korrupsiyaga qarshi kurash dunyo miqyosida ilgari ham bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan bir bo‘lib qolmoqda. Bu illatga qarshi kurash dunyoning ko‘plab mamlakatlarini qamrab olmoqda. O‘zbekiston Respublikasi ham korrupsiyaga qarshi kurashga o‘z hissasini qo‘shib kelmoqda. Hozirgi paytda respublikamizda korrupsiyaga qarshi kurash doirasida bir qator dasturlar qabul qilindi va ular bo‘yicha keng qamrovli ishlar amalga oshirilib kelinmoqda.

2017-yil 2-fevraldagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonunining qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2752-sonli qarorida Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha idoralararo komissiyasini tuzilishi, mazkur Komissiya to‘g‘risidagi Nizomni tasdiqlanishi, mazkur Nizomda Komissiyaning asosiy vazifalari, huquq va majburiyatlari aniq belgilab qo‘yilganligi mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish hamda uning oldini olish ishlarini tizimli ravishda olib borilishiga shart-sharoitlar yaratadi va korrupsiyani oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar ijrosini samarali ta‘minlanishga xizmat qiladi.

Keyingi yillarda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan korrupsiya illati yillar davomida tomir otganligi to‘g‘risida o‘zining chiqish va maruzalarida korrupsiyaga qarshi kurashish jamiyat va davlat oldida turgan dolzarb masala ekanligini takror-takror qayd etib kelmoqda.

Shu bois ham, davlatimiz rahbari o‘zining saylov oldi ma‘ruzalaridan birida ushbu muammoga alohida e‘tibor qaratib, *“bugungi kundagi yana bir ustuvor vazifamiz – mamlakatimiz rivojiga to‘siq bo‘layotgan yovuz illat, ya‘ni korrupsiya va uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashish, huquqbuzarlikni oldini olish masalalarini samarali hal etishdan iborat”* deb ta‘kidlagan edi.

Bu dolzarb mavzuni o‘rganish va keng jamoatchilikka targ‘ib qilish, ayniqsa mamlakatimizning kelajakdagi istiqbolini belgilovchi yosh avlod, talaba yoshlar o‘rtasida mavzuga oid bilim va tajribalarini oshirish maqsadida turkum ilmiy, ilmiy-uslubiy, uslubiy qo‘llanmalar yaratish vazifalari, zaruriyati tug‘ildi. Shunday o‘quv qo‘llanmalardan biri mazkur qo‘llanma hisoblanadi.

Mazkur o‘quv qo‘llanmada quyidagi mavzularni o‘z ichiga olgan:

Birinchi bobda: Korrupsiya tarixi, tipologiyasi, korrupsiyani axloqiy baholash, korrupsiya turlari, korrupsiya xizmatlari bozori, shaxsiy manfaat, korrupsion illatning boyitish joylari, sud tizimidagi korrupsiya korrupsiyaning zarari, korrupsiyaning maqbul darajasi, xalqaro savdoda korrupsiya, korrupsiyaning sabablari, yuqori darajadagi korrupsiya sabablari, korrupsiyaga qarshi kurash mavzulari tahlil qilingan.

Ikkinchi bob: korrupsiyaga qarshi jahon tajribasi deb nomlangan bo‘lib, unda: Singapurning korrupsiyaga qarshi strategiyasi, Finlandiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasi, Shvetsiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasi, Rossiyadagi korrupsiya, Yaponiya, Avstraliya, Indoneziya, AQSH tajribasi kabi mavzular bo‘lib, jahon davlatlarida korrupsiya illati va unga qarshi kurash strategiyalari qalamga olingan.

Uchinchi bobda, Korrupsiyaning iqtisodiy tahlilida, korrupsiya bo‘lgan iqtisodiyotda resurslarni taqsimlash modeli, asosiy agent nazariyasi bayon qilingan.

To‘rtinchi bob: O‘zbekistonda poraxo‘rlik va korrupsiyaga qarshi kurash siyosati bobida: poraxo‘rlik va korrupsiya tushunchasi va e’tirof qilinishi, poraxo‘rlikning tavsiflanishi, jarimalar, siyosat, muhim xavf sohalari, korrupsiya to‘g‘risidagi axborot qanday topshirilishi kerak, korrupsion jinoyatlar jinoiy javobgarlik kabi masalalar tahlil qilingan. Bu bobni yoritish asnosida, mamlakatimizda uning amaliy va huquqiy asosi bo‘lgan qonunlar misolida yondashildi. Biz bu o‘quv qo‘llanmada qisman noan’anaviy tarzda faqat umumiy falsafiy jihat bilan birga aniq qonunlar vositasida, bevosita qonunlar va qonunosti hujjatlarni to‘liq keltirdik. Maqsad, korrupsiya illati haqida umumiy va mavhum tasavvurdan ko‘ra, u haqida aniq tasavvurga ega bo‘lish va unga jazolar xususida aniq huquqiy bilimlarga ega bo‘lish samari ekanligini isbotlash. Bu bobda: O‘zbekistonda korrupsion holatlar, ularning xususiyatlari va qarshi kurash strategiyasi hamda huquqiy asoslari, O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurash to‘g‘risida Qonuni”, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi” Farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Korrupsiyaga qarshi

kurashish to'g'risida" Qarori, "Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining Qonunining qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" Qarori, 2019–2020-yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi qabul qilindi, shuningdek, "Taraqqiyot strategiyasi markazi", Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etilganligi misolida yoritildi.

Beshinchi bob, korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha xalqaro qonunchilik deb nomlangan bo'lib, unda Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar va shartnomalar, ayniqsa, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi", boshqa xalqaro, mintaqaviy va davlatlararo ittifoqlar doirasida tuzilgan shartnomlar misolida tahlil qilindi va shu Konvensiya hamda shartnomlarni matnlari keltirildi.

Oltinchi bob, Islomda korrupsiya – ma'naviy-axloqiy illat sifatida deb nomlangan bo'lib, bu bobda, Islomda korrupsiyaning asosiy ko'rinishi bo'lgan riboxo'rlik, rishvaxo'rlik, sudxurlik kabi illatlarga berilgan ta'rif va tavsif, pora va uning turlari, sudxo'rlik mavzulari tahlil qilingan.

I BOB. KORRUASIYA TUSHUNCHASI, UNING KELIB CHIQUISH TARIXI, TURLARI VA DARAJALARI

Korrupsiya nima? Bu haqda hammaning o'ziga xos tasavvuri, tushunchasi bor, albatta. Qonunda unga shunday ta'rif berilgan: «**korrupsiya** — shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek, bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish».

Qonunda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlar, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy madaniyatni yuksaltirish, korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni aniqlash, ularga chek qo'yish, javobgarlikning muqarrarligi kabi masalalar aniq belgilab qo'yilgan.

Mazkur qonun bilan yaqindan tanishish, uning har bir moddasini chuqur o'rganib, hayotimizga tatbiq etishga intilish, sodda qilib aytganda, korrupsiya balosining naqadar mudhish illat ekanini tushunish, mustaqil idrok etish, eng muhimi, unga qarshi kurashish har birimizning fuqarolik burchimizdir.

Dunyoda korrupsiyaning turi ham, tavsifi ham juda ko'p. Uning kelib chiqish sabablarini ochish, unga qarshi kurashishning samarali yo'llarini topish bo'yicha olimlar, turli institutlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan yuzlab, minglab tadqiqotlar o'tkazilgan. Turli ko'rsatkich va raqamlar aks etgan jadvallar yaratilgan, o'ziga xos reytinglar tuzilgan. Hatto korrupsiyaning xilma-xil formulalari ham ishlab chiqilgan. Bu boradagi ishlar va izlanishlar izchil davom etmoqda.

Ijtimoiy-tarixiy vaziyat, fuqarolarning huquqiy dunyoqarashi, davlat tuzilishi, iqtisodiy rivojlanish omillaridan kelib chiqib, har bir davlat korrupsiyaga qarshi o'ziga xos usullarda kurashmoqda. Bu borada eng samarali yo'l hali topilgan emas. Chunki korrupsiya bir qarashda oddiy jinoyat bo'lib ko'ringani bilan aslida uning kelib chiqishi va yashovchanlik sabablari juda chigal va murakkabdir.

Bir davlatda natija bergan usul boshqa davlatda u qadar samara ko'rsatmasligi mumkin. Shuning uchun har bir davlat va jamiyat

korrupsiyaga qarshi kurashish yo‘lini o‘zi tanlaydi, aniqrog‘i, qanday yo‘l to‘g‘ri ekanini hayot ko‘rsatadi. Qonunda korrupsiyaga qarshi kurashni keng qamrovda olib borish choralari ko‘zda tutilgani, bu borada har bir masalaga alohida e‘tibor qaratilgani bejiz emas.

Korrupsiya so‘zi «sotish», «sotilish» degan ma‘nolarni ham anglatar ekan. Rahbar yoki mas‘ul kishi qanday qilib korrupsiyaga qo‘l uradi? Bunga qanday omillar sabab bo‘ladi? Bu savollarga javob har xil bo‘lishi mumkin. Lekin shunisi aniqki, sotadigan, sotiladigan odam hech bir vazifani ko‘ngildan bajarmaydi.

Korrupsiyaga aloqador odam qonunni buzishidan tashqari, o‘zining kimligini, e‘tiqodi, ma‘naviyati qay darajada ekanini oshkor qiladi. Bunday odam nafaqat moliyaviy ziyon-zahmat yetkazadi, balki davlatni, demokratiyani behurmat qilib, obro‘cini to‘kadi, unga non-tuz berib katta qilgan, ilmu hunar, obro‘ va mansab bergan el-yurtning yuziga oyoq qo‘yadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari va prinsiplarini belgilashda bunday huquqbuzarlik uchun javobgarlikning muqarrarligini ta‘minlash masalasi qat‘iy hisobga olingan.

Korrupsiyaga aralashgan, bu jirkanch illatga qo‘l urgan odam uchun ulug‘ narsalar, mo‘tabar tuyg‘ularning qadri yo‘qoladi. Bunday odamlar hayotda hamma narsani sotib olish va sotish mumkin, deb o‘ylaydi. Ular hech kimga, imon-e‘tiqodga ishonmaydi, ayni paytda bunday kimsalarga hayot uchun aziz sanaladigan hech narsani ishonib bo‘lmaydi. Chunki ular ota-onasi, qarindosh-urug‘lari, yoru birodarlari, mahalla-ko‘yning yuzini yerga qaratishdan, boshini egishdan uyalmaydi.

Qonunga ko‘ra, korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha faoliyatni amalga oshiruvchi, bu jarayonda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtirish uchun Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasi tashkil etilishi belgilangan. Ushbu komissiyani shakllantirish va uning faoliyati tartibi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanishi qayd etilgan. Bu me‘yor korrupsiyaga qarshi kurashning doimiy va izchil tus olishida muhim ahamiyatga ega. Konstitutsiyamizga muvofiq Prezident fuqarolarning huquqlari va erkinlik-

lariga, O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi va qonunlariga rioya etilishining kafilidir.

Hammamiz yaxshi bilamiz, qonun huquqiy munosabatlarni tartibga soladi. Vakolatlar, huquq va majburiyatlarni, amalga oshiriladigan chora-tadbirlarni belgilab beradi. **Agar qonun hayotda ishlamasa, uning bir necha varaq oddiy qog‘ozdan farqi qolmaydi. Shunday ekan, «korrupsiya haqida qonun qabul qilindi, endi hammasi iziga tushib ketadi», deb o‘ylash, xotirjamlikka berilish katta xato bo‘ladi. Korrupsiya balosidan qutulish, islohotlarni uning changalidan ozod etish haqida hammamiz o‘ylashimiz, buning zaruratini har birimiz yuragimizdan o‘tkazishimiz, unga qarshi qat’iy kurashishimiz kerak.**

Bu kurash kundalik hayotimizdagi oddiy holatlardan boshlanadi. Shifokordan yaxshiroq maslahat olish, navbatni tezlashtirish, reyting daftarchasiga tuzukroq baho qo‘ydirish va hokazo vaziyatlarda o‘zimizni munosib tutishimiz lozim bo‘ladi.

To‘g‘ri, hayotda turli holatlar va harakatlarga duch kelamiz. Ba’zida ko‘z o‘ngimizda qonunlar buziladi, inson huquqi, qadr-qimmati poymol etiladi. Bunday vaziyatlarda chorasizlikdan odamning boshi gangib qoladi. Lekin unutmaylik, yilning Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili deb belgilanishi, shu munosabat bilan joriy etilayotgan o‘zgarish va yangilanishlar fuqarolar chorasiz qolganida yordamga keladi. O‘lis qishloqlardagi murojaatlarning ham ovozi eshutiladi.

Odamlarning tabiatiga o‘xshab rahbaru mas’ullar ham har xil bo‘ladi. «Jamoada hamma qulaylik o‘zim uchun, bu tashkilot menga bir paytlardagi xizmatlarim, farog‘atda yashamog‘im uchun berilgan, marhamat, qolganlar aravasini o‘zi amallab tortaversin» qabilida tor va eskicha o‘ylaydigan, «oldi-berdi»ni faoliyatining bir qismi deb tushunadigan, demokratik qonun-qoidalarni yetarlicha idrok eta olmaydigan rahbarlar ham yo‘q emas. Shuning uchun qonunda aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish, xususan, davlat organlari va boshqa tashkilotlar xodimlarining huquqiy savodxonligini oshirish choralari ko‘zda tutilgan.

Qonunda belgilanganidek, ta’lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy ta’lim va tarbiyani kuchaytirish

masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. **To'g'ri ishlab, to'g'ri yashash saodatini bolalikdan, yoshlikdan o'rgangan odam mard va halol bo'ladi. Adolatsizlik, qonunga hurmatsizlik, kasbu amalga, ishonchga xiyonat qilib bo'lmasligini o'qib-uqqan, poraxo'rlik va korrupsiyaga, suiiste'molchilikka qarshi o'zida immunitet hosil qilgan yoshlar kelajakda jur'atli, vijdonli inson bo'lib etishadi.** Qonunga, tartib-qoidalarga hurmat saqlab, el-yurtga sadoqat bilan xizmat qiladi. Halol mehnat bilan topilmagan boylik totli bo'lmasligini, hech kimga buyurmasligini, yaxshilik emas, yomonlik va kulfat keltirishini tushunadi.

Bir yosh kadr mas'uliyatli vazifaga kelsa, amalga ega bo'lsa, bundan ota-ona, qarindosh-urug' qanchalik quvonadi?.. Bu tabiiy va ezgu tuyg'u, albatta. Lekin ba'zi noto'g'ri, zararli illatlar, bilib-bilmay, tushunib-tushunmay yo'l qo'yib beriladigan odatlar ham borki, ularni aslo esdan chiqarmasligimiz kerak. Gohida shunday bo'ladiki, yaqinlar, og'a-inilarning «o'g'lim yoki og'ayni, mana, ishlayapsanku, opangni uzatilayotgan qiziga durustroq sovg'a bergin, amakingning yetmay turgan mashina puliga yordam qilib yuborgin, qiynalib yuribdi...» qabilidagi istak va xohishlar yosh kadrlarni buzadi, boshini aylantirib qo'yadi. Yaqinlariga xurmat yuzasidan bechora o'zini o'qqa-cho'qqa urishga, noqonuniy ish qilishga, oson pul topishga harakat qiladi. Istab-istamay, boshi berk ko'chaga kirib qoladi, korrupsiya tuzog'iga ilinadi.

Qarindosh-urug'chilik, tanish-bilishchilikdan davlat va jamiyat manfaatlariga ziyon yetmasligi, qonunlarga, insonning qadr-qimmatiga raxna solinmasligi kerak. Qandaydir manfaat ortidan bog'langan rishta, do'stlik, aka-ukachilik uzoqqa cho'zilmaydi, hech kimga hurmat olib bermaydi. Bunga hayotdan ko'plab misollar topish mumkin.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda, davlat hokimiyati organlari faoliyatida ochiqlik va oshkoralikni ta'minlashda, fuqarolarga tezkor va xolis axborot yetkazishda ommaviy axborot vositalariga erkinlik berish, demokratik islohotlar jarayonida ularning nufuzi va mavqeini oshirish dolzarb masala hisoblanadi. Shuning uchun korrupsiyaga qarshi kurashishda ommaviy axborot vositalarining ishtirok etishi, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida axborot berayotgan shaxslarni himoya qilish masalalari qonunda alohida belgilab qo'yilgan.

Ommaviy axborot vositalarining erkin va dadil faoliyatisiz jamiyat hayotini demokratlashtirish, odamlarni mustaqil fikrlab yashashga undash, hozirgi kunda suv va havodek zarur bo'lgan jamoatchilik nazoratini izchil yo'lga qo'yish mumkin emas. Butun dunyoda davlatning demokratiyani hurmat qilishiga, xalqning salohiyati va madaniyatiga matbuot erkinligi, odilligiga qarab ham baho beriladi. Albatta, bugun bu haqiqatni ko'pchiligimiz yaxshi tushunamiz va tan olamiz.

Shu o'rinda korrupsiyaga qarshi kurashish masalasining yana bir tomoniga e'tibor qaratsak. Nobop, «muomala qilish», «kelishish»ga moyil rahbar yoki boshqa bir mas'ul nafaqat tashkilotga, jamiyatga, ishchi-xodimlarga ziyon yetkazadi, balki bunday odam bilan tashkilotning, jamoaning, ayniqsa, yosh kadrlarning vaqti, umri behuda o'tadi. Rahbar hammaga o'rnak bo'lib, halol ishlab, fidoyilik ko'rsatish o'rniga, yig'ilishlarda bir gapni gapirib, o'zi butunlay teskarisini qilsa, undan yosh kadrlar nimani o'rganadi? Qanday o'rnak oladi?.. Korrupsiyaga qarshi kurashish yana shunisi bilan muhimki, mazkur jarayonlarda ishchi-xodimlar, yoshlar halol ishlash, ishonch va vakolatga munosib xizmat bilan javob qaytarish zarur, degan tushunchaga tayanib faoliyat yuritishni o'rganadi. **Har qanday vaziyatda mard odam, baribir, halol bo'ladi, degan e'tiqodda sobit turadi.**

Shu sababli ham so'nggi yillarda mamlakatimizda tadbirkorlar, kichik biznes subyektlariga «yagona darcha» tamoyili orqali xizmat ko'rsatilyapti, yagona portal orqali davlat xizmatlari elektron shaklda taqdim etilyapti. Qonun hujjatlariga, davlat tashkilotlarining ish faoliyatiga ochiqlik, oshkoralikni ta'minlash nuqtayi nazaridan o'zgartirishlar kiritilyapti va boshqa ko'plab yangiliklar joriy qilin-yapti. Bularning barchasi korrupsiya balosini bartaraf etishda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Fuqarolar bunday yondashuvni jon-dili bilan qo'llab-quvvatlamogda.

Dunyo kun sayin, soat sayin rivojlanyapti. Davlatlar va xalqlar o'rtasidagi hamkorlikning tezkor, yangidan-yangi ufqlari ochilyapti, milliy iqtisodiyotlar o'zaro chambarchas bog'langan holda yuksalmoqda, taraqqiy etmoqda. Bugun har qanday davlat boshqa davlatlar bilan izchil hamkorlik qilmasdan, oqilona investitsiya va resurslarga tayanmasdan, jahonga chiqmasdan, ayni paytda dunyoga eshiklarini

keng ochmasdan, odamlar bemalol ishlaydigan ishonchli makonga aylanmasdan yuqori natijalarga erisholmaydi.

Erkin faoliyat yuritishga keng yo‘l ochib berilgan, inson huquqlari, qonuniy manfaatlari qat’iy himoya qilinadigan mamlakatning ostonasidan odam arimaydi, bunday davlat dunyoning turli nuqtalaridan ishbilarmonlar talpinadigan yurtga aylanadi.

So‘nggi vaqtlarda jamiyatimiz hayoti, mamlakatimiz iqtisodiyotining turli sohalarini yanada jadal rivojlantirish bo‘yicha qabul qilingan qonunlar, Prezident qaror va farmonlari ana shu ezgu maqsadga qaratilganini anglash qiyin emas. Turizmni rivojlantirish, dunyoning ko‘plab davlatlaridan yurtimizga tashrif buyuradigan sayyohlar uchun viza rejimini bekor qilish yoki sud-huquq tizimini takomillashtirish, sudlarning haqiqiy mustaqilligini ta‘minlash yoxud tadbirkorlikka keng erkinlik berish, turli byurokratik to‘siq va g‘ovlarni yo‘q qilish haqidagi hamda boshqa bir qancha qaror va farmonlar odamlarning yo‘lini ochishga, O‘zbekistonimizning jozibasini oshirishga xizmat qilmoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risidagi qonun bu boradagi islohotlar yanada izchil tus olishiga sharoit yaratmoqda, xalqimizda katta umid uyg‘otmoqda.

Korrupsiya (lot. *Corrumpere*‘dan "Korrupsiyaga qadar", lot. *Corruptio* "poraxo‘rlik, Korrupsiya; Korrupsiya, Korrupsiya; Korrupsiya") – bu atama odatda mansabdor shaxs tomonidan o‘z zimmasiga yuklatilgan kuch va huquqlardan foydalanishni anglatuvchi, shuningdek, ushbu rasmiy vakolat maqomi bilan bog‘liq bo‘lgan, qonunlar va axloqiy tamoyillarga zid bo‘lgan shaxsiy manfaatlar uchun imkoniyatlar, aloqalar. Korrupsiya manfur davlatlarga xos bo‘lgan amaldorlarning poraxo‘rligi deb ham ataladi. Evropa tillaridagi tegishli atama odatda lotin so‘zining asl ma‘nosidan kelib chiqadigan kengroq semantikaga ega.

Korrupsiyaning xarakterli belgisi mansabdor shaxsning harakatlari bilan uning ish beruvchisi manfaatlari o‘rtasidagi ziddiyat yoki saylangan mansabdor shaxsning harakatlari bilan jamiyat manfaatlari o‘rtasidagi ziddiyatdir. Korrupsiyaning ko‘p turlari mansabdor shaxs tomonidan sodir etilgan firibgarlikka o‘xshaydi va davlat organlariga qarshi jinoyatlar toifasiga kiradi.

O‘ziga tegishli bo‘lmagan har qanday resurslarni taqsimlashda o‘z xohishiga ko‘ra vakolat vakolatiga ega bo‘lgan har qanday mansabdor shaxs (mansabdor shaxs, deputat, sudya, huquqni muhofaza qilish organlari xodimi, ma‘mur va boshqalar) korrupsiyaga duch kelishi mumkin. Korrupsiyani rag‘batlantiruvchi asosiy omil - hokimiyatdan foydalanish bilan bog‘liq iqtisodiy foyda (renta) olish imkoniyati, asosiy to‘siq esa ta‘sir qilish va jazolash xavfi.

Dante o‘zining "**Ilohiy Komediya**" sida poraxo‘rlarni jahannam gravining yettinchi doirasiga joylashtirdi¹. Korrupsiyaning tizimli xususiyati uning qamrab olinadigan davlat tashkilotlarida ishlaydiganlar uchun majburlash xususiyatida namoyon bo‘ladi: quyi pag‘onalar pora yig‘adi va o‘z lavozimlarini saqlab qolish uchun yuqori qism bilan bo‘lishadi.

Makroiqtisodiy va siyosiy iqtisodiy tadqiqotlarga ko‘ra, korrupsiya katta zarar yetkazadi va butun jamiyat manfaatlari yo‘lida iqtisodiy o‘shish va rivojlanishga to‘sqinlik qiladi.

Ko‘pgina mamlakatlarda korrupsiya jinoiy javobgarlikka tortilgan.

1.1. Ta’rif

Transparency International, Jahon banki va boshqa tashkilotlar korrupsiyani ishonib topshirilgan vakolatlarni shaxsiy manfaatlari uchun suiiste‘mol qilish deb tushunadilar. Shuningdek aniqlaydigan (hokimiyat ishonchli manbalarni o‘z ichiga olishi, u davlat hamda xususiy sektor bilan bog‘liq bo‘lishi mumkinligi va h.k.) yoki qat’iyroq qonuniy tilni ishlatadigan boshqa ta’riflar mavjud.

1.2. Korrupsiya tarixi

Korrupsiyaga qarshi kurashchi sifatida tilga olingan birinchi hukmdor miloddan avvalgi XXIV-asrning ikkinchi yarmida Lagash davlatining shumerlar qiroli Uruinimgina edi. Korrupsiya uchun indikativ va ko‘pincha shafqatsiz jazolarga qaramay, unga qarshi kurash kerakli natijalarga olib kelmadi. Yaxshiyamki, eng xavfli

¹ <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/dante-aligeri-va-uning-ilohiy-komediya-si/>

jinoyatlarning oldi olindi, ammo mayda chiqindilar va pora darajasida korrupsiya keng tarqaldi. Miloddan avvalgi IV-asrda Bxarata (Hindiston) vazirlaridan biri tomonidan Korrupsiya to'g'risidagi birinchi traktat Arta Shastra Kautilya taxallusi bilan nashr etilgan edi. Unda u "qirol mulki, hech bo'lmaganda ozgina bo'lsa ham, ushbu mulk uchun mas'ul bo'lganlar tomonidan o'zlashtirilishi mumkin emas" degan pessimistik xulosa qildi. Yana e'tiborli jihati, bu qonun va pandnomaning asosiy maqsadi qirol, ya'ni davlat mulki muhofazasiga qaratilgan.

Qadimgi Misr fir'avnlari xuddi shunday muammolarga duch kelishdi, bu yerda amaldorlarning ulkan byurokratik apparati mavjud bo'lib, ular erkin dehqonlar, hunarmandlar va hatto harbiy zodagonlarga nisbatan qonunsizlik va o'zboshimchalikni yaratishga imkon berishdi.

Sudyalarning poraxo'rliги alohida tashvish uyg'otdi, chunki bu mol-mulknı noqonuniy ravishda taqsimlash va nizolarnı qonunchilik doirasidan tashqarida hal qilish istagini keltirib chiqardi. Korrupsiyaning barcha turlarini olib boruvchi yetakchi dinlar birinchi navbatda sudyalarning poraxo'rligini qoralashlari bejiz emas: "... boshliq sovg'alarnı talab qiladi, sudya esa pora uchun sudyalar va zodagonlar o'z qalblarining yomon istaklarini ifoda etadilar hamda ishni buzadilar ...";

"Sovg'alarnı qabul qilmang, chunki ko'r-ko'rona sovg'alar qalb ko'zini ko'r qiladi va solihlarning ishini o'zgartiradi";

"Bir-biringizning mol-mulkingizni noqonuniy ishlatmang va boshqalarning mol-mulkingning bir qismini atayin egallash uchun qozilarga pora bermang, " (Qur'on 2: 188)² va boshqalar.

Qadimgi Rim qonunlarining XII jadvalida "tuzatuvchi" atamasi "sudda ko'rsatmalarnı pulga almashtirish" va "sudyaga pora berish" ma'nolarida qo'llanila boshlandi: sud ishi uchun va ushbu ishda pul pora olganlikda aybdor deb topildimi?³"

Korrupsiyani tushunishga muhim turtki, Nikkolo Makiavellining asarlari tomonidan taqdim etilgan. U korrupsiyani iste'mol kabi kasallik bilan taqqosladi. Avvaliga tanib olish qiyin, ammo davolash

² <http://muslim.uz/index.php/rukn/irfon/item/23529-2-ba-ara-surasi-188-oyat>

³ [https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20\(V.Topildiyev\).pdf](https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20(V.Topildiyev).pdf)

osonroq. Agar unga e'tibor berilmasa, uni tanib olish oson, ammo davolash qiyin⁴.

XVIII asr oxiridan boshlab G'arbda jamiyatning korrupsiyaga bo'lgan munosabatida burilish davri keldi. Liberal islohotlar davlat hokimiyati unga bo'ysunadigan odamlar manfaati uchun mavjud, shuning uchun subyektlar amaldorlar tomonidan qonunlarga qat'iy rioya etish evaziga hukumatni qo'llab-quvvatlaydilar degan shior ostida amalga oshirildi. Xususan, 1787-yilda qabul qilingan AQSH Konstitusiyasiga binoan, pora olish AQSH prezidentiga nisbatan impichment e'lon qilinishi mumkin bo'lgan aniq aytib o'tilgan ikkita jinoyatdan biridir⁵. Jamiyat davlat apparati ishining sifatiga tobora ko'proq ta'sir o'tkaza boshladi. Siyosiy partiyalar va hukumat tomonidan tartibga solish kuchaygan sari, siyosiy elita va yirik biznesning til biriktirishi epizodlari tobora ko'proq tashvishga tushdi. Shunga qaramay, XIX-XX asrlarda rivojlangan mamlakatlarda korrupsiya darajasi butun dunyoga nisbatan pasaygan.

Rivojlangan mamlakatlarda korrupsiya evolutsiyasining yangi bosqichi XIX-XX asrlarning boshlari edi. Bir tomondan, davlat tomonidan tartibga solinishni va shunga muvofiq amaldorlarning hokimiyatini yana bir kuchaytirish boshlandi. Boshqa tomondan, raqobat kurashida "davlatni sotib olish" ga o'tishni boshlagan yirik xususiy biznes paydo bo'ldi - endi ayrim kichik davlat xizmatchilarining epizodik pora olishiga emas, balki siyosatchilar va yuqori lavozimli amaldorlarning faoliyatini kapital manfaatlarini himoya qilishga yo'naltirish. Rivojlangan mamlakatlarda (ayniqsa, Ikkinchi Jahon urushidan keyin G'arbiy Yevropada) siyosiy partiyalarning ahamiyati oshgani sayin, yirik firmalar va transmilliy Korporatsiyalar siyosatchilarga o'z manfaatlarini *lobbichilik*⁶ qilgani uchun emas, balki partiya g'aznasiga shaxsan to'lab turganda, partiyalardagi korrupsiya rivojlandi.

XX asrning ikkinchi yarmida korrupsiya tobora xalqaro muam-moga aylana boshladi. Chet elda yuqori lavozimli amaldorlarning korporatsiyalari tomonidan pora berish keng tarqaldi. Globallashuv bir mamlakatdagi korrupsiya ko'plab davlatlarning rivojlanishiga salbiy

⁴ Никколо Макиавелли.

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B8_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE.

⁵ <https://be.convdocs.org/docs/index-110965.html?page=23>.

⁶ <https://www.amerikaovozi.com/a/lobbying-influencing-policy-us-analysis-101677448/812887.html>

ta'sir ko'rsatishni boshlaganiga olib keldi. Shu bilan birga, eng yuqori darajadagi korrupsiya darajasi bo'lgan mamlakatlar endi uchinchi dunyo bilan cheklanib qolmaydilar: 1990-yillarda sobiq sotsialistik mamlakatlarda liberallashtirish, mansabni qo'pol ravishda suiiste'mol qilish bilan birga, Financial Times 1995-yil 31-dekabrdagi sonida 1995-yilni "Korrupsiya yili" deb belgilangan. Korrupsiya to'g'risidagi bilimlarni targ'ib qilish uchun **BMT** tomonidan **9-dekabr Xalqaro Korrupsiyaga qarshi kurash kunini** deb e'lon qilingan⁷.

1.3. Tipologiya

Korrupsiyani ko'plab mezonlarga ko'ra tasniflash mumkin: o'zaro ta'sir qiluvchi subyektlarning turlari bo'yicha (fuqarolar va kichik xodimlar, firmalar va mansabdor shaxslar, millat va siyosiy rahbariyat); foyda turi bo'yicha (foйда olish yoki xarajatlarni kamaytirish); yo'nalish bo'yicha (ichki va tashqi); subyektlarning o'zaro aloqasi yo'li bilan, markazlashuv darajasi, bashorat qilinishi mumkinligi, izchilligi va boshqalar. Rossiyada tarixiy jihatdan korrupsiya qonuniy harakatlar ("pora olish") yoki noqonuniy xatti-harakatlar ("ochko'zlik") uchun noqonuniy ustunlik mavjudligiga qarab ham farq qilgan⁸.

1.4. Korrupsiyani axloqiy baholash

Korrupsiyaning turli ko'rinishlariga har xil axloqiy baho beriladi: ba'zi harakatlar jinoiy, boshqalari axloqsiz hisoblanadi. Ikkinchisiga, qoida tariqasida, meritokratiya prinsipini buzadigan siyosiy yo'nalishga asoslangan nepotizm va homiylik kiradi⁹.

Biroq, korrupsiyaga nisbatan ijobiy munosabat ham mavjud: «Korrupsiya rivojlanmagan joyda qonun ustuvorligining foydali o'rnini bosishi mumkin. Boshqacha qilib aytganda, Korrupsiyaning foydasi – qo'shimcha sermahsul operatsiyalar natijasida hosil bo'lgan qiymat – bu xarajatlardan oshib ketishi mumkin. Bunday holat,

⁷ <http://pharmi.uz/9-dekabr-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-xalqaro-kuni-munosabati-bilan-ochiq-eshiklar-kuni-tadbiri-tashkil-etildi/>

⁸ <https://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-korrupsiyi-i-osnovnye-modeli-korrupcionnyh-strategiy-povedeniya>

⁹ <https://uzanticorruption.com/%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC-%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D1%83%D0%BD%D0%B3%D0%B0%D2%9B%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B8-%D1%87%D0%BE%D1%80%D0%B0-%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8/>

ehtimol, biznes yuritishning qonuniy imkoniyatlari keskin cheklanganda yuzaga keladi», - deydi Duglas Xyuston, Kanzas universiteti biznes professori, iqtisodchi.

Korrupsiyani lobbichilikdan ajratish kerak. Lobbi olib borayotganda, mansabdor shaxs o'z vakolatlarini tayinlash imkoniyatini oshirish yoki ma'lum bir guruh nomidan harakat qilish evaziga korporativ narvonni ko'tarish uchun ham ishlatadi. Farqi shundaki, lobbichilik uchta shartga javob beradi:

1. Mansabdor shaxsga ta'sir o'tkazish jarayoni raqobatdosh bo'lib, barcha ishtirokchilarga ma'lum bo'lgan qoidalarga amal qiladi.

2. Yashirin yoki yon to'lovlar mavjud emas.

3. Mijozlar va agentlar bir-biridan mustaqil, chunki hech bir guruh boshqa guruh ishlab topgan foydadan ulush olmaydi.

Biroq, ba'zi tadqiqotchilar lobbizmni korrupsiyaning ajralmas qismi deb hisoblashadi¹⁰.

Korrupsiyaning eng xavfli shakllari jinoiy javobgarlik deb tasniflanadi. Bularga, birinchi navbatda, isrofgarchilik (o'g'irlik) va pora kiradi. O'zlashtirish - mansabdor shaxsga ishonib topshirilgan resurslarni shaxsiy maqsadlar uchun sarflash. Uning oddiy o'g'irlikdan farqi shundaki, dastlab odam resurslarni tasarruf etish huquqini oladi: xo'jayindan, mijozdan va boshqalardan. Pora bu korrupsiyaning bir turi bo'lib, mansabdor shaxsning harakatlari taqdim etish evaziga jismoniy yoki yuridik shaxsga har qanday xizmatni ko'rsatishdan iboratdir. birinchisiga ma'lum bir foyda oxirgisi. Ko'pgina hollarda, agar pora berish tovlamachilikning natijasi bo'lmasa, pora beruvchi bitimning asosiy foydasi hisoblanadi. Ovozlarni sotib olish ham jinoiy javobgarlikka sabab bo'ladi (garchi ba'zilar buni korrupsiya emas, balki vijdonli saylov kampaniyasining bir turi deb hisoblashadi).

Ko'pincha hukumatni zo'ravonlik bilan almashtirishga chaqiruvlarning sababi korrupsiya. Shu bilan birga, ko'pincha ma'lum bir siyosiy elitaga emas, balki umuman siyosiy tizimga qarshi ayblovlar qo'yiladi. Oskar Arias Sanches ta'kidlaganidek, avtoritar tuzumlar hokimiyatni suiiste'mol qilishning aksariyat qismini jamoatchilikdan yashirishga qodir, shuning uchun ularning korrupsiyasi to'g'risida

¹⁰ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D0%B8%D0%B7%D0%BC>

xulosa o‘ta muhim dalillar va butun jamiyat uchun zararli oqibatlarni tahlil qilish asosida amalga oshiriladi. Aksincha, demokratiyadagi korrupsiya ko‘pincha katta zarar yetkazishdan oldin keng reklama qilinadi va bostiriladi. Biroq, davriy mojarolar fuqarolarda ularning siyosiy qarorlar qabul qilish jarayoniga ta’sir o‘tkazish qobiliyatiga va demokratiyadan ko‘ngli qolganiga shubha uyg‘otmoqda¹¹.

1.5. Korrupsiya turlari

Kundalik korrupsiya oddiy fuqarolar va mansabdor shaxslarning o‘zaro ta’siri natijasida yuzaga keladi. Unda fuqarolarning turli xil sovg‘alari va amaldorga hamda uning oila a’zolariga xizmatlari kiradi. Ushbu toifaga nepotizm ham kiradi¹².

Biznesdagi korrupsiya hukumat va biznes o‘zaro aloqada bo‘lganda yuzaga keladi. Masalan, biznes mojarosida tomonlar o‘z foydasiga qaror chiqarish uchun sudyaning yordamiga murojaat qilishlari mumkin.

Suveren korrupsiya deganda demokratik tizimdagi siyosiy rahbariyat va oliy sudlar tushuniladi. Bu hokimiyatdagi guruhlariga tegishli bo‘lib, ularning vijdotsiz xatti-harakatlari o‘z manfaatlari va saylovchilar manfaatlariga zarar yetkazadigan siyosat olib borishdir.

1.6. Korrupsiya xizmatlari bozori

Eng keng tarqalgan narsa – markazlashtirilmagan (tashqi) korrupsiya, bu amallar mansabdor shaxs va shaxs o‘rtasida individual ravishda tuzilganda. Shu bilan birga, ichki korrupsiyani qo‘shish - bir tashkilot a’zolari o‘rtasida - unga uyushgan jinoyatchilik xususiyatlarini beradi.

Bixeviorizm doktrinasiga ko‘ra, jamoaga kirish, inson ushbu jamoada qabul qilingan xulq-atvor qoidalarini qabul qiladi. Shuning uchun, agar idora ichidagi madaniyat pora bilan bog‘liq holda "qoniqish muhiti, ba’zan rasmiy masalalarni hal qilishda mas’uliyasizlik, xodimlarning noto‘g‘ri xatti-harakatlarini muhokama qilishda oshkora-

¹¹ <http://www.youthforhumanrights.ru/voices-for-human-rights/champions/oscar-arias-sanchez.html>

¹² <https://cyberleninka.ru/article/n/vidy-korrupsiy>

likning yoʻqligi" mavjud boʻlsa, unda yangi kelganlar bu xatti-harakatni odatdagidek qabul qilishadi va kelajakda unga rioya qilishadi.

Biroq, boshqa tadqiqotchilarning fikriga koʻra, inson har doim bunday muhitdan chiqib ketish uchun asosiy imkoniyatga ega; shuningdek, mikro-hamjamiyat tomonidan buzilishlarga qarshi kurashish va ommalashtirish yoki ularni eʼtiborsiz qoldirish, lekin shu bilan birga shaxsning oʻzi tomonidan buzilishlarga yoʻl qoʻymaslik.

Amaldorlar orasida korrupsiyaning tarqalishi unga boʻysunuvchilar ham, rahbarlar ham manfaatdor boʻlishiga olib keladi. Korrupsiyaning mumkin boʻlgan foydalari va xatarlarini baholash quyidagi model boʻyicha soddalashtirilgan shaklda tavsiflangan:

Ushbu tizim ancha barqaror va shu bilan barqarorlikni taʼminlaydi

Korrupsiya faoliyati. Masalan, siz huquqni muhofaza qilish organlariga vijdonanlik prezumpsiyasi prinsipiga duch kelishingiz mumkin, bu ularning xodimlarini noqonuniy xatti-harakatlarda ayblash ehtimoli juda kamligini anglatadi.

Amaliyotda boʻysunuvchilar pora bilan nafaqat yuqori lavozim rahbarlari, balki oʻzlari oʻrtasida ham boʻlishadi. Yakuniy natija korrupsiyaga xos ichki bozorlar va iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirishdir. Xususan, noqonuniy daromadlari yuqori boʻlgan lavozimlar paydo boʻladi. Bunday lavozimlar uchun mansabdor shaxslar oʻrtasidagi kurash ichki "mehnat bozori"¹³ ni shakllantiradi. Korrupsiya rivojlanib borishi bilan, rasmiylar har bir pora uchun ichki raqobatni kamaytirish va umumiy daromadni oshirish maqsadida aniq qarorlarni qabul qilish uchun tariflarni belgilashdan boshlab, alohida boʻlimlar darajasidan boshlab, bozorning baʼzi bir markazlashuvi mavjud. Noqonuniy moliyaviy oqimlarning barqarorligini taʼminlash uchun korrupsiyadan olinadigan iqtisodiy samarani oshirishga hamda huquqiy va ijtimoiy xavflarni kamaytirishga qaratilgan maʼmuriy hamda qonunchilik choralari talab etiladi.

1.7. Shaxsiy manfaat

¹³ <https://www.grandars.ru/student/ekonomicheskaya-teoriya/rynok-truda.html>

Tovlamachilik ("hukumat reketi") o'z xohishiga ko'ra vakolatli shaxslar tomonidan litsenziyalar, maxsus ruxsatnomalar yoki mansabdor shaxsning vakolatiga kiradigan boshqa xizmatlarni olishlariga yo'l qo'ymaslik uchun amalga oshiriladi. Agar mansabdor shaxs to'lash kerak bo'lgan to'lovlar miqdorini (masalan, soliqlar yoki yig'img'lar) taxmin qilish vakolatiga ega bo'lsa, bu ham tovlamachilik uchun imkoniyatlarni ochib beradi.

Davlat xizmatchisining tovlamachiligi bilan duch kelgan shaxs oldida pora berish (ta'sir qilish xavfini keltirib chiqaradigan), ichki yoki tashqi nazorat organi orqali davlat xizmatchisining xatti-harakatlari ustidan shikoyat qilish huquqi mavjud. Qaror apellatsiya tartibining qanchalik qimmatga tushishiga, shuningdek, fuqaro davlat xizmatchisining qonuniy huquqlari va majburiyatlarini bilishiga bog'liq.

O'zaro kelishuv tovlamachilik bilan bir xil sharoitda sodir bo'ladi, lekin u ikkala tomon uchun foydali bo'lishi va davlatga zarar yetkazadigan bitim tuzishdan iboratligi bilan farq qiladi. Masalan, bojxona inspektori pora evaziga import miqdorini kamaytirishi va shu bilan import qiluvchi firmaning bojlar uchun to'lashi kerak bo'lgan miqdorni kamaytirishi mumkin. Bitim, shuningdek, mansabdor shaxsni nazorat qilish uchun mas'ul bo'lgan tuzilmalarni o'z ichiga olishi mumkin.

1.8. Korrupsion illatning boyitish joylari

Byurokratiya, ayniqsa yuqori siyosiy elita uchun korrupsiyani boyitishning asosiy usullaridan biri bu davlat xarajatlari.

Investitsiya loyihalari asosan yuqori lavozimli shaxslarning o'z ixtiyori bilan qabul qilgan qarorlari bilan belgilanadi. Yirik investitsiya loyihalari (ayniqsa, xorijiy korporatsiyalar ishtirokida) ko'pincha monopol huquqlarni tanlov g'olibiga topshirishni o'z ichiga oladi, bu esa rasmiylarga, ayniqsa, katta pora berishni va'da qiladi. Ba'zi bir loyihalar ma'lum guruhlar loyiha ijrochilari sifatida tayinlanganlardan ijara haqi ("davlat ijarasi") olishlari uchun maxsus yaratiladi.

Davlat xaridlari, qoida tariqasida, bir necha kishidan tender asosida obyektiv ravishda eng yaxshi taklifni tanlashni o'z ichiga oladi, lekin ba'zida mansabdor shaxs bitimdan eng yuqori "Komissiya" ("tepki") va'da qilgan sotuvchining g'alabasini ta'minlashi mumkin.

Buning uchun tenderda¹⁴ ishtirok etish cheklangan, uning qoidalari to'liq e'lon qilinmagan va hokazo. Natijada, narxlar oshib ketgan narxlarda amalga oshiriladi.

Budjetdan tashqari hisob-kitoblar ko'pincha qonuniy maqsadlar uchun yaratiladi (pensiya, yo'l fondlari va boshqalar) Ammo ba'zi bir fondlarda, masalan, nogironlarga yordam berish uchun, daromadlar real xarajatlardan sezilarli darajada oshib ketishi mumkin, bu esa ba'zi mansabdor shaxslarning "profisit"ni o'zlashtirish istagini rag'batlantiradi. Aksincha, defisit bo'lgan taqdirda, amaldorlar ko'pincha pulni kim olishini o'z xohishiga ko'ra hal qilishadi. Ba'zi mamlakatlarda chet el yordami orqali yoki tabiiy resurslarni sotishdan olingan mablag'lar budjet mablag'lariga qaraganda kamroq shaffof va kam nazorat ostida bo'lgan maxsus fondlarga yo'naltiriladi. Tovar narxlarining bir necha daqiqali tebranishlari tufayli bitimning haqiqiy miqdorini va bunday mablag'larga ajratmalar miqdorini aniqlash oson emas, bu pullarning bir qismini mansabdor shaxslarning cho'ntagiga yo'naltirishga imkon beradi.

Korrupsiya nuqtayi nazaridan eng daromadli boshqa sohalarga quyidagilar kiradi:

- *soliq imtiyozlari*
- *tovarlarni bozor narxlaridan past narxlarda sotish;*
- *Yerning qiymatiga ta'sir ko'rsatishi sababli rayonlashtirish;*
- *tabiiy boyliklarni qazib olish;*
- *davlat aktivlarini sotish, ayniqsa davlat korxonalarini xususiy lashtirish;*
 - *tijorat (xususan, eksport-import) faoliyatining muayyan turiga monopol hokimiyat berish;*
 - *yashirin iqtisodiyot va noqonuniy biznes ustidan nazorat (tovlamachilik, ta'qib qilishdan himoya qilish, raqiblarini yo'q qilish va boshqalar);*
 - *hukumatdagi mas'ul lavozimlarga tayinlash.*

Prof. T. Gilvatsonning ta'kidlashicha, fuqarolar uchun davlat boshqaruvi ma'lumotlariga bepul kirish imkoniyati yo'qligi (ya'ni uning xiralashganligi) korrupsiyani kuchaytiradi va muqarrar ravishda iqtisodiy inqirozga olib keladi.

¹⁴[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80_\(%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80_(%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8))

1.9. Sud tizimidagi korrupsiya

Quyida keltirilgan korrupsiya shakllari, avvalambor, sudyalarga tegishli, ammo ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risida ular tegishli ishlarni ko'rib chiqishga vakolatli mansabdor shaxslarga (ichki ishlar organlari, o't o'chiruvchilar, soliq, bojxona organlari va boshqalar) murojaat qilishlari mumkin.

Qonunchilikdagi "vilkalar", ko'pgina qoidalar sudyaga aybning darajasi, huquqbuzarlikning og'irligi va boshqa holatlarni hisobga olish uchun yengil va og'ir jazo turlaridan birini tanlashga imkon beradi. Bunday holda sudya huquqbuzarlikni sodir etgan fuqaroga ta'sir o'tkazish vositasiga ega. Jazoning yuqori va pastki chegaralari o'rtasidagi farq qanchalik katta bo'lsa, fuqaro shunchalik ko'p pora berishga tayyor bo'ladi.

Muqobil ma'muriy jazo. Muqobil ma'muriy jazo qo'llanilishi bilan qonun-qoidalari mavjud, masalan, jarima yoki hibsga olish. Ular ko'pgina "vilkalar" me'yorlaridan nafaqat keng qamrovli jazolar (va, demak, huquqbuzarga pora berish uchun kuchli turtki) bilan, balki adolatni sud hokimiyati emas, balki ijro etuvchi hokimiyat vakillari amalga oshirishi bilan ajralib turadi. Ko'pgina advokatlar ushbu turdagi sanksiyalarni qo'llash faqat jinoiy sud majlisida asoslanadi, deb hisoblashadi, ammo ma'muriy jarayonda unchalik katta asosga ega emas: «Birinchidan, sud jarayoni sud jarayonining ochiqligi (oshkoralik), qarama-qarshilik, og'zaki va to'g'ridan-to'g'ri prinsiplarga asoslanadi. Ma'muriy sud ishlarida fuqaro ko'p hollarda hokimiyat vakili bilan yolg'iz qoladi. Ikkinchidan, ma'muriy huquqbuzarlik uchun eng yuqori jazo ham jinoyatchi uchun jinoyat qonunchiligidagi kabi og'ir emaski, uni farqlash mantiqan to'g'ri keladi".

Huquqbuzarlikning qayta malakasi. "Vilkalar" ning yana bir turi – bu huquqbuzarlikning turli kodlarda takrorlanishi. Bu sodir etilgan huquqbuzarlikni yengilroq toifaga (masalan, jinoyatchidan ma'muriy yoki fuqarolik toifasiga), yoki aksincha, og'irroq toifaga qayta saralash imkoniyatlarini ochib beradi. Qonunchilikning noaniq tuzilganligi sababli jinoyatlar va boshqa huquqbuzarliklarni farqlash ko'p hollarda qiyinlashadi va bunday holatlarda sudyalar (yoki

mansabdor shaxslar) o'z ixtiyori bilan qaror qabul qilishadi, bu esa pora olish va tovlamachilik uchun imkoniyatlarni ochib beradi.

Fuqarolarning pul bo'lmagan zarari. Ba'zi qonun normalari, agar ular qonun normalariga bo'ysunishi bilan bog'liq bo'lgan shaxsga zarar yetkazadigan bo'lsa, korrupsiyani keltirib chiqarishi mumkin. Hatto jarima miqdori va jinoyat uchun pora nominal darajada teng bo'lgan taqdirda ham, jarima to'lashda bankda to'lovni amalga oshirish va jarimani rasmiylashtirgan idoraga to'lov (kvitansiya) hujjatlarini taqdim etish uchun pul bo'lmagan vaqt sarflari bilan birga olib borilishini ta'kidlash kerak. Qonun ustuvorligi oqibatida yetkazilgan zararlar har xil va fuqarolar uchun har xil darajada yoqimsiz. Shuni ham yodda tutish kerakki, barcha fuqarolar o'z huquqlarini sudda himoya qilishga tayyor emaslar.

1.10. Korrupsiyaning zarari

Tomas Xobbes yozganidek, korrupsiya "har doim va barcha vasvasalarda barcha qonunlarga nisbatan nafratlanish kelib chiqadigan ildizdir"¹⁵. Yuqori darajada korrupsiyaga uchragan mutasaddilarda aksariyat davlat resurslari atayin eng oson talon-taroj qilinadigan yoki pora eng oson yig'iladigan kanallarga yo'naltiriladi. Siyosat korrupsiya ustidan nazorat mexanizmlarini: matbuot erkinligi, adliya tizimining mustaqilligi, raqobatdosh siyosatchilar (muxolifat) va fuqarolarning shaxsiy huquqlarini yanada to'xtatishga qaratilgan. Masalan, ba'zi odamlar odamning o'zini tutishi va tashqi qiyofasi huquqni muhofaza qilish idoralari tomonidan pora talab qilish uchun odamni hibsga olish to'g'risida signal bo'lgan holatlar mavjudligini ta'kidlaydilar.

Shuningdek, korrupsiyaga nisbatan bag'rikenglik bilan munosabatda bo'lish mumkin degan nuqtayi nazar mavjud. Dalillardan biriga ko'ra, ko'plab mamlakatlarning rivojlanish tarixida (Indoneziya, Tailand, Koreya) iqtisodiy o'sish korrupsiyaning ko'payishi bilan birga bo'lgan davrlar, ya'ni korrupsiyaning ko'payishi hatto iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilmagan¹⁶. Boshqa bir dalilga ko'ra, pora berish faqat davlat va munisipal tuzilmalar faoliyatida bozor tamoyillarini amalga oshirishdir. Shunday

¹⁵ <https://moluch.ru/archive/59/8374/>

¹⁶ Кору́пцияга қарши курашда хорижий мамлакатлар тажрибаси.

https://samarqand.adliya.uz/samarqand/uz/publikatsii/korupciya/?ELEMENT_ID=31248

qilib, korrupsiyaga nisbatan bag'rikenglik munosabati iqtisodiy o'sishda yoki umuman bozor samaradorligiga ta'sir qilmasa qabul qilinadi. Ushbu nuqtayi nazarni tanqid qiluvchilarning ta'kidlashicha, yuqoridagi sabablarga ko'ra korrupsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlar o'sish davridan keyin barqarorlikni yo'qotib, pasayish holatiga tushib qolish xavfi tug'diradi.

1.11. Korrupsiyaning maqbul darajasi

Davlat korrupsiyani yo'q qilar ekan, korrupsiyaga qarshi kurashish xarajatlari shunchalik ko'payadiki, korrupsiyani butunlay yo'q qilish uchun cheksiz harakatlar talab etiladi. Korrupsiyadan kelib chiqadigan zararlar va uning har bir darajasi uchun korrupsiyani yo'q qilish xarajatlarini taqqoslash orqali eng kichik umumiy yo'qotishlarni aks ettirgan holda korrupsiyaning maqbul darajasini topish mumkin. Ko'rinib turibdiki, korrupsiyani oxirigacha yo'q qilmaslik shunchaki, ushbu jarayonning qimmatligi sababli jamiyat uchun foydaliroq. Biroq, korrupsiyaga qarshi kurashga sarflangan mablag'larning yanada samaradorligi haqida unutmazlik kerak.

Bundan tashqari, korrupsiyaga qarshi kurashish uchun haddan tashqari ishtiyoq uning sabablarini yo'q qilish zarari bilan ma'muriy tizimni moslashuvchanlik va aholini fuqarolik erkinliklaridan mahrum etilishi mumkin. Hukmron guruh jamiyat ustidan nazoratni kuchaytirish va siyosiy muxoliflarni ta'qib qilish uchun jazo qonunchiligidan foydalanishi mumkin.

1.12. Xalqaro savdoda korrupsiya

Korrupsiya xalqaro savdoda ko'p milliard dollarlik zararlarni keltirib chiqaradi. So'nggi yillarda xalqaro korrupsiya muammosiga qiziqish kuchayib borishi sabablaridan biri. Masalan, Amerikaning eksport qiluvchi firmalarining ta'kidlashicha, ular ko'pincha chet el amaldorlariga pora to'lashlari taqiqlanganligi sababli foydali shartnomalarni yo'qotishadi. Aksincha, aksariyat EXHT mamlakatlarida chet ellik sheriklarga pora berish nafaqat taqiqlanmagan, balki soliq to'lashda hatto daromaddan ushlab qolinishi mumkin edi. Masalan, nemis korporatsiyalarining yiliga 5,6 milliard dollarga teng bunday

xarajatlari bo'lgan. Vaziyat faqat 1997-yil oxirida, *EXHT mam-lakatlari "Xalqaro biznes operatsiyalarida xorijiy davlat amaldor-larining pora olishiga qarshi kurash to'g'risidagi Konvensiya"*¹⁷ni imzolagandan keyingina o'zgardi. Konvensiyani bajarish uchun keyingi yillarda milliy kompaniyalarning birovga pora berishini man qiluvchi qonunlar qabul qilindi. Bu o'rinda BMTning korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha konvensiyasini ham alohida baholash lozim¹⁸.

1.13. Korrupsiyaning sabablari. Asosiy qarama-qarshilik

Har qanday tovarni ishlab chiqarish ma'lum resurslarni sarflashni talab qiladi, bu esa ushbu tovarlarni iste'molchilaridan olingan mablag'lar bilan qoplanadi. Xodimlarning ish haqi – bu oxir-oqibat iste'molchi tomonidan qoplanadigan xarajatlardan biridir, ammo ularning faoliyati xo'jayin va ish beruvchining irodasi bilan belgilanadi. Bu shunday holatga olib keladiki, iste'molchi xodimdan kerakli xizmat yoki mahsulotni oladi, lekin bu xodimning faoliyatiga bevosita ta'sir eta olmaydi. Muayyan holat soliqlar bilan to'lanadigan va davlat xizmatchilari tomonidan ta'minlanadigan jamoat molidir. Mansabdor shaxslarning ishi haqiqatan ham fuqarolar tomonidan to'lanishiga qaramay, ularning ish beruvchisi davlat bo'lib, ularga qonun bilan turli shaxslarning raqobatdosh manfaatlariga daxldor qarorlarni qabul qilish huquqini beradi.

Hech qanday ixtiyoriy kuch bo'lmasa, korrupsiya mumkin emas. Biroq, yuqori hokimiyatga ega bo'lgan shaxs yoki guruh o'zi belgilagan siyosatni mustaqil ravishda amalga oshira olmaydi. Shu maqsadda ma'murlarni tayinlaydi, ularga kerakli vakolatlarni beradi, ularning ixtiyoriga zarur resurslarni o'tkazadi, ular uchun o'zini tutish qoidalarini belgilaydi va ustidan nazorat olib boradi. Va bu erda quyidagi muammo paydo bo'ladi:

1. **Qonunning konservatizmi.** Amalda ko'rsatmalar tashqi sharoitga qaraganda ancha sekin o'zgaradi. Shuning uchun, ular o'z

¹⁷ Ўзбекистон Республикаси президентининг қарори. Давлат органларининг эксперт-тахлил фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида. [HTTPS://LEX.UZ/DOCS/3604732](https://LEX.UZ/DOCS/3604732)

¹⁸ Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции.

https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2015/Resource_Guide_on_State_Measures_for_Strengthening_Corporate_Integrity_-_Russian.pdf

xohishlariga ko‘ra harakat qilish uchun joy qoldiradilar, chunki aks holda boshqaruv tizimi mutlaqo egiluvchan bo‘lib qoladi va qat’iy me’yorlarning haqiqatlarga mos kelmasligi ishni butunlay to‘xtatishi mumkin. Biroq, bu shuni anglatadiki, qonunda ko‘zda tutilmagan vaziyatda ma’mur eng qulay ijara haqi bilan boshqarishni boshlashi mumkin.

2. *Hamma narsani o‘z ichiga olgan nazorat qilishning mumkin emasligi.* Nazorat juda qimmatga tushadi, ammo nazorat boshqarish sifatiga ham zarar yetkazadi va ijodiy iste’dodlarning yo‘q bo‘lib ketishiga olib keladi.

Shunday qilib, boshqaruv tamoyilining o‘zida korrupsiya ehtimoli mavjud. Ushbu imkoniyat obyektiv sharoitda rivojlanib, potensial renta xavfdan ustun turadi.

Ushbu muammo byurokratik apparatda bir necha bor takrorlanmoqda, chunki, yuqori darajadagi ma’murlar o‘zlarining bo‘ysunuvchilarini tayinlaydilar va hokazo. Vakillik demokratiyasiga ega tizimlarning o‘ziga xos xususiyati shundaki, eng yuqori lavozimlarni xalqdan hokimiyat olgan siyosiy elita egallaydi va keyingi saylovlarda hokimiyatni yo‘qotish xavfi mavjud.

1.14. Yuqori darajadagi korrupsiya sabablari

Aksariyat ekspertlar korrupsiyaning yuqori sababi ichki va tashqi kurash mexanizmlarini ta’minlovchi siyosiy institutlarning nomukammalligidadir (keyingi qismga qarang). Bundan tashqari, ba’zi obyektiv holatlar muhim hissa qo‘shadi deb o‘ylash uchun asoslar mavjud:

- noaniq qonunlar;
- aholining bexabarligi yoki qonunlarni tushunmaslik, mansabdor shaxslarga o‘zboshimchalik bilan byurokratik proseduralarga to‘sqinlik qilish yoki tegishli to‘lovlarni oshirib yuborish;
- mamlakatdagi beqaror siyosiy vaziyat;
- davlat idoralari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning shakllangan mexanizmlarining yetishmasligi;
- byurokratik apparat faoliyati asosidagi standartlar va prinsiplarning hukmron elita siyosatiga bog‘liqligi;
- byurokratiyaning kasbiy layoqatsizligi;

- korrupsiyani nazorat qilish mexanizmlarini susaytiradigan maxfiy kelishuvlar tuzilishiga olib keladigan nepotizm va siyosiy homiylik;

- ijro etuvchi hokimiyat tizimida birlikning yoʻqligi, yaʼni bir xil faoliyatni turli hokimiyat organlari tomonidan tartibga solish;

- fuqarolarning davlatni boshqarishdagi ishtirokining past darajasi.

Yuqori darajadagi korrupsiya sabablari haqidagi farazlar, yuqori korrupsiyaga sabab boʻlishi mumkin boʻlgan holatlar boʻyicha boshqa taxminlar koʻrib chiqiladi:

- xususiy sektorga nisbatan davlat sektorida ish haqining pastligi;
- iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish;
- fuqarolarning mansabdor shaxslarga bogʻliqligi, ayrim xizmatlarga davlat monopoliyasi;

- byurokratik elitani xalqdan ajratib turish;

- iqtisodiy beqarorlik, inflatsiya;

- aholining etnik xilma-xilligi;

- iqtisodiy rivojlanishning past darajasi (jon boshiga YaIM);

- diniy anʼanalar;

- umuman mamlakat madaniyati¹⁹.

Bugungi kunga kelib ushbu gipotezalarni tasdiqlash boʻyicha kelishuv mavjud emas.

Shunday qilib, davlat sektorida ish haqining xususiy sektorga nisbatan koʻpayishi korrupsiyaning darhol pasayishiga olib kelmaydi. Boshqa tomondan, bu byurokratiya malakasi darajasini bosqichma-bosqich oshirishga yordam beradi va uzoq muddatli istiqbolda ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Korrupsiya darajasi eng past boʻlgan mamlakatlarda mansabdor shaxslarning ish haqi ishlab chiqarish sohasidagi ish haqiga nisbatan 3-7 baravar yuqori.

Eng munozarali masalalardan biri bu bozorlarni davlat tomonidan tartibga solishning va monopolist sifatida davlatning rolidir. Erkin bozor himoyachilari taʼkidlashlaricha, davlat uchun rolning pasayishi va raqobatning kuchayishi, zaruriy ixtiyoriy kuch miqdorini kamaytirish va himoyani tartibga solish orqali bozor ustunligiga ega boʻlish qobiliyatini pasaytirish va shu sababli ijara

¹⁹ <https://paruz.uz/post/prichiny-vozniknoveniya-korruptcii-v-sovremennom-obschestve>

haqini olish qobiliyatini kamaytirish orqali korrupsiyani kamaytirishga yordam beradi. Darhaqiqat, korrupsiyasi past bo'lgan barcha mamlakatlar nisbatan erkin iqtisodiyot bilan ajralib turadi. Aksincha, mansabdor shaxslarning monopol hokimiyati va narxlarni bozor darajasidan past darajada ushlab turishi bilan ajralib turadigan rejali iqtisodiyot kamyob tovar va xizmatlarni olish vositasi sifatida poraxo'rlikni rag'batlantiradi.

Ushbu dalilga bir qator e'tirozlar ham mavjud. Birinchidan, xususiy sektor har doim ham muammolarga qoniqarli yechimlarni taklif qila olmaydi va bunday hollarda ko'pchilik odamlar hukumat aralashuvini asosli deb bilishadi. Bu, o'z navbatida, nohaq nazorat va davlat ijara haqini undirish uchun old shartlarni yaratadi. Shunday qilib, ochiq iqtisodiyot sharoitida ham korrupsiyani to'liq yo'q qilish mumkin emas. Ikkinchidan, iqtisodiyotni liberallashtirish jarayoni hukumat tomonidan amalga oshiriladi va shu sababli, mohiyatan, bu iqtisodiyotga faol aralashishdir (bu qo'shimcha ravishda xususiylashtirish orqali korrupsiyani boyitish manbalarini yaratish bilan birga bo'lishi mumkin). Shuning uchun amalda liberallashtirishning boshlang'ich davri aksariyat hollarda teskari ta'sir – korrupsiyaning kuchayishi bilan tavsiflanadi. Uchinchidan, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, liberal demokratik siyosiy tizimdagi korrupsiya darajasi mamlakat rahbariyatining neoliberal yoki sotsial-demokratik mafkuraga rioya qilishiga bog'liq emas. Bundan tashqari, korrupsiyasi past bo'lgan ko'plab mamlakatlarda soliqlar va davlat xarajatlari nisbatan yuqori (Kanada, Niderlandiya, Skandinaviya).

1.15. Korrupsiyaga qarshi kurash

Bugungi kunga qadar pedagogika va menejmentda inson ideal amaldor bo'lishiga kafolat beradigan ma'lum usullar mavjud emas. Biroq, korrupsiya darajasi juda past bo'lgan ko'plab mamlakatlar mavjud. Bundan tashqari, korrupsiyani kamaytirishga qaratilgan harakatlar muhim yutuqlarga olib kelgan tarixiy misollar mavjud: Singapur, Gonkong, Portugaliya, Shvetsiya. Bu aniq korrupsiyaga qarshi kurash usullari mavjudligini qo'llab-quvvatlaydi.

Rasmiy nuqtayi nazardan, agar davlat bo'lmasa, korrupsiya bo'lmaydi. Davlatning ko'plab funksiyalari qat'iy asosga ega va ularni

yo‘q qilish mumkin emas: masalan, barcha soliqlarni bekor qilish orqali soliq organlarida korrupsiyaga qarshi kurashish mumkin emas. Shunga qaramay, korrupsiya deyarli hamma joyda keng tarqalgan sharoitda, korrupsiyalashgan davlat organlarini tarqatib yuborish, undan qutulishning eng samarali radikal usullaridan biri bo‘lib tuyuladi.

Davlat organlarini tarqatib yuborishdan tashqari, korrupsiyani kamaytirishga uchta yondashuv mavjud.

Birinchi, qonunlar va ijro etilishi qat‘iylashtirilishi mumkin, shu bilan jazolanish xavfini oshiradi.

Ikkinchi, amaldorlarga qoida va qonunlarni buzmasdan daromadlarini ko‘paytirishga imkon beradigan iqtisodiy mexanizmlarni yaratish mumkin.

Uchinchi, bozorlar va raqobatning rolini oshirish va shu bilan korrupsiyadan olinadigan daromadlarni kamaytirish mumkin. Ikkinchisiga, shuningdek, ayrim davlat organlari boshqa organlarning funksiyalarini takrorlashi sharti bilan, davlat xizmatlarini ko‘rsatishda raqobat ham kiradi. Yaxshi tasdiqlangan usullarning aksariyati ichki yoki tashqi nazorat mexanizmlariga tegishli.

Ichki nazorat

Bunga boshqaruv apparatida mavjud bo‘lgan ichki mexanizmlar va rag‘batlantirishlar kiradi: mansabdor shaxslarning o‘z vazifalarini bajarishlari uchun aniq standartlar va har bir xodim ustidan qat‘iy nazorat. Nazoratni ta‘minlash uchun ko‘pincha avtonom ishlaydigan maxsus bo‘limlar ajralib turadi. Masalan, huquqni muhofaza qilish idoralari ko‘pincha byurokratik apparat singari ijro etuvchi hokimiyat boshlig‘iga bo‘ysunadi, ammo shu bilan birga ular sezilarli mustaqillikni saqlab qoladilar.

Ichki nazorat absolyutizm davri monarxiyalarida korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy usuli edi va hanuzgacha yuqori samarali bo‘lib qolmoqda. Xususan, Makiavelli monarxiyalarda "xizmatchilar yordamida boshqarish" uchun korrupsiya unchalik xavfli emas, chunki barcha "xizmatchilar" suverenning foydasiga qarzdordir va pora berish qiyinroq.

1.16. Tashqi boshqaruv

Bunga ijro etuvchi hokimiyatdan yuqori darajada mustaqillikka ega bo'lgan mexanizmlar kiradi. ***Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasida***²⁰ bunday mexanizmlar mavjud. Qonunni buzgan byurokrat oson va samarali sudlanishi mumkin bo'lgan mustaqil sud tizimi korrupsiyaning potensial jozibadorligini keskin pasaytiradi. So'z va ommaviy axborot vositalari erkinligi byurokratik korrupsiyani nazorat qilishning eng samarali vositalaridan biridir.

Tashqi nazorat bozor iqtisodiyoti va liberal demokratik davlatlarga xosdir. Ehtimol, bu bozorning normal ishlashini amalga oshirish uchun majburiyatlarning bajarilishini ta'minlash uchun aniq qoidalar, mexanizmlar, shu jumladan sog'lom raqobat muhitini ta'minlaydigan samarali huquqiy tizim talab etilishi bilan bog'liq. Liberal demokratiya, shuningdek, o'z maqsadlariga erishish uchun saylov tizimiga, qonun ustuvorligiga, mustaqil adolatga, hokimiyatni taqsimlashga va muvozanat tizimiga tayanadi. Ushbu siyosiy institutlarning barchasi bir vaqtning o'zida korrupsiya ustidan tashqi nazorat mexanizmlari bo'lib xizmat qiladi.

Biroq, liberal demokratiyaning barcha qoidalari ham korrupsiyaga qarshi kurashish uchun o'ziga xos yordam bermaydi. Masalan, hokimiyatni taqsimlash prinsipi. Vakolatlarning taqsimlanishi ularning gorizontaal ravishda bir-birlarini nazorat qilishlarini rag'batlantiradi. Masalan, parlament demokratiyasida vakillik hokimiyati hukumatni tarqatib yuborish vakolatiga ega. Boshqa tomondan, prezidentlik demokratiyasida hokimiyat tarmoqlari yanada funksional ravishda bo'linadi. Shunga qaramay, prezidentlik respublikalarida korrupsiya odatda parlamentdagi kabi yuqori, bu aynan prezidentning impichment prosedurasining mashaqqati bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, hududiy darajadagi vakolatlarning taqsimlanishi va shu bilan ijro etuvchi hokimiyat vakolatlarining katta qismining mahalliy o'zini-o'zi boshqarish darajasiga o'tkazilishi davlat organlari sonining samarali qisqarishiga olib keladi. Bu hokimiyatning axborot shaffofligini oshiradi va korrupsiyani kamaytiradi. Shunga qaramay, shtatning federal tuzilishi maksimal darajada markazsizlashtirishni ta'minlab,

²⁰http://old.prokuratura.uz/uz/pages/corruption_regulations/konvensiya_organizatsii_obedinennykh_natsiy_protiv_korrupsiyi/

ko‘pincha bir xil faoliyatning turli jihatlarini turli darajadagi mansabdor shaxslar tomonidan tartibga solinishiga va natijada unitar davlatlarga nisbatan ko‘proq korrupsiyaga olib keladi.

1.17. Saylov tizimi

Demokratik mamlakatlarda saylangan vakillarni korrupsiya uchun jazolashning asosiy usuli ularni keyingi saylovlarda hokimiyatdan chetlashtirishdir. Bu shuni anglatadiki, saylovchining o‘zi saylagan kishilarning halolligi va javobgarligi darajasi uchun javobgardir. Korrupsiyaga qarshi qurol sifatida saylovlarning yuqori samaradorligiga qaramay, ularning ta’siri juda sekin namoyon bo‘ladi. Har 30 yillik barqaror demokratik tizim korrupsiyaga hukumatning liberal demokratik modeliga haqiqiy o‘tish kabi ta’sir ko‘rsatadi.

Bir qator mualliflarning ta’kidlashicha, saylov jarayonidagi kamchiliklar korrupsiya doirasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Agar saylovlar qonunbuzarliksiz o‘tkazilgan bo‘lsa ham, ularning o‘zi tizim saylovchilarni u yoki bu nomzodga mafkuraviy sabablarga ko‘ra ovoz berishni rag‘batlantirishi mumkin, bunda uning shaxsan o‘zi, bo‘ysunuvchilari yoki umuman o‘z partiyasi korrupsiyasini e’tiborsiz qoldiradi. Ushbu gipoteza tasdiqlandi. Majoritar tizim bo‘yicha har bir okrugda bir nechta vakillar saylangan mamlakatlarda, mutanosib saylovlar va yopiq partiya ro‘yxatlari bo‘lgan mamlakatlarga yoki kichik saylov okruglari bo‘lgan mamlakatlarda va har bir okrugda bitta vakilga nisbatan korrupsiya sezilarli darajada kam. Buning sababi shundaki, majoritar tizim eng katta individual javobgarlikni ta’minlaydi va bir nechta vakillarni yoki ochiq partiyalar ro‘yxati bilan saylash saylovchilarning nomzodlarning benuqsonligiga bo‘lgan e’tiborini sezilarli darajada oshiradi.

1.18. Umumiy choralar

Korrupsiyaning yuqorida aytib o‘tilgan sabablarini yo‘q qilish ham korrupsiyaga qarshi choralar hisoblanadi.

Korrupsiya normalarining konstitusiyaga xilofligi. Fuqaroga cheklovlar qo‘yadigan har qanday normalar, Konstitusiyaviy erkinliklar va inson huquqlarini tavsiflovchi normalar bundan mustasno,

korrupsiyaga olib kelishi mumkin. Ikkinchisi jismoniy shaxslarga emas, balki davlat hokimiyatiga nisbatan cheklovlarni joriy qiladi, bu ham qonunning haddan tashqari oshirilgan talablaridan, ham davlat hokimiyati idoralariga o'z xohishiga ko'ra vakolat berishidan institusional kafolatdir. Korrupsiya normalari muqarrar ravishda konstitusiyada belgilangan inson va fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini buzadi. Korrupsiyaga qarshi mustaqil ekspertiza doirasida korrupsiya normalarini aniqlash mumkin.

Fuqarolarni axborot bilan ta'minlash. Ushbu uslub qonunlarni tahlil qilgandan so'ng, fuqarolarga ularning huquqlari va majburiyatlari nimada, qanday huquqbuzarliklarga olib kelishi kerakligi, sud prosedurasi qanday o'tishi va unda nimalarni hisobga olishini, aniq va tushunarli qilib tushuntirish maqsadida qonunlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Bularning barchasini bilgan holda, fuqarolar o'zlarini yanada ishonchli tutishadi, pora berishga undagan mansabdor shaxs bilan yuzma-yuz topishadi.

Idoraviy tizimlarning ochiqligi. Idoralararo operatsiyalarning ochiqligi va tegishli fuqarolik nazorati idoralararo hujjatlarni ommaviy internetda nashr etish va ochiq muhokama qilish orqali amalga oshirilishi mumkin, bu esa korrupsiyaning poydevorini jiddiy ravishda buzishi mumkin. Biroq, bunday mexanizmlar tijorat sirlarini himoya qilish bo'yicha haddan tashqari qat'iy qoidalar bilan cheklangan yoki ularni ayrim bo'limlarda qo'llash fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlarini va mudofaa bo'limlari va tashkilotlarida maxfiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rish zarurati bilan bog'liq. Ochiq axborot tizimlarini tatbiq etish uchun jiddiy muammo – bu nafaqat bepul litsenziyalarning afzalliklari haqida biladigan, balki soliq to'lovchilarning pullari bilan ishlab chiqilgan dasturiy ta'minot mahsulotlarining versiyalarini boshqarish tizimlariga ochiq o'qish huquqini taqdim etish bo'yicha talablarni davlat shartnomalariga kirita olmaydigan mansabdor shaxslarning vakolatining pastligi.

Mansabdor shaxslarning ijtimoiy ta'minoti. Birinchi darajali tibbiy yordam, ko'chmas mulk sotib olish uchun foizsiz kreditlar, katta miqdordagi pensiya – bularning barchasi davlat sektorida ish haqining oshishi bilan barobardir va shuning uchun korrupsiyaviy ishlarga tushib qolsa, mansabdor shaxsning yo'qotilishini oshiradi. Tadqiqotlar shuni

ko'rsatadiki, ushbu chora korrupsiyaga darhol ta'sir qilmaydi, ammo vaqt o'tishi bilan byurokratiya sifatini yaxshilaydi.

1.19. Obyektiv qiyinchiliklar

Korrupsiyaga qarshi kurashdagi muammoning mohiyatini **Jeyms Medison** shakllantirgan: «*Agar odamlarni farishtalar boshqargan bo'lsa, hukumat ustidan tashqi va ichki nazoratni amalga oshirishga hojat qolmas edi. Ammo odamlar odamlarni boshqaradigan hukumatni yaratishda asosiy qiyinchilik shundaki, birinchi navbatda, hukmni boshqariladigan shaxslarni nazorat qilish imkoniyatini ta'minlash kerak; ammo bundan keyin hukmron hokimiyatni o'zlarini nazorat qilishni majburlash kerak*»²¹.

Korrupsiyani oldini olishning eng muhim omillaridan biri bu jinoyat qonuni. Amalda, aksariyat mamlakatlardagi qonunlar fuqarolik erkinliklari va qarama-qarshiliklarini bostirish uchun qonunchilikni tanlab tatbiq etish xavfini yo'q qilish uchun jinoiy javobgarlik deb hisoblanadigan korrupsiya turlarini izohlash uchun yetarlicha tor doirani tashkil etadi. Shuning uchun, masalan, rasmiy shaxsga ta'sir o'tkazish niyati bo'lgan taqdirda, sovg'ani pora deb hisoblash mumkin. Agar mansabdor shaxsga prinsipial ravishda sovg'alarni qabul qilish taqiqlanmagan bo'lsa, unda odatda pora faktini isbotlash qiyin. Bundan farqli o'laroq, xodimning mablag'larini o'g'irlashni maqsad qilgan-qilmasligidan qat'i nazar, zarar yetkazilganda, pulni o'g'irlash ko'pincha isbotlangan hisoblanadi.

Yana bir qiyinchilik, ayniqsa katta miqdordagi korrupsiya holatida, aksariyat shaxslar pora berganda, psixologiya va o'yin nazariyasida "**mahbuslar dilemmasi**"²² sifatida tanilgan. Bir tomondan, agar hamma pora berishni to'xtatsa, unda bundan hamma foyda ko'radi. Ammo, agar faqat bitta xususiy shaxs pora olishdan bosh tortsa, u holda u o'zini o'ta noqulay sharoitga soladi.

Va nihoyat, yuqorida aytib o'tilgan korrupsiya bozorlarining barqarorligi jiddiy muammo hisoblanadi.

²¹[https://ru.qaz.wiki/wiki/Federalist No. 51](https://ru.qaz.wiki/wiki/Federalist_No._51). Яна қаранг: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%8D%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BD,%D0%94%D0%B6%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D1%81>

²² <https://vc.ru/flood/66598-dilemma-zaklyuchennogo-v-zhizni>

II BOB KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHDA JAHON TAJRIBASI

Korrupsiya muammosi so‘ngi yillarda xalqaro miqyosda transmilliy jinoyat sifatida xalqaro tashkilotlar tomonidan keng muhokama qilinayotgan mavzu hisoblanadi. Hatto, ayrim siyosatchilar tomonidan korrupsiyaga global inqirozni keltirib chiqaruvchi omil sifatida ham ta‘rif beriladi. Korrupsiyaning xalqaro munosabatlarga ta‘sirini o‘rgangan tadqiqotchilar esa, rivojlangan “birinchi dunyo” mamlakatlari korrupsiya yordamida o‘zlariga ma‘qul kelmagan hukumatlarni ag‘darib tashlashi, o‘zlariga xayrixoh rejim o‘rnatishi, amaldagi hokimiyatga oppozitsiyani moddiy ta‘minlash imkoniyatiga ega bo‘ladi degan xulosani bildirishgan.

Barcha xorijiy mamlakatlar amaliyotida korrupsiyaning oldini olishda samarali kriminologik tadqiqotlardan foydalanishga alohida e‘tibor beriladi. Xususan, Skandinaviya davlatlari - Daniya, Finlandiya, Islandiya, Norvegiya va Shvetsiya Adliya vazirlari tomonidan 1962 yilda tashkil etilgan Kriminologiya bo‘yicha Skandinaviya kengashi bu mamlakatlarda jinoyatchilikka qarshi kurash siyosatini shakllantirishda ishtirok etishadi. Kengashning asosiy maqsadlari – ishtirokchi mamlakatlarda kriminologiya tadqiqotlarni muvofiqlashtirish, jinoyatchilikka qarshi kurash bo‘yicha hukumatlarga tavsiyalar ishlab chiqish hisoblanadi. Bu mamlakatlardagi jinoyat-huquqiy doktrinada axloqiy kategoriyalar va ijtimoiy qadriyatlar tizimi alohida o‘rin tutadi. Kriminologiya bo‘yicha Skandinaviya kengashi 15 ta a‘zodan – har bir davlatdan uchtadan vakil, ikkitasi taniqli kriminolog va bitta adliya vazirligi vakilidan iborat. Skandinaviya mamlakatlari aholisi huquqiy ongiga ijtimoiy tenglik g‘oyasi, jamoatchilik va yuridik institutlarga ishonch, shaxs darajasida har xil hodisalarga bag‘rikenglik, shuningdek, “jinoyat”, “jinoyatchi”, “jazo” va “javobgarlik” singari huquqiy kategoriyalarga nisbatan namoyon bo‘luvchi umumiy adolat hissi xos hisoblanadi. Umuman Skandinaviya mamlakatlari uchun jinoyatchilikning ijtimoiy ildizlari asosiy kriminogen dominant degan qarash ustunlik qiladi. Skandinaviya davlatlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, korrupsiyaga qarshi samarali kurashni tashkil qilish uchun kriminologik tadqiqotlarni yanada rivojlantirish, bunda huquq yo‘nalishidagi oliy o‘quv yurtlari va ilmiy muassasalar

kriminologiya sohasidagi tadqiqotlarni muvofiqlashtirish maqsadga muvofiqdir. Shuni aytish lozimki, Transperensi Interneyshnl (Transparency International) tashkiloti tomonidan 2009-yilda e'lon qilingan jahon mamlakatlarining korrupsiyalashganligi darajasini aks ettiruvchi reytingda Skandinaviya mamlakatlarida bu ko'rsatkich eng past darajada ekanligi qayd etilgan. Unga ko'ra, Yangi Zelandiya, Daniya, Singapur, Shvetsiya, Shvetsariya, Finlandiya mamlakatlari bu borada eng past ko'rsatkichga ega bo'lgan davlatlar hisoblanadi.

Korrupsiya, eng avvalo, har qanday mamlakatda davlat apparati-ning xalq oldidagi minimal majburiyatlarini bajarishda o'zligini anglatadi. Bu Afrika, Lotin Amerikasi va Osiyoning ko'pgina rivojlanayotgan davlatlarini ham qamrab olgan va mazkur mamlakatlar uchun jiddiy muammolardan biri hisoblanadi. Bu mamlakatlarning barchasida korrupsiya xalqning qashshoqligi, mamlakatning qo'ligiga sabab bo'lmoqda. Xususan, Gonkongda tashkil etilgan korrupsiyaga qarshi kurashuvchi mustaqil komissiya mazkur faoliyatda muvaffaqiyatli va keskin choralarni amalga oshira oluvchi institutlarga namuna bo'lishi mumkin. Hokimiyat idoralari faoliyatini sinchkovlik bilan – rasmiy institutlar, alohida fuqarolar tomonidan monitoring qilib borish, shuningdek, aybdorlarni sud ta'qibi Gonkongdagi korrupsiyaga qarshi kurashning asosi sifatida xizmat qiladi.

AQSHda korrupsiyaga qarshi kurashga qaratilgan maxsus qonun hujjati qabul qilingan. "Foreign Corrupt Practices Act" deb nomlangan mazkur qonun hujjati Amerika kompaniyalarini shartnomalar tuzishda imtiyozlar va kafolatlar olishda xorijiy mansabdor shaxslarga pora berganlik uchun javobgarligini belgilaydi²³.

Singapurning sobiq bosh vazirlaridan Li Kuan Yu (1959-1990) "Qachonki hokimiyat xalq ishonchini oqlash uchun emas, shaxsiy boylik orttirish maqsadida faoliyat yurita boshlasa, bu axloq muammosi hisoblanadi. Uzoq vaqt mavjud bo'lishini istagan jamiyat halollik prinsipiga amal qilishi lozim, aks holda jamiyat yashay olmaydi. «Korrupsiyani to'xtatib qolishning eng oson usuli mansabdor shaxslarning o'z bilganlaricha harakat qilishlari imkoniyatlarini kamaytirishda»²⁴ degan edi. Shuni ta'kidlash joizki, Singapurning

²³ <https://regnum.ru/news/economy/2698915.html>

²⁴ <https://elgezit.kg/2020/05/26/kak-singapur-poborol-korrupsiyu-primenim-li-ego-opyt-v-borbe-s-korrupsiyev-kyrgyzstane-chast-i/>

korrupsiyaga qarshi siyosati bu milliy qadriyatlarga amal qilishdan ko'ra ko'proq zaruriyat tufayli amalga oshirildi. Singapur xorijiy investitsiyalarni mamlakatga jalb qilish uchun ularni noto'g'ri maqsadlarda foydalanish imkoniyatini yo'qqa chiqardi. Transperensi Interneyshnl (Transparency International) tashkiloti e'lon qilgan 2009-yil mamlakatlarning korrupsiyalashganligi darajasini aks ettiruvchi reytingda Singapur korrupsiya darajasi past bo'lgan uchinchi, Osiyo mamlakatlari ichida esa, birinchi o'rinda turishi qayd etildi. Mamlakatda sodir etilgan ayrim korrupsiya hodisalari ro'y berganda uning ishtirokchilari tergov qilinib, aybdorlar sudlanib jazoga tortilgan. Shuni alohida qayd etish kerakki, korrupsiyaga qarshi kurash uzluksiz davom etmoqda. Singapurda korrupsiyaga qarshi kurashga rahbarlik bevosita siyosiy rahbarlar va mansabdor shaxslarning o'zlari tomonidan amalga oshiriladi va bu jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Korrupsiyaga qarshi kurashga ixtisoslashgan organ korrupsiya hodisalarini tergov qilish Byurosi hisoblanadi. Bu mustaqil organ korrupsiya bilan bog'liq ishlarni tergov qiladi va Singapur iqtisodiyotining davlat va xususiy sektorida uning oldini olish chora-tadbirlarini ko'radi. Byuro 1952-yilda tashkil etilgan, uning vakolatlari "Korrupsiyaning oldini olish to'g'risida"gi Aktda belgilab qo'yilgan. Uning rahbari direktor hisoblanadi va bevosita Bosh vazir oldida hisobdor sanaladi. Bu biror-bir vazirning uning faoliyatiga aralashishiga, tergovni to'xtatish va boshqacha ta'sir qilish mumkin emasligiga xizmat qiladi. Byuroga davlat xizmatida halollik va sotilmaslik prinsipi amal qilishi, xususiy sektorda korrupsiya aralashmagan bitimlar tuzilishi uchun javobgarlik yuklatilgan. Shuningdek, uning vazifalari qatoriga davlat mansabdor shaxslarining o'z vazifalarini suiiste'mol qilish holatlarini tekshirish va shunday holatlar aniqlanganda tegishli organlarga intizomiy javobgarlikka tortish haqida ma'lumotlar berish vazifalari ham kiradi. Byuro davlat organlarining korrupsiyalashishi sabablarini, korrupsiyaga olib kelishi mumkin bo'lgan davlat xizmatining zaif tomonlarini ham o'rganadi. Singapurda (Moliya vazirligi) 1973-yil iyul oyidan boshlab maxsus korrupsiyaga qarshi kurash Dasturi amalga oshirila boshlangan. Dasturda qisman quyidagilar nazarda tutilgan edi: fuqarolar va tashkilotlar o'rtasidagi aloqalarni turli xil sansalorliklar va sudrashlarga yo'l qo'yimaslik maqsadida takomillashtirish; yuqori turuvchi mansabdor shaxslarning quyi

turuvchi mansabdor shaxslar ustidan nazoratni amalga oshirishda oshkoralikni ta'minlash; barqaror korrupsiyaviy bog'lanishlarning oldini olish maqsadida mansabdor shaxslar rotatsiyasini kiritish; to'satdan tekshirishlar o'tkazish; korrupsiyaga qarshi kurashda muhim hisoblangan ma'lumotlarning maxfiyligini ta'minlash; korrupsiyaga qarshi kurash choralari majmuini har 3-5 yilda qayta ko'rib chiqish²⁵.

Dunyodagi mamlakatlarda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha o'ziga xos tartiblar mavjud.

Niderlandiya korrupsiya darajasi eng past davlatlar qatoriga kiradi. Niderlandiyada korrupsiyaga qarshi kurash tizimi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

– Korrupsiya holati aniqlangach, korrupsion harakatning oqibatlari muhokama qilinadi va ularga qo'llangan jazolar muntazam ravishda e'lon qilib boriladi. Ichki ishlar vaziri har yili korrupsiya faktlari va korrupsiyaga aloqador shaxslarni jazolash choralari to'g'risida parlamentga hisobot beradi.

– Korrupsion amaliyotlar yuzaga kelishi mumkin bo'lgan "nuqta"larni kuzatib borish va bu joylarda shaxslarning faoliyatini nazorat qilish tizimi ishlab chiqilgan.

– Rasmiy axloq qoidalarining buzilishi uchun javobgar mansabdorlarning huquq va majburiyatlari tizimi yaratilgan.

– Korrupsion harakatlar uchun asosiy jazo davlat tashkilotlarida ishlash huquqidan va barcha ijtimoiy imtiyozlardan mahrum bo'lishdir. Shuningdek, jarima va o'z vazifasidan vaqtincha chetlatish jazosi ham qo'llanadi.

– Eng muhim tashkilotlarda, xususan, vazirliklarda ichki xavfsizlik xizmati mavjud bo'lib, ularning vazifasi amaldorlarning xatosini aniqlash, ularning qoidalarni qasddan yoki tasodifan buzishini aniqlash hisoblanadi.

– Korrupsiya sodir etishi mumkin bo'lgan lavozimlarga shaxslarni tanlash tizimi yaratilgan.

– Milliy xavfsizlik tizimiga tegishli bo'lmagan, korrupsiyaga oid barcha materiallar ommaga e'lon qilinadi.

– Korrupsiyaning zararini tushunadigan mansabdorlarni tayyorlashning maxsus tizimi yaratilgan.

²⁵ <https://elgezit.kg/2020/05/26/kak-singapur-poborol-korrupsiyu-primenim-li-ego-opyt-v-borbe-s-korrupsiyj-v-kyrgyzstane-chast-i/>

– Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha davlat xavfsizligi tizimi yaratilgan va u korrupsiyani aniqlash uchun katta vakolatlarga ega.

– Barcha darajadagi mansabdorlar o‘zlariga ma’lum bo‘lgan korrupsiyani ro‘yxatga olishlari shart, bu ma’lumotlar ichki ishlar va Adliya vazirliklariga yuboriladi.

– Korrupsiyaga qarshi kurashda ommaviy axborot vositalari katta rol o‘ynaydi. Chunki ular korrupsiya holatlarini fosh etadi va ular haqida surishtiruv olib boradi.

Singapurda korrupsiyaga qarshi kurash asosiy yo‘nalishi bo‘lgan maxsus organ mavjud. U Korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha tergov byurosi deb ataladi. Ushbu mustaqil organ Singapur iqtisodiyotining davlat va xususiy sektorida korrupsiyaning oldi olinishini o‘rganib chiqadi.

Byuro hukumat amaldorlari mansabini suiiste‘mol qilgan holatlarni tekshiradi va tegishli organlarga zarur choralarni ko‘rish uchun ular haqida xabar qiladi. Byuro boshqaruv tizimidagi kamchiliklarni aniqlash uchun davlat organlari ish uslublarini o‘rganadi. Agar bunday bo‘shliqlar korrupsiyaga va suiiste‘molchilikka olib kelishi mumkin bo‘lsa, byuro ushbu bo‘linmalar rahbarlariga chora ko‘rishni tavsiya qiladi.

Singapurning korrupsiyaga qarshi siyosatining asosiy g‘oyasi "insonni korrupsiyaga undaydigan holatlarni yo‘q qilish"dan iborat. Bunga bir qator prinsiplar orqali erishiladi.

1) davlat xizmatchilarining ish haqini xususiy sektorda muvaffaqiyatli ishlayotgan shaxslarning o‘rtacha oylik ish haqi bilan tenglashtirish; 2) davlat organlari mansabdorlarining mulki, aktivlari va qarzlari bo‘yicha yillik hisobotlarini nazorat qilish (xususan, prokuror korrupsiyaga qarshi qonunchilikni buzganlikda gumon qilingan shaxslarning har qanday bank hisob raqamlarini, aksiyalarini tekshirishga haqli); 3) yuqori lavozimdagi mansabdorlarning ma‘naviy yuksakligini ta‘minlash; 4) iqtisodiy rivojlanishda duch kelinadigan ma‘muriy to‘siqlarni bartaraf etish.

Germaniyada muayyan funksiyalardan qat‘i nazar, davlat xizmatchilari o‘z vazifalarini butun jamiyat manfaati uchun xolis va adolatli bajarishlari shart.

Germaniyada korrupsiyaga qarshi kurashning birinchi vazifasi rasmiy sirlarni saqlashdan iborat. Davlat xizmatchisi, shuningdek, o‘z

faoliyati davomida unga ma'lum bo'lgan ma'lumot va haqiqatlarni yashirishi kerak. Davlat xizmatchisi ruxsat olmasdan turib guvohlik berishga, hatto sudda ham bayonot berishga haqli emas.

Davlat xizmatchisi xizmat ko'rsatishdan boshqa har qanday ish uchun oldindan yuqori darajadagi rahbarining roziligini olishi talab qilinadi. Davlat xizmatchisi uchun ruxsatnomalar faqat ilmiy muassasalarda va o'qitish hamda tadqiqotlar bilan bog'liq faoliyat uchun talab qilinmaydi.

Davlat xizmatchilari biron-bir tadbirkorlik faoliyati bilan shaxsan yoki vakolatli vakillari orqali shug'ullanish huquqiga ega emas.

Federal hukumat qonun kuchiga ega qaror chiqarish yo'li bilan davlat xizmatchilarining o'rindoshlik asosida ishlash tartibini belgilaydi. Unda qaysi faoliyat davlat xizmati deb hisoblanadi yoki unga tenglashtiriladi; davlat xizmatchisi qo'shimcha ishi uchun haq oladimi; davlat xizmatchilarining qaysi toifalari ruxsatnoma olishga majbur kabi masalalar aniqlashtiriladi. Ishchilarning turli toifalari bir yilda oladigan eng ko'p haq miqdori va uni hisoblash tartibi belgilanadi.

Agar xizmatga oid munosabatlar tugatilgandan so'ng davlat xizmatchisi o'zining oxirgi besh yillik xizmat faoliyati bilan bog'liq ishda ishlasa, oxirgi xizmat joyida buni e'lon qilishi kerak. Uning faoliyati, agar xizmat manfaatlari uchun zarar yetkazishi mumkin bo'lsa, taqiqlanadi. Bu taqiq davlat xizmatining eng yuqori instansiyasi tomonidan joriy etiladi va xizmat munosabatlari tugaganidan keyin 5 yil o'tgach tugaydi.

Davlat xizmatchilarining zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarmasligi yoki lozim darajada bajarmasligi oqibatlarini batafsil tartibga solinadi. Davlat xizmatchisi (Federal intizomiy huquq haqidagi nizomga muvofiq)²⁶ o'z vazifalarini bajarish tartibini buzgan deb topilsa, jinoyat sodir etgan deb hisoblanadi. Davlat xizmatiga bog'liq bo'lgan yuqori talab va cheklovlarga yarasha Germaniyada yuqori maosh va boshqa to'lovlar, ish joyining barqarorligi va yuqori turmush darajasini ta'minlash kafolatlanadi²⁷.

²⁶ <http://advokatnews.uz/xabar/535.html>

²⁷ Алимардонов Ф. <https://zamin.uz/jamiyat/45328-korruptsiyaga-qarshi-kurash-rivojlangan-mamlakatlar-tajribasi.html>

O'tgan asrning 90-yillarida yapon tadqiqotchilari korrupsiyaviy jinoyatchilikni kamaytirishda: hokimiyat tuzilmalari faoliyati to'g'risida ma'lumotlarni oshkoralashtirish, mansabdor shaxslarni nazorat qilish uchun markaziy va mahalliy miqyosda mustaqil ombudsman institutini joriy etish, shu turdagi jinoyatlarga qattiq jazo tayinlash (deputatlikka saylanishdan mahrum qilish, umrbod yuqori lavozimga ko'tarilishdan mahrum qilish, saylov guruhidagi shunga aloqador kishilarni jazolash), saylov kompaniyalarini moliyalashni to'la davlat mablag'lari hisobidan amalga oshirishni taklif etgan edilar. Yaponiyada korrupsiyaga qarshi kurashish bilan birga noto'g'ri(tuhmatdan) pora olish haqida xabar berish ham, pora oluvchilarga nisbatan belgilangan jazoga – uch yil muddatga katorga jazosi yoki jarima jazosiga tortilishi mumkin. Jinoyat qonunchiligida amalga oshirilgan islohotlar orqali bir qator mansabdorlik jinoyatlariga beriladigan jazolar og'irlashtirildi. Masalan, davlat va jamoat arboblarning mansabdorlik vakolatlari bilan hokimiyatni suiiste'mol qilishiga 2 yilgacha katorga yoki turma qamog'i jazosi belgilandi. Ilgari bunday jinoyat uchun shaxs 6 oygacha shunday jazoga tortilardi²⁸.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, bugungi kunda korrupsiyaga qarshi kurashish har bir davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Korrupsiyaga qarshi muvaffaqiyatli kurash tizimini barpo etish bu borada keng ko'lamli xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish va xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasini o'rganish hamda unga tanqidiy yondoshgan holda milliy qonunchilik va amaliyotga tatbiq etishni taqozo etadi.

2.1. Singapurning korrupsiyaga qarshi strategiyasi

Singapurning korrupsiyaga qarshi strategiyasi qat'iy va izchil bo'lib, "**Korrupsiyani nazorat qilish mantig'iga**" asoslangan: "Korrupsiyani yo'q qilish bo'yicha harakatlar, ham rag'batlantiruvchi sharoitlarni, ham shaxsni korrupsiya harakatlariga undash imkoniyatini yaratadigan sharoitlarni minimallashtirish yoki yo'q qilish istagiga asoslangan bo'lishi kerak"²⁹.

²⁸ X.Мелиев. http://xorazm.adliya.uz/xorazm/uz/publikatsii/korupciya/?ELEMENT_ID=31252

²⁹ <https://uza.uz/uz/posts/singapur-korruptsiyaga-arasshi-kurash-tazhribasi-08-01-2019>

1965-yilda mustaqillik davrida Singapur korrupsiya darajasi yuqori bo'lgan mamlakat edi. Uni qisqartirish taktikasi qator vertikal tadbirlarga asoslangan edi: mansabdor shaxslarning harakatlarini tartibga solish, byurokratik proseduralarni soddalashtirish, yuqori axloqiy me'yorlarga rioya qilish ustidan qat'iy nazorat. Markaziy aloqa avtonom korrupsiyani tergov byurosi bo'lib, u yerda fuqarolar davlat xizmatchilariga qarshi shikoyat yuborishlari va yetkazilgan zararni qoplashlari mumkin. Shu bilan birga, qonunchilik kuchaytirildi, sud hokimiyatining mustaqilligi oshirildi (yuqori ish haqi va sudyalarning imtiyozli maqomi bilan), pora bergani yoki korrupsiyaga qarshi tergovda qatnashishdan bosh tortganligi uchun iqtisodiy sanksiyalar joriy etildi va bojxona xodimlari hamda boshqa davlat xizmatlarini to'liq ishdan bo'shatishgacha qattiq choralar ko'rildi. Bu iqtisodiyotni tartibga solish, mansabdor shaxslarning ish haqini oshirish va malakali ma'muriy kadrlarni tayyorlash bilan birlashtirildi.

Singapur mustaqillikka erishguniga qadar qashshoq bo'lib, hatto chuchuk suv va qurilish uchun mo'ljallangan qumni ham xorijdan keltirgan. Qo'shni mamlakatlar nodo'stona kayfiyatda bo'lsa, aholi orasida socialistik g'oyalar ommalashib ketgandi. Mamlakat Britaniya kolonizatorlaridan nobop hukumatni, korrupsiyalashgan jamiyatni meros qilib olgandi. Korrupsiyaga qarshi kurash boshlagan birinchi hukumat qator muammolarga duchor bo'ldi. Unga qarshi kurashni tartibga soluvchi qonun ochiqchasiga zaif edi. Ko'plab korrupsion jinoyatlar qonun doirasidan chetda qolar, tegishli kurashuvchi organlar esa o'z vazifasini samarali ado etish uchun zarur vakolatga ega emasdi. Amaldorlarning ko'pchiligi poraxo'r bo'lgani, qonunchilik samarasiz bo'lganligi sababli jinoyatga dalil topish o'ta murakkab edi.

Davlat amaldorlari tijoriy sektor xodimlaridan o'z shaxsiy manfaatlari yo'lida foydalanishi, aholi savodxonligining past darajasi, huquqiy madaniyatning yetishmasligi kurashni qiyinlashtirdi. Natijada pora maqsadga erishishning yagona usuliga aylandi.

Masalaning yana bir murakkab tomoni shunda ediki, inglizlar davrida tashkil etilgan korrupsiya holatlarini tergov qiluvchi Byuro xizmatchilari mahalliy politsiyadan iborat bo'lib, ular ruhiy jihatdan ushbu illatga qarshi kurashga tayyor emasdi.

“Bojxona amaldorlari kontrabanda va ta'qiqlangan mahsulotlarni tashiydigan transport vositalarini tekshirishni “tezlashtirish” uchun

pora olardilar. Markaziy ta'minot xizmati xodimlari muayyan chaqa evaziga manfaatdor shaxslarga tenderga kelib tushgan arizalar haqida ma'lumot berardi. Import-eksport departamenti amaldorlari ruxsatnomani tezlashtirib berganlari uchun pora olishardi. Klerklar kamchiliklarga ko'z yumishlari uchun pudratchilar pora taklif qilishardi. Do'kondorlar va uy egalari axlatni olib ketgani uchun jamoat sog'liqni saqlash departamentiga haq to'lashardi. Maktab direktor va o'qituvchilari kanselariya mahsulotlari keltiruvchilaridan foiz olishardi. Hokimiyat tizginidan shaxsiy manfaat yo'lida foydalanishga o'tishganida inson ixtirochilik qobiliyatining chegarasi yo'qoladi”(Li Kuan Yu)³⁰.

Mamlakat juda og'ir ahvolga kelib qolganini tushungan hukumat jamiyatda ochiqlik va tozalik muhitini yaratishga, korrupsiyani ijtimoiy nomaqbul hodisa deb talqin etilishiga erishish uchun qat'iy qaror qildi. O'z ishining asosiga “toza va sotilmas bo'lib qolish” prinsipini ustuvor qo'ydi. Strategiya mualliflari korrupsiya ustidan nazorat milliy taraqqiyot uchun muhimligiga ishonishardi.

Li Kuan Yu hukumati o'z oldiga Singapurni Janubi-Sharqiy Osiyoning moliyaviy va savdo markaziga aylantirish, shuningdek, mamlakatga xorijiy sarmoyadorlarni jalb etish maqsadini qo'ygandi. Rahbarlarining siyosiy irodasi va kuchli antikorrupsiya qonunchiligi hisobiga Singapur poraxo'rlikni yengishga va jahonning iqtisodiy yetakchilari qatoridan joy olishga erishdi. Birinchi navbatda korrupsion harakatlar sodir etish imkoniyati qisqartirildi. 1960-yilda korrupsiyaga qarshi kurash strategiyasi korrupsiya oldini olish va korrupsiya tergov bo'yicha Byuroni alohida vakolatlar bilan ta'minlash to'g'risidagi qonunda mustahkamlab qo'yildi.

Eng muhim, qonundagi ikki xil ma'no bildiruvchi anglashilmovchiliklar bartaraf etildi, Mustaqil Byuro hokimiyatning eng oliy eshelonlarida poraxo'rlikka qarshi kurash olib bordi. Tergov Bosh vaziri Li Kuan Yuning hatto eng yaqin qarindoshlariga nisbatan ham olib borildi. Korrupsiyaga aloqador qator vazirlar turli muddatlarga ozodlikdan mahrum qilindi yoki o'z hayotlariga suiqasd qilishdi yoki

³⁰ <https://elgezit.kg/2020/05/26/kak-singapur-poborol-korrupsiyu-primenim-li-ego-opyt-v-borbe-s-korrupsiyej-v-kyrgyzstane-chast-i/>

mamlakatdan qochib ketishdi. Ular orasida Li Kuan Yuning qadrdon do‘stlari ham bor edi³¹.

“Vi Tun Bun 1975-yilda Indoneziyaga oilasi bilan birga sayohatga borganida atrof-muhitni muhofaza qilish vaziri lavozimida ishlardi. Sayohat pulini esa uy-joy qurayotgan pudratchi tashkilot to‘lab bergan. U mazkur pudratchidan qiymati 500 ming singapur dollari turadigan koshonani pora sifatida oladi, shuningdek, 300 ming dollarlik ikkita kreditni otasi nomiga pudratchi kafolati asosida rasmiylashtiradi. Maqsad ushbu puldan fond bozorida chayqovchilik maqsadida foydalanish edi. Vi Tun Bun 1950-yillardan boshlab sadoqatli nokommunist yetakchi bo‘lgan, shuning uchun uni himoya qilish va o‘zini aybsiz ekanligi xususida ishonchsiz urinishlarini eshitish menga og‘ir bo‘ldi. U aybdor deb topilib, 4 yili 6 oylik qamoq jazosiga hukm qilindi. Hukm ustidan shikoyat qilishiga qaramay, u kuchda qoldirildi, garchi qamoq muddati 18 oyga kamaytirilgan bo‘lsa ham – deb hikoya qiladi Bosh vazir Li Kuan Yu o‘z esdaliklarida³².

Demak, hamma narsadan ko‘ra qonun ustuvorligini afzal ko‘rish, jamiyatda hammaning qonun oldida tengligi prinsipini targ‘ib qilish va unga amal qilish, bu yo‘lda yuqori martabali amaldorlar va qarindoshlarini ham ayamaslik Singapurda korrupsiyani bartaraf etish ishiga xizmat qildi.

Li Kuan Yuning qayd etishicha, siyosiy yetakchilar tartibli va vijdonli hukumatning vakillari bo‘lgani uchun eng katta maoshlar tayinlangan. Agar ularga yaxshi pul to‘lanmasa, noto‘g‘ri yo‘lga kirib qolishi va korrupsion harakatlarga aralashib qolishi hech gap emas. Shunga muvofiq, “aqlililar”ning xususiy sektorga o‘tib ketishini kamaytirish maqsadida Singapur davlat xizmatchilarining ish haqi muttasil oshirib borildi³³.

1989 va 1994-yillarda davlat oliy xizmatchilarining ish haqini qayta ko‘rib chiqish jarayonida maoshlar shu qadar oshirildiki, dunyoning boshqa har qanday davlat xizmatchisi buni orzu qilardi xolos. Biroq mazkur formula ish haqining har yili avtomatik tarzda oshirilishini anglatmaydi, chunki xususiy sektorning daromadlari goh

³¹ <https://elgezit.kg/2020/05/26/kak-singapur-poborol-korrupsiyu-primenim-li-ego-opyt-v-borbe-s-korrupsiiej-v-kyrgyzstane-chast-i/>

³² <https://meduza.io/feature/2015/03/23/samyi-uspeshnyy-diktator>

³³ <https://meduza.io/feature/2015/03/23/samyi-uspeshnyy-diktator>

tushar, goh ko‘tarilardi. 1995-yilda xususiyl sektorning daromadi pasaygan bo‘lsa, 1997-yilda bunga muvofiq ravishda barcha vazirlar va mansabdorlarning maoshi kamaytiriladi.

Singapur rahbariyati saylovoldi kompaniyasiga katta xarajatlarni sarflash ko‘plab Osiyo mamlakatlari uchun behuda ekaniga ishonardi. Saylovga katta pul tikkan g‘oliblar nafaqat sarflangan mablag‘ni qaytarishi, balki kelgusi saylov uchun mablag‘ to‘plashi zarur edi. Bu holat korrupsion operatsiyalarni amalga oshirishga yo‘l ochardi. Shuning uchun Singapur xalq harakati partiyasi yetakchilari saylovoldi kompaniyaga sarflanadigan xarajatlarni qisqartirishga urindi. Partiya-ning saylovdan keyin xazinasini to‘ldirishga va saylovlar oralig‘ida saylovchilarga sovg‘a tarqatishga hojat qolmagandi. “Biz shunga erishdikki, odamlar ish o‘rinlari yaratishimiz, maktablar, kasalxonalar, ijtimoiy markazlar qurishimiz uchun qayta-qayta ovoz beraverardi. Mazkur ijtimoiy qulayliklar odamlar hayotini o‘zgartirdi, farzandlari-ning kelajagi Xalq harakati partiyasi bilan ekanligiga xalqni ishontira boshladi.(Li Kuan Yu)³⁴.

Ayni paytda Singapur korrupsiya, iqtisodiy erkinlik va rivojlanishning yo‘qligi bo‘yicha dunyoda yetakchi hisoblanadi.

2.2. Finlandiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasi

Finlandiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasining o‘ziga xos xususiyati bu korrupsiya va maxsus qonunning virtual yo‘qligi edi [40]. Korrupsiya jinoiy huquqbuzarlikning bir qismi sifatida ko‘rilgan va qonun, tartibga solish va boshqa nazorat tizimlarining barcha darajalarida tartibga solingan. Finlandiyaning o‘ziga xos xususiyati mansabdorlar tomonidan pora olganlik uchun nisbatan yengil jazo-jarimadan to‘rt yilgacha qamoqqacha jazo bo‘lgan³⁵. Urushdan keyingi davrda pora olishning ilgari yuqori darajasida keskin pasayish kuzatildi - 1945-1954-yillarda 549 kishi pora olganligi uchun sudlangan (1980-1989 -yillarda bunday jazolar 81 ta, 1990-yillarda esa atigi 38 ta chiqarilgan. 1990-yillardan boshlab Finlandiya xalqaro hujjatlardan foydalanishni boshladi – 1997-yilda Yevropa Ittifoqining

³⁴ Абдували Сайбназаров. <https://uza.uz/uz/posts/singapur-korrupsiyaga-arasshi-kurash-tazhibasi-08-01-2019>

³⁵ <https://finlandabroad.fi/documents/4248263/0/Book-uzbek-cyr.pdf/31d2fd29-5b37-4101-a2f3-7c4ce8db4989?t=1574776214174>

Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi, 1999-yil Yevropa Kengashining Korrupsiyaga oid jinoyat va fuqarolik-huquqiy Konvensiyalari, 2003-yil dekabrda Mexiko shahrida qabul qilingan BMTning Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi va hokazo³⁶).

2.3. Shvetsiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasi

XIX asrning o'rtalariga qadar Shvetsiyada korrupsiya rivojlandi. Mamlakatni modernizatsiya qilishning oqibatlaridan biri bu **merkantilizmni**³⁷ yo'q qilishga qaratilgan chora-tadbirlar edi. O'shandan beri davlat tomonidan tartibga solish firmalarga qaraganda ko'proq uy xo'jaliklariga ta'sir ko'rsatdi, taqiq va ruxsatnomalarga emas, balki imtiyozlarga (soliqlar, imtiyozlar va subsidiyalar orqali) asoslangan. Ichki davlat hujjatlaridan foydalanish imkoniyati ochildi, mustaqil va samarali adolat tizimi yaratildi. Shu bilan birga, Shvetsiya parlamenti va hukumati ma'murlar uchun yuqori axloqiy me'yorlarni o'rnatdi hamda amalga oshirdi. Bir necha yil o'tgach, halollik byurokratiya o'rtasida ijtimoiy normaga aylandi. Yuqori martabali amaldorlarning ish haqi dastlab ishchilarning ish haqidan 12-15 baravar oshib ketdi, ammo vaqt o'tishi bilan bu farq ikki baravarga kamaydi. Bugungi kunda Shvetsiya dunyodagi eng past korrupsiya darajasiga ega³⁸.

2.4. Rossiyadagi korrupsiya.

1999-yil boshida Rossiya Bosh prokurorining o'rinbosari Yu.Ya.Chayka Rossiya dunyodagi eng korrupsiyalashgan davlatlarning o'ntaligiga kirishini va korrupsiya Rossiya davlatidagi eng zararli kuchlardan biri ekanligini ta'kidladi. 1999-yilda RAS akademigi D.S.Lvov va iqtisod fanlari doktori Yu. V. Ovsienko Rossiyadagi korrupsiyani "total" deb baholadilar.

2006-yilda Rossiya Federasiyasi Bosh prokurorining birinchi o'rinbosari Aleksandr Buksman ba'zi ekspertlarning hisob-kitoblariga ko'ra Rossiyadagi korrupsiya bozori hajmi 240 milliard dollardan

³⁶ <https://moluch.ru/archive/234/54210/>

³⁷

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%BC>

³⁸ <https://ru.sweden.se/ljudi/provesti-chertu-kak-v-shvecii-boryutsya-s-korruptciej/>

oshgan deb aytdi. INDEM jamgʻarmasining maʼlumotlariga koʻra, bu koʻrsatkich yanada yuqori: faqat Rossiyaning biznes sohasida korrupsiya hajmi 2001-2005-yillarda oshgan. Yiliga taxminan 33 milliarddan 316 milliard dollargacha (federal siyosatchilar va biznes elita darajasidagi korrupsiyani hisobga olmaganda). Xuddi shu jamgʻarmaning maʼlumotlariga koʻra, rossiyalik ishbilarmonlarning amaldorlarga beradigan oʻrtacha pora darajasi oʻsha davrda 10 000 dollardan 136 000 dollargacha koʻtarilgan³⁹.

2000-yilda Transparency International korrupsiyani qabul qilish indeksi 2,6 (10 dan), 2009-yilda - 2,2 (koʻrsatkich qancha yuqori boʻlsa, korrupsiya darajasi shunchalik past boʻladi). Nyu York Tayms gazetasining taʼkidlashicha, katta miqdordagi pulni muomaladan chiqarish va investitsiya imkoniyatlari yoki Rossiyadan kapital eksport qilish bilan bogʻliq asosiy muammolar korrupsiyadir.

2007-yilda Rossiyaning korrupsiyaga qarshi kurash milliy qoʻmitasi raisi Kirill Kabanov Rossiyada korrupsiyaga qarshi kurash olib borilmaganligini aytdi: oʻrta darajadagi amaldorlarning hibsga olinishi pora berish tizimini buzmaganda va korrupsiyaga qarshi siyosat ishlab chiqilmagan.

2009-yilda Transparency International Rossiyadagi korrupsiya bozorini 300 milliard dollarga baholagan⁴⁰.

2010-yilda Transparency International tomonidan tuzilgan dunyo mamlakatlaridagi korrupsiya inʼikosining yillik reytingida Rossiya 2,1 ball koʻrsatkichi bilan 180 tadan 154-oʻrinni egalladi (indeks 0 korrupsiyaning maksimal darajasini anglatadi, 10 ta korrupsiya yoʻq). Elena Panfilova, "Transparency International"ning Rossiya bosh direktori: "Oʻtgan yili Rossiya ushbu reytingda 146-oʻrinni egallagan edi. Xulosa yil davomida mamlakatimizda hech narsa oʻzgarmadi, faqat reytingdagi qoʻshnilarimiz – Papua-Yangi Gvineya, Keniya, Laos va Tojikistondan tashqari"⁴¹.

Shuni taʼkidlash kerakki, koʻplab maqolalar va munozaralarda ushbu indeks nomini eslatib oʻtishda odatda "idrok" soʻzi chiqarib tashlanadi, natijada indeks korrupsiya sohasidagi ishlarning haqiqiy

³⁹ <https://indem.ru/russian.asp>

⁴⁰ <https://www.bbc.com/russian/news-51213391>

⁴¹ <https://www.bbc.com/russian/news-51213391>

holatini aks ettiradi degan noto‘g‘ri taassurot paydo bo‘ladi, aslida esa, korrupsiyadan jamoatchilikning tashvishlanish darajasi to‘g‘risida.

Rossiyada korrupsiyaga ko‘proq moyil bo‘lgan faoliyat yo‘nalishlari (boyitish sohalari bo‘limida ko‘rsatilganlardan tashqari) quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- bojxona xizmatlari: tashish taqiqlangan tovarlar chegarasidan o‘tish; musodara qilingan tovarlar va valutani qaytarish; bojxona to‘lovlarining kamligi;

- tovarlarning bojxona qiymatini past baholash; bojxona to‘lovlarini asossiz kechiktirish;

- tibbiyot tashkilotlari: uskunalar va dori-darmonlarni oshirilgan narxlarda sotib olish; haqiqatga mos kelmaydigan tibbiy xulosalar berish;

- ba‘zi fuqarolarning boshqalar hisobiga ustuvor xizmati;

- avtoulavlarni tekshirish: litsenziyalarni asossiz taqdim etish (haydovchilik guvohnomasi, texnik ko‘rikdan o‘tganlik to‘g‘risidagi guvohnoma);

- yo‘llardan foydalanish qoidalarini buzganlarga qonuniy jazoning yo‘qligi; manfaaddor tomonlar foydasiga yo‘l-transport hodisalari to‘g‘risida ma‘lumot va xulosalarni soxtalashtirish;

- sud organlari: ishning holatlarini xolisona ko‘rib chiqish; adolatsiz qarorlar qabul qilish; prosessual normalarni buzish; bir ish bo‘yicha turli sudlarning qarama-qarshi qarorlari; reydlar qilish vositasi sifatida kemalardan foydalanish;

- soliq organlari: soliqlarning to‘liq hajmda olinmasligi; QQSni qaytarish; raqobatchilar tomonidan tekshirishlar va ishlab chiqarishni to‘xtatish;

- huquqni muhofaza qilish organlari: jinoyat ishlarini qo‘zg‘atish va tugatish, shuningdek, ularni qo‘shimcha tergovga yuborish; har xil og‘irlikdagi huquqbuzarliklar uchun qonuniy jazoning yo‘qligi;

- tadbirkorlik faoliyatini litsenziyalash va ro‘yxatdan o‘tkazish;

- budjet mablag‘lari hisobidan bank operatsiyalarini joylashtirish va o‘tkazish uchun ruxsatnomalar berish;

- kredit olish;

- eksport kvotalarini olish;

- budjet mablag‘lari hisobiga tovarlar xizmatlarni sotib olish bo‘yicha tenderlar;

- budjet mablag‘lari hisobiga qurilish va ta‘mirlash;
- bitimlarni notarial tasdiqlash;
- litsenziyalash shartlariga rioya etilishini nazorat qilish;
- ov qilish va baliq ovlash qoidalariga rioya qilinishini nazorat qilish;
- qurolli kuchlarga chaqirilgandan ozod qilish;
- davlat oliy o‘quv yurtlariga qabul qilish (asosan yuridik va iqtisodiy ixtisosliklar);
 - nodavlat oliy o‘quv yurtlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish, attestatsiya va akkreditatsiya qilish;
 - ixtisoslashtirilgan o‘rta maktablarga va maktabgacha ta‘lim muassasalariga qabul qilish;
 - davlat va munisipal muassasalardagi lavozimlardan katta miqdordagi noqonuniy daromad olishga imkon beradigan xizmatga yollash;
 - partiyalarning saylov ro‘yxatlarini shakllantirish.

Korrupsiyaga qarshi kurash Rossiya iqtisodiyotining rivojlanish omillaridan biridir. Rossiyada korrupsiyaga qarshi kurashish maqsadida 2008-yil iyul oyida Rossiya Federatsiyasi Prezidenti korrupsiyaga qarshi kurash milliy rejasini tasdiqladi.

"Delovaya Rossiya" jamoat tashkilotining ma‘lumotlariga ko‘ra, Rossiyadagi eng korrupsiyalashgan mintaqalar Moskva, Omsk, Volgograd va Oltoy viloyatlari⁴².

Britaniyaning "Ernst & Young" auditorlik kompaniyasining 2012-yil bahorida o‘tkazgan tadqiqotiga ko‘ra, Rossiyada korrupsiya xatarlari 2011-yilda sezilarli darajada kamaydi va ko‘p jihatdan o‘rtacha dunyo darajasidan past bo‘ldi. Ernst & Young tadqiqotida dunyoning 43 mamlakatidan 1500 dan ortiq eng yirik kompaniyalarning top-menejerlari qatnashdilar⁴³. Shunday qilib, agar 2011-yilda Rossiyada so‘roq qilingan menejerlarning 39 foizi biznesi himoya qilish yoki korporativ imtiyozlarga erishish uchun naqd pora berish zarurligini e‘lon qilgan bo‘lsa, 2012-yilda bu ko‘rsatkich 16 foizni tashkil etdi⁴⁴.

⁴² <https://deloros.ru/o-nas.html>

⁴³ [https://ru.wikipedia.org/wiki/Ernst %26 Young](https://ru.wikipedia.org/wiki/Ernst_%26_Young)

⁴⁴Коррупция в России

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%B2_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8

Rossiya qonunchiligiga binoan korrupsiya bu pul, qimmatbaho buyumlar, boshqa mol-mulk yoki boshqa narsalar shaklida imtiyozlar olish maqsadida shaxsning o'z lavozimidan jamiyat va davlatning qonuniy manfaatlariga xilof ravishda mansab vakolatlarini suiiste'mol qilish, pora berish, pora olish, vakolatlarini suiiste'mol qilish, tijorat pora olish yoki boshqa qonuniy foydalanish, mulkiy xarakterdagi xizmatlar, o'zi uchun yoki uchinchi shaxslar uchun boshqa mulkiy huquqlar yoki boshqa shaxslar tomonidan ushbu shaxsga ushbu imtiyozlarni noqonuniy taqdim etish; shuningdek, ushbu harakatlarni yuridik shaxs nomidan yoki uning manfaatlarini uchun amalga oshirish. Qonunda uchraydigan "Korrupsiya jinoyati" tushunchasi alohida ta'rifga ega emas.

Suiiste'mol qilish korrupsiyaning shakllaridan biri bo'lishi mumkin (mansabdor shaxs yoki bir guruh shaxslarning jinoiy harakatlardan biri), ammo korrupsiya ta'rifining to'liqligini tugatmaydi.

Rossiya tomonidan ratifikatsiya qilingan korrupsiyaga qarshi Yevropa jinoyat qonuni Konvensiyasida korrupsiya jismoniy va yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi sifatida tasniflanadi. 2010 yildan boshlab Rossiyada bitta korrupsiya huquqbuzarligi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi Kodeksda ham, Jinoyat Kodeksida ham jazolanishi mumkin.

2.5. Yaponiya tajribasi

Ta'kidlab o'tish o'rinliki, ushbu zararli hodisa mavqei, ijtimoiy-iqtisodiy holati va boshqaruv tizimidan qat'i nazar barcha mamlakatlarda uchraydi.

Biz bu borada Yaponiya davlatida korrupsiyaga qarshi kurash sohasida amalga oshirilayotgan ayrim ishlar xususida to'xtalib o'tmoqchimiz. Barchamizga ma'lum, Yaponiya iqtisodiy rivojlanish darajasi yuqori bo'lgan mamlakat bo'lib, uning korrupsiyaga qarshi siyosati davlat boshqaruvi tizimida ushbu salbiy illatga qarshi mexanizmlarni takomillashtirish yo'llarini topishga asoslangan.

"Transparency International" xalqaro korrupsiyaga qarshi kurash tashkilotining 2018-yil yakunlari bo'yicha e'lon qilgan reytingga ko'ra, Yaponiya 180 ta mamlakat orasida eng yuqori 20 talikka

kirganligi ushbu davlatda korrupsiyaga qarshi siyosatning samarali amalga oshirilayotganligidan dalolat beradi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda Yaponiyada ta'lim-tarbiya jarayoni muhim rol o'ynaydi, yapon tilida korrupsiya so'zi "iflos ish" deb tarjima qilinadi. Agar yaponlar korrupsiyada ayblanadigan bo'lsa, nafaqat aybdor shaxs, balki uning butun oilasiga tushadigan eng katta sharmandalik hisoblanadi.

Qadim zamonlardan beri Yaponiyada shaxsiy manfaatlarni qurbon qilish qobiliyatini umumiy manfaatlarga qurbonlik sifatida qadrlangan. Kunchiqar yurt Konstitusiyasi talablariga ko'ra, hokimiyat organlarining barcha mansabdor shaxslari butun jamiyatning xizmatchilari hisoblanadi hamda shaxsiy manfaatlardan yuz o'girish – bu amaldorlarning yo'lidir.

Bugungi kunda Yaponiyaning huquqiy siyosati, jinoiy qonunchiligi va jinoyatchilikka qarshi kurash tizimining samarasi o'laroq ushbu mamlakat uzoq vaqtdan beri dunyodagi eng xavfsiz davlatlardan biri hisoblanadi.

Yaponiya Jinoyat kodeksiga muvofiq pora olish, talab qilish yoki oldindan olish uchun xavflilik darajasiga qarab turli muddatlarga majburiy jismoniy mehnatga jalb qilingan holda ozodlikdan mahrum etish jazosi qo'llaniladi. Kodeksda nafaqat mansabdor shaxs tomonidan pora olish, balki uchinchi tomonga berish, vositachilik uchun pora olganlik uchun ham jinoiy javobgarlik ko'zda tutilgan.

Yaponiyada siyosatchilar va xodimlarning o'z xizmat majburiyatlarini bajarishda ularning axloqiy xatti-harakatlariga katta e'tibor beriladi. Jumladan, "Parlament to'g'risida"gi qonunda "kasbiy etika" bobining mavjudligini yoki "Davlat xizmatchilarining etikasi to'g'risida"gi qonun amal qilayotganligini ta'kidlab o'tish joiz. Unda xodimlarning axloq qoidalari, kasbiy faoliyati bilan bog'liq holda sovg'alar olishga va ko'rsatilgan xizmatlar natijalarini qabul qilishga taqiq va cheklovlar mavjud bo'lib, ushbu qoidalar va me'yorlarga rioya etilishi ustidan nazorat qilishning qat'iy tartibi belgilangan.

Yaponiyada korrupsiya bilan bog'liq barcha materiallar, agar ular milliy xavfsizlik tizimiga ta'sir qilmasa, keng jamoatchilik uchun ochiq hisoblanadi. Bundan tashqari, ushbu davlatda davlat hokimiyati organlarining aholiga hisobot berish amaliyoti samarali yo'lga qo'yilgan. Shuningdek, korrupsiya bilan bog'liq ishlarni keng ommaga

yetkazib borish maqsadida 2001-yilda Yaponiyada axborotni oshkor qilish tartibini nazarda tutuvchi qonun qabul qilingan. Ushbu hujjat fuqarolarga davlat organlari tomonidan saqlanadigan ma'lumotlardan foydalanish huquqini, shu bilan birga agar hukumat muayyan ma'lumotlarni oshkor qilmaslik to'g'risida qaror qabul qilgan bo'lsa, u holda ma'lumotlarning oshkor etilishini nazorat qilish kengashiga murojaat etish imkoniyatini kafolatlaydi. Bundan tashqari, agar mansabdor shaxslar korrupsiya nuqtayi nazaridan biron narsani yashirishsa va fuqaro amaldorni obro'sizlantiradigan narsani bilsa, u hukumatdan obro'sizlantiruvchi faktlarni oshkor qilishni talab qilishga haqli. Shunday qilib, davlat xizmatchilari o'rtasida korrupsion harakatlarning oldini olishga qaratilgan keng ko'lamli choralar keng jamoatchilikning bosimi hamda samarali jamoat nazoratining amal qilayotganligi bois ham ushbu salbiy illatga o'zining natijasini bermoqda.

Kadrlar siyosati Yaponiyada korrupsiyaga qarshi kurash borasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli chora-tadbirlarning asosiy yo'nalishlaridan biridir.

Katta tabiiy resurslarga ega bo'lmagan ushbu Osiyo mamlakati ko'p jihatdan samarali kadrlar siyosatining amalga oshirilayotganligi tufayli innovatsion texnologik taraqqiyotga erishmoqda. Kadrlar siyosatining adolatli olib borish va xodimlar manfaatlarini himoya qilish vazifasi parlament palatalari roziligi bilan Hukumat rahbari tomonidan tashkil etiladigan kadrlar masalalari bo'yicha kengash zimmasiga yuklatilgan. Mazkur kengash har yili parlamentga va hukumatga maoshning milliy tendensiyalari to'g'risida hisobot beradi. Xususiy sektorda ish haqining sezilarli darajada oshishi aniqlanganda, Kengash davlat xizmatchilarining ish haqi miqdoriga ham tegishli o'zgartirishlar kiritish haqida tavsiyalarni ishlab chiqadi va ko'rib chiqish uchun parlamentga taqdim etadi.

Yaponiyada yosh avlodda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni tarbiyalashga katta e'tibor berilmoqda. To'rt yoshli bolalarga yaxshilikni yomondan ajratishga, optimist bo'lishga o'rgatiladi. An'anaga ko'ra, yapon maktablarida ko'proq tarbiyaga e'tibor qaratiladi. Jumladan, boshlang'ich va quyi o'rta maktablarining o'quv dasturlarida "dotoku keiku" – axloqiy tarbiya kabi maxsus fanlar ham mavjuddir. Shub-

hasiz, kunchiqar yurt noyob va zamonaviy demokratik, iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatdir⁴⁵.

Xulosa qilib aytganda, Yaponiyada korrupsiyaga qarshi kurashishning ustuvor yoʻnalishlari sifatida yoshlarni maʼnaviy-axloqiy tarbiyalash, davlat xizmatini isloh qilish (munosib ish haqi, ragʻbatlantirish tizimi, meritokratiya prinsipi), fuqarolik huquq va erkinliklarini taʼminlash, fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan ijtimoiy-huquqiy nazorat va siyosatchilarga maʼnaviy taʼsir koʻrsatish tizimining amal qilayotganligini hamda bu borada ijobiy tajribalar mavjudligini eʼtirof etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xalqaro tajribadan maʼlumki, davlat xizmatchilari uchun standart taqiqlashlar, cheklashlar va nizomlar barcha rivojlangan mamlakatlar qonunlarida mavjud. Biz quyida bir necha davlatlarning korrupsiyaga qarshi kurashish borasidagi chora va uslublari haqida toʻxtalamiz.

2.6. Avstraliyada korrupsiyaga qarshi maxsus kurslar kurashadi

Avstraliyada federal tuzilma yoki korrupsiyaga qarshi kurash organlarining markazlashtirilgan tizimi yoʻq. Hukumat tuzilmalari faoliyatini nazorat qilish Avstraliya milliy jamoat tashkilotlari, parlament va ommaviy axborot vositalari orqali amalga oshiriladi. Har qanday fuqaro bunday komissiyaga shikoyat qilish yoki davlat mansabdor shaxsi tomonidan sodir etilgan korrupsiya harakati haqida xabar berish huquqiga ega.

Bu yerda korrupsiyaga qarshi asosiy taʼlim dasturi Avstraliya Milliy universiteti (Kanberra) davlat siyosati fakultetida boʻlib oʻtadigan “korrupsiya va unga qarshi kurash usullari” mavzuidagi maxsus kursdir. Trening davomida tinglovchilar korrupsiya hodisasiga turli yondashuvlar va uning namoyon boʻlishiga qarshi kurash usullari bilan tanishish imkoniyatiga ega boʻladilar.

Bundan tashqari, oliy oʻquv yurtlari oʻqituvchilari va maktablarning yuqori sinf oʻqituvchilari uchun maxsus kurslar ham mavjud. Ushbu taʼlim dasturi global taʼlim markazi tomonidan taklif etilgan.

⁴⁵ ЖумаНОВ.3. <https://uza.uz/oz/society/korrupsiyaga-arshi-kurash-borasida-yaponiya-tazhribasi-09-12-2019>

Avstriyada o‘qituvchi sifatida adliya va ichki ishlar vazirlari taklif etiladi

Avstriyada ham korrupsiyaga qarshi kurash sohasida uch haftalik malaka oshirish kursi mavjud. O‘qituvchilar sifatida, qoida tariqasida, Ichki ishlar vazirligi, Adliya vazirligi, olimlar, psixologlar, iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish sohasidagi mutaxassislar taklif etiladi.

Avstriya federal korrupsiyaga qarshi kurash byurosi xodimlari 14 yoshdan 18 yoshgacha bo‘lgan bolalar uchun “korrupsiyaga qarshi trening” loyihasini ishlab chiqdilar. Boshlang‘ich loyiha shakli talabalar va ekspert-psixologlar, sotsiologlar, advokatlar, kriminologlar va o‘qituvchilarning fikrlari bilan to‘ldirildi. Loyiha talabalarni korrupsiyaga qarshi kurashish va iqtisodiy jinoyatlar tushunchalari va korrupsiyaga qarshi kurashning huquqiy asoslari bilan tanishtirish uchun mo‘ljallangan. Shuningdek, talabalarga korrupsiya bilan to‘qnashuvda va fuqaroning ushbu hodisaga qarshi kurashishdagi roli to‘g‘risida xatti-harakatlar namoyish etiladi.

Treningning boshqa qismida maktab o‘quvchilariga o‘yinlar taklif etiladi: har bir o‘yin o‘quvchi tomonidan kartani tanlash asosida amalga oshiriladi, unga roli tushuntiriladi. Asosiy mavzulardan biri sifatida maktabdagi sovg‘alar mavzusiga to‘xtalib o‘tiladi. Trening so‘nggida talabalar treningning nazariy qismida o‘rganilgan ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan so‘rovnomalarni oladilar. Ishtirokchilar korrupsiyani aniqlab olishlari, uning sabablari va oqibatlarini, shu jumladan, huquqiy masalalarni tushuntirishlari hamda korrupsiyaga qarshi kurash byurosining faoliyati haqida gapirishlari kerak bo‘ladi.

Ushbu treningning maqsadi yuqori sinfdagi maktab o‘quvchilarining fuqarolik javobgarligini oshirish, inson huquqlari va jamoat burchlarini tushuntirishdan iborat. O‘tkazilgan trening yosh tomoshabinlar, ya’ni 10 yoshdan 14 yoshgacha bo‘lgan bolalar uchun kengaytirilishi rejalashtirilgan.

Buyuk Britaniyada korrupsiya faktlarini aniqlash bo‘yicha maxsus darslik bor

Har yili Buyuk Britaniya Tashqi ishlar vazirligi elchixonalarida korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha seminarlar tashkil etadi (shu kabi

tadbirlar so‘nggi yillarda Buyuk Britaniya, Xitoy, Rossiya, Argentina, Tailand, Singapur, Meksika, Ispaniya va Birlashgan Arab Amirliklarining diplomatik missiyalarida o‘tkazildi). Diplomatik lavozimlarga tayinlangan diplomatlar uchun ikki kunlik intensiv kurslar tashkil etiladi, ular doirasida korrupsiyaga qarshi kurash sohasidagi mutaxassislar TIV xodimlari bilan shaxsiy intervyular o‘tkazadilar va korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha yozma ishlarni tekshiradilar.

Xalqaro taraqqiyot vazirligi va Buyuk Britaniya savdo va investitsiyalar agentligining qo‘shma loyihasi doirasida korrupsiya faktlarini aniqlash bo‘yicha maxsus darslik chop etildi, bu majburiy ravishda xorijiy mamlakatlardagi savdo vakolatxonalarini va elchixonalariga yuboriladi.

Buyuk Britaniyada korrupsiyaga qarshi kurashning bosh organi — katta miqdordagi firibgarlik bo‘yicha kurash boshqarmasi (SFO, Serious Fraud Office) hisoblanadi.

Buyuk Britaniya korrupsiyaga qarshi kurash siyosatida davlat ta‘limining yana bir xususiyati aholining e‘tiborini ichki korrupsiya muammosidan qasddan chalg‘itishdir. Davlat korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida ta‘lim dasturlarining tashqi yo‘nalishini so‘zsiz qo‘llab-quvvatlaydi.

“Britaniya korrupsiyaga qarshi kurash forumi”, “Transparency international”, “Qashshoqlikka qarshi muhandislar”, “Bosh infrastruktura korrupsiyaga qarshi kurash markazi” va boshqalar kabi nodavlat tashkilotlari Londonning korrupsiyani global bartaraf etish g‘oyasining eng faol namoyondalari hisoblanadi. Ko‘pincha Britaniya nodavlat tashkilotlari davlat organlari, biznes va xorijiy davlatlarning fuqarolik jamiyati institutlari uchun korrupsiyaga qarshi ta‘lim dasturlarini beg‘arazlik asosida amalga oshirmoqdalar.

Hindistonda korrupsiyaga qarshi ta‘lim dasturi yo‘q

Hindistonda korrupsiya muammosi uzoq vaqt davomida o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Mutaxassislarning fikricha, korrupsiyaga qarshi kurashning kam samaradorligi sabablaridan biri aholining huquqiy savodxonligi yetarli emas. Hindiston maktablarida korrupsiyaga qarshi ta‘lim dasturlari mavjud emas. Yuridik kollej va universitetlarda korrupsiyaga qarshi qonunlar, shuningdek, huquqni

muhofaza qilish amaliyoti asosan ijtimoiy-iqtisodiy jinoyatlar bo'yicha o'quv kurslari doirasida yoki "oq yoqa" jinoyatlari yoki jinoyat-prosessual kodeksi doirasida, ya'ni alohida kurslar sifatida o'qitilmaydi.

Muammoni hal etishning ta'sirchan mexanizmlarini yaratish maqsadida Markaziy komissiya tomonidan milliy korrupsiyaga qarshi kurash strategiyasi loyihasi tayyorlandi. Ushbu hujjatda korrupsiyaning oldini olish va aholi o'rtasida poraxo'rlikka nisbatan murosasizlik munosabatlarini shakllantirish uchun tegishli ta'limning o'рни muhimligi ta'kidlanadi.

Markaziy tergov byurosi Akademiyasida huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari uchun korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha maxsus kurslar o'qitiladi.

2.7. Indoneziya: korrupsiyaga qarshi 9 ta qadriyat

Indoneziyada korrupsiyaga qarshi kurash 2002-yilda tashkil etilgan korrupsiyaga qarshi kurash komissiyasi (Komisi Pemberantasan Korupsi) yordamida davlat darajasida amalga oshirilmoqda. "Korrupsiyaga qarshi kurash komissiyasi to'g'risida"gi qonunga muvofiq ushbu organ faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri aholi o'rtasida ma'rifiy tushuntirishlarni olib borish va fuqarolarning korrupsiyaga qarshi xatti-harakatlarini shakllantirishga qaratilgan ta'lim dasturlarini amalga oshirishdir.

Mamlakat ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi dasturlar korrupsiyaga qarshi kurash komissiyasining Indoneziya Milliy ta'lim vazirligi bilan hamkorligida amalga oshiriladi. Tegishli kurslar ixtiyoriy ravishda maktablar va universitetlarning o'quv dasturlariga kiritiladi va fakultativ ravishda olib boriladi. Ularning yetakchi o'qituvchilari va o'rgatuvchilari (instruktorlari) Jakarta va boshqa bir qator shaharlardagi korrupsiyaga qarshi kurash komissiyasida oldindan o'qitilmoqda. Hozirgi vaqtda korrupsiyaga qarshi ta'lim dasturlari mamlakatning 33 ta viloyatlaridan 11 tasida amalga oshirilmoqda.

Ushbu dasturlar bolalar bog'chasidan boshlab ta'limning barcha bosqichlarini qamrab oladi. Maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar "korrupsiyaga qarshi to'qqiz qadriyatlar" (halollik, mehnatsevarlik, jasorat, mas'uliyat, mustaqillik, adolat, intizom,

kamtarlik, e'tibor) shakllanishini rag'batlantiradigan tematik kitoblar (ertak va chiziq romanlari), stol va rol o'yinlari orqali korrupsiyaga qarshi kurash ruhida tarbiyalanadi. O'rta maktab o'quvchilari va talabalar uchun darslar an'anaviy tarzda ma'ruzalar, seminarlar, munozaralar shaklida o'tkaziladi.

2.8. AQSHda bexosdan xatoga yo'l qo'ygan xodim jazolanmaydi

Amerikaning boshlang'ich va o'rta maktablarida ijtimoiy etika bo'yicha mashg'ulotlar olib borilmoqda.

AQSH rasmiy axloqiy idorasi o'z veb-saytida ijro etuvchi organlarda xodimlar uchun zarur axloqiy fazilatlarga ega bo'lish haqida ma'lumot beradi. Deyarli barcha AQSH federal organlarida muntazam ravishda (odatda yiliga bir marta) korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha treninglar o'tkaziladi.

III BOB. KORRUPSIYANING IQTISODIY TAHLILI

Agar pora miqdorini o'g'irlangan summaning pul qiymati bilan osonlikcha taqqoslash mumkin bo'lsa, unda subyektlarning jazodan zarar Ko'rishi uchun imkoniyat xarajatlari - jinoyatchining qamoqda o'tkazadigan yillari soni uning o'rtacha yillik daromadi va uni qamoqda saqlash xarajatlari o'rtasidagi farqqa ko'paytirilishi kerak. Shuningdek, siz qo'lga olingan jinoyatchining jamiyatdagi vaznini kamaytirish va uning mumkin bo'lgan daromadini kamaytirishning salbiy ijtimoiy oqibatlarini hisobga olishingiz mumkin.

3.1. Korrupsiya bo'lgan iqtisodiyotda resurslarni taqsimlash modeli

Pora talab qilish davlat xizmatlari sonining pasayishiga olib keladi. Agentlik shaxslardan **D (P)** talab egri chizig'i bilan bitta bir xil mahsulot ishlab chiqaradigan model. Mahsulot (xizmat) sotilgan mahsulot miqdoriga ta'sir o'tkazish qobiliyatiga ega bo'lgan mansabdor shaxs tomonidan sotiladi. U hech qanday jazo xavfisiz har qanday shaxsga tovarlarni berishdan bosh tortishi mumkin.

Amaldorning maqsadi – rasmiy mahsuloti **P** bo'lgan davlat mahsulotini sotishdan yig'adigan pora miqdorini maksimal darajaga ko'tarish va mansabdor shaxs uchun ishlab chiqarish xarajatlari yo'q, chunki ular davlat tomonidan to'lanadi. Ikkita holat mavjud - o'g'irlik bilan va o'g'irliksiz, mansabdor shaxs uchun **MC** ning chegara narxi (inglizcha marginal cost) bunga bog'liq.

Agar xodim fuqarolardan tovarlarning rasmiy narxini davlatga o'tkazadigan miqdorni oladigan bo'lsa, u holda **P** davlatga teng bo'ladi, agar u davlatga hech narsa o'tkazmasa va fuqarolardan olingan barcha miqdorni o'zlashtirsa, u holda **MC** u uchun nolga teng bo'ladi va fuqaro faqat pora beradi. U har bir [manba 1620 kun ko'rsatilmagan] narx belgilash orqali fuqarolarni kamsitishi mumkin emas va shuning uchun monopolist rolini o'ynaydi.

Ushbu modelga ko'ra, korrupsiya birinchi navbatda mansabdor shaxslar o'rtasidagi raqobat orqali tarqaladi, chunki eng jozibali lavozim ular uchun eng yuqori narxni to'lay oladigan kishilarga tegishli bo'lib, bu pora yig'ishni rag'batlantiradi. O'g'irlik bilan korrupsiya holatida korrupsiya tarqalishi ikki omil bilan tezlashadi.

Birinchidan, mansabdor shaxslar budget mablag‘lari uchun raqobatlashadi.

Ikkinchidan, davlat xizmatlari iste‘molchilari uchun pora narxi mansabdor shaxs bilan til biriktirishda soliq yoki bojga nisbatan kamroq bo‘ladi va shuning uchun pora beruvchilar bozorda qonunga bo‘ysunadigan raqobatchilardan ko‘ra yaxshiroq mavqega ega.

Korrupsiyaga qarshi kurashni hisobga olgan holda, bu holda o‘g‘irlikka to‘sqinlik qilish uchun qat‘iy buxgalteriya hisobini joriy etish kifoya. O‘g‘irliksiz korrupsiyaga o‘tish, grafiklardan ko‘rinib turibdiki, pora sonini ham kamaytiradi.

Shu bilan birga, model mualliflari, bu asosan avtoritar tuzumlarga va rivojlanmagan bozorlarga tegishli ekanligini ta‘kidlashadi. Ochiq iqtisodiyotda raqobat odatda korrupsiyaga teskari - to‘xtatuvchi ta‘sir ko‘rsatadi. Agar turli idoralar bir xil xizmatlarni taqdim qilsalar, iste‘molchi tanlov huquqiga ega va pora talab qilish darajasi kamayadi. Xususiy firmalar pora berish bo‘yicha raqobatchilar haqida huquqni muhofaza qilish idoralariga xabar berishadi. Demokratik rejimlarda siyosiy elita o‘rtasidagi raqobat hukumatni yanada shaffof qiladi.

3.2. Asosiy agent nazariyasi

Asosiy-agent nazariyasi, kafil ("asosiy") ijrochilar ("agentlar") ning harakatlari to‘g‘risida barcha ma‘lumotlarga ega bo‘lmagan vaziyatni ko‘rib chiqadi. Shuning uchun u ular bilan shartnoma tuzadi, unda o‘zlarini tutishlariga turtki beradigan agentlar uchun (asosan mijozlarga xizmatlar ko‘rsatish uchun) komitentning manfaati uchun qulay shart-sharoitlar mavjud. Agentlik modelining asosiy xulosalari - maxsus terminologiyadan foydalanmasdan - fundamental ziddiyat bo‘limida keltirilgan.

Ushbu model turli guruhlar ta‘sirida bo‘lgan elita xatti-harakatlarini o‘rganish uchun ham qo‘llaniladi. Korrupsiya ushbu guruhlarining manfaatlari bilan saylovchilarning manfaatlari to‘qnashuvi sifatida tushuniladi: millat umuman tanlangan vakillar (agentlar) bilan ijtimoiy shartnoma tuzadigan asosiy hisoblanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, saylovchilar qanchalik ko‘p xabardor bo‘lsa, vakillarning korrupsiya uchun imkoniyatlari shunchalik kam bo‘ladi. O‘z navbatida vakillar shaxsiy daromadlarini ko‘paytirishga imkon berib, qayta

saylanishlarini ta'minlaydigan siyosat yuritishga intilishadi. Korrupsiya uchun imkoniyat yaratadigan yechimning misoli mudofaa budjeti xarajatlarini ko'paytirishdir, chunki bu qaror ham siyosat, ham turli guruhlarining iqtisodiy manfaatlari bilan bog'liq.

IV BOB. O‘ZBEKISTONDA PORAXO‘RLIK VA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH SIYOSATI

Korrupsiya – bu jamiyatni turli yo‘llar bilan iskanjaga oladigan dahshatli illatdir. Korrupsiya fuqarolarning ijtimoiy adolatga, davlat organlariga nisbatan ishonchini susaytiradi, mamlakatning iqtisodiy o‘shishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, qolaversa jamiyatning ijtimoiy-ma’naviy muhitining buzilishiga olib keladi.

Ushbu illatga qarshi kurashish borasida mamlakatimizda sohaga oid xalqaro hujjatlarni ratifikatsiya qilish bilan bir qatorda, korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha qonun hujjatlari qabul qilingan bo‘lib, ular ijrosini ta’minlash borasida keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda.

Korrupsiya jamiyat va iqtisodiyot rivoji, tadbirkorlik va investitsiya muhiti uchun eng asosiy to‘siqlardan biridir. Ma’lumotlarga ko‘ra, bu illat jahon iqtisodiyotiga har yili o‘rtacha 2,6 trillion dollar zarar keltiradi.

Mamlakatimiz ham mazkur muammodan xalos bo‘lmagan. Dunyodagi korrupsiya darajasini o‘rganuvchi Transparency International xalqaro tashkiloti indeksida O‘zbekiston oxirgi uch yilda 12 pog‘onaga ko‘tarilgan bo‘lsa-da, hali bu illat barham topmagan.

Yurtdoshlarimizning fikricha, sog‘liqni saqlash, ta’lim, bank, bojxona, sud, prokuratura, ichki ishlar, kommunal xizmat sohalarida, shuningdek, fuqarolarni ishga qabul qilishda korrupsiya keng tarqalgan.

Misol uchun, tahlillarga ko‘ra, sog‘liqni saqlash tizimidagi xarajatlarning 25-30 foizi samarasiz sarflanmoqda. Ko‘plab sohalarda davlat xaridlarini amalga oshirish tizimi ochiq-oshkora emas.

Davlatimiz rahbari Oliy Majlisga yo‘llangan Murojaatnomada korrupsiyaning oqibatlari bilan kurashishdan ko‘ra barvaqt oldini olishga o‘tish kerakligini ta’kidlab, unga qarshi kurashishga mas’ul bo‘ladigan hamda parlament va Prezidentga hisob beradigan alohida organ tuzishni taklif qilgan edi.

Shuningdek, ushbu mustaqil organi tashkil etish yuzasidan 2020-yil 1-mayga qadar tegishli normativ-huquqiy hujjat loyihasi ishlab chiqilishi haqida “2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar

strategiyasini “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi”da ham belgilandi.

Ta’kidlash joizki, korrupsiyaga qarshi kurashish bo’yicha mustaqil organlar tashkil etilganligini dunyo tajribasida ham ko’rishimiz mumkin.

Xususan, Singapur, Koreya Respublikasi, Hindiston kabi davlatlar korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida faoliyat ko’rsatuvchi alohida ixtisoslashtirilgan organlar tashkil etishda katta tajribaga egalar.

Singapurda doimiy faoliyat ko’rsatuvchi ixtisoslashtirilgan organ – siyosiy va funksional mustaqillikka ega bo’lgan korrupsiya holatlarini qidirish byurosi (ingl. Corrupt Practices Investigation Bureau) 1952-yilda tashkil etilgan bo’lib, korrupsiyaga qarshi kurashishda muhim bo’g’in hisoblanadi. Ushbu mustaqil organ Singapur iqtisodiyotining davlat va xususiy sektorlarida korrupsiyaning oldini olish choralari ko’radi, bunda mansabdor shaxslarga berilgan har qanday shakldagi “mukofot yoki sovg’a” korrupsiya sifatida qaraladi.

Byuro mansabdor shaxslar orasida suiiste’molchilik holatlarini tekshiradi hamda ular haqida tegishli organlarga javobgarlik choralari ko’rib chiqish uchun xabar beradi.

Byuro boshqaruv tizimidagi ehtimoliy kamchiliklarni aniqlash maqsadida korrupsiya holatlariga yo’l qo’yishi mumkin bo’lgan davlat organlarining ish usullarini o’rganib, tahlil qilib boradi.

Ushbu davlat organlari faoliyatida aniqlangan kamchiliklar korrupsiya holatlari va boshqa huquqbuzarliklarga olib kelishi mumkinligi haqida xulosa qilingan taqdirda, Byuro mazkur idoralar rahbarlariga tegishli choralarni ko’rish haqida tavsiyalar beradi.

Koreya Respublikasida Korrupsiyaga qarshi kurashish bo’yicha mustaqil komissiya (ingl. Anti-Corruption and Civil Rights Commission) faqat prezident oldida hisobdor hisoblanadi, ushbu komissiya mamlakatda antikorrupsion siyosatni muvofiqlashtiradi, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi qonunchilikni takomillashtirish bilan shug’ullanadi, korrupsiyaviy xavf-xatarlardan xabardor etish masalalari bo’yicha xalqaro hamkorlikni amalga oshiradi, antikorrupsion dasturlarning amalga oshirilishi yuzasidan davriy hisobotlar taqdim etadi hamda boshqa bir qator vazifalarni bajaradi.

Hindistonda 1964-yildan buyon Ogohlik markaziy qo’mitasi (ingl. Central Vigilance Commission, CVC) siyosiy korrupsiyaga qarshi

kurashish bilan shugʻullanib keladi. Mazkur organ hukumat muassasalari tomonidan korrupsiyaga qarshi kurashish toʻgʻrisidagi qonun hujjatlari talablariga rioya etilishi ustidan davlat nazoratini amalga oshiradi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish boʻyicha alohida davlat organlari Yevropa davlatlarida ham mavjud. Masalan, **Finlandiyada** korrupsiyaga qarshi kurashish bilan prezident tomonidan lavozimiga tayinlanadigan hamda boshqa davlat organlaridan mustaqil boʻlgan Adliya ombudsmani (fin. Justice-Ombudsman) shugʻullanadi.

Shu kabi, **Fransiyada** Korrupsiyaning oldini olish markaziy xizmati (fr. Service central de prevention de la corruption, SCPC), **Ruminiyada** Milliy antikorrupsion direktorat (ingl. National Anti-Corruption Directorate), **Latviyada** Korrupsiyaga qarshi kurashish va oldini olish byurosi, Litvada Maxsus tergov xizmati, **Ukrainada** Milliy antikorrupsion byuro poraxoʻrlikka qarshi faol kurash olib borishadi.

Mamlakatimizda ham korrupsiyaga qarshi qatʼiy kurashadigan mustaqil organning tashkil etilishi korrupsiya illatining turli koʻrinishlariga barham berishda muhim ahamiyat kasb etadi hamda bugungi kunda amalga oshirilayotgan islohotlarning yanada samarali boʻlishiga xizmat qiladi.

Zero, Prezidentimiz taʼbiri bilan aytganda, biz korrupsiyaning oqibatlarini bilan kurashishdan uning barvaqt oldini olishga oʻtishimiz kerak. Korrupsiyaga qarshi kurashishda aholining barcha qatlamlari, eng yaxshi mutaxassislar jalb qilinmas ekan, jamiyatimizning barcha aʼzolari, taʼbir joiz boʻlsa, “halollik vaksinasi” bilan emlanmas ekan, oʻz oldimizga qoʻygan yuksak marralarga erisha olmaymiz⁴⁶.

Oʻzbekistondagi turli davlat tashkilotlari ham korrupsiyaga qarshi oʻziga xos tarzda kurashish yoʻllarini ishlab chiqayapti.

Bundan bir necha kun avval “Davergeodezkadastr” davlat qoʻmitasi korrupsiyaga qarshi kurash boʻyicha oʻzgacha yoʻl tutgani haqida xabar bergan edik. Qoʻmita chiqargan buyruqqa koʻra pora taklif qilinganda olmagan va bu haqda tegishli organga xabar berib, tashabbus koʻrsatgan va pora bermoqchi boʻlgan shaxsga nisbatan

⁴⁶ Махамов. Е. <http://hudud24.uz/korrupsiyaga-karshi-kurashish-buyicha-mustakil-organ-kerakmi-horij-tajribasi-nima-deydi/>

jinoyat ishi qo‘zg‘atilgan holatda xodimlar taklif qilingan poradan ko‘proq moddiy rag‘batlantiriladi.

Ammo, ishtiboh tug‘iladiki, xodim yoniga kelgan odamda pora berishga kayfiyat tug‘dirishi ham mumkin-ku?! Bu uzoq tahlil qilinadigan holat. “Finansist.uz” sayti jahondagi rivojlangan mamlakatlarning korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha tajribasi haqida ma‘lumot e‘lon qildi.

“Buyuk Kelajak” Xalqaro nodavlat notijorat tashkiloti (XNNT)⁴⁷ (quyida matn bo‘yicha – “Tashkilot”) o‘z obro‘-e‘tiborini qadrlaydi va o‘z faoliyatini amalga oshirishda odob-axloq me‘yorlari yuqori darajasini saqlashga intiladi. A‘zolar, ishtirokchilar, xodimlar, ta‘sischilar, shuningdek Tashkilot nomidan faoliyat yurituvchi boshqa shaxslar (quyida matn bo‘yicha – “a‘zolar”) xatti-harakatlari ushbu standartlarni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Mazkur hujjatdan ko‘zlangan maqsad poraxo‘rlik va korrupsiyaga qarshi kurash, Tashkilot mulklarining tegishlicha boshqarilishiga sodiqlik, halollik va vijdonlilik, oshkoralik va mas‘uliyatlilik yuzasidan Tashkilot siyosatini belgilashdan iborat. Ushbu siyosat barcha a‘zolar, hamkorlar, agentlar, konsultantlar, pudratchilar va “Buyuk Kelajak” bilan bog‘liq boshqa shaxslar yoki tashkilotlarga qat‘iy qo‘llaniladi.

4.1. Poraxo‘rlik va korrupsiya tushunchasi hamda e‘tirof qilinishi

Poraxo‘rlik yoki korrupsiya harakatlari shaxsga uning o‘z vazifalarini bajarishida ta‘sir ko‘rsatish va uni yuz bergan vaziyatlarda yuqori ma‘naviy odam nohalol deb hisoblaydigan xatti-harakatlarga og‘dirish maqsadini ko‘zlab amalga oshiriladi.

Poraxo‘rlikning tavsiflanishi

a) ommaviy mansabdor shaxsga yoki ishtirokchiga o‘z lavozim vazifalarini bajarishlarida biror-bir harakatni yoki harakatsizlikni amalga oshirishlari uchun shaxsan yoki vositachilar orqali bevosita

⁴⁷ <https://buyukkelajak.uz/about-buyuk-kelajak/>

mansabdor shaxs yoxud boshqa jismoniy yoki yuridik shaxsga biror-bir noqonuniy ustunlikni va'da qilish, taklif etish yoki taqdim qilish;

b) ishtirokchi tomonidan o'z lavozim vazifalarini bajarishida mansabdor shaxs biror-bir harakatni yoki harakatsizlikni amalga oshirishi uchun shaxsan yoki vositachilar orqali bevosita o'ziga yoxud boshqa jismoniy yoki yuridik shaxsga biror-bir noqonuniy ustunlik, tamagirlik qilinishi yoki qabul qilinishi.

Korrupsiya – shaxs tomonidan shaxsiy manfaatlarda yoki boshqa shaxslar manfaatlarida moddiy yoki nomoddiy foyda olish, xuddi shunday bunday foydani noqonuniy taqdim qilish maqsadida o'z lavozim yoki xizmat mavqeidan noqonuniy foydalanishdan iborat.

Pora – har doim ham naqd pul mablag'lari berilishini anglatmaydi. Agar qaror qabul qilishga ta'sir ko'rsatish uchun mo'ljallangan bo'lsa, sovg'alar, mehmondo'stlik harakatlari va vaqtichog'lik taqdim qilishlar ham pora bo'lishi mumkin.

4.2. Jarimalar

O'zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida”gi Qonuni 2017-yil 4-yanvarda kuchga kirdi. Ushbu Qonun va kodeksdagi taalluqli moddalarga muvofiq jismoniy shaxslar tomonidan pora berib o'z tomoniga og'dirish ozodlikdan mahrum qilish va yoki jarimalar solish bilan jazolanadi.

Poraxo'rlik yoki korrupsiya bilan bog'liq jinoyatda ayblanish “Buyuk Kelajak” uchun jiddiy obro'-e'tibor va moliyaviy oqibatlariga olib keladi.

4.3. Siyosat

“Buyuk Kelajak” har qanday shakldagi poraxo'rlik va korrupsiyaga yo'l qo'ymaydi.

Tashkilot quyidagilar tomonidan xoh pul shaklida, xoh istalgan boshqa shaklda har qanday pora taklif qilinishi, taqdim etilishi, tamagirlik yoki qabul qilinishini yoki korrupsiyaga og'dirilishini taqiqlaydi:

- har qanday shaxs yoki kompaniyaga nisbatan yoki ular tomonidan qayerda joylashganligi, davlat amaldori yoki davlat organi yoxud xususiy shaxs yoki kompaniya bo‘lishidan qat’i nazar;

- har qanday alohida a’zo, ishtirokchi, xodim, hamkor, agent, konsultant, pudratchi yoki tashkilot nomidan faoliyat yurituvchi boshqa shaxs yoki organ tomonidan;

- jismoniy shaxs yoki jismoniy shaxs bilan bog‘liq har qanday shaxs uchun odobdan tashqari hisoblangan istalgan usul bilan faoliyat yuritish yoki biror-bir shaxsiy imtiyozlar, pul yoki boshqa foydalar olish uchun biror-bir tijorat, kontrakt yoki normativ imtiyozlari olish maqsadida.

Ushbu siyosat quyidagi faoliyat turlarini taqiqlab qo‘yish uchun mo‘ljallanmagan (agar ushbu faoliyat turlari talabga javob bersa, mutanosib bo‘lsa va tegishlicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan bo‘lsa):

- odatdagi mehmondo‘stlik yuzasidan harakatlar (xarajatlari bozor narxlaridan yuqori bo‘lmagan va Muvofiqlashtirish Kengashi tomonidan tasdiqlangan);

- jarayon xizmatlarni bajarish muddatlarini qisqartirish, agar ushbu xizmatlar rasmiy ro‘yxatdan o‘tkazilgan bo‘lsa va boj to‘lashda barcha tomonidan foydalanish mumkin bo‘lsa;

- shaxs yoki davlat organiga yanada samarali qaror qabul qilishida ko‘maklashish uchun qo‘shimcha resurslarni taqdim qilish, bu faqat ushbu maqsad uchun mo‘ljallangan bo‘lishi shart.

Yaxshi tushunamiz, ba’zan, ehtimoliy harakatlar usulining maqsadga muvofiqligini aniqlash murakkab bo‘ladi. Agar Sizda ehtimoliy harakat ushbu siyosat yoki qonun qoidalarini buzishi mumkinligiga nisbatan biror-bir shubha bo‘lsa, ushbu masala Komplaens xodimiga yuborilishi kerak.

Tashkilot ushbu siyosat qoidalari yoki mohiyatining har qanday amaliy yoki ehtimoliy buzilishlarini puxta tekshiradi. Ushbu siyosat qoidalarini buzgan a’zolarga nisbatan ma’muriy choralar ko‘riladi, oxir-oqibatda, “Buyuk Kelajak” a’zolidan chiqarilishi yoki ishdan bo‘shatilishiga olib kelishi mumkin⁴⁸.

⁴⁸ <https://buyukkelajak.uz/about-buyuk-kelajak/>

4.4. Muhim xavf sohalari

Poraxoʻrlik tashkilotning koʻplab sohalarida yuz berishi mumkin. quyida siz bilishingiz kerak boʻlgan muhim sohalar keltirilgan, shu jumladan:

- ortiqcha sovgʻalar, vaqtichogʻlik va mehmondoʻstlik yuzasidan harakatlar qaror qabul qiladigan shaxslarga taʻsir koʻrsatish uchun ishlatilishi mumkin. Sovgʻalar, vaqtichogʻlik va mehmondoʻstlik yuzasidan harakatlar oqilona doirada boʻlsa va Muvofiqlashtirish Kengashi tomonidan tasdiqlangan holatda maqsadga muvofiq hisoblanadi;

- 50 AQSH dollari (yoki ekvivalent summa)dan yuqori miqdorda taqdim qilingan yoki olingan har qanday sovgʻa yoki mehmondoʻstlik yuzasidan harakatlar toʻgʻrisida Komplaens⁴⁹ xodimiga xabar berilishi kerak;

- rasmiyatchiliklarni soddalashtirish uchun toʻlovlar kompaniyalar yoki xususiy shaxslar tomonidan kundalik yoki kerakli harakatlar bajarilishini taʻminlash yoki tezlashtirish uchun ishlatiladi. Ushbu xizmatlar rasmiy hisoblanmagan holatda, bunday xizmatlardan foydalanish taqiqlanadi. “Buyuk Kelajak” bunday toʻlovlarga yoʻl qoʻymaydi va ularni oqlamaydi;

- tegishli ravishda hujjatlashtirilmagan va Muvofiqlashtirish Kengashi tomonidan tasdiqlanmagan oʻzaro kelishuvlar yoki “teng qiymatli almashinuv”ning har qanday boshqa shakli maqsadga muvofiq emas. Yangi kontraktlar olish, mavjud kontraktlarni saqlash yoki har qanday qonunga xilof imtiyozlarni taʻminlash uchun noqonuniy toʻlovlar hech qachon qabul qilinmasligi kerak;

- “Buyuk Kelajak” birgalikda faoliyat yuritadigan uchinchi tomonlar harakatlari bir qator shaxslar, masalan, “Buyuk Kelajak” nomidan faoliyat yuritadigan agentlar, konsultantlar va pudratchilar harakatlarini oʻz ichiga olishi mumkin. Tegishlicha ehtiyotkorlikni namoyish qilish va barcha kontragentlarni tekshirish kerak. Uchinchi tomonlar taalluqli shartnoma bilan tijorat jihatdan aniq asoslangan sohadagina jalb qilinishi kerak. Uchinchi shaxslarga har qanday toʻlovlar tegishlicha tasdiqlanishi va hujjatlashtirilishi kerak;

49

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%BD%D1%81>

• hujjatlar yuritilishi pora yoki korrupsiyani yashirish uchun ishlatilishi mumkin. Hujjatlar va ularning tegishli yuritilishi doimiy nazorat ostida bo'lishi kerak. Bizning barcha yozuvlarimiz va hujjatlarimiz aniq, joiz va oshkora bo'lgan. Komplaens xodimi o'z mas'uliyat doirasiga tegishli hujjatlar yuritilishi uchun javobgar bo'ladi. "Buyuk Kelajak" bayonnoma qismi bilan bog'liq hujjatlar taalluqli ishchi guruhlari, shuningdek tashkilot xodimlari tomonidan yuritiladi⁵⁰.

4.5. Korrupsiya to'g'risidagi axborot qanday topshirilishi kerak?

Poraxo'rlik va korrupsiya holatlari oldini olish, ularni aniqlash va hisobot berish uchun "Buyuk Kelajak" barcha a'zolari va xodimlari javobgar hisoblanadi. Agar Siz muayyan faoliyat yoki xatti-harakat poraxo'rlik yoki korrupsiya holati ekanligidan xabar topsangiz yoki bunga shubha qilsangiz, bu to'g'risida Komplaens xodimiga yoki tashkilotning Muvofiqlashtirish Kengashiga zudlik bilan xabar berishingiz shart⁵¹

Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi rahbari Akmal Burhonov «Kun.uz».ga bergan xabariga ko'ra, korrupsion jinoyatlarga qo'l urib, javobgarlikka tortilgan shaxslarni har bir soha kesimida ochiqlash rejalashtirilganini ma'lum qildi, deya xabar bermoqda Agentlik rahbarining qayd etishicha, ayni paytda «E-antikor» platformasi ustida ish olib borilmoqda.

«Shu platformada korrupsion jinoyatlarga qo'l urib, javobgarlikka tortilgan shaxslarni har bir soha kesimida ochiqlashni rejalashtirganmiz. Har olti oyda yoki muayyan davriy oraliqda bu ma'lumotlarni internetga joylab boramiz.

Buning vaqti keldi va eng asosiysi, vazirlik va idoralarning o'zlari ham bunga - sohalarini tozalashga tayyor.

U yoki bu davlat idorasida bitta korrupsion xatti-harakat bo'lsa, butun tizim nufuziga putur etishini rahbarlar tushunib etishdi. Bugungi kunda korrupsiyaviy xatar yuqori bo'lgan sohalarining rahbariyati ham, huquqni muhofaza qiluvchi idoralar ham mana shunday jinoyatga qo'l

⁵⁰ <https://buyukkelajak.uz/uz/porax-rlik-va-korrupciyaga-arshi-kurash-siyosati/>

⁵¹ http://old.prokuratura.uz/uz/pages/corruption_regulations/konventsia_organizatsii_obedinennykh_natsiy_protiv_korrupsiy/

urganlarni ochiq-oydin ko‘rsatishga tayyorligini bildiriyapti», — dedi Burhonov⁵².

4.6. Korrupsion jinoyatlar jinoiy javobgarlik

Qonunchilik tahlili korrupsiya bilan bog‘liq qilmishlarga qarshi kurashish faoliyatining huquqiy asoslari ko‘proq amaldagi “O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi”da o‘z ifodasini topgan. Buni quyidagilarda ko‘rishimiz mumkin:

O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksining “Korrupsiya bilan bog‘liq jinoyatlar”ni nazarda tutuvchi quyidagi moddalar:

1. O‘zlashtirish yoki o‘zlashtirish yo‘li bilan talon-toroj qilish (167-modda);

2. Soxta tadbirkorlik (179-modda);

3. Soxta bankrotlik (180-modda);

4. Bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini buzish (182-modda);

5. Soliqlar yoki boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lashdan bo‘yin tovlash (184-modda);

6. Hokimiyat yoki mansab vakolatini suiiste‘mol qilish (205-modda);

7. Hokimiyat yoki mansab vakolati doirasidan chetga chiqish (206-modda);

8. Mansab soxtakorligi (209-modda);

9. Pora olish (210-modda);

10. Pora berish (211-modda);

11. Pora olish-berishda vositachilik qilish (212-modda);

12. Tovlamachilik yo‘li bilan haq - berishni talab qilish (214-modda)

13. Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish (243-modda);

14. Kontrabanda (246-modda) mavjud bo‘lsada, xalqaro huquqda va amaldagi qonunchiligimizda “Korrupsiya” tushunchasining o‘ziga ta’rif berilmagan. Ushbu moddalar korrupsiyaning mohiyatini nafaqat to‘laligicha ochib bera olmaydi, balki korrupsion harakatlarga yetarli darajada baho berishga imkon yaratmaydi.

⁵² <https://daryo.uz/k/2020/12/10/korrupsionerlar-shaxsi-haqidagi-malumatlar-elon-qilib-boriladigan-platforma-ishlab-chiqilmoqda-akmal-burhonov/>

Amaldagi qonunchiligimizda “mansabdor shaxs”, “davlat xizmat-chisi” va “davlat boshqaruv organlari” tushunchalarini o‘zida mujas-samlashtirgan qonunning mavjud emasligi, mazkur muammoni O‘zbekistondagi davlat boshqaruvi bilan bog‘liq munosabatlarda, mansabdor shaxslarning statusini belgilashda, mamlakatimizda korrup-siyaga qarshi kurashish faoliyatini amalga oshirishda, tezkor-qidiruv faoliyati, tergov va sud jarayonlarida ular tomonidan sodir etilgan qilmishlarni prosessual baholashda ayrim tushunmovchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

Afsuski amaldagi jinoyat qonunchiligida ko‘pgina bugun mavjud bo‘lgan korrupsion qilmishlar uchun javobgarlik belgilanmagan. Masalan, ma’lum bir siyosiy maqsadni amalga oshirish uchun yashirin mablag‘lar yig‘ish, biror bir yuqori lavozimga ishga o‘tish uchun mablag‘ yoki boshqa haq to‘lashni amalga oshirish, tashkilotlarning aksiyalarini taqsimlashda yoki auksionlar o‘tkazishda “tanish-bilish-chilik” qilish, ma’lum haq evaziga soliq yoki bojxona to‘lovlarida imtiyozlar yaratib berish, manfaatdor mansabdor shaxslar tomonidan o‘z ta’sir doirasidagi turli xo‘jalik yurituvchi subyektlarni himoyasi ostiga olish shular jumlasiga kiradi.

2017-yil 4-yanvardan «Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi qonun kuchga kirdi

Har bir qonun yaxshilikni ko‘zlab, ezgu maqsadda qabul qilinadi. Ayrim qonunlar o‘z mazmun-mohiyatiga ko‘ra davlat va jamiyat taqdiri, xalq kelajagi, har birimizga daxldor bo‘ladi. Milliy parlamentimiz tomonidan qabul qilinib, 3 yanvar kuni Prezidentimiz tomonidan imzolangan «Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi qonun ana shunday tarixiy ahamiyatga ega hujjatlardan biridir.

6 bob va 34 moddadan iborat ushbu qonunda korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha keng qamrovli chora-tadbirlar va me’yorlar belgilangan.

4.7. O‘zbekistonda korrupsion holatlar, ularning xususiyatlariga qarshi kurash strategiyasi va huquqiy asoslari

O‘zbekistondagi korrupsiya xavfi bo‘lgan sohalar

O‘zbekistonda korrupsiya dinamikasi va buning sabablari haqida. Uni qanday o‘lchash va u bilan qanday kurashish mumkin? O‘zbekiston korrupsiyaga qarshi kurashda uzoq muddatli ijobiy dinamikani namoyish etuvchi 16 ta davlat qatoriga kiradi.

Korrupsiya konturlari va oqibatlar: Korrupsiya deganda, umumiy ma’noda, shaxsiy boylik orttirish va shaxsiy manfaati yo‘lida shaxsga ishonib topshirilgan lavozimini qasddan va noqonuniy suiiste’mol qilish tushuniladi.

Korrupsiya boshqaruvning barcha darajalarida uchraydi: global, milliy va mahalliy. Barcha turdagi agentlar (jismoniy shaxslar, korxonalar, davlat xizmatchilari va siyosatchilar) korrupsiyaga ixtiyoriy yoki noixiyoriy ravishda jalb qilinishi mumkin.

Korrupsiya turli shakllarga ega: poraxo‘rlik, tovlamachilik, firibgarlik, mulkni o‘zlashtirish, fitna, hokimiyatni suiiste’mol qilish, xushomadgo‘ylik, sovg‘a, qarindoshlik, homiylik va boshqalar.

Korrupsiyaning holatiga turli omillar: ijtimoiy va madaniy sharoit, institutsional va tashkiliy tuzilmalar, siyosiy muhit, shuningdek iqtisodiy va tarkibiy o‘zgarishlar siyosati ham ta’sir qiladi.

Yirik korrupsiya deganda, amaldagi davlat siyosatini yo‘qqa chiqaradigan, hukumat darajasida amalga oshiriladigan siyosiy va hukumat rahbarlariga xalq hisobidan manfaat ko‘rishga imkon beradigan harakatlar tushuniladi.

Mayda korrupsiya deganda, odatda kasalxonalar, maktablar, militsiya bo‘limlari va boshqa joylarda asosiy xizmatlardan foydalanishga uringan oddiy fuqarolar bilan aloqa qilishda hokimiyatning quyi va o‘rta bo‘g‘inlari mansabdor shaxslarining kundalik ishonchli vakolatlarini suiiste’mol qilishlari tushuniladi.

Siyosiy sohada korrupsiya demokratik tamoyillarga o‘tish jarayonini to‘xtatadi, siyosiy maqsadlarni umummilliy rivojlanish maqsadlariga emas ayrim guruhlarning maqsadlariga tobe qiladi, qonun ustuvorligini buzilishiga, siyosiy va sud institutlari faoliyatining samarasi tushishiga, mamlakat obro‘sining tushishiga va haqiqiy

siyosiy raqobatning yo‘qolishiga olib keladi, shu bilan hokimiyatga ishonch susayadi, uni jamiyatdan uzoqlashtiradi.

Iqtisodiy sohada korrupsiya davlat mablag‘lari va resurslarining samarasiz taqsimlanishi va sarflanishiga, biznesni yuritishda ko‘p vaqt va moddiy xarajatlarga, moliyaviy va tijorat xavflarining o‘shishiga, narxlarning o‘shishiga, raqobat muhitining yomonlashishiga, xufiyona iqtisodiyotning o‘shishiga, soliq tushumlarining kamayishiga, investitsion muhitning yomonlashishiga, investitsiyalarning kamayishi va umuman mamlakat iqtisodiyoti samaradorligining pasayishiga olib keladi.

Ijtimoiy sohada korrupsiya ijtimoiy tengsizlik va qashshoqlikning kuchayishi, hokimiyatning budjet sohasiga zarar yetkazuvchi “zarbalar” (“otkat”)lar tufayli ijtimoiy muammolarni yechishga qodir bo‘lmay qolishi, uyushgan jinoyatchilikning kuchayishi va jamoatchilik ko‘z o‘ngida qonunning obro‘sizlanishiga olib keladi. Bu axloqiy me‘yorlar mohiyatining yo‘qolishiga va ijtimoiy keskinlikning o‘shishiga sabab bo‘ladi.

Korrupsiya qanday o‘lchanadi?

Korrupsiyani o‘lchash rasmiy muomaladan resurslarni chiqib ketishi va davlat boshqaruvidagi muammoli sohalarni aniqlashga yordam beradi. Davlat xazinasidan yo‘qotilgan pul miqdorini hisoblash bilan bir qatorda, korrupsiya to‘g‘risidagi ma’lumotlar davlat va jamoat institutlarining alohida e’tiborini talab qiladigan qonunchilik tizimining sifati, qonunlarga muayyan sohalarda amal qilinishi, davlat siyosatining samaradorligi kabi davlat boshqaruvining muammoli sohalari haqida xabar beradi.

Korrupsiya to‘g‘risida nisbatan aniq ma’lumotlarga ega bo‘lish tufayli hukumat davlat xizmatlarini taqdim etishdagi tengsizlik, qashshoqlik va izolatsiya, shuningdek, pul olib chiqish, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash va poraxo‘rlikka yo‘l ochib beradigan moliyalash tizimidagi bo‘shliqlar (lazeykalar) kabi qator masalalarni hal qilish uchun samaraliroq siyosat va tartibga solish vositalarini ishlab chiqishi mumkin.

Bugungi kunda dunyoda korrupsiya darajasini o‘lchashning beshta asosiy usuli qo‘llaniladi. Ularning barchasining afzalliklari ham, kamchiliklari ham mavjud. Zero, korrupsiya to‘g‘risida aniq ma’lumot

olish juda qiyin, ushbu faoliyat bilan shug'ullanuvchi barcha shaxslar ko'p hollarda kimligi ochiqlanishini xohlamaydilar.

O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashishda "compliance control" tizimi joriy etiladi

O'lchov usullari orasida eng keng tarqalgani korrupsiyani idrok etishni baholashdir (masalan, Transparency International tashkilotining korrupsiyani idrok etish indeksi, Jahon bankining korrupsiyani boshqarish indeksi). Ushbu usul mamlakat ekspertlari va aholi o'rtasida mamlakatda korrupsiya holati to'g'risida so'rov o'tkazishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, ushbu usulning noqulayligi shundaki, jamoatchilik va ekspertlarning fikrlariga taqdim etayotgan ma'lumotlarining ochiqligi va sifati mamlakatlar hamda vaqt oralig'ida turlicha bo'lgan ommaviy axborot vositalari ta'sir qilishi mumkin.

O'lchashning yana bir keng tarqalgan usuli – bu korrupsiyani baholash bo'yicha so'rov usuli (masalan, Transparency International tashkilotining global korrupsiya barometri va Jahon bankining biznes so'rovi). U mamlakatda korrupsiya muammolari bilan bog'liq tajribasi to'g'risida firmalar va aholi orasida so'rov o'tkazishni o'z ichiga oladi. Yuqoridagi usulning kamchiliklari – ba'zi respondentlarning davlat organlarida korrupsiya bo'lishidan manfaatdorligidadir, shuning uchun ular korrupsiya holatlari to'g'risida xabar bermaslikni lozim tutishlari mumkin.

Korrupsiyani bevosita kuzatish ham korrupsiyani baholash usullaridan biri sifatida qo'llaniladi. Masalan, Indoneziyada to'qqiz oy davomida tadqiqotchilar yuk mashinalari haydovchilarini kiyimini kiyib, odatiy yo'nalishlar bo'ylab yuk mashinalari haydovchilarini kuzatib borishgan va yuk mashinalari haydovchilari politsiya nazorat punktida to'xtaganlarida qancha to'lashganini qayd etib borishgan. 300 tadan ortiq sayohatlar davomida ular 6000 dan ortiq noqonuniy to'lovlarni kuzatishgan. Natijada, noqonuniy to'lovlar umumiy sayohat xarajatlarining 13 foizini tashkil etganligi ma'lum bo'lgan. Ushbu usulning noqulayligi tegishli tadqiqotlarni o'tkazish uchun ko'p vaqt va moliyaviy xarajatlarni talab qilishidadir.

Korrupsiyani ajratish bo'yicha baholash hisobot nazorati organlari tomonidan amalga oshiriladigan hisobot xarajatlari va amalda ishlatilgan xarajatlarni taqqoslashni o'z ichiga oladi. Ushbu usulning

kamchiliklari shundaki, inspeksiya organlari xodimlarining o‘zi pora olishga va o‘g‘irlikni yashirishga moyil bo‘lishi mumkin.

Korrupsiya harakatlarini aniqlashning turli xil bilvosita usullari ham mavjud bo‘lib, ular bo‘yicha korrupsiya holatlari korrupsiyaga bevosita aloqador bo‘lmagan ma’lumotlardan foydalangan holda aniqlanadi.

Korrupsiyani o‘lchash usullari xilma-xilligiga qaramay, mutaxassislar korrupsiyaning aniq xarajatlari va oqibatlarini aniqlashda jiddiy muammolarga duch kelmoqdalar:

• *korrupsiya xatti-harakatlari odatda yashirin bo‘lib, bu ularni aniqlash va yozishni qiyinlashtiradi; korrupsiya faoliyati to‘g‘risida ko‘pincha xabar berilmaydi, chunki to‘lashi kerak bo‘lganlar qasos olinishidan yoki biron-bir darajada jinoyat uchun javobgarlikni o‘z zimmalariga olishlari mumkinligidan qo‘rqishadi;*

• *korrupsiya turli shakllarni oladi – o‘g‘irlik, firibgarlik, qarindoshchilik, poraxo‘rlik, tovlamachilik va pul yuvish (отмывание), bu korrupsiya amaliyotini yagona indikator ko‘rinishida qamrab olish imkonsiz ekanini ko‘rsatadi. Masalan, biror bir ishda mansabdan foydalanib o‘z yaqin kishisiga yordam berish (boshqalar zarari hisobiga) va buning uchun to‘lov olmaslik, mohiyatan korrupsiya, lekin buni aniqlashning deyarli iloji yo‘q.*

O‘zbekistonda korrupsiya dinamikasi

O‘zbekiston korrupsiyaga qarshi kurashda uzoq muddatli ijobiy dinamikani namoyish etuvchi 16 ta davlat qatoriga kiradi.

Transparency International xalqaro tashkilotining korrupsiyani idrok etish indeksi bo‘yicha, 2010-yildan beri O‘zbekiston har yili o‘z mavqeyini yaxshilab kelmoqda. 2019-yilda O‘zbekiston 25 ball bilan 180 davlat ichida 153-o‘rinni egallagan, 2010-yilda esa u 16 ball bilan 172-o‘rinda turgan edi.

Transparency International xalqaro korrupsiyaga qarshi baromet-rining 2016-yildagi ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistondagi respondentlarning atigi 18 foizi pora bergani haqida xabar bergan va ularning atigi 23 foizi korrupsiyani mamlakatdagi uchta eng jiddiy muammolardan biri sifatida qayd etgan. Aholi so‘rovlariga ko‘ra, eng korrupsiyalashgan soha vakillari – yo‘l-patrul xodimlari (respondent-larning 17 foizi ularga pora berganligini tan olgan), ta’lim va tibbiyot

xodimlari (respondentlarning 16 foizi buni tan olgan). Respondentlarning korrupsiya to'g'risida xabar berishiga nima to'sqinlik qiladi degan savolga, 39% ular bu savolga javobni bilmasliklarini aytishgan va ikkinchi eng keng tarqalgan javob "Salbiy oqibatlardan qo'rqish tufayli" bo'lgan (17%).

Jahon banki korxonalar o'rtasida o'tkazgan so'rovda firmalarga oltita turli bitimlar, jumladan soliqlarni to'lash, ruxsatnomalar yoki litsenziyalar olish va davlat xizmatlariga ulanish bo'yicha pora berish taklif qilingan vaziyatni baholashga urinadi. Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistondagi vaziyat dunyo va Yevropa hamda Markaziy Osiyo mintaqasidagi o'rtacha ko'rsatkichlarga qaraganda yaxshiroq. Masalan, O'zbekistonda so'rovda qatnashgan barcha firmalarning atigi 6 foizi o'z amaliyotida pora talab qilinishi bilan duch kelganligini ta'kidlagan, dunyoda bu ko'rsatkich 17 foizni, Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasida esa 11 foizni tashkil etadi.

Jamoatchilik fikrini o'rganish natijalariga ko'ra, "Ijtimoiy fikr" markazi ba'zi joylarda korrupsiya va poraxo'rlik darajasi yuqori darajada ekanligini aniqlagan. Masalan, fuqarolar fikriga ko'ra, 2018-yilda sog'liqni saqlash va tibbiyot sohasi korrupsiya va poraxo'rlikka eng ko'p moyil bo'lgan – buni respondentlarning 43,7 foizi qayd etgan. Keyingi yo'nalishlar ta'lim (39,4%) va soliq sohasi (12,2%).

Xuddi shu markaz tomonidan o'tkazilgan "Jamoatchilik fikri ko'zgasida korrupsiyaga qarshi kurashish" so'rov natijalariga ko'ra, 2018-yilda sog'liqni saqlash tizimi, ishga qabul qilish jarayoni, oliy va xalq ta'limi tizimi O'zbekistondagi eng korrupsiyalashgan sohalar qatoriga kiritildi. So'ng quyidagi sohalar: sudlar, prokuratura organlari, Ichki ishlar vazirligi, soliq organlari va sanitariya-epidemiologiya nazorati.

O'zbekistonda aniqlangan korrupsion huquqbuzarliklar davlat korxonalari va muassasalari, ichki ishlar organlari va banklar eng korrupsiyalashgan sohalar ekanligidan dalolat beradi. Ushbu joylarning aksariyati aholi tomonidan so'rov davomida aniqlangan joylarga to'g'ri keladi. Shu bilan birga, mansabdor shaxslar tomonidan 2013-yildan 2017-yilgacha sodir etilgan korrupsiyaga oid jinoyatlar 43 foizga kamaygan, aynan prokuratura organlari tomonidan 2015-yildan 2017-yilgacha turli korrupsion jinoyatlar uchun 14 171 shaxsga (2015-yil – 6853, 2016-yil – 4524, 2017-yil – 2794) qarshi 8572 ta jinoyat ishi qo'zg'atilgan (2015-yil – 3778, 2016-yil – 2860, 2017 – 1934).

O‘zbekistondagi korrupsiya xavfi bo‘lgan sohalar Davlat xizmatlarini ko‘rsatish.

Boshqa rivojlanayotgan mamlakatlarda bo‘lgani kabi, O‘zbekistonda ham davlat har doim ham aholiga zaruriy xizmatlarni, shu jumladan tibbiy va ta‘lim xizmatlarini yetarli darajada sifatli taqdim eta olmaydi. Shu munosabat bilan, shifoxonalarda, eng yaxshi maktablarda, institutlarda va hokazolarda cheklangan joylar uchun odamlar o‘rtasida raqobat mavjud bo‘lib, bu muassasalarda korrupsiya paydo bo‘ladi.

Tibbiy va ta‘lim xizmatlaridan tashqari, O‘zbekistonda davlat xizmatlarini taqdim etishning boshqa ko‘plab sohalarida aholining mavjud ehtiyojlariga mos kelmasligi kuzatilmoqda. Xususan, bu suv, gaz, isitish, sug‘orish tizimlari, asfalt yo‘llar, ko‘priklar, parklar va o‘yin maydonchalari qurilishiga tegishli. Bu ushbu tuzilmalardagi korrupsiya darajasi boshqalarga qaraganda yuqori ekanligini ko‘rsatishi mumkin, chunki davlat mablag‘lari boshqa maqsadlarda ishlatilgan bo‘lishi mumkin yoki bunday xizmatlarning cheklanganligi sababli birinchi bo‘lib pora berganlarga xizmat ko‘rsatilish holatlarini jadallashtirishi mumkin.

Iqtisodiy faoliyatni tartibga solish. Xo‘jalik faoliyati mexanizmlarini litsenziyalash va tartibga solish korxonalariga mansabdor shaxslarning “imtiyozli rejim”dan o‘z maqsadlarida foydalanish imkoniyatini yaratadi. Natijada, “foyda”ni davlat amaldorlari bilan bo‘lishish mumkin, ular o‘z navbatida litsenziya berish yoki savdotiqni himoya qilishni o‘z zimmlariga oladilar. Bugungi kunda O‘zbekistonda 355 turdagi faoliyat turlari mavjud bo‘lib, ularni amalga oshirish uchun tegishli litsenziya talab etiladi. Bundan tashqari, faoliyatning 140 turi turli davlat organlari tomonidan taqdim etiladigan ruxsat beruvchi hujjatlar bilan tartibga solinadi.

Korrupsiya “botqog‘i”dagi sohalar “tozalanadi” hamda davlat xizmatchilarining mol-mulki deklaratsiya qilinadi

Shu bilan birga, Davlat xizmatlari markazida va Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida murojaat etuvchilar atigi 23 ta litsenziya va ruxsatnoma olish uchun murojaat qilishlari mumkin. Qolgan 475 litsenziya va ruxsatnomalarni olish uchun ular tegishli davlat tashkilotlariga murojaat qilishlari kerak, bu qo‘shimcha xarajatlar, mablag‘lar

va vaqtni talab qiladi. “Buyuk kelajak” ekspertlari tomonidan o‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, so‘rovda qatnashgan tadbirkorlarning 30 foizi litsenziyalar va ruxsatnomalarni ro‘yxatdan o‘tkazish ular uchun kelgan 10 ta asosiy muammolardan biri ekanligini ko‘rsatgan.

Davlat sektorida resurslardan foydalanish ustidan nazoratning sustligi. Bugungi kunda davlat ulushi bo‘lgan korxonalarining umumiy soni 2819 tani tashkil etadi, shundan 2000 tasida davlat 50% dan ortiq ulushga ega. Qoida tariqasida, davlat korxonalarida, xususiyl sektorida bo‘lgani kabi, xodimlarning korxonalar resurslaridan foydalanishi ustidan qattiq nazorat mavjud emas, bu esa korrupsiya va o‘g‘rilik uchun asos yaratadi. Eng ko‘p davlat korxonalarini kommunal xizmat, qurilish va xizmat ko‘rsatish, ijtimoiyl sohalarda, turizm, farmasevtika, qishloq xo‘jaligi va oziq-ovqat sanoatida faoliylat yuritayotganini hisobga olib bu sohalarda korrupsiya xavfi yuqori ekanligini taxmin qilish mumkin.

Iqtisodiyotning ko‘p tarmoqlari hukumatning alohida qarorlari bilan tartibga solinadi. Investitsiyalarning umumiy hajmida davlat investitsiyalarining yuqori ulushi saqlanib qolmoqda. Davlat 37 turdagi tovarlar va xizmatlar narxlarini tartibga soladi. Bugungi kunda xususiyl sektorida 4 ishchiga davlat sektoridagi 1 ishchiga to‘g‘ri keladi. Binobarin, rivojlanayotgan davlatlar sharoitida davlatning nazorat funksiyalarining katta qismi saqlanib qolinishi korrupsiyaning kuchayishi bilan birga keladi. Korrupsiya bilan bog‘liq huquqbuzarliklar uchun javobgar bo‘lgan mansabdor shaxslar sonining statistikasi shuni ko‘rsatadiki, barcha davlat muassasalarining 71 foizi davlat muassasalarida va korxonalar xodimlariga qarshi qo‘zg‘atilgan.

Korrupsiyaga qarshi qanday kurashish kerak?

Korrupsiyani yo‘q qilish uchun avvalambor davlatning iqtisodiyotga keraksiz aralashuvini kamaytirishga, davlat muassasalarida ishchilar sonini optimallashtirishga yo‘naltirilgan bosqichma-bosqich chora-tadbirlarni o‘z ichiga olgan strategiyani ishlab chiqish kerak, bu esa keyinchalik ushbu tashkilotlarda ish haqining oshishiga olib keladi. Kelgusida quyidagi yo‘nalishlarda korrupsiyaga barham berishda kompleks yondashuv bo‘yicha samarali choralar ko‘rish maqsadga muvofiqdir.

• **Malakali ishchilarni tanlash.** Bilim darajasi va korrupsiya o'rtasida yaqin bog'liqlik mavjud. Malakaliroq ishchilarning pora olish ehtimoli kamroq. Bunday sharoitda xodimlarni o'z bilimlari asosida yollashga yondashuv korrupsiyaga qarshi kurashda samarali vosita bo'lishi mumkin. Shuning uchun davlat xizmatiga kirishga da'vogarlariga nisbatan yagona talablarni ishlab chiqish va ochiq tanlov imtihonlari tizimini joriy etish zarur. Masalan, Janubiy Koreyada hukumat vaqti-vaqti bilan davlat xizmatchilarini tekshiradi. Davlat xizmatchisining 5-darajasini olish uchun imtihon uch bosqichdan iborat. Birinchi qadam nomzodlarning umumiy bilimlarini sinab ko'rishdir. Imtihonning ushbu bosqichining predmetlari huquq, tarix, chet tili va boshqalar. Ikkinchi bosqich nomzodlarning kasbiy bilimlarini sinab ko'rishdir. Har bir professional guruh turli predmetlarni bilishni talab qiladi, ammo iqtisodiyot va huquq umumiy fanlardir. Uchinchi bosqichda nomzodning shaxsiy xususiyatlarini tekshirish uchun suhbat o'tkaziladi.

• **Xodimlarning motivatsiyasi (ish haqi).** Nafaqat iqtisodiy nazariya, balki amaliyot shuni ko'rsatadiki, ish haqi darajasi korrupsiya sxemalarida ishtirok etishning afzalliklari bilan taqqoslanadigan, qo'lga tushish xavfini hisobga olmaganda, korrupsiyaning oldini oluvchi asosiy omil hisoblanadi. Shuni hisobga olgan holda, davlat xizmatchilariga xususiy sektor bilan raqobatdosh ish haqi taklif qilinishi kerak. Shuningdek, davlat xizmatchilarining ish faoliyatini baholash tizimi va yuqori lavozimdagi ishchilarga ularning faoliyati samaradorligiga qarab maosh to'lash tizimini joriy etish zarur.

• **Jazo (obro', jarimalar).** Korrupsiya sxemalarida ishtirok etish xarajatlarining kamligi sababli, korrupsiya faolligi o'smoqda. Korrupsiya uchun javobgarlikni kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar korrupsiyani yengishda alohida rol o'ynashi mumkin, chunki ko'p hollarda xodim uchun korrupsiya xarajatlari uning asoratlaridan kattaroqdir.

• **Monitoring (audit va aniqlash imkoniyati).** Ko'pgina davlatlar "pora berish" orqali korrupsiyaga qarshi kurashda audit rolini kuchaytirish zarurligini tan olishadi. Buxgalterlar va auditorlarning global korrupsiyaga qarshi strategiyaga qo'shadigan hissasini muhokama qilish uchun Xalqaro buxgalterlar federatsiyasi "Buxgalteriya ishi va korrupsiyaga qarshi kurashish" ma'ruzasini e'lon qildi. Evropa

Kengashining Korrupsiyaga oid Jinoyat huquqi to'g'risidagi konvensiyasi mamlakatlardan har qanday davlatning mansabdor shaxslariga va'da berish, taklif qilish yoki biron-bir asossiz ustunlik berish uchun jinoiy javobgarlikka olib keladigan milliy qonunlarni qabul qilishga chaqiradi. Bunday jinoyat, shuningdek, buxgalteriya hisobi va hisoboti tartibini qo'llagan holda davlat xizmatchilarining poraxo'rliigi bilan bog'liq xatti-harakatlar to'g'risida qasddan noto'g'ri taqdim etilgan deb hisoblanishi kerak.

• **Texnologiyalar (elektron hukumat, jamoat nazorati).** “Elektron hukumat”ning to'laqonli ishlashi davlat xaridlarining aksariyat qismini va aholi, biznes hamda davlat o'rtasidagi munosabatlarning butun tizimini shaffof qilish imkonini beradi va bu tarmoqning hajmini sezilarli darajada kamaytiradi. Ikkinchisi biznesni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Singapurda ko'plab zarur xizmatlarni, masalan, pasport va tug'ilganlik haqidagi guvohnomani uyda zarur shakllarni to'ldirib, tegishli organlarga elektron pochta orqali yubora olishingiz mumkin. Hukumat bunday xizmatlarni Internet orqali taqdim etishi odatiy tarz sifatida qabul qilinadi. Shuni ta'kidlash kerakki, agar fuqaro ushbu xizmatlarni olish uchun muassasaga shaxsan tashrif buyursa, u holda ushbu muassasaga alohida ehtiyojsiz kelganlik uchun unga jarima solinadi⁵³.

SUHBATLAR-INTERVYULAR

«Korrupsiya darajasi — mamlakat taraqqiyoti va demokratiyasining ko'rsatkichi hisoblanadi» — Akmal Burxanov

Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi rahbari Akmal Burxanov «Gazeta.uz»ga bergan intervyusida oldin egallagan lavozimlarida uchragan korrupsiya holatlari, O'zbekistonda korrupsiyani qo'zg'atuvchi omillar, qonunchilikda qanday bo'shliqlar borligi va agentlik davlat budjetini talon-taroj qilish holatlari bilan qanday kurashishi haqida so'zlab berdi.

29-iyun kuni Prezident farmoni bilan Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi. Davlat organining vazifalariga

⁵³ Хамидов Б. Экономическое обозрение №4 (244) 2020. review.uz/oz/post/ozbekistonda-korrupsiya-dinamikasi

korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish kiradi.

Bundan tashqari, biz korrupsiya mavzusida yoki boshqa yoʻnalishlarda turli xil tadqiqotlar oʻtkazardik, jamoatchilik fikrini oʻrganardik. Natijalarni keng ommaga eʼlon qilganimizda, baʼzi bir davlat amaldorlari tomonidan «nasihat oʻqish» yoʻli bilan menga xato qilayotganim va bunday qilmasligim kerakligini uqtirishga qaratilgan tahdidlar boʻlgan. Bu kabi holatlar ham amaliyotda uchragan.

— **Oʻshanda korrupsiyaga qarshi qanday choralarni qoʻllagandingiz? Ular oʻz samarasini koʻrsatdimi?**

— Avvalo, oʻzim uchun shunday xulosa chiqardim: monitoring jarayoni faqatgina menga bogʻliq boʻlmasligi kerak. Jarayonda bir yoqlamalik va boshqa tushunmovchiliklar kelib chiqmasligi uchun, ayniqsa viloyatlar va kichik hududlarda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan birgalikda monitoring tadbirlarini tashkil qildik. Boshqa jamoat tuzilmalari va mustaqil inson huquqlari tashkilotlari vakillaridan iborat ishchi guruhlar tuzdik.

Qiyin vaziyatda qolmaslik uchun **barcha faoliyatning shaffofligi va oshkoraligini taʼminlash zarurligini** tushundim. Shunda men hammaga «Mening bunga aloqam yoʻq. Bu yerda hamma ishladi. Biror narsani yashirishning ilojini qilolmasdim», deb aytishim mumkin edi.

Faoliyatimiz («Taraqqiyot strategiyasi» markazi, «Yuksalish» umummilliy harakati" va Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi) davomida xodimlarni ishga qabul qilishdan tortib, boshqaruv yoki moliyaviy qarorlarni qabul qilishgacha biz imkon qadar ochiq boʻlishga harakat qildik va harakat qilmoqdamiz. Biz har doim jamoatchilikka tayanamiz. Har bir ishimiz toʻgʻrisida OAVni xabardor qildik, barcha ishlarimizni namoyon etdik.

Ochiqlik — korrupsiyaning oldini olishning asosiy omillaridan biridir.

Yana bir misol, Sardobadagi falokatdan soʻng, Adliya vazirligi bilan birgalikda xayriya aksiyasini tashkil qildik va maxsus hisob raqamini ochdik. Biz har kuni jamoatchilikka qayerdan va qancha pul kelib tushayotgani hamda nimaga sarflanayotgani toʻgʻrisida maʼlumot berib turdik. Bu ishlarning barchasi jamoaviy hal qilindi va voqea

joyiga chiqildi. Men o‘zim ikki marta borib, yig‘ilgan narsalar va mablag‘lar qayerga va kimga berilganini nazorat qildim.

— Siz «Taraqqiyot strategiyasi» markaziga va keyinchalik «Yuksalish» harakatiga ular tashkil qilingan davrlarda rahbarlik qildingiz. Endi siz Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining direktori etib tayinlandingiz. Siz boshqargan oldingi tashkilotlarning har biri bugun faoliyatini faol davom ettirmoqda. Sizningcha, rahbar qanday ishlashi kerak, u ishdan ketganidan keyin ham tizim uzilishsiz ishlashi uchun tashkilotda qanday «meros» qoldirish kerak?

— Afsuski, O‘zbekistonda hamma narsa shaxsga bog‘liq. Agar biz kimnidir yaxshi bilsak, u qayerda ishlashidan qat’i nazar, demak, o‘sha yerda ish yaxshi ketyapti deb o‘ylaymiz. Bundan tashqari, biz har doim «qo‘l boshqaruvi» deb nomlangan qarorlarni va oxir-oqibat qoidaga aylanadigan istisno holatlarini oqlash uchun minglab bahonalarni topamiz. Bunday bo‘lmasligi kerak, biz, albatta, yetarlicha egiluvchan tizimni yaratishga intilishimiz kerak.

Masalan, Yaponiya bosh vaziri Sindzo Abe yaqinda iste’foga chiqdi. Yaponiya jamiyatida bu borada alohida tashvishlanish holatlari va noaniqlik hissi yo‘q. Chunki ularda tizim bor. U yerda kim bosh vazir bo‘lishi muhim emas, chunki tizim — muvozanatlarning samarali tizimi va qarorlarni qabul qilish mexanizmi barcha sohalarda birdek ishlaydi. Masalan, men Yaponiyadagi universitetda ishlaganimda, rahbariyat ko‘p marta o‘zgargan. Rahbarlar har ikki yilda almashiriladi, ammo xodimlar tarkibi o‘zgarmaydi. Mamlakatimizda kimdir vazirlik yoki idorada o‘zgarganda, hamma «menga nima bo‘ladi», «qanday rahbar keladi» degan besaranjom xayollar bilan yurishni boshlaydi. Afsuski, tizim mavjud emas.

Markazda ham, «Yuksalish»da ham men tizimning ishlashi, jamoaning ishlashi va menga hech narsa bog‘liq bo‘lmasligi uchun qo‘limdan kelganicha harakat qildim. Albatta, tashkilotning yuzi sifatida men juda ko‘p chiqishlar qilardim, ammo orqamda jamoa bor edi va men ketganimdan keyin ham ushbu tizim ishlayapti. Hamma yerda, barcha yo‘nalishlarda xuddi shunday bo‘lishi kerak.

Qanday qilib, tizim hali ham birdek ishlashiga erishildi? Chunki, sizni ishontirib ayta olamanki, hech qachon yolg‘iz qaror qabul qilmasdim. **Qaror qabul qilishda hamma ishtirok etadi, barchada**

tashkilot taqdiriga daxldorlik hissi bor edi. Barchada intilish bor edi: agar rahbariyat kim bo'lishidan qat'i nazar xodim o'z qobiliyatini namoyon qilsa va ishini ko'rsata bilsa, unda o'sish imkoni bor edi.

Afsuski, ko'pincha bizdagi davlat organlarida ba'zi masalalarni hal qilish faqat qaysidir bir mansabdor yoki xodimga bog'liq bo'lib qoladi. Shunday holatlar bo'ladiki, qaysidir tashkilotlarga ma'lum bir hujjatlar yuzasidan qo'ng'iroq qilganimizda, bizga «bu masala bilan falon kishi shug'ullanadi, lekin hozir u yo'q. Kelganida siz bilan bog'lanadi» deb javob berishadi. Mana, hamma narsa shaxsga bog'liq.

Masalan, Yaponiyada barcha yo'nalishlarda kim mas'ul ekanligini bilmaysiz. Hatto qarorlar va hujjatlarda ham kim nima uchun mas'ulligi yozilmaydi. Ya'ni u yerda butun jamoa ishlaydi. Ish natijalari va qabul qilingan qarorlar uchun hamma birdek javobgar. Va ularda qarorlar pastdan yuqoriga qarab qabul qilinadi. Ya'ni, eng quyi darajadagilar qanday qaror qabul qilinishini bilishadi. Barcha qarorlar pastdan chiqishi sababli, xodimlarning barchasi daxldorlikni his qiladi. Bu holatda rahbariyat uchun ham ijro osonroq kechadi, chunki qarorni ishlab chiqishda hamma birdek qatnashgan.

Bizda, masalan, hokimliklar xodimlari ko'pincha qaysi qaror yoki farmoyish qaror qabul qilinishini bilmaydilar, ular hujjat e'lon qilinganidan keyingina o'zgarishlar haqida bilib oladilar.

— **Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda korrupsiyaga ta'rif berilgan. Umuman korrupsiya nima va korrupsiyaning qanday turlari bo'lishi mumkin?**

— Korrupsiyaning juda ko'p turlari mavjud. Biz shunday muammoli vaziyat bilan to'qnash keldikki, hatto huquqni muhofaza qilish idoralarida ham korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga nisbatan turli xil yondashuvlar mavjud. Ba'zi idoralar qaysidir huquqbuzarliklarni korrupsiya deb bilishadi, ba'zilari esa yo'q. Shuning uchun avvalo qaysi huquqbuzarlik yoki qaysi harakat korrupsiyaviy holat ekanligini aniqlash kerak.

Bir voqea bo'lgan edi: hokim muhtasham tadbir o'tkazgan. Bu korrupsiyami yoki yo'qmi? U tadbir uchun yoki qaysidir bir san'atkorning xizmatlari uchun shaxsiy mablag'laridan to'laganini ta'kidlashi mumkin. Agar qonunchilikka murojaat qilsak, uning harakati korrupsiya holatimi yoki yo'qmi, aniqlay olmaymiz.

Masalan, bizda turli sabablar bilan sovgʻalar berish holati koʻpincha hukumat amaldorini oʻz tomoniga ogʻdirish yoki pora sifatida qabul qilinmaydi. Chet mamlakatlarda esa, agar davlat xizmatchisi kimdirdan sovgʻa oladigan boʻlsa, bu holda sovgʻa beruvchi unga boʻysunuvchi yoki unga bogʻliq boʻlishi shart emas, bu holat lavozim suiisteʼmoli sifatida korrupsiya holatiga tekshirish uchun sabab hisobalanadi.

Menimcha, **davlat mulki yoki maqomini suiisteʼmol qilishning har qanday koʻrinishi korrupsiya deb baholanishi kerak.** Boshqacha qilib aytganda, korrupsiyaga oid huquqbuzarlik tushunchasi mansab vakolatini suiisteʼmol qilish va belgilangan tartib va taqiqlarni buzish bilan bogʻliq boʻlgan koʻplab jinoiy, maʼmuriy va intizomiy huquqbuzarliklarni qamrab oladi.

Afsuski, bizning qonunchiligimizda, masalan, Jinoyat kodeksida korrupsiyaga qarshi kurashish boʻyicha alohida boʻlim yoʻq. Unda hamma narsa iqtisodiy prizmadan oʻtadi. Asosiy eʼtibor iqtisodiy jinoyatchilikka qaratilgan. Agar yetkazilgan zarar qoplangan boʻlsa, deyarli barcha iqtisodiy jinoyatlar uchun ozodlikdan mahrum qilish tarzida jazo tayinlanmaydi va baʼzi hollarda esa hatto jazodan ozod qilish koʻzda tutilgan. Boshqa mamlakatlar misolida lavozim jinoyatlariga nisbatan jamoatchilik nafрати, davlat ishlari bilan shugʻullanishdan umrbod mahrum boʻlish kabi qatʼiyroq sanksiyalar va murosasiz munosabatni koʻramiz.

— **Xalqimiz orasida «tanish-bilish» degan tushuncha mavjud. Gʻarb mamlakatlarida «networking» tushunchasi bor. «Tanish-bilishchilik» va «networking» oʻrtasida qandaydir chegara bormi?**

— «Tanish-bilishchilik» va «networking» oʻrtasida aniq farq boʻlishi kerak. Networking har doim yaxshi, rivojlangan mamlakatlarda, agar odamda network — shaxsiy aloqalar boʻlsa, uning ishlari yaxshi rivojlanadi. Ammo, bu hech qanday tarzda manfaatlar toʻqnashuvini yuzaga keltirmasligi lozim.

Masalan, rivojlangan mamlakatlarda har bir davlat idorasi va xususiy tashkilotda manfaatlar toʻqnashuvining aniq tushunchasi mavjud. Bizda hamma narsa aralashib ketgan — «tanish bilish» ham, manfaatlar toʻqnashuvi ham, biz oʻzimiz hali oxirigacha chegara qayerda oʻtganligini toʻliq anglab yetmaganmiz. Afsuski, barchamiz «tanish-bilish» bu mentalitet deb aytamiz. **Ammo madaniyatimiz**

va urf-odatlarimizni davlat xizmati bilan adashtirmasligimiz kerak.

Masalan, biz agentligimizga ishga qabul qilish uchun tanlov e'lon qilganimizda, bizga juda ko'p qo'ng'iroqlar bo'ldi, jumladan, yuqori amaldorlardan ham. Ular: «Buni ishga ol, u qobiliyatli, senga shunaqa odamlar kerak, ishonchli va bilgan odamlarni ishga olish kerak» deyishardi. Men «Agar u qobiliyatli bo'lsa, unda bizda jamoat komissiyasi bor, sinov jarayonlari mavjud. Men kimni ishga olish va olmaslik to'g'risida qaror qabul qila olmayman yoki buyura olmayman», deb javob berardim.

— **Sizningcha, O'zbekistonda korrupsiyani qo'zg'atuvchi omillarga nimalar kiradi? Korrupsiya elementlarining paydo bo'lishiga nimalar ta'sir qilishi mumkin?**

— Bizning tahlillarimiz shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda korrupsiyaning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi uchta asosiy omil mavjud.

Birinchidan, yetarli bo'lmagan ochiqlik va ma'lumotning yo'qligi. Davlat idoralarining yopiqligi sababli ommaviy axborot vositalari ham o'z vazifalarini to'liq bajara olmaydilar. Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, oshkoralik korrupsiyaning oldini oluvchi birinchi omillardan sanaladi. Agar davlat idorasi yoki mansabdor shaxs jamoat oldida o'z faoliyati to'g'risida — moliyaviy masalalardan tortib ishga qabul qilinishgacha hisobot bersa, bu korrupsiyani kamaytirishga yordam beruvchi ochiqlik bo'ladi.

Ikkinchidan, fuqarolik jamiyati ishtirokining yetishmasligi. Hukumat idorasi, hattoki bizning agentligimiz hech qachon fuqarolik jamiyati ishtirokisiz korrupsiyaga qarshi samarali kurasha olmaydi. Buning uchun esa kuchli fuqarolik jamiyati zarur. Ammo men fuqarolik jamiyati umuman ishlamaydi deb ayta olmayman, ijobiy o'zgarishlarni barchamiz guvohi bo'lyapmiz. Biroq, baribir davlat fuqarolik jamiyatiga ko'proq suyanishi, unga yordam berishi va rag'batlantirishi kerak. Agar davlat korrupsiyani ildiziga bolta urishni istasa, fuqarolik jamiyatining ko'magi davlatning o'zi uchun muhim yordamdir. Nafaqat agentlik yaratish, balki bu ishga fuqarolik jamiyatini jalb qilish ham muhimdir.

Uchinchidan, jazosiz qolish hissi. Albatta, qonunchiligimizda poraxo'rlik uchun jazo choralari ko'zda tutilgan. Ammo ma'lum vaqt o'tgach, biz pora olganlarni yana davlat organlarida, qaysidir

tashkilotlarda ko‘ramiz. Odamlar bunday jiddiy qonunbuzarlik ham qoralanmaydi va hatto qayerdadir kechiriladi degan fikrga borishi mumkin. Kimdir, demak, menga ham mumkin deb o‘ylaydi, agar qo‘lga tushsam ham, ikki yoki uch yil o‘tirib chiqaman va davom etaman degan xayolga boradi. Bu ham muhim omil.

Qattiq jazo va oqibatlar bo‘lishi kerak. Shaxsan men korrupsioner amaldorlarning amnistiya qilinishi va ularni ish uchun qayta tiklanishlariga qarshiman. Lavoziim jinoyatlari, ayniqsa poraxo‘rlik uchun jazo boshqalarni bu yo‘ldan qaytaruvchi namuna bo‘lishi kerak.

Boshqa davlatlarda korrupsiya qattiq jazolanayotganini ko‘ryapmiz. Masalan, Yaponiyada, har doim ham jinoyatga olib kelmaydigan kichik bir rasmiy qoidabuzarlik uchun amaldor iste‘foga chiqadi. U jarima to‘lashi mumkin, ammo u davlat faoliyati bilan shug‘ullanish huquqidan umrbod mahrum bo‘ladi.

— Avvalo, biz davlat idoralari vakillari uchun pora olish imkoniyatini beryapmiz. **Qog‘ozbozlik jarayonlari juda ko‘p** — litsenziyalash, ruxsatnoma berish jarayonlari — bu davlat idoralari vakillari foydalanishi mumkin bo‘lgan boshqaruv vakolatlaridir. Ularni sezilarli darajada kamaytirishimiz kerak.

Yaqinda litsenziyalashni qisqartirish to‘g‘risida davlatimiz prezidenti tomonidan farmon imzolandi. Bu ish davom ettiriladi. Litsenziyalash va ruxsatnoma berish jarayonlari ayrim sohalarda bo‘lishi mumkin, ammo bu davlat organlari orqali amalga oshirilmasligi kerak, hech bo‘lmaganda davlat-xususiy sherikchilik asosida ish yuritish lozim. Hamma narsa muomalasiz bo‘lishi uchun inson omilini barcha darajalarda kamaytirish kerak. Ruxsat berishdan xabar berish jarayoniga o‘tish kerak.

Ikkinchidan, **bizda davlat xizmati to‘g‘risida qonun yo‘q**, bu sohada yagona qonunchilik bazasi mavjud emas. Yagona taqiq va cheklovlar, kafolatlar va jarayonlar o‘rnatilmagan, manfaatlar to‘qnashuvini hal qilish tizimi tartibga solinmagan. Bunday huquqiy bo‘shliqda har qanday vazirlik ishga qabul qilish bo‘yicha o‘z qoidalarini ishlab chiqadi, bilganicha tanlov o‘tkazadi va ba’zi hollarda xodimlar hech qanday tanlovsiz ishga qabul qilinadi. Menimcha, qonunni qabul qilish vaqti keldi, qonun loyihasi sezilarli darajada yaxshilandi.

Uchinchidan, **qonunda bo'shliqlar va mansabdor shaxslarning ma'muriy qarorlari uchun juda katta maydon mavjud.** Buning yorqin namunasi — Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks. Masalan ba'zi ma'muriy huquqbuzarliklar bazaviy hisoblash miqdorining 5 dan 10 baravarigacha jarima to'lash kerak. Nega aniq 10 baravar emas? Natijada, davlat xizmatchisida jarima miqdorini kamaytirish uchun pora talab qilish imkoniyati mavjud.

Aniq jazo choralari ko'rsatilishi lozim. Ba'zi mamlakatlarda fuqarolar aniq bilishadi, agar ular qandaydir qonunbuzarlik sodir etsalar, ular ma'lum miqdorda jarima to'laydilar.

Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senati bilan birgalikda biz bunday korrupsiya bo'shliqlari mavjud bo'lgan qonunlarni inventarizatsiya qilish bo'yicha ishlarni boshladik. Biz ularni bosqichma-bosqich yopamiz va qonunchilikka o'zgartirishlar kiritamiz. Bundan buyon biz korrupsiyaga sharoit yaratadigan qoidalar va me'yorlarni aniqlash bo'yicha korrupsiyaga qarshi ekspertiza samaradorligini nazorat qilamiz.

— **Qanday qilib odamlarni pora bermaslikka ishontirish mumkin? Korrupsiyaga qarshi tura olish ong osti darajasigacha chiqishi uchun qanday tizimli choralar ko'rish zarur?**

— Biz odamlarni faqat amaliy choralar bilan ishontira olamiz. Ya'ni ular o'zlarining namunalarida, amalda, masalani pulsiz ham hal qilish mumkinligini ko'rishlari kerak. Shunday ekotizimni yaratishimiz kerak.

Buning uchun, avvalambor, inson omilini butunlay chiqarib tashlash kerak. **Fuqaro va davlat idorasi o'rtasida davlat xizmatlarini ko'rsatishda zarracha inson omili bo'lmasligi kerak.**

Shaffof tizim va ochiq ma'lumotlar bo'lishi kerak. Masalan, avtomobillarga davlat raqamlarini sotish. Umuman olganda, men barcha raqamlar ochiq sotuvda sotilishi tarafdoriman. Aytaylik, menga «113» raqami yoqdi. Ushbu raqam sotilmaydi. Ammo, agar xodim menga aniq shu raqam kerakligini bilsa, u pora talab qilishi mumkin. Shuning uchun hamma narsa shaffof bo'lishi kerak. Agar kimdir bino yoki yer sotib olmoqchi bo'lsa, hamma bilishi uchun barcha ma'lumotlar internetda bo'lsin.

Barcha davlat idoralari oddiy fuqarolarning pullari, daromadlari va soliqlari hisobiga mavjudligini bilishlari kerak.

Albatta, bunda fuqarolar ham faol ishtirok etishlari kerak. Ular har qanday korrupsiya sodir etilgan holatlar to'g'risida xabardor qilishlari shart. Fuqarolar xabardor bo'lishi, ma'lumotlar tekshirilishi va har bir murojaatga javob bo'lishi uchun davlat idoralari maxsus tizim yaratishi kerak.

— **Sizningcha, bizning xalqimizda soliq to'lovchilar o'z huquqlarini to'liq tushunib yetishadimi? Odamlar, davlat ular tomonidan to'lanadigan soliqlar tufayli mavjud ekanligini bilishadimi?**

— Afsuski, har doim ham emas. Albatta, shaharlarda va ta'lim olgan fuqarolar buni tushunishadi, ular mansabdorlardan o'zlarining bevosita vazifalarini bajarishni talab qilishni bilishadi. Ammo hududlarda, afsuski, hamma narsa boshqacha, ko'pincha davlat xizmatchilari fuqarolar oldidagi burch tuyg'usini anglamaydilar.

Har bir inson, fuqarolik jamiyatining har bir vakili buni talab qilishi kerak va davlat idoralari buni his qilishi kerak. Davlat xizmatchisi o'z lavozimi, maoshi va oilasining kelajagi budjet mablag'lari hisobidan shakllanadigan davlat xizmatiga bog'liqligini, budjet mablag'lari esa asosan soliqlar hisobidan shakllanishini bilishi kerak. Buni hamma tushunishi kerak.

— **Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi rahbari etib tayinlanganingizga bir oydan oshdi. Intervyularingizdan birida siz, birlamchi vazifangiz avvalo mamlakatdagi korrupsiya holatini baholashdan iboratligini aytdingiz. Agentlik ushbu yo'nalishda birinchi qadamni tashlay oldimi?**

— Albatta, bizda hali ishchilar yo'q, ammo hamkor tashkilotlarimiz — Bosh prokuratura, Adliya vazirligi, boshqa huquqni muhofaza qilish idoralari, Prezident huzuridagi davlat xizmatlarini rivojlantirish agentligi, Hisob palatasi va xalqaro tashkilotlar yordamida tahlilni boshladik.

Biz hamma yo'nalishlarda tahlil qilishni boshladik. Faoliyatimizning birinchi natijasi 27-iyul kuni prezident huzurida bo'lib o'tgan yig'ilish bo'ldi. Unda korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida «yashirin iqtisodiyot»ni qisqartirishga e'tibor qaratildi. **«Yashirin iqtisodiyot» korrupsiyaga asoslanadi, korrupsiya esa o'z navbatida yashirin iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismidir.** Ular doimo birga yurishadi. Birinchi marta davlat rahbariyati darajasida bizning mahalliy va xalqaro ekspertlarning

tahlillari natijalari -«yashirin iqtisodiyot» ulushi 48 foizgacha yetishi eʼlon qilinganidan xursand boʻldim.

Biz ham «yashirin iqtisodiyot»ni qisqartirish va korrupsiyaning oldini olish boʻyicha takliflar bildirgan edik. Ushbu yoʻnalishda biz yil oxiriga qadar barcha vazirliklar, idoralar va sohalarda korrupsiyaga qarshi mexanizmlar joriy etilishiga erishdik.

Korrupsiyadan qaysi sohalar koʻproq zarar koʻrayotganini bilish uchun biz koʻplab sohalarni oʻrganib chiqdik. Afsuski, bugungi kunda korrupsiya holatlari nafaqat kundalik hayotda, balki davlat darajasida ham, koʻproq davlat xaridlari tizimida aniqlanmoqda. Shuning uchun biz Korrupsiyaga qarshi kurashish boʻyicha milliy kengash oldiga ikkita masalani qoʻydik: **davlat xaridlari va sogʻliqni saqlash sohasida korrupsiyaning oldini olish boʻyicha ishni boshlash.** Kengash qarori bilan ishchi guruhlar tuzildi.

Bundan tashqari, biz Milliy Kengashni korrupsiyaga qarshi kurashning besh yillik milliy strategiyasini qabul qilish kerakligiga ishontira oldik. Xalqaro tashkilotlar ishtirokida ushbu hujjatni ishlab chiqish boʻyicha ishlar allaqachon boshlangan.

— **Prezident chet el davlatlari, jumladan Janubiy Koreya, Singapur va Yevropa davlatlari tajribasini oʻrganishga eʼtibor qaratishingizni soʻradi. Ushbu mamlakatlar strategiyasining qaysi elementlarini Oʻzbekistonga moslashtirish mumkin?**

— Prezident faoliyatimizning birinchi kunlaridanoq Oʻzbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini joriy etishning eng yaxshi yoʻlini topish uchun xorijiy tajribani oʻrganishni buyurdi. Xalqaro tashkilotlar bizga Singapur, Janubiy Koreya va Evropa mamlakatlari-dan mutaxassislarni jalb qilishda yordam berishdi. Ular korrupsiyaga qarshi kurashish boʻyicha katta tajribaga ega. Hozir biz ushbu mamlakatlar tajribasini oʻrganmoqdamiz.

Masalan, Singapurda korrupsiyaga qarshi islohotlar boshlanganda, avvalo, qonunchilik bazasi isloh qilingan. Hech qanday jazo choralari koʻrilmagan, ammo qonunchilikdagi barcha boʻshliqlarni yopishga qaratilgan qonunchilik inventarizatsiyasi boshlangan. Agar biz qonunchilikni Singapur tajribasidan olsak, Malayziyadan jinoiy jarayonlardan misollar olamiz. Janubiy Koreya tajribasidan biz davlat xizmatini oʻrganamiz, Yevropa mamlakatlaridan esa davlat xaridlari, deklaratsiyalash jarayonlari amaliyotlarini va boshqalarni olamiz.

Ya'ni biror bir mamlakat tizimini to'liq qabul qilamiz, deb aytolmayman. Biz faqat O'zbekistonda joriy etilishi mumkin bo'lgan eng yaxshi tajribani olamiz.

— Yagona davlat strategiyasini qabul qilishda u yoki bu vazirlik idoraning o'ziga xos xususiyatlari inobatga olinadimi?

— Barcha davlat organlari uchun majburiy bo'lgan yagona strategiya qabul qilinadi va ularning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, ular o'zlarining korrupsiyaga qarshi mexanizmini ishlab chiqadilar. Biz birinchi bosqichni boshlab bo'ldik. Barcha davlat idoralari o'z bo'limlarida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha o'zlarining yo'l xaritalari va dasturlarini ishlab chiqdilar. Hisob palatasi, Adliya vazirligi va Bosh prokuratura bilan hamkorlikda ishchi guruh tuzdik va «yo'l xaritalari» loyihalarini takomillashtirdik.

Biz yil oxiriga qadar tatbiq qilinishi kerak bo'lgan 26 ta «Yo'l xaritasi»ni ishlab chiqdik. «Yo'l xaritasi» tanlov asosida ishga qabul qilish, odob-axloq qoidalari, taqiqlar va cheklovlar, shu jumladan sovg'alar, manfaatlar to'qnashuvini deklaratsiyalash va hal qilish mexanizmlari, davlat xaridlarining shaffof mexanizmi va ochiqligini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Ishonchim komilki, bunday ichki nazorat tizimlarining joriy etilishi korrupsiya xavfini sezilarli darajada kamaytiradi.

Shuningdek, 2 yilga mo'ljallangan Davlat dasturi va 5 yilga mo'ljallangan strategiya qabul qilingandan so'ng har bir vazirlik va idora o'z rejalarini ishlab chiqadi va boshqa vazirliklar bilan muvofiq-lashtiradi. Ushbu dastur hujjatlari, albatta, qonunchilikdagi o'zgarish-larni ham nazarda tutadi, ular kompleks xarakterga ega bo'ladi.

— Agentlikning vazifalariga davlat xizmatchilarining mol-mulki va daromadlarini deklaratsiyalash kiradi. Siz bir suhbatda mazkur mexanizmni 2021-yil boshida ishga tushirishni rejalash-tirayotganingizni aytgan edingiz. Bu yo'nalishda olib borayotgan ishlaringizni qanday baholaysiz? Mexanizm «Davlat xizmatlari to'g'risida»gi qonun loyihasi talablarini ham inobatga oladimi?

— Qonun loyihasi bo'yicha ishchi guruh tarkibiga ko'plab vazirliklar va idoralar, Soliq qo'mitasi, Moliya vazirligi, Bosh prokuratura, Adliya vazirligi, bizning agentligimiz, Respublika Davlat xizmatlari rivojlantirish agentligi vakillari kiradi. Shuningdek, chet ellik mutaxassislar ham jalb qilingan.

Ushbu tizimni 2021-yil 1-yanvardan boshlab ishga tushirish uchun biz bir vaqtning o'zida platformani ishlab chiqishimiz kerak. Hozir biz mazkur platforma qaysi tashkilot negizida bo'lishi ustida bosh qotiryapmiz. Davlat soliq qo'mitasining mavjud axborot tizimlari asosida platforma yaratish imkoniyati to'g'risida fikr bildirilmoqda, qo'mita umumiy deklaratsiyalashda ma'lum tajribaga ega, bu masala muhokama qilinmoqda. Bir oy ichida biz qonun loyihasini yakunlab, Prezident Administratsiyasiga topshirishimiz kerak.

— Agentlik barcha davlat organlarida korrupsiyaga qarshi ichki nazorat «compliance control» (komplaens-kontrol) tizimini joriy qilishi kerak. Ushbu tizim to'g'risida gapirib bersangiz.

— Compliance-control — qandaydir munosabatlar yuzaga kelganda huquqiy va moliyaviy xatarlarni baholash va boshqarish uchun ichki tizimdir. Eng muhimi, shu yo'l bilan korrupsiyaga moyil bo'lgan faoliyat yo'nalishlarini aniqlash va tahlil qilishning samarali mexanizmlarini yaratish mumkin. Shuningdek, bu tizim turli xil reputatsion tahdidlardan har tomonlama himoyani ta'minlaydi. Ya'ni bu davlat organining ichki qoidalari. Umumiy qabul qilingan xalqaro standartlar asosida har bir tashkilotda compliance control tizimlari bo'lishi kerak.

Oddiy qilib aytganda, bu ichki xavfsizlik tizimi. Afsuski, bizda bunday tizim asosan huquqni muhofaza qilish idoralarida bo'lgan. Negadir korrupsiya hodisalari faqat huquqni muhofaza qilish idoralarida mavjud deb o'ylangan.

2021-yildan boshlab barcha davlat idoralarida compliance control tizimini amalga oshirilishi uchun siyosiy iroda va mamlakat rahbariyatining ko'rsatmasi mavjud. Bunda nafaqat o'zining xavfsizligi, balki korrupsiyaga qarshi muvofiqlik tizimi ham hisobga olinadi. Chet davlatlarda, ayniqsa biznes tuzilmalarida bu odatiy hodisa.

Ko'plab davlat idoralari bu borada ish boshladilar, ular o'zlari compliance control tizimi uchun maxsus bo'linmalar yaratish tashabbusi bilan chiqdilar. Kelgusi yildan boshlab biz barcha vazirlik va idoralar uchun ushbu tizimni tatbiq etish va alohida compliance control bo'limini ochishni majburiy qilmoqchimiz. Toki, biror tashkilotda ishlashni istagan kishi qonundan tashqari qanday o'yin qoidalari borligini, u yoki bu tashkilotda ishlash uchun qanday mutaxassis bo'lishi kerakligini bilishi uchun alohida tizimga ega bo'lsin.

— **Korrupsiyaga qarshi kurash kompleks yondashuvga ega bo‘lib, unda mustaqil sudlar muhim rol o‘ynaydi. Mustaqil sudlarning rolini ushbu vazifada qanday baholaysiz?**

— Sudlar juda muhim rol o‘ynaydi. Avvalo, biz sudlar va sudyalarning mustaqilligini ta‘minlashimiz kerak. So‘nggi tendensiyalar va o‘zgarishlar shuni ko‘rsatadiki, aynan korrupsiyaga qarshi kurashda sud tizimida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda.

Sudyalarning mustaqilligini ta‘minlash nuqtayi nazaridan **sud-yaning vakolat muddati muhim rol o‘ynaydi.**

Uch yil muqaddam inqilobiy islohot bo‘lib o‘tdi, sudyalarga umrbod ishlashga ruxsat berildi: birinchi muddat besh yil, ikkinchi muddat 10, benuqson xizmat qilgan taqdirda esa uchinchi muddatdan boshlab u umrbod tayinlanishi mumkin. Bu ham katta siljish. Ammo biz hali ham ishlashimiz kerak. Masalan, rotatsiya — o‘rin almashish tizimini joriy etish kerak. Yaponiyada sudyalalar har ikki yilda bir marta o‘zgarib turadi.

Oxirgi paytlar sudyalarni tanlash jarayoni ham ochiq o‘tkazilayotganini ko‘ryapmiz. 5–6 yil oldin tanlov jarayoni oshkora bo‘lmagan holatlar bo‘lgan. Endi esa sudyalalar hamjamiyati vakillaridan iborat maxsus Sud kengashi tuzildi, ular sudya kim bo‘lishini o‘zlari hal qiladilar. Tanlov jarayonida qatnashish uchun ommaviy axborot vositalariga ham ruxsat beriladi.

Sudyalalar faoliyatining shaffofligi, ularning mustaqilligi, tomonlarning prosessual tengligi va sud qarorlarining qonuniyligi, asosliliigi va adolatlilikini tekshirishning aniq prosessual mexanizmi korrupsiyaga qarshi samarali kurashning asosiy omilidir.

— **Siz CPI (Transparency Int.) reytingida O‘zbekistonning mavqeini yaxshilash kerakligi to‘g‘risida bir necha bor ta‘kidlagan edingiz. 2019-yil yakunlariga ko‘ra, O‘zbekiston 180 ta davlat orasida 153-o‘rinni egallab turibdi. Sizningcha, mamlakat qanday sharoitlarda bu reytingda ko‘tariladi? Umuman, bu reyting nima uchun muhim?**

— Korrupsiya nafaqat davlatning ichki siyosatiga, balki mamlakatning xalqaro maydondagi obro‘sigam ham ta‘sir qiladi. Korrupsiyaning holati xalqaro aloqalarni yaratish, iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy-madaniy sohalarida salbiy oqibatlariga olib keladi. Shuning uchun xalqaro reytingdagi pozitsiyalarimiz yaxshi bo‘lishi uchun ishlashimiz

kerak. Bu mamlakat taraqqiyoti va demokratiyasining barometri hisoblanadi.

Ko'pchilik hozirda O'zbekiston faqat xalqaro reytingdagi o'rnini yaxshilashga intilmoqda, deyishadi. Bu noto'g'ri fikr. Xalqaro reytinglarda o'z mavqeimizni qachon yaxshilaymiz? Faqat davlat ichidagi mavqeimizni yaxshilaganimizda. Xalqaro reytinglar esa ushbu ishlarimizning tan olinishidir.

Afsuski, biz korrupsiyani qabul qilish indeksida 153-o'rinni egallab turibmiz. Obyektiv ravishda nazar solsak, biz u yerda 120-o'rinda bo'lishimiz mumkin edi. Bureyting qanday tuziladi va ma'lumotlar qayerdan olinadi? Ochiq ma'lumotlardan. **Bizda esa ochiq ma'lumotlar umuman yo'q.**

Hozir biz ma'lumotlar nafaqat agentlikda yoki qaysidir bir huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlarda, balki barchada bo'lishini ta'minlash uchun ish olib bormoqdamiz. Ma'lumotlar ommaga va jamoatchilikka, shu jumladan xalqaro jamoatchilikka ham taqdim etilishi kerak. Shunda har xil reytinglar ham ishonchli, ham obyektiv bo'ladi. **Hozircha biz bunday reytinglardan xafa bo'lolmaymiz va ularni xolis emas deb aytolmaymiz, chunki ayb bizda. Bizda hamma narsa yetarli darajada ochiq emas.** Bundan tashqari, agar biz keng miqyosdagi ochiqlikni ta'minlasak, balki 120-o'rinda bo'larmiz yoki 170-o'rinda bo'larmiz.

Reytinglar juda muhim. Biz milliy indeksni joriy etishni rejalashtiryapmiz. Keyingi yildan boshlab ma'lum bir vazirlikdagi korrupsiya darajasini aniqlash va ularning rahbarlarini baholash uchun alohida idoralarning korrupsiya mavjudligi reytingini va mansabdor shaxslarning reytingini joriy etish rejalashtirilgan. Biz ushbu reytinglarni vaqti-vaqti bilan e'lon qilishni rejalashtiryapmiz va shu bilan xalqaro tashkilotlarga mamlakatimizdagi korrupsiyani qabul qilish darajasini baholashda yordam beramiz.

— **Yaqinda Vazirlar Mahkamasining qarori loyihasida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida xabar bergani uchun fuqarolarni rag'batlantirish taklif qilingan. Pul mukofoti miqdori pora miqdori yoki yetkazilgan zarar yoki talon-taroj qilingan mol-mulkning qiymatiga bog'liq bo'ladi — BHMning 3 baravaridan mablag'ning 10–15% gacha. Bu korrupsiya darajasiga qanchalik ta'sir qilishi mumkin?**

— Albatta ta'sir qiladi. Oddiy misol, Toshkentda yo'l harakati qoidalarini buzish faktlari to'g'risida ma'lumot berish tizimi joriy etildi, buning uchun pul mukofoti to'lanadi. Bu, albatta, ta'sir ko'rsatdi va yo'l harakati ishtirokchilarini intizomli qildi.

Bunday amaliyot hukumat amaldori uchun to'xtatuvchi omil bo'ladi. O'ylaymanki, bu yaxshi samara beradi, hech bo'lmaganda xorijiy amaliyotda bunday mexanizmlar o'zini oqladi.

— Agentlik budjet xarajatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni so'rash va o'rganish huquqiga ega bo'ldi. Ushbu yo'nalishdagi ishlar jarayoni haqida gapirib bersangiz.

— Avvalo, budjet xarajatlari to'g'risidagi ma'lumotlar nafaqat agentlik, balki barcha fuqarolar uchun ham ochiq bo'lishi kerak, biz bunga erishishimiz kerak. Biz boshqa budjet tashkilotlari bilan birgalikda me'yoriy-huquqiy bazani yaratamiz, bu ma'lumotlarni olishning aniq mexanizmi bo'ladi.

Yaqinda pandemiya oqibatlarini yumshatish uchun mo'ljallangan mablag'lar talon-taroj qilinganligi e'lon qilindi. Ushbu pullarning sarflanish jarayoni ustidan nazorat o'rnatdik. Biz turli davlat idoralari bilan bog'landik, ular qayerga va qancha mablag' sarflanganligi to'g'risida ma'lumot berishga tayyor. Bundan buyon bizda o'rnatilgan tizim bo'ladi va biz barcha organlarning xarajatlari va budjet tushumlarini kuzatib boramiz.

— Aytib o'tganingizdek, so'nggi paytlarda ko'pincha «Mehr shafqat va salomatlik», «Mahalla» jamg'armalaridan, Sanitar-epidemiologik farovonlik markazidan yoki ishsizlik nafaqasi mablag'larini talon-taroj qilish holatlariga tez-tez ko'zimiz tusha boshladi. Ba'zi hollarda, bu ijtimoiy yordamga muhtoj aholi qatlami uchun davlat tomonidan ajratilgan pullar edi. Mutaxassislar ushbu jarayonda vositachilardan foydalanmasdan, pulni to'g'ridan-to'g'ri muhtojlarga tarqatadigan mexanizmni ishlab chiqishni taklif qilishdi. Nima uchun bu jarayonda vositachilarning ishtiroki baribir qoldi deb o'ylaysiz? Bunday vaziyatlarning oldini olish uchun nima qilish mumkin?

— Bu holat oldindan taxmin qilingan vaziyat edi. Men boshida pul miqdori juda katta bo'lsa, vasvasa bo'ladi deb aytgan edim. Agar bu pul favqulodda vaziyatda ajratilsa, vasvasa ikki baravar ko'payadi.

Tizimning yoʻqligi vijdotsiz kishilarga bundan foydalanish imkoniyatini yaratdi.

Oxirgi talon-taroj qilish faktlari bizning tayyor emasligimizni koʻrsatdi. Statistik idoralarda ham, kambagʻal fuqarolar bilan ishlaydigan boshqa tashkilotlarda ham kimning qanday holatda ekanligini hisobga olish tizimi mavjud emas edi. Shuning uchun davlat bu pulni qaysidir tashkilotlar orqali ajratishga majbur boʻldi. Inson omilini kamaytirish uchun bizda ekotizim, platforma boʻlishi kerak.

— Sizning agentligingiz koronavirusga qarshi kurashga ajratilgan mablagʻlarni oʻgʻirlash holatlari boʻyicha tekshiruvni boshladi. Bu ish qanday olib boriladi?

— Avvalo, biz Oʻzbekistondagi pandemiyani yumshatish boʻyicha barcha tushumlarni oʻrganmoqchimiz. Bu inqirozga qarshi fondga tushgan hukumat mablagʻlari. Ikkinchidan, bu xalqaro tashkilotlarning mablagʻlari, grant mablagʻlari, shu jumladan xalqaro moliya tashkilotlarining kreditlari. Uchinchidan, qaysidir fondlar va xayriya tashkilotlari orqali ajratilgan mablagʻlar. Biz bularning barchasini tahlil qilmoqchimiz.

Agar talon-taroj qilish faktlari aniqlansa, ular uchun jazoning muqarrarligini taʼminlaymiz. Hozirning oʻzida aniqlangan faktlar bor, jinoiy ishlar qoʻzgʻatilgan, biz bu ishlarning tergov jarayonini kuzatib boramiz. Oxirida esa biz fuqarolarga qancha mablagʻ ajratilganligi va qanday sarflanganligi, kimni va qanday qilib javobgarlikka tortganimiz toʻgʻrisida hisobot tayyorlaymiz. Eng muhimi, biz ushbu mablagʻlarni davlat xazinasiga qaytarilishini nazorat qilamiz.

— Siz ilgari propaganda jamoatchilik bilan ishlashning eng samarali usuli emas deb aytgan edingiz. Biroq, agentlikning oldida odamlarning korrupsiya masalasida savodxonligini oshirish va korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish vazifasi turibdi. Propaganda va maʼrifat tomonidan yondashuvning oʻrtasidagi farq nimada?

— Biz «korrupsiya — yovuzlik» deb aytsak va uni barchaga takrorlasak, demak, bu propaganda boʻladi. Odamlarga korrupsiyaning oqibatlarini koʻrsatish esa maʼrifat tomonidan yondashuv boʻladi. Odamlar korrupsiya nafaqat davlatga, balki oilalarga va ularning kelajagiga zarar yetkazishini bilishlari kerak.

Odamlarda daxldorlik hissi paydo bo'lishi uchun biz ularni korrupsiyaga qarshi kurashish jarayoni to'g'ridan-to'g'ri jalb qilishimiz kerak. Buning uchun yangi yondashuvlar va eng yaxshi amaliyotlardan foydalanishimiz zarur. Yaqinda korrupsiya to'g'risida xabar berganlarni moddiy jihatdan rag'batlantirish to'g'risidagi qaror shunday misollardan biridir.

— **Agentlikka xodimlarni ishga qabul qilish qaysi bosqichda ekanligi, ular qaysi mezonlar bo'yicha saralanganligi to'g'risida gapirib bersangiz.**

— Biz birinchi o'rinda nizomni ishlab chiqdik, Adliya vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Bosh prokuratura, Prezident ma'muriyati, fuqarolik jamiyati vakillari va psixologlar tarkibida maxsus tanlov komissiyasini tuzdik. Keyinchalik barcha bosqich natijalari komissiya vakillari tomonidan hal qilindi.

Har bir lavozim uchun aniq mezonlarni e'lon qildik. Avvalo, bu ma'lum bir sohadagi tajriba va rahbar lavozimidagi tajriba. Hammasi ochiq-oydin edi. Ariza berish jarayonida inson omili yo'q edi, nomzodlar hujjatlarni internet orqali onlayn topshirishdi.

13 mingdan ortiq arizalar kelib tushdi. Avvaliga biz ko'p odamlar ishlashga qiziqish bildirganligi va ular orasidan munosiblarini tanlash imkoniyatiga ega bo'lishimizdan xursand edik. Ammo tanlov jarayonida biz ko'plab nomzodlarning, ya'ni 90 foizdan ortig'i boshlang'ich mezonlarga mos kelmasligini angladik: yetarli tajribaga emas yoki bu sohada ishlamagan.

Oxir oqibat, **13 ming nomzoddan atigi 146 kishi test sinovlariga qo'yildi.** Ijtimoiy tarmoqlarda kimnidir yiqitganimiz, keyingi bosqichga kam odam qabul qilingani yuzasidan e'tirozlar ko'zga tashlandi. Ammo bizda komissiya bor edi, men hech narsani hal qilmadim. Ba'zi hollarda biz nomzodlarning ish joylaridan tavsiyanomalarni so'radik, biz barcha ma'lumotlarni hisobga oldik: u qanday mukofotlarga ega, avvalgi ish joyida nima xizmatlar ko'rsatgan.

4 ta yo'nalish bo'yicha 50 savolni o'z ichiga olgan test sinovlari o'tkazildi: korrupsiyaga qarshi qonunchilik savodxonligi (25 ta savol), dunyo va O'zbekistondagi siyosat (10 ta savol), mantiqiy fikrlash (10 ta savol), qolgan 5 ta savol tarix va falsafa fanlaridan edi.

Dastlab, komissiya 65 balldan yuqori ball to'plagan nomzodlar keyingi bosqichga o'tkazish to'g'risida qaror qabul qilgan edi. Ammo,

test natijalari shuni ko'rsatdiki, atigi 7 kishi 65 balldan yuqori ball to'plagan. Shu sababli komissiya o'tish ballini 56 ballgacha kamaytirishga qaror qildi. Natijada 55dan yuqori ball to'plagan 23 kishi keyingi bosqichga o'tdi.

Umuman olganda, biz 30 ta bo'sh ish o'rniga ishga qabul qilishimizni e'lon qilgandik, afsuski, faqatgina 23 kishi sinovdan o'tdi. Ular hali yana 2 bosqichdan o'tishlari kerak: psixofiziologik test va suhbat. Umid qilamanki, so'nggi bosqichda imkon qadar ko'proq nomzodlar qoladi.

Sinovdan o'tmagan 123 kishi kadrlar zaxirasiga kiritildi. Agar suhbatdan so'ng biz kam odamni ishga olsak, unda bizda ikkita ssenariy mavjud, qaysi birini tanlashni komissiya hal qiladi. Biz birinchi navbatda zaxira kadrlarimiz bilan bog'lanishni xohlaymiz, shunda ular yana sinovdan o'tish yoki keyingi bosqichga o'tish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Shundan so'ng, biz vaqti-vaqti bilan bo'sh lavozimlarga qo'shimcha tanlovlarni e'lon qilamiz. Shuning uchun, men sinovlardan o'ta olmaganlarga ularda hali imkon borligini, biz ular bilan bog'lanishimiz mumkinligini aytmqchiman.

Men natijalardan juda mamnunman. Ariza berganlar orasida tanishlarim juda ko'p edi: kim bilandir birga ishlaganman yoki kUSDoshlarim. Ulardan ba'zilar hatto sinovlarga ham o'tmadi, ba'zilar esa test sinovlari paytida muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Hammasi ochiq, oshkora va halol bo'lganidan xursandman.

— Barcha korrupsionerlarga aytmqchi bo'lgan gapingiz bormi?

— Men ularga qo'lga tushgan va jazo muddatini o'tab bo'lgan korrupsionerlarning taqdiri va ularning ahvoli qanday ekanligiga e'tibor berishlari, tahlil qilishlarini maslahat berardim. Agar ular belgilangan chegaradan o'tishsa, ularni qanday taqdir kutayotganini tushunishlari kerak. Bu nafaqat uning o'zi, balki butun oilasi va uning kelajak avlodi uchun jazo yoki dog' bo'lib qoladi.

Hozir shu ishni qilayotganlardan, to'xtashini iltimos qilaman, shunchaki atrofga nazar solishsin va bu qaltis yo'ldan yurgan odamlar, quyi yoki yuqori lavozimda bo'lishidan qat'i nazar, hozir qanday ahvolda ekanligini va ularni nima kutayotganini bilib olishsin. O'ylab olish uchun bu yetarli bo'lishi kerak.

Bilaman, balki ular meni hech kim qo‘lga tushirmaydi deb o‘ylashayotgandir. Ammo bizning agentlik aybdorlar har bir huquqbuzarlik va barcha noqonuniy harakatlar uchun jazolanishini ta‘minlash uchun qo‘lidan kelganicha harakat qiladi⁵⁴.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, korrupsiya murakkab ijtimoiy hodisa bo‘lib, unga qarshi kurashish uchun alohida choralarni qo‘llash samarali hisoblanmaydi. Ushbu faoliyat kompleks-majmuaviy tarzda amalga oshirilishi lozim. Bundan tashqari, korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatining maqsadi va obykti sifatida alohida olingan korrupsioner emas, balki ushbu xatti-harakatlarni amalga oshirishga sharoit yaratib beruvchi holatlarini bartaraf qilish va profilaktik oldini olish choralari namoyon bo‘ladi.

4.8. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING QONUNI KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH TO‘G‘RISIDA

Qonunchilik palatasi tomonidan 2016-yil 24-noyabrda qabul qilingan Senat tomonidan 2016-yil 13-dekabrda ma‘qullangan

1-bob. Umumiy qoidalar

1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi

Ushbu Qonunning maqsadi korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

2-modda. Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risidagi qonun hujjatlari

Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risidagi qonun hujjatlari ushbu Qonun va boshqa qonun hujjatlaridan iboratdir.

Agar O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo‘llaniladi.

3-modda. Asosiy tushunchalar

Ushbu Qonunda quyidagi asosiy tushunchalar qo‘llaniladi:

korrupsiya — shaxsning o‘z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o‘zga shaxslarning manfaatlarini ko‘zlab

⁵⁴ <https://www.gazeta.uz/uz/2020/09/05/akmal-burkhanov/>

moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish;

korrupsiyaga oid huquqbuzarlik — korrupsiya alomatlariga ega bo‘lgan, sodir etilganligi uchun qonun hujjatlarida javobgarlik nazarda tutilgan qilmish;

manfaatlar to‘qnashuvi — shaxsiy (bevosita yoki bilvosita) manfaatdorlik shaxsning mansab yoki xizmat majburiyatlarini lozim darajada bajarishiga ta’sir ko‘rsatayotgan yoxud ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan hamda shaxsiy manfaatdorlik bilan fuqarolarning, tashkilotlarning, jamiyatning yoki davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlari o‘rtasida qarama-qarshilik yuzaga kelayotgan yoki yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan vaziyat.

4-modda. Korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy prinsiplari

Korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

qonuniylik;

fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining ustuvorligi;

ochiqlik va shaffoflik;

tizimlilik;

davlat va fuqarolik jamiyatining hamkorligi;

korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar ustuvorligi;

javobgarlikning muqarrarligi.

5-modda. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari

Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish;

davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlarni amalga oshirish;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o‘z vaqtida aniqlash, ularga chek qo‘yish, ularning oqibatlarini, ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish, korrupsiyaga oid huquq-

buzarliklarni sodir etganlik uchun javobgarlikning muqarrarligi prinsipini ta'minlash.

6-modda. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlari va boshqa dasturlar

Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosati davlat dasturlari va boshqa dasturlar asosida amalga oshirilishi mumkin.

Davlat dasturlari va boshqa dasturlar ushbu Qonunning qoidalari samarali ijro etilishini ta'minlash, korrupsiyaning holati hamda tendensiyalaridan kelib chiqqan holda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha kompleks va tizimli chora-tadbirlar ko'rish maqsadida ishlab chiqiladi hamda amalga oshiriladi.

2-bob. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlar

7-modda. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi davlat organlari

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi davlat organlari quyidagilardan iborat:

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi;

O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati;

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi;

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi;

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni qonun hujjatlariga muvofiq boshqa davlat organlari ham amalga oshiradi.

8-modda. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha idoralararo komissiyalar

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtirish uchun Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi (bundan buyon matnda Idoralararo komissiya deb yuritiladi) tashkil etiladi. Idoralararo komissiyani shakllantirish va uning faoliyati tartibi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasida, viloyatlarda va Toshkent shahrida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha hududiy idoralararo

komissiyalar (bundan buyon matnda hududiy idoralararo komissiyalar deb yuritiladi) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tashkil etiladi.

Idoralararo komissiyaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarining va boshqa dasturlarning ishlab chiqilishi hamda amalga oshirilishini tashkil etish;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtirish va hamkorligini ta'minlash;

aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishga doir chora-tadbirlarning ishlab chiqilishi hamda amalga oshirilishini tashkil etish;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning oldini olishga, ularni aniqlashga, ularga chek qo'yishga, ularning oqibatlarini, shuningdek ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etishga doir chora-tadbirlar samaradorligi oshirilishini ta'minlash;

korrupsiyaning holati va tendensiyalari to'g'risidagi axborotni yig'ish hamda tahlil etish;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilishi yuzasidan monitoringni amalga oshirish, ushbu sohadagi mavjud tashkiliy-amaliy va huquqiy mexanizmlarning samaradorligini baholash;

korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlarini takomillashtirish va ushbu sohadagi ishlarni yaxshilash yuzasidan takliflar tayyorlash;

hududiy idoralararo komissiyalar faoliyatini muvofiqlashtirish.

9-modda. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi vakolatlari

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi o'z vakolatlari doirasida:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarini va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etadi;

korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlarining aniq va bir xilda ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi tezkor-qidiruv faoliyatini, tergovga qadar tekshiruvni, surishtiruvni, dastlabki tergovni, shuningdek huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiradi;

korrupsiya bilan bog'liq jinoyatlar bo'yicha dastlabki tergovni amalga oshiradi;

korrupsiyaning holati va korrupsiyaga qarshi kurashish natijalari to'g'risidagi axborotni yig'ish hamda tahlil qilishni amalga oshiradi;

jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiya faktlariga doir murojaatlarini ko'rib chiqadi hamda ularning buzilgan huquqlarini tiklash va qonuniy manfaatlarini himoya qilish choralarini ko'radi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi qonun ijodkorligi faoliyatida, shu jumladan qonunchilik tashabbusi huquqini amalga oshirishda ishtirok etadi;

aholi o'rtasida jamiyatda huquqiy ongini, huquqiy madaniyatni yuksaltirishga va qonuniylikni mustahkamlashga qaratilgan huquqiy targ'ibotga doir faoliyatda ishtirok etadi;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning o'z vaqtida oldi olinishini, aniqlanishini va ularga chek qo'yilishini ta'minlashga, ularning oqibatlarini, shuningdek ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etishga doir tadbirlarni ishlab chiqadi hamda amalga oshiradi;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi boshqa organlar hamda tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlikni amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

10-modda. O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmatining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi vakolatlari

O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati o'z vakolatlari doirasida:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarini va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etadi;

korrupsiya bilan bogʻliq jinoyatlar boʻyicha tezkor-qidiruv faoliyatini, tergovga qadar tekshiruvni va dastlabki tergovni amalga oshiradi;

korrupsiyaning holati va korrupsiyaga qarshi kurashish natijalari toʻgʻrisidagi axborotni yigʻadi hamda tahlil qiladi, milliy xavfsizlik uchun tahdidlarni baholashni amalga oshiradi, tegishli davlat organlariga zarur axborotni taqdim etadi;

jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiya faktlariga doir murojaatlarini koʻrib chiqadi hamda ularning buzilgan huquqlarini tiklash va qonuniy manfaatlarini himoya qilish choralarini koʻradi;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning oʻz vaqtida oldi olinishini, aniqlanishini va ularga chek qoʻyilishini taʼminlashga, ularning oqibatlarini, shuningdek ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etishga doir tadbirlarni ishlab chiqadi hamda amalga oshiradi;

korrupsiyaga qarshi kurashish boʻyicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi boshqa organlar hamda tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlikni amalga oshiradi.

Oʻzbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

11-modda. Oʻzbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi vakolatlari

Oʻzbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi oʻz vakolatlari doirasida:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarini va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etadi;

korrupsiya bilan bogʻliq jinoyatlar boʻyicha tezkor-qidiruv faoliyatini, tergovga qadar tekshiruvni, surishtiruvni va dastlabki tergovni amalga oshiradi;

korrupsiyaning holati va korrupsiyaga qarshi kurashish natijalari to'g'risidagi axborotni yig'adi hamda tahlil qiladi, tegishli davlat organlariga zarur axborotni taqdim etadi;

jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiya faktlariga doir murojaatlarini ko'rib chiqadi hamda ularning buzilgan huquqlarini tiklash va qonuniy manfaatlarini himoya qilish choralarini ko'radi;

aholi o'rtasida jamiyatda huquqiy ongini, huquqiy madaniyatni yuksaltirishga va qonuniylikni mustahkamlashga qaratilgan huquqiy targ'ibotga doir faoliyatda ishtirok etadi;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi statistika ma'lumotlarining hisobi yuritilishini va tahlil qilinishini ta'minlaydi;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning o'z vaqtida oldi olinishini, aniqlanishini va ularga chek qo'yilishini ta'minlashga, ularning oqibatlarini, shuningdek ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etishga doir tadbirlarni ishlab chiqadi hamda amalga oshiradi;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi boshqa organlar hamda tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlikni amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

12-modda. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi vakolatlari

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi o'z vakolatlari doirasida:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarini va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etadi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi qonun ijodkorligi faoliyatida ishtirok etadi;

aholi o'rtasida jamiyatda huquqiy ongini, huquqiy madaniyatni yuksaltirishga va qonuniylikni mustahkamlashga qaratilgan huquqiy targ'ibotga doir faoliyatni amalga oshiradi hamda muvofiqlashtiradi;

ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy ta'lim va tarbiyaga doir chora-tadbirlarni amalga oshirishda ishtirok etadi;

normativ-huquqiy hujjatlardagi hamda ularning loyihalaridagi korrupsiya uchun shart-sharoitlar yaratadigan qoidalar va normalarni aniqlash maqsadida ushbu hujjatlar va loyihalarning tahlilini amalga oshiradi;

korrupsiyaga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish bo'yicha choralar ko'radi;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi boshqa organlar hamda tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlikni amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

13-modda. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamentining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi vakolatlari

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti o'z vakolatlari doirasida:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarini va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etadi;

jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish bilan bog'liq jinoyatlar, iqtisodiy va korrupsiya bilan bog'liq boshqa jinoyatlar bo'yicha tezkor-qidiruv faoliyatini, tergovga qadar tekshiruvni va surishtiruvni amalga oshiradi;

jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishning ehtimol tutilgan yo'llari va mexanizmlarini aniqlash uchun pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog'liq operatsiyalarning monitoringini tashkil etadi hamda o'tkazadi;

jinoiy ta'qib etishni tashkil qilish va huquqiy ta'sir ko'rsatishning boshqa choralarini ko'rish uchun tegishli davlat organlarini

korrupsiyaga oid aniqlangan huquqbuzarliklar to'g'risida o'z vaqtida xabardor qiladi;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning o'z vaqtida oldi olinishini, aniqlanishini va ularga chek qo'yilishini ta'minlashga, ularning oqibatlarini, shuningdek ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etishga doir tadbirlarni ishlab chiqadi hamda amalga oshiradi;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi boshqa organlar hamda tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlikni amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

14-modda. Fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining, nodavlat notijorat tashkilotlarining va fuqarolarning korrupsiyaga qarshi kurashishda ishtirok etishi

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolar:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarini va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etishi;

aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishda, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishda ishtirok etishi;

korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlarining ijro etilishi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishi;

korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlarini takomillashtirish yuzasidan takliflar kiritishi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat organlari va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik qilishi mumkin.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolar qonun hujjatlariga muvofiq boshqa tadbirlarda ham ishtirok etishi mumkin.

Nodavlat notijorat tashkilotlari ushbu moddada nazarda tutilgan tadbirlarni amalga oshirish maqsadida Idoralararo komissiya va hududiy idoralararo komissiyalar faoliyatida, shuningdek davlat organlari huzuridagi ishchi guruhlar, komissiyalar va jamoat-maslahat organlari faoliyatida qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ishtirok etadi.

15-modda. Ommaviy axborot vositalarining korrupsiyaga qarshi kurashishda ishtirok etishi

Ommaviy axborot vositalari:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarini va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etadi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirishga, shu jumladan aholining huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishga qaratilgan tadbirlarni yoritadi;

korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlarining ijro etilishi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshiradi;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat organlari va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi.

Ommaviy axborot vositalari qonun hujjatlariga muvofiq boshqa tadbirlarda ham ishtirok etishi mumkin.

3-bob. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish

16-modda. Aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish

Davlat organlari va boshqa tashkilotlar korrupsiyaga qarshi kurashish maqsadida aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish bo'yicha zarur chora-tadbirlar ko'radi, shu jumladan korrupsiyaga qarshi kurashish masalalariga doir tushuntirish ishlarini amalga oshirish, huquqiy tarbiya va ta'limni, ilmiy-amaliy tadbirlarni tashkil etish, o'quv-uslubiy va ilmiy adabiyotlarni ishlab chiqish yo'li bilan zarur chora-tadbirlar ko'radi.

17-modda. Davlat organlari va boshqa tashkilotlar xodimlarining huquqiy savodxonligini oshirish

Davlat organlari va boshqa tashkilotlar o‘z mansabdor shaxslarining hamda boshqa xodimlarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy savodxonligini, shu jumladan huquqiy bilimlari darajasini oshirish yuzasidan zarur chora-tadbirlar ko‘radi.

18-modda. Ta‘lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy ta‘lim va tarbiya

Ta‘lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy ta‘lim va tarbiya belgilangan davlat ta‘lim standartlariga muvofiq amalga oshiriladi.

Davlat ta‘limni boshqarish organlari va ta‘lim muassasalari korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlarini inobatga olgan holda ta‘lim muassasalarida huquqiy ta‘lim va tarbiyaga, mutaxassislarni kasbiy tayyorlashning sifatini oshirishga, ta‘lim dasturlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqadi.

4-bob. Korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar

19-modda. Davlat boshqaruvi sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar

Davlat boshqaruvi sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar quyidagilardan iborat:

davlat organlari faoliyatining ochiqligini va ularning hisobdorligini ta‘minlash, davlat boshqaruvi tizimining samaradorligini oshirish, davlat organlarining, ular mansabdor shaxslarining va boshqa xodimlarining o‘z zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarishi yuzasidan mas‘uliyatini kuchaytirish;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat organlarining faoliyati ustidan parlament va jamoatchilik nazoratini amalga oshirish;

davlat organlarining va ular xodimlarining faoliyatida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga yo‘l qo‘ymaslik;

davlat organlarining mansabdor shaxslari va boshqa xodimlari tomonidan o‘z mansab yoki xizmat majburiyatlarining bajarilishi samaradorligi mezonlarini, standartlarini va uning sifatini baholash tizimlarini joriy etish;

davlat organlari xodimlarining kasbiy hamda xizmatdan tashqari faoliyatdagi odob-axloqining yagona prinsiplari va qoidalarini belgilovchi odob-axloq qoidalarini samarali amalga oshirish;

davlat organlari xodimlari manfaatlarining to'qnashuvini hal qilishning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish, ularga rioya etilishi yuzasidan monitoring o'tkazilishini ta'minlash;

davlat organlari xodimlarining huquqiy maqomini belgilash, xizmatni o'tashning shaffof tartibini o'rnatish, shaxsiy va kasbiy sifatlar, ochiqlik, beg'arazlik, adolatlilik va xolislik prinsiplari asosida tanlov bo'yicha saralash hamda xizmatda ko'tarilish tizimini joriy etish;

davlat organlari tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risidagi qonun hujjatlari talablariga rioya etilishi, murojaatlarning to'liq, xolisona va o'z vaqtida ko'rib chiqilishi, ular tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarning buzilgan huquqlari, erkinliklarini tiklash hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha o'z vakolatlari doirasida choralar ko'rilishi ustidan nazoratni ta'minlash;

davlat organlari faoliyatida korrupsiyaning oldini olishga doir tadbirlarning amalga oshirilishi yuzasidan ushbu organlar tomonidan ko'rilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini baholagan holda muntazam ravishda monitoring o'tkazish;

normativ-huquqiy hujjatlarning va ular loyihalarining korrupsiyaga qarshi ekspertizasini tashkil etish;

davlat organlarining mansabdor shaxslari va boshqa xodimlarining samarali ijtimoiy himoya qilinishini, moddiy ta'minot olishini va rag'batlantirilishini ta'minlash.

Qonun hujjatlarida davlat boshqaruvi sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir boshqa chora-tadbirlar ham nazarda tutilishi mumkin.

Davlat organlarining va o'zga tashkilotlarning mansabdor shaxslari hamda boshqa xodimlari qonun hujjatlariga rioya etishi, o'z mansab yoki xizmat majburiyatlarini beg'arazlik bilan, xolisona, vijdonan, odob-axloq qoidalariga rioya etgan holda bajarishi hamda korrupsiyaga oid biror-bir huquqbuzarlikni sodir etishdan yoki bunday huquqbuzarliklarni sodir etish uchun shart-sharoitlar yaratadigan boshqa har qanday harakatlardan o'zini tiyishi shart.

20-modda. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va tadbirkorlik sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va tadbirkorlik sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar quyidagilardan iborat:

ma'muriy va byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, ro'yxatga olish, ruxsat etish va litsenziyaga doir tartib-taomillarni soddalashtirish hamda ularning tezkorligini oshirish;

davlat organlarining nazorat-tekshiruv vazifalarini maqbullashtirish, tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini tekshirish tizimini takomillashtirish, ularning faoliyatiga qonunga xilof ravishda aralashishga yo'l qo'ymaslik;

davlat organlari va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning masofaviy shakllarini keng joriy etish;

tadbirkorlik faoliyatini olib borish uchun teng shart-sharoitlar yaratish va insofsiz raqobatga yo'l qo'ymaslik;

davlat xaridlarining samarali huquqiy mexanizmlarini joriy etish, davlat xaridlarini joylashtirishda oshkoralik, shaffoflikni ta'minlash hamda raqobat muhitini qo'llab-quvvatlash;

ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy ta'minot, kommunal xizmat ko'rsatish sohasida va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning boshqa sohalarida aholi uchun adolatli shart-sharoitlarni hamda teng imkoniyatlarni yaratish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga yo'l qo'ymaslik;

nodavlat tashkilotlarda korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali mexanizmlarini joriy etish.

Qonun hujjatlarida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va tadbirkorlik sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir boshqa chora-tadbirlar ham nazarda tutilishi mumkin.

21-modda. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlar

Davlat organlarining xodimlari mansab yoki xizmat majburiyatlarini bajarish chog'ida manfaatlar to'qnashuviga olib keladigan yoki olib kelishi mumkin bo'lgan shaxsiy manfaatdorlikka yo'l qo'ymasligi kerak.

Manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelgan taqdirda, davlat organlarining xodimlari o'zining bevosita rahbarini darhol xabardor qilishi kerak. Manfaatlar to'qnashuvi mavjudligi to'g'risida ma'lumotlar

olgan rahbar bu to'qnashuvning oldini olish yoki uni bartaraf etish yuzasidan o'z vaqtida choralar ko'rishi shart.

Davlat organlarining maxsus bo'linmalari yoki odob komissiyalari manfaatlar to'qnashuvini hal etish qoidalariga rioya etilishi yuzasidan monitoringni amalga oshiradi.

Davlat organlarining manfaatlar to'qnashuvining oldini olish yoki uni bartaraf etish talablari buzilishiga yo'l qo'ygan xodimlari, shuningdek ularning rahbarlari qonun hujjatlariga muvofiq javobgar bo'ladi.

22-modda. Ma'muriy tartib-taomillar sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar

Ma'muriy tartib-taomillar sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar quyidagilardan iborat:

qonuniylik va adolatlilik prinsiplarini ta'minlash, ma'muriy-boshqaruv jarayonining beg'arazligi kafolatlarini yaratish, ushbu jarayonning shaffofligini, tashqi va ichki nazorat uchun ochiqligini oshirish;

o'z ixtiyoricha harakat qilish vakolatlarini cheklagan holda ma'muriy tartib-taomillarni batafsil tartibga solish, byurokratik rasmiyatchilikka yo'l qo'ymaslik;

soddalashtirilgan ma'muriy tartib-taomillarni joriy etish;

davlat organlarining qarorlari ustidan shikoyat qilishning va yetkazilgan zarar o'rnini qoplashning samarali mexanizmlarini belgilash.

Qonun hujjatlarida ma'muriy tartib-taomillar sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir boshqa chora-tadbirlar ham nazarda tutilishi mumkin.

23-modda. Davlat xaridlarini amalga oshirish sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar

Davlat xaridlarini amalga oshirish sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar quyidagilardan iborat:

davlat xaridlarini amalga oshirish tartib-taomillari to'g'risidagi axborotning shaffofligi va ochiqligini ta'minlash;

adolatli raqobatni va qarorlar qabul qilish chog'ida xolisona mezonlardan foydalanilishini ta'minlash;

ichki nazoratning samarali tizimini, shuningdek davlat xaridlarini o‘tkazish natijalari yuzasidan shikoyat qilish va nizolashishning samarali tartib-taomilini yaratish;

davlat elektron savdolarining samarali ishlashini ta’minlash.

Qonun hujjatlarida davlat xaridlarini amalga oshirish sohasida korrupsiyaning oldini olishga doir boshqa chora-tadbirlar ham nazarda tutilishi mumkin.

24-modda. Normativ-huquqiy hujjatlarning va ular loyihalarining korrupsiyaga qarshi ekspertizasi

Normativ-huquqiy hujjatlarning va ular loyihalarining korrupsiyaga qarshi ekspertizasi:

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni sodir etish imkoniyatini yaratadigan, korrupsiyaga sabab bo‘ladigan omillarni aniqlashga;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni sodir etish imkoniyatini yaratadigan loyihani qabul qilish oqibatlarini umumiy baholashga;

normativ-huquqiy hujjatlarni qo‘llash jarayonida korrupsiya xususiyatiga ega xavflarning yuzaga kelishi ehtimolini prognoz qilishga;

korrupsiyaga sabab bo‘lgan, aniqlangan omillarni bartaraf etishga qaratilgan tavsiyalarni ishlab chiqishga va choralar ko‘rishga yo‘naltirilgan jarayondan iborat bo‘ladi.

Normativ-huquqiy hujjatlarning va ular loyihalarining korrupsiyaga qarshi ekspertizasi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda davlat organlari va boshqa tashkilotlar tomonidan faoliyatning tegishli yo‘nalishlari bo‘yicha o‘tkaziladi.

5-bob. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni aniqlash, ularga chek qo‘yish, javobgarlikning muqarrarligi

25-modda. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o‘z vaqtida aniqlash va ularga chek qo‘yishga, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni sodir etganlik uchun javobgarlikning muqarrarligi prinsipini ta’minlashga doir chora-tadbirlar

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o‘z vaqtida aniqlash va ularga chek qo‘yishga, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni sodir etganlik uchun javobgarlikning muqarrarligi prinsipini ta’minlashga doir chora-tadbirlar quyidagilardan iborat:

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi davlat organlarining korrupsiyaning holatini va tendensiyalarini tizimli tahlil qilishga asoslangan samarali ishini tashkil etish, ularning faoliyatida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga yo'l qo'ymaslik;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga qarshi kurashning zamonaviy shakllari va usullaridan foydalanish, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning texnik ta'minoti darajasini oshirish, ularning ishiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

sudlarning mustaqilligi va erkinligini, ular faoliyatining ochiqligini ta'minlash;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi davlat organlari o'rtasida muvofiqlashtirishni va hamkorlikni ta'minlash;

jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar faktlariga doir murojaatlari to'liq, xolisona va o'z vaqtida ko'rib chiqilishini ta'minlash;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida axborot bergan shaxslarning himoya qilinishini ta'minlash;

korrupsiyaga qarshi kurashning samarali jinoyat-huquqiy va jinoyat-prosessual mexanizmlarini yaratish.

26-modda. Davlat organlari xodimlarining korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar faktlari to'g'risida xabar qilish majburiyati

Davlat organlarining xodimlari ularni korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etishga ko'ndirish maqsadida biror-bir shaxs o'zlariga murojaat etganligiga doir barcha hollar to'g'risida, shuningdek davlat organlarining boshqa xodimlari tomonidan sodir etilgan shunga o'xshash huquqbuzarliklarning o'zlariga ma'lum bo'lib qolgan har qanday faktlari haqida o'z rahbarini yoxud huquqni muhofaza qiluvchi organlarni xabardor etishi shart.

Ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan majburiyatning davlat organlarining xodimlari tomonidan bajarilmaganligi qonun hujjatlariga muvofiq javobgarlikka sabab bo'ladi.

27-modda. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlik

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etganlik qonun hujjatlariga muvofiq javobgarlikka sabab bo‘ladi.

Korrupsiyaga oid huquqbuzarlik sodir etgan shaxslar sudning qaroriga ko‘ra muayyan huquqlardan, shu jumladan muayyan lavozimlarni egallash huquqidan qonunga muvofiq mahrum etilishi mumkin.

Yuridik shaxslar korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni sodir etganlik uchun qonunda belgilangan tartibda javobgar bo‘ladi.

28-modda. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to‘g‘risida axborot berayotgan shaxslarni himoya qilish

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to‘g‘risida axborot berayotgan shaxslar davlat himoyasida bo‘ladi, qonunda belgilangan hollar bundan mustasno.

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to‘g‘risida axborot berayotgan shaxslarni ta‘qib etish qonunga muvofiq javobgarlikka sabab bo‘ladi.

Ushbu moddaning qoidalari korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to‘g‘risida bila turib yolg‘on axborot bergan shaxslarga nisbatan tatbiq etilmaydi, ular qonunga muvofiq javobgar bo‘ladi.

29-modda. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar natijasida qabul qilingan qarorlarni bekor qilish yoki o‘zgartirish

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar natijasida qabul qilingan qarorlar manfaatdor shaxsning arizasiga ko‘ra vakolatli davlat organi, boshqa tashkilot yoki mansabdor shaxs tomonidan bekor qilinishi yoxud o‘zgartirilishi yoki sud tartibida haqiqiy emas deb topilishi mumkin.

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etilganligi natijasida qabul qilingan qaror bekor qilingan, o‘zgartirilgan yoki haqiqiy emas deb topilgan taqdirda, uning qabul qilinishi natijasida jismoniy va yuridik shaxslarga yetkazilgan zararining o‘rni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda qoplanishi lozim.

6-bob. Yakunlovchi qoidalar

30-modda. Korrupsiya sohasidagi tadqiqotlar

Korrupsiyaning holatini, xususiyatini, miqyoslarini, o‘zgarishlarini va tendensiyalarini, shuningdek korrupsiyaga qarshi kurashish

sohasidagi davlat siyosatining amalga oshirilish samaradorligini o'rganish davlat organlari tomonidan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va boshqa tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari, shuningdek fuqarolar bilan hamkorlikda sotsiologik, maxsus, ilmiy tadqiqotlar hamda boshqa turdagi tadqiqotlar o'tkazish yo'li bilan doimiy asosda amalga oshiriladi.

Sotsiologik tadqiqotlar korrupsiyaga eng ko'p duchor bo'lgan tarmoqlar va sohalarni, uning yuzaga kelishi sabablari va shart-sharoitlarini aniqlash, shuningdek mazkur faoliyatga jalb etilgan ijtimoiy guruhlarini aniqlash maqsadida sotsiologik so'rovlar o'tkazish va boshqa usullardan foydalanish yo'li bilan jamoatchilik fikrini tizimli o'rganishni o'z ichiga oladi.

Maxsus tadqiqotlar huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlarning korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyati natijalarini, korrupsiyaga oid jinoyatchilikning holatini, korrupsiya ko'rsatkichlarining statistika hisobini muntazam ravishda tizimli tahlil qilishni, davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning xususiyati va miqyoslarini, o'zgarishlari va tendensiyalarini o'rganishni o'z ichiga oladi.

Ilmiy tadqiqotlar korrupsiyaga qarshi kurashish muammolari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'tkazishni, ilmiy uslubiyotlar va tavsiyalar ishlab chiqishni, ularni amaliyotga oqilona joriy etishni, korrupsiyaga qarshi kurashishda qo'llanilayotgan shakllar va usullar samaradorligini prognoz qilish hamda ilmiy tahlil etishni o'z ichiga oladi.

Davlat korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlaydi va rag'batlantiradi.

31-modda. Axborot olish

Har kim davlat organlarining tashkil etilishi va faoliyat ko'rsatishi to'g'risida, shu shaxsning o'ziga yoki shaxslar guruhiga taalluqli bo'lgan hujjatlarning qabul qilinish jarayonlari haqida axborot olish huquqiga ega.

Davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va boshqa tashkilotlar korrupsiya bilan bog'liq bo'lgan, jamiyat uchun ahamiyatga molik voqealar, faktlar, hodisalar va jarayonlar to'g'risidagi xabarlarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ommaviy axborot vositalariga taqdim etadi.

Axborot olish faqat qonunga muvofiq cheklanishi mumkin.

32-modda. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlik

Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlik O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari va xalqaro shartnomalariga muvofiq amalga oshiriladi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha faoliyatni amalga oshiruvchi davlat organlari chet davlatlarning vakolatli organlariga zarur axborotni taqdim etish to‘g‘risida so‘rovlar yuborish va ularning so‘rovlariga javob berish huquqiga ega.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha faoliyatni amalga oshiruvchi davlat organlari korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar natijasida olingan mol-mulkni O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari va xalqaro shartnomalariga muvofiq qaytarish choralarini ko‘radi.

33-modda. Qonun hujjatlarini ushbu Qonunga muvofiqlashtirish

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi:
hukumat qarorlarini ushbu Qonunga muvofiqlashtirsin;
davlat boshqaruvi organlari ushbu Qonunga zid bo‘lgan o‘z normativ-huquqiy hujjatlarini ko‘rib chiqishlari va bekor qilishlarini ta‘minlasin.

34-modda. Ushbu Qonunning kuchga kirishi

Ushbu Qonun rasmiy e‘lon qilingan kundan e‘tiboran kuchga kiradi.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV

Toshkent sh.,
2017-yil 3-yanvar,
O‘RQ-419-son

4.9. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING QARORI

**«KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH TO‘G‘RISIDA»GI
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNINING**

QOIDALARINI AMALGA OSHIRISH CHORA-TADBIRLARI TO‘G‘RISIDA

«Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni qoidalarining samarali ijrosini ta‘minlash, jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlarni o‘z vaqtida va sifatli amalga oshirish maqsadida:

1. 2017-2018-yillarga mo‘ljallangan korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha davlat dasturi (keyingi o‘rinlarda — Davlat dasturi) 1-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlar Davlat dasturiga kiritilgan tadbirlarning o‘z vaqtida amalga oshirilishini ta‘minlasin.

2. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasi 2-ilovaga muvofiq tarkibda tuzilsin.

Ma‘lumot uchun qabul qilinsinki, «Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat dasturlarining va boshqa dasturlarning ishlab chiqilishi hamda amalga oshirilishini tashkil etish;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtirish va hamkorligini ta‘minlash;

aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishga doir chora-tadbirlarning ishlab chiqilishi hamda amalga oshirilishini tashkil etish;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning oldini olishga, ularni aniqlashga, ularga chek qo‘yishga, ularning oqibatlarini, shuningdek ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etishga doir chora-tadbirlar samaradorligi oshirilishini ta‘minlash;

korrupsiyaning holati va tendensiyalari to‘g‘risidagi axborotni yig‘ish hamda tahlil etish;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilishi yuzasidan monitoringni amalga oshirish, ushbu sohadagi mavjud tashkiliy-amaliy va huquqiy mexanizmlarning samaradorligini baholash;

korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlarini takomillashtirish va ushbu sohadagi ishlarni yaxshilash yuzasidan takliflar tayyorlash;

korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha hududiy idoralararo komissiyalar faoliyatini muvofiqlashtirish.

3. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi to'g'risidagi nizom 3-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasining o'z vakolatiga kiradigan masalalar bo'yicha qarorlari barcha davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlar tomonidan ijro etilishi majburiyligi belgilab qo'yilsin.

4. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha hududiy idoralararo komissiyalarni tuzsin va ularning faoliyatini tashkil etsin.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha hududiy idoralararo komissiyalarga tegishincha Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar prokurorlari boshchilik qilishi belgilab qo'yilsin.

Oldingi tahrirga qarang.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi va Milliy axborot agentligi Davlat dasturining amalga oshirilishi yuzasidan axborotning ommaviy axborot vositalarida har tomonlama va tizimli ravishda yoritilishini ta'minlasin.

(5-band O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-dekabrda PF-5892-sonli Farmoni tahririda — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 11.12.2019 y., 06/19/5892/4134-son)

6. Mazkur qarorning ijrosini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N. Aripov va O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori I.B. Abdullayev zimmasiga yuklansin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV
Toshkent sh.,

2017 yil 2 fevral,
PQ-2752-son

4.10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni

So‘nggi yillarda mamlakatimizda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish, davlat va jamiyat qurilishining barcha sohalarida korrupsiogen omillarga chek qo‘yishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar izchil amalga oshirilmoqda.

Davlat organlari zimmasidagi vazifa va funksiyalarni bajarishda yuzaga keladigan korrupsiyaga oid xavf-xatarlarni baholash tizimini takomillashtirish hamda davlat xizmatiga halollik standartlarini joriy etish bo‘yicha ishlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatda byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish va “yashirin iqtisodiyot”ni qisqartirish choralari ko‘rilmoqda hamda “Korrupsiyasiz soha” loyihalari amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligini tubdan oshirish bo‘yicha belgilangan vazifalar korrupsiya holatlarining sabab va shart-sharoitlarini aniqlash, ularni bartaraf etishning ta’sirchan tizimini yaratishni taqozo etmoqda. Ushbu ishlarga fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat sektorning boshqa vakillarini ham keng jalb etish zarurati tug‘ilmoqda.

2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturini izchil ro‘yobga chiqarish, shuningdek, jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishga qaratilgan davlat siyosatining samaradorligini oshirish maqsadida:

1. O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi (keyingi o‘rinlarda – Agentlik) tashkil etilsin.

Belgilab qo‘yilsinki, Agentlik:

korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish, davlat organlari, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa nodavlat sektor vakillarining birgalikdagi samarali faoliyatini

ta'minlash, shuningdek, mazkur sohadagi xalqaro hamkorlik uchun mas'ul bo'lgan maxsus vakolatli davlat organi hisoblanadi;

o'z faoliyatini **qonuniylik, xolislik, hisobdorlik, ochiqlik va shaffoflik prinsiplari** asosida boshqa davlat organlari, tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda amalga oshiradi, **O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga bo'ysunadi** va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari oldida hisobdordir;

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan lavozimga tayinlanadigan va lavozimdan ozod etiladigan direktor tomonidan boshqariladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Agentlik direktorini lavozimga tayinlash va lavozimidan ozod qilish to'g'risidagi farmonlari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati tomonidan tasdiqlanadi.

2. Quyidagilar **Agentlikning asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari** etib belgilansin:

mamlakatda **korrupsiya holatini tizimli tahlil qilishni** ta'minlash, shuningdek, korrupsiyaga oid xavf-xatarlar yuqori bo'lgan sohalar hamda **korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etilishining sabab va shart-sharoitlarini aniqlash;**

korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatini, shuningdek, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning tizimli sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish hamda **korrupsiyaga qarshi kurashish choralarining samaradorligini oshirishga qaratilgan davlat va boshqa dasturlarni shakllantirish va amalga oshirish;**

fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirishga qaratilgan kompleks dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish masalalariga oid axborotlarni tarqatish hamda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha o'qitishni tashkil etish orqali **jamiyatda korrupsiyaning barcha ko'rinishlariga murosasiz munosabatni shakllantirish;**

vazirlik va idoralarning korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish, davlat organlari, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa nodavlat sektor vakillarining ushbu masalalar bo'yicha birgalikdagi samarali faoliyatini tashkil etish;

davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, davlat korxonalari va ustav kapitalida davlat ulushi bo‘lgan korxonalar, shu jumladan, banklarda **korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimi** (“komplaens-nazorat”) hamda **korrupsiyaga qarshi kurashishning boshqa xalqaro vositalarini joriy etish** va samarali faoliyat ko‘rsatishini tashkillashtirish, zamonaviy usullar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida korrupsiyaga qarshi monitoring olib borish, shuningdek, **ularning mazkur sohadagi faoliyati bo‘yicha reytingini** tuzish;

normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizasi samaradorligini ta‘minlash, shuningdek, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasidagi qonunchilikni takomillashtirish, xalqaro standartlarni va ilg‘or xorijiy amaliyotni joriy etish bo‘yicha takliflarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish;

davlat xizmatchilarining daromad va mol-mulkini deklaratsiya qilish tizimi joriy etilishi va samarali faoliyat ko‘rsatishini hamda deklaratsiyalarning haqqoniyligi tekshirilishini tashkil etish, shuningdek, ushbu jarayonda aniqlangan korrupsiya holatlariga o‘z vaqtida ta‘sir choralari ko‘rilishini ta‘minlash;

davlat xizmatiga halollik standarti (“**halollik vaksinasi**”) va **manfaatlar to‘qnashuvini hal etish** standartlarini joriy etishda ko‘maklashish bo‘yicha ta‘sirchan choralarni ko‘rish, shuningdek, ularga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish;

budjet mablag‘lari, xalqaro tashkilotlar va xorijiy davlatlarning qarzlaridan foydalanish, davlat aktivlarini realizatsiya qilish va **davlat xaridlari** sohasida korrupsiyaga qarshi nazorat tizimining samaradorligini tahlil qilish, shuningdek, uni takomillashtirish bo‘yicha takliflarni ishlab chiqish;

korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida **xalqaro hamkorlikni rivojlantirish** hamda mamlakatning imijini mustahkamlash va uning **xalqaro reytinglardagi o‘rnini oshirish** bo‘yicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish;

korrupsiyaning holati, tendensiyalari va sabablari hamda korrupsiyaga qarshi choralar ko‘rishning samaradorligi **yuzasidan sotsiologik, ilmiy va boshqa tadqiqotlarni** tashkil etish, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishning ta‘sirchanligini oshirish bo‘yicha takliflarni ishlab chiqish;

korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatning ochiqligi va shaffofligini ta'minlash, shu maqsadda ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat sektorning boshqa vakillari bilan samarali hamkorlikni amalga oshirish.

3. Shunday tartib o'rnatilsinki, unga muvofiq Agentlik:

har yili ommaviy axborot vositalari orqali e'lon qilinishi lozim bo'lgan **O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida milliy ma'ruzani** tayyorlaydi hamda uni ko'rib chiqish uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalariga kiritadi;

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining korrupsiyaga qarshi kurashishga mas'ul bo'lgan qo'mitalari, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesining tegishli qo'mitasi, xalq deputatlari viloyatlar hamda Toshkent shahar, tuman va shahar Kengashlarining korrupsiyaga qarshi kurashish komissiyalari bilan hamkorlik qiladi;

korrupsiyaga oid, birinchi navbatda, O'zbekiston Respublikasining milliy manfaatlariga va xalqaro imijiga zarar yetkazuvchi **jinoyatlarni tergov qilish natijalarini kompleks tahlil qiladi** hamda natijalari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalariga axborot beradi;

korrupsiyaga oid jinoyatlar oqibatida jamiyat va davlat manfaatlariga yetkazilgan **zarar to'liq qoplanilishiga erishish ustidan nazoratni** amalga oshiradi;

normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizasini o'tkazish tizimi samaradorligini tahlil qiladi va uni takomillashtirish bo'yicha takliflar kiritadi;

fuqarolik jamiyati institutlari bilan birgalikda hududlar, iqtisodiyot tarmoqlari va boshqa sohalar kesimida korrupsiyaning darajasini baholovchi **Korrupsiyani qabul qilish milliy indeksini** tuzishni tashkillashtiradi;

davlat xaridlari sohasida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish maqsadida davlat buyurtmachisi **ISO 37001 korrupsiyaga qarshi standartini** qo'llashni ko'zda tutuvchi talabni o'rnatadi;

joylarda korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan hududiy dasturlar ishlab chiqilishi va amalga oshirilishini tashkil etadi;

korrupsiya holatlariga doir materiallarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ommaviy axborot vositalariga taqdim etadi.

4. Agentlikka quyidagi huquqlar berilsin:

budjet mablag'larining sarflanishi, davlat aktivlarining realizatsiya qilinishi, davlat xaridlari, investitsiya loyihalarining amalga oshirilishi va davlat dasturlari bajarilishi bilan bog'liq **materiallarni talab qilish, olish va o'rganish;**

o'z vakolatiga taalluqli masalalar yuzasidan o'rnatilgan tartibda normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish;

jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiya masalalari bo'yicha murojaatlarini ko'rib chiqish hamda ularning buzilgan huquqlarini tiklash va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha choralar ko'rish;

davlat organlari va tashkilotlari, shu jumladan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida **korrupsiya holatini o'rganish;**

korrupsiyaga oid jinoyatlar sodir etilishining sabab va shart-sharoitlarini aniqlash, tizimli korrupsiyaning rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish maqsadida qonunchilik, shu jumladan, jinoyat-prosessual qonunchiligiga muvofiq jinoyat ishlari materiallarini o'rganish;

o'rganish va boshqa tadbirlar natijalari bo'yicha to'plangan materiallarni **faoliyatida korrupsiyaga oid huquqbuzarlik alomat-lari bo'lgan shaxslarga nisbatan qonunga muvofiq choralar ko'rish, jumladan, jinoyat ishlarini qo'zg'atish** uchun huquqni muhofaza qiluvchi va boshqa davlat organlariga taqdim etish;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar bo'yicha **ma'muriy surishtiruvlar o'tkazish;**

ijro hokimiyati va xo'jalik boshqaruvi organlari hamda ularning mansabdor shaxslari qarorlarida korrupsiya belgilari aniqlangan hollarda ularning ijrosini to'xtatish yoki bekor qilish to'g'risida **ko'rib chiqilishi majburiy bo'lgan taqdimnomalarni kiritish;**

davlat organlari, tashkilotlari va ularning mansabdor shaxslariga **ko'rib chiqilishi majburiy bo'lgan** korrupsiyaga oid huquqbuzarlikka yo'l qo'ymaslik to'g'risida **ogohlantirishlar** hamda korrupsiyani keltirib chiqaruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish choralari ko'rish to'g'risida **taqdimnomalar** kiritish.

Agentlikning ogohlantirish, taqdimnoma va murojaatlari o‘n kun ichida **ko‘rib chiqilishi** va natijalari yuzasidan yozma axborot berilishi **shart**.

5. Belgilansinki:

Agentlik xodimlarining tarkibi yurisprudensiya, iqtisodiyot, moliya, soliq, audit, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va Agentlik zimmasiga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan boshqa sohalar bo‘yicha yuqori malakali mutaxassislar orasidan to‘ldiriladi;

Agentlikning hujjatlar, materiallar va boshqa ma’lumotlarni taqdim etish, taftish va tekshirishlar o‘tkazish, mutaxassislar ajratish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni, ularni keltirib chiqaruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish to‘g‘risidagi talablarini bajarish davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, ularning mansabdor shaxslari va fuqarolar uchun majburiydir;

Agentlik xodimlari o‘z vakolatlari doirasida korrupsiyaning sabab va shart-sharoitlarini o‘rganish hamda tahlil qilish maqsadida davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, ushlab turilganlarni va qamoqqa olinganlarni saqlash joylari, jazoni ijro etish muassasalariga moneliksiz kirishga va hujjatlar bilan tanishishga haqli;

korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish masalalari bo‘yicha normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari majburiy ravishda Agentlik bilan kelishilishi lozim.

6. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasi va uning hududiy idoralararo komissiyalari **O‘zbekiston Respublikasi korrupsiyaga qarshi kurashish milliy kengashi** (keyingi o‘rinlarda – Milliy kengash) va uning hududiy kengashlari etib qayta tashkil etilsin.

O‘zbekiston Respublikasi korrupsiyaga qarshi kurashish milliy kengashi tarkibi ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Agentlik Milliy kengashning ishchi organi etib belgilansin.

Agentlik Milliy kengash faoliyatini samarali tashkiliy-uslubiy qo‘llab-quvvatlash, shu jumladan, ish rejalarini ishlab chiqish va ularning amalga oshirilishi ustidan nazorat qilish, shuningdek, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hamda fuqarolik jamiyati institutlari bilan birgalikda Milliy kengash tomonidan qabul qilingan qarorlarning ijrosini tashkil etishni ta’minlasin.

7. Agentlik uch oy muddatda:

Agentlikni yuqori malakali kadrlar bilan, birinchi navbatda, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida amaliy ish tajribasiga ega va Agentlik zimmasiga yuklatilgan vazifalarni professional darajada bajarishga qodir shaxslar orasidan to'ldirilishini;

Agentlik faoliyati tashkil etilishini tartibga soluvchi hujjatlar paketi, shu jumladan, Agentlik tuzilmalari to'g'risida nizomlar va xodimlarining o'qim-axloq qoidalari ishlab chiqilishini ta'minlasin.

Belgilab qo'yilsinki:

Agentlikni xodimlar bilan to'ldirish konkurs asosida xalqaro standartlarga muvofiq Agentlik tomonidan belgilanadigan tartibda amalga oshiriladi;

Agentlikka birinchi marta ishga qabul qilinadigan xodimlar ishdan ajratilgan holda O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishning nazariy va amaliy masalalari, xorijiy tajriba va xalqaro standartlarni o'rganishni qamrab oluvchi maxsus o'quv dasturlari bo'yicha ta'lim oladi.

8. Agentlik:

a) Bosh prokuratura, Adliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat xizmatini rivojlantirish agentligi hamda boshqa manfaatdor idoralar bilan birgalikda, shu jumladan, xalqaro tashkilotlarning mablag'larini jalb qilgan holda, 2020-2021yillarda barcha davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarida korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimi ("komplaens-nazorat")ni bosqichma-bosqich joriy etish choralarini ko'rsin;

b) davlat xaridlari sohasida mas'uliyatni oshirish va korrupsiyani bartaraf etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Bosh prokuraturasi bilan birgalikda uch oy muddatda:

O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonuni talablarini, shu jumladan, xarid qilish tartib-taomillari turlarini belgilash va ijrochini tanlash shartlarini buzganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish;

davlat xaridlari doirasida tuzilgan shartnomalarni majburiy ravishda e'lon qilish, shuningdek, davlat xaridlarini tanlov va tender savdolari orqali zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda faqat elektron shaklda amalga oshirish tartibini joriy etish bo'yicha takliflarni kiritish;

d) O‘zbekiston Respublikasi Monopoliyaga qarshi kurashish qo‘mitasi, Moliya vazirligi, Iqtisodiy rivojlanish va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, Adliya vazirligi, Markaziy banki va Hisob palatasi bilan birgalikda uch oy muddatda, shu jumladan, uy-joy kommunal xo‘jaligi, suv xo‘jaligi, qurilish va energetika sohaslarida davlat xaridlari, davlat mulkini boshqarish va undan foydalanishda qonun hujjatlariga rioya etilishi holati bo‘yicha o‘rganish o‘tkazsin;

e) O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi bilan birgalikda doimiy asosda davlat xaridlarida affillanganlik, shu jumladan, xaridlar ishtirokchilarining oxirgi benefisiar egalariga taalluqli manfaatlar to‘qnashuvini aniqlash va oldini olish choralari ko‘rish maqsadida masofaviy monitoring o‘tkazsin.

9. Agentlik zimmasiga:

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha tarmog‘ining Istanbul harakatlar dasturi doirasidagi ishlar hamda ishlab chiqilgan tavsiyalarning amalga oshirilishini ta‘minlash;

BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi va O‘zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi boshqa xalqaro shartnomalari qoidalarining bajarilishi bilan bog‘liq chora-tadbirlarni amalga oshirish hamda ushbu yo‘nalishdagi faoliyatni muvofiqlashtirish bo‘yicha **O‘zbekiston Respublikasi milliy koordinatori** vazifa va vakolatlari yuklatilsin.

10. Agentlik O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi hamda Bosh prokuraturasi bilan birgalikda uch oy muddatda:

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyati, shuningdek, ushbu sohadagi davlat va boshqa dasturlar samaradorligini monitoring qilish hamda baholash imkonini beruvchi **“E-Anticor.uz” elektron platformasi**;

korrupsiya holatlari haqida Agentlikni xabardor qilish imkonini beruvchi **maxsus mobil dasturiy ta‘minot**;

Agentlikka davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari hamda boshqa tashkilotlarning ma‘lumotlar bazalaridan foydalanish imkoniyatini ta‘minlash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqilishi va joriy etilishini ta‘minlasin.

11. Agentlik O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, Bosh prokuraturasi va boshqa manfaatdor idoralar bilan birgalikda, xalqaro ekspertlarni jalb etgan holda:

ikki oy muddatda – **O‘zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro reytinglardagi o‘rnini yaxshilash bo‘yicha “Yo‘l xaritasi”** ishlab chiqilishini hamda Xalqaro reyting va indekslar bilan ishlash bo‘yicha respublika kengashiga kiritilishini;

uch oy muddatda – **“O‘zbekiston Respublikasi korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi to‘g‘risida”gi, “Davlat xizmatchilarining daromadlari, mol-mulki va manfaatlar to‘qnashuvini deklaratsiya qilish to‘g‘risida”gi, “Normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizasi to‘g‘risida”gi** qonun loyihalari ishlab chiqilishini va O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasiga kiritilishini;

uch oy muddatda – **Korrupsiyaga qarshi kurashish xalqaro standartlarini O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligiga implemetsiya qilishni davom ettirish bo‘yicha “Yo‘l xaritasi”** ishlab chiqilishini hamda ko‘rib chiqish va tasdiqlash uchun Milliy kengashga kiritilishini ta‘minlasin.

12. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi:

Agentlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog‘liq xarajatlar, shu jumladan, binolarni ta‘mirlash, mebel va boshqa moddiy-texnik vositalar bilan jihozlash uchun o‘rnatilgan tartibda mablag‘lar ajratish choralari ko‘rsin;

2021-yildan boshlab har yili O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti parametrlarida alohida modda bilan Agentlik faoliyatini hamda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish choralari moliyalashtirish uchun zarur mablag‘larni nazarda tutsin.

13. Vazirlar Mahkamasi Toshkent shahar hokimligi bilan birgalikda ikki hafta muddatda Agentlikni joylashtirish bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasiga taklif kiritsin.

14. O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, Davlat xavfsizlik xizmati, Ichki ishlar vazirligi, Milliy gvardiyasi Agentlik zimmasiga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirishda unga har tomonlama ko‘maklashsin.

15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, O‘zbekiston Milliy axborot agentligi, O‘zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi

ommaviy axborot vositalarida muntazam ravishda ushbu Farmonning maqsad va vazifalarini yoritish bo‘yicha maqolalar chop etilishini va tematik teleko‘rsatuvlar berib borilishini tashkil etsin.

16. Agentlik O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi va boshqa manfaatdor idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda qonun hujjatlariga ushbu farmondan kelib chiqadigan o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida takli flarni kiritsin.

17. Mazkur farmonning ijrosini nazorat qilish O‘zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N. Aripov va O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi rahbari Z.Sh.Nizomiddinov zimmasiga yuklansin.

**O‘zbekiston Respublikasi
Prezidenti Sh.Mirziyoyev**

*Toshkent shahri,
2020-yil 29-iyun⁵⁵*

⁵⁵ <http://uza.uz/oz/documents/zbekiston-respublikasida-korruptsiyaga-arshi-kurashish-tizim-29-06-2020>

V BOB KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH BO‘YICHA XALQARO QONUNCHILIK

9-dekabr – Xalqaro korrupsiyaga qarshi kurash kuni

5.1. Korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar va shartnomalar

Glabollashuv davrida yoki jarayonida korrupsiya muammosi jahonning deyarli har bir mamlakatida mavjudligini ko‘rish mumkin. Ammo bu – barcha davlatlarda ham korrupsiya bir xil degan ma‘noni anglatmaydi. Ekspertlarning xulosasiga ko‘ra, korrupsiyaning vujudga kelish sabablari turli mamlakatlarda turli xil bo‘lib, tarixiy rivojlanish bosqichi hamda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning mavjudligi hamda taraqqiyot darajasi bilan belgilanadi.

Bir qator rivojlangan mamlakatlarda davlat boshqaruvi sohasida korrupsiyaning oldini olish va unga barham berishga qaratilgan ma‘muriy normalar majmui ishlab chiqilgan.

XX asrning 90-yillaridan xalqaro va mintaqaviy doiralarda korrupsiyaga qarshi kurash bilan bog‘liq xalqaro shartnomalar qabul qilina boshlandi.

Korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish bo‘yicha ko‘p tomonlama xalqaro hujjatlar qabul qilingan:

- Amerika davlatlari tashkiloti tomonidan 1996-yil 29-mart kuni qabul qilingan “Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Amerika konvensiyasi” (4);

- Yevropa ittifoqi Kengashi tomonidan 1997-yil 21-noyabrda Yevropa hamjamiyatining mansabdor shaxslariga yoki Yevropa ittifoqiga a‘zo davlatlarning mansabdor shaxslariga daxl qilgan korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Konvensiyasi (5);

- Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti tomonidan 1997-yil 21-noyabrda qabul qilingan Xalqaro tijorat amaliyotlarida xorijiy mansabdor shaxslarga pora berishga qarshi kurashish bo‘yicha Konvensiyasi (6);

- Yevropa Kengashi Vazirlar qo‘mitasi tomonidan 1999-yil 27-yanvarda qabul qilingan “Korrupsiya uchun jinoiy javobgarlik to‘g‘risida”gi Konvensiyasi (7);

- Yevropa Kengashi Vazirlar qo‘mitasi tomonidan 1999-yil 4-noyabrda qabul qilingan “Korrupsiya uchun fuqarolik-huquqiy javobgarligi to‘g‘risida”gi Konvensiyasi;

- 2003-yil 12-iyuldagi Afrika Ittifoqining “Korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Konvensiyasi;

- BMTning “Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka hamda korrupsiyaga qarshi kurash” Konvensiyasi;

- MDH doirasida esa unga a‘zo davlatlar tomonidan 2003-yil 15-noyabrdagi qarorga muvofiq, “Korrupsiyaga qarshi siyosatning qonunchilik asoslari to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinganligi ham korrupsiyani jamiyat rivojlanishiga qarshi qaratilgan illat sifatida uning qanchalik xatarli ekanligini ko‘rsatadi.

Davlat hokimiyati organlarining korrupsiyaning zararli ta‘siridan saqlash zaruriyati AQSH hukumatini korrupsiyaga qarshi kurashni XIX asrdayoq davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilashga olib kelgan.

1978-yilda AQSH Kongressi “Hukumatdagi axloq to‘g‘risida”gi qonunni qabul qilgan. Ushbu Qonunning vazifasi davlat amaldorlari va muassasalari halolligini saqlash hamda bunga imkoniyat yaratishdan iborat.

Kanadaning jinoyat qonunchiligida “mansabdor shaxslarni pora evaziga og‘dirish”, “Hukumatni aldash”, “mansabdor shaxs tomonidan sodir etilgan ishonchni suiiste‘mol qilish” mansabdorlik jinoyatlari hisoblanishi belgilab qo‘yilgan.

1985-yil Kanadada davlat xizmatchilarining xizmat vazifalari va shaxsiy manfaatlari o‘rtasidagi ziddiyat yuzaga kelgan holda ular amal qilishi shart bo‘lgan xulq-atvor qoidalarini o‘zida mujassam qilgan Kodeks qabul qilingan.

Kanadalik qonun ijodkorlarining fikriga ko‘ra, ushbu qonunlardan ko‘zlangan maqsad – davlat apparati va davlat xizmatchilarining halolligiga jamiyatning ishonchini oshirishga qaratilganligini qayd etishadi.

Davlat xizmati tizimida korrupsiyani oldini olish, unga qarshi kurashish va barham berish maqsadida Fransiyada XX asrning 90 yillarida saylangan barcha davlat xizmatchilari va korrupsiya ta‘siriga berilishi mumkin bo‘lgan jamoat xizmati kadrlariga o‘z mol-

mulki va daromadlari haqida tegishli davlat idoralariga ma'lumot berish majburiyatini yuklash to'g'risida qaror qabul qilingan.

Shuningdek, davlat apparati yuqori martabali xodimlarining daromadlari va mol-mulki haqidagi deklaratsiyalar keng miqyosda oshkor etilishini ta'minlaydigan huquqiy va tashkiliy asoslar qonun ijodkorligi asosida yaratilgan⁵⁶.

5.2. Birlashgan millatlar tashkilotining "korrupsiyaga qarshi konvensiya"si

BMT Bosh Assambleyasining 2003-yil 31-oktabrdagi 58/4-sonli Qarori Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi⁵⁷

Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi qisqacha tarixi quyidagicha:

Bosh Assambleya, korrupsiyaga qarshi samarali xalqaro hujjatni ishlab chiqish uchun maxsus qo'mitani ta'sis etish maqsadida qabul qilgan va unda Bosh kotibdan bunday hujjatni ishlab chiqish uchun mandat loyihasini ko'rib chiqish va tayyorlash maqsadida ochiq tarkibdagi hukumatlararo ekspertlar guruhini chaqirishni iltimos qilgan o'zining 2000-yil 4-dekabrdagi 55/61-sonli qaroriga, shuningdek, 55/61-sonli qaroriga muvofiq chaqirilgan ochiq tarkibdagi xalqaro ekspertlar guruhiga noqonuniy ravishda mablag'lar o'tkazilishi va bu mablag'lar kelib chiqqan mamlakatga repatriatsiya qilinishi⁵⁸ masalasini o'rganib chiqish uchun taklifi ifodalangan 2000-yil 20-dekabrdagi 55/188-sonli qaroriga asoslanib, shuningdek, korrupsiyaning va noqonuniy yo'llar bilan orttirilgan mablag'lar o'tkazilishining oldini olish, ushbu illatga qarshi kurashish va bunday mablag'lar muomalaga chiqarilgan malakatlarga qaytarishga qaratilgan 2001-yil 56/186-sonli hamda 2002-yil 20-dekabrdagi 57/244-sonli qarorlariga tayanib, korrupsiyaga qarshi Konvensiyani ishlab chiqish bo'yicha maxsus Qo'mitadan o'z ishini 2003-yilning oxirigacha

⁵⁶http://old.prokuratura.uz/uz/pages/corruption_regulations/konvensiya_organizatsii_obedinennykh_natsiy_protiv_korrupsiyi/

⁵⁷http://old.prokuratura.uz/uz/pages/corruption_regulations/konvensiya_organizatsii_obedinennykh_natsiy_protiv_korrupsiyi/

⁵⁸http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_45458/898bd5aa0592f9c50e1712a92fb21339ef2b188a/

yakunlashni iltimos qilgani ifodalangan 2002-yil 31-yanvardagi 56/260-sonli qaroriga asoslanib, konvensiyani imzolash uchun yuqori darajadagi Siyosiy konferensiyani Meksikada o‘tkazish bo‘yicha ushbu mamlakat hukumatining taklifini minnatdorchilik bilan qabul etgan va unda Bosh kotibdan bunday konferensiya uch kun davom etadigan etib belgilanishi va 2003-yilning oxiriga qadar o‘tkazilishini iltimos qilganligi ifodalangan o‘zining 2002-yil 18-dekabrda 57/169-sonli qaroriga asoslanib, shu bilan birga, “Kelib chiqishi noqonuniy bo‘lib, korrupsiya yo‘li bilan orttirilgan mablag‘larni o‘tkazish, shu jumladan legallashtirishning oldini olish, korrupsiyaga qarshi kurashish hamda bunday mablag‘larni qaytarish maqsadida xalqaro hamkorlikni mustahkamlash” deb nomlangan Iqtisodiy va Ijtimoiy Kengashning 2001-yil 24-iyuldagi 2001/13-sonli qaroriga tayanib, 2001-yil 4-7-dekabr kunlari Buenos-Ayresda korrupsiyaga qarshi konvensiyani ishlab chiqish bo‘yicha Maxsus qo‘mitaning norasmiy tayyorlov kengashini qabul qiluvchi tomon bo‘lish taklifi bilan chiqqan Argentina hukumatiga o‘z minnatdorchiligini bildirib, Meksikaning Monterrey shahrida 2002-yil 18-martdan 22-martgacha bo‘lib o‘tgan rivojlanishni moliyalashtirish bo‘yicha Xalqaro konferensiyada⁵⁹ qabul qilingan va unda korrupsiyaga qarshi barcha darajalarda kurashish ustuvor vazifalardan biri ekanligi ta’kidlangan Monterrey konsensusiga, shuningdek, Janubiy Afrikaning Yoxannesburg shahrida 2002-yil 26-avgustdan 4-sentabrgacha bo‘lib o‘tgan barqaror rivojlanish bo‘yicha yuqori darajadagi Jahon uchrashuvida⁶⁰ qabul qilingan, xususan, uning 19 bandida korrupsiya xalqlar barqaror rivojlanishiga tahdid solishi e’lon qilingan barqaror rivojlanish bo‘yicha Yoxannesburg deklaratsiyasiga tayanib, korrupsiya demokratik institutlar va qadriyatlar, etnik qadriyatlar va adolatga putur yetkazib hamda barqaror rivojlanish va huquq-tartibotga zarar keltirib, jamiyatning barqarorligi va xavfsizligi uchun vujudga keltiradigan muammo va tahdidlarning jiddiyligi yuzasidan tashvishga tushgan holda:

⁵⁹ Rivojlanishni moliyalashtirish bo‘yicha Xalqaro konferensiyaning ma’ruzasi, Monterrey shahri, Meksika, 2002 yil 18-22 mart (Birlashgan Millatlar Tashkilotining nashri, sotuvda R.02.II.A.7-soni ostida), I bob, I qaror, ilova.

⁶⁰ Barqaror rivojlanish bo‘yicha yuqori darajadagi Jahon uchrashuvidagi ma’ruza, Yoxannesburg, Janubiy Afrika, 2002 yil 26 avgust – 4 sentyabr (Birlashgan Millatlar Tashkilotining nashri, sotuvda R.03.II.A.1-soni ostida), I bob, I qaror, ilova.

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo'yicha Boshqarmasining Venadagi qarorgohida o'z ishini olib borgan va unda Maxsus qo'mita Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi konvensiya loyihasining yakuniy matnini ko'rib chiqish va qaror qabul qilish uchun Bosh Assambleyaga taqdim etgan va korrupsiyaga qarshi konvensiyani ishlab chiqish bo'yicha Maxsus qo'mitaning ma'ruzasini ma'lumot uchun qabul qiladi va ushbu qo'mita bajargan ishini yuqori baholaydi;

2. mazkur qarorga ilova qilingan Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasini qabul qiladi va Konvensiyani imzolash maqsadida 57/169-sonli qarorga muvofiq 2003-yil 9-11-dekabr kunlari Meksikaning Meride shahrida o'tkaziladigan yuqori darajadagi siyosiy konferensiyada imzolash uchun Konvensiyani ochadi⁶¹;

3. ushbu hujjat tezroq kuchga kirishini ta'minlash uchun barcha davlatlarni va iqtisodiy integratsiya bo'yicha vakolatli mintaqaviy tashkilotlarni Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasini imzolash va ratifikatsiya qilishga qat'iy da'vat etadi;

4. Konvensiyaga a'zo davlatlar Konferensiyasi tomonidan Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasiga muvofiq ta'sis etilayotgan Konvensiyani qabul qilishdan oldin boshqa qaror qabul qilinishiga qadar Konvensiyaning 62 bandida ko'zda tutilgan hisob raqami Birlashgan Millatlar Tashkilotining jinoyatchilikning oldini olish va jinoiy odil sudlov Fondining doirasida yuritilishi yuzasidan qaror qabul qiladi hamda a'zo davlatlarga murojaat etib, Konvensiyani ratifikatsiya qilish va amalga oshirishga tayyorlanish uchun rivojlanayotgan mamlakatlarga va iqtisodiyoti o'tish davrida bo'lgan mamlakatlarga kerak bo'lishi mumkin bo'lgan texnik yordamni taqdim etish maqsadida yuqorida aytib o'tilgan hisob raqamga muvofiq ixtiyoriy badallar o'tkazishni boshlashga chaqiradi;

5. shuningdek, Konvensiyaning birinchi sessiyasida ko'rib chiqish uchun Konvensiyaga a'zo davlatlar Konferensiyasiga taqdim etiladigan Konvensiyaga a'zo davlatlar Konferensiyasining taomillari qoidalari va Konvensiyaning 63 bandida ko'rsatilgan boshqa qoidalar matnlarining loyihalarini tayyorlash maqsadida Konvensiyaga a'zo

⁶¹ A/58/422 ba Add.1.

davlatlar Konferensiyasining birinchi sessiyasini chaqirishdan avval kengash o‘tkazish yo‘li bilan korrupsiyaga qarshi konvensiyani ishlab chiqish bo‘yicha Maxsus qo‘mita Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasini ishlab chiqish bilan bog‘liq bo‘lgan o‘z vazifalarini yakunlashi yuzasidan qaror qabul qiladi;

6. imtiyozlar va immunitetlar masalasi, shuningdek turdosh masalalar hamda xalqaro tashkilotlar yurisdiksiyasi va roli masalasini inobatga olgan holda, Konvensiyaga a‘zo davlatlar Konferensiyasidan ommaviy xalqaro tashkilotlar, shu jumladan Birlashgan Millatlar Tashkilotining mansabdor shaxslariga pora berish holatini kriminal-lashtirish masalasini, boshqa choralar qatori, bu borada tegishli qaror qabul qilish yuzasidan tavsiya berish yo‘li bilan, ko‘rib chiqishni iltimos qiladi;

7. korrupsiya muammosini hamda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishda Konvensiya roli anglanishini chuqurlashtirish maqsadida 9 dekabr Xalqaro korrupsiyaga qarshi kurashish kuni deb nomlanishi lozimligi yuzasidan qaror qabul qiladi;

8. Bosh kotibdan Birlashgan Millatlar Tashkilotining giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo‘yicha Boshqarmasiga Konvensiyaga a‘zo davlatlar Konferensiyasining kotibiyati vazifasini ijro etish va uning topshiriqlarini bajarish yuzasidan topshiriq berishni iltimos qiladi;

9. shuningdek, Bosh kotibdan Birlashgan Millatlar Tashkilotining giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo‘yicha Boshqarmasiga Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi tezroq kuchga kirishiga samarali yordam bera olishi hamda Konvensiyaga a‘zo davlatlar Konferensiyasining kotibiyati vazifasini ijro etishi va 5 bandga muvofiq, Maxsus qo‘mitaning ishini qo‘llab-quvvatlay olishi uchun zaruriy resurslarni taqdim etishni iltimos qiladi;

10. va shu bilan birga, Bosh kotibdan BMT Bosh Assambleyasining 59-sessiyasiga taqdim etish uchun, 57/169 qaroriga muvofiq Meksikaning Meride shahrida Konvensiyani imzolash maqsadida o‘tkaziladigan yuqori darajadagi Siyosiy konferensiyaning faoliyati haqida keng qamrovli ma’ruzani tayyorlashni iltimos qiladi.

***Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi
Konvensiyasi Preambula***

korrupsiya demokratik institutlar va qadriyatlar, etnik qadriyatlar va adolatga putur yetkazib hamda barqaror rivojlanish va huquq-tartibotga zarar keltirib, jamiyatning barqarorligi va xavfsizligi uchun vujudga keltiradigan muammo va tahdidlarning jiddiyligi yuzasidan tashvishga tushib; shuningdek, korrupsiya va jinoyatchilikning boshqa shakllari, xususan, uyushgan va iqtisodiy jinoyatchilik o'rtasidagi aloqalar, shu jumladan noqonuniy pul mablag'larini legallashtirish kabi ko'rinishlardan xavotirlanib; hamda davlatlar resurslarining katta ulushini tashkil etishi mumkin bo'lgan va ushbu davlatlarning siyosiy barqarorligi va izchil rivojlanishini tahdid ostida soladigan katta hajmdagi aktivlar bilan bog'liq bo'lgan korrupsiya holatlari kuzatilishi sababli hayajonga tushib;

endilikda korrupsiya lokal muammodan butun jamiyat va barcha mamlakatlar iqtisodiyotiga daxl qiladigan va bu bilan korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida xalqaro hamkorlikning juda muhim ahamiyatini belgilaydigan transmilliy hodisaga aylanganligiga amin bo'lib;

shuningdek, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi samarali kurashish uchun keng qamrovli va ko'p taraflama intizomiy yondashuv zarur ekanligiga ishonch bildirib;

hamda samarali ravishda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida salohiyatni kuchaytirish va institutlarni yaratish yo'li bilan davlatlar imkoniyatlarini kengaytirishda texnik yordam ko'rsatilishi muhim rol o'ynashi mumkinligini tan olib;

va ayni paytda, noqonuniy yo'l bilan shaxsiy mol-mulk orttirish demokratik institutlar, milliy iqtisodiyot va huquq-tartibotga jiddiy putur yetkazishi mumkinligiga amin bo'lib;

noqonuniy orttirilgan aktivlar xalqaro tartibda o'tkazilishini yanada samarali oldini olish, aniqlash va bunga barham berish hamda aktivlarni qaytarishga qaratilgan choralarni ko'rishda xalqaro hamkorlikni mustahkamlashga dadillik bilan kirishishga shay bo'lib;

mulkiy huquqlarni aniqlash uchun jinoiy, fuqarolik yoki ma'muriy ish yuritish jarayonida qonunchilikda belgilangan huquqiy choralarni qo'llash borasidagi eng asosiy tamoyillarni e'tirof etib;

korrupsiyaning oldini olish va butkul barham berish – bu barcha davlatlarning vazifasi va bu sohadagi sa'y-harakatlar samaradorligini ta'minlash uchun fuqarolik jamiyati, nohukumat tashkilotlar va

jamoalar negizida faoliyat yuritayotgan tashkilotlar kabi ommaviy sektor doirasidan tashqarida alohida shaxslar va guruhlar ko‘magi va ishtirokida bir-biri bilan hamkorlik qilishlari lozimligini hisobga olib;

hamda ommaviy ishlar va ommaviy mol-mulknini tegishli darajada boshqarish, shuningdek adolat, mas’uliyat va qonun oldidagi tenglik, shuningdek, korrupsiyani rad etadigan madaniyatni shakllantirishga ko‘maklashish tamoyillarini inobatga olib;

jinoatchilikning oldini olish va jinoiy odil sudlov Komissiyasining hamda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida Birlashgan Millatlar Tashkilotining giyohvand moddalar va jinoatchilik bo‘yicha Boshqarmasining ishiga yuqori baho berib;

ushbu sohada ish olib borayotgan boshqa xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar, shu jumladan Afrika ittifoqi, Yevropa ittifoqi, Arab davlatlari ligasi, Amerika davlatlari tashkiloti, Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti hamda Bojxona hamkorligi bo‘yicha Kengash (shuningdek Jahon bojxona tashkiloti deb yuritiladi) tomonidan olib borilayotgan ishlarni dalil sifatida keltirib;

korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish bo‘yicha ko‘p tomonlama hujjatlarni, va xususan, Amerika davlatlari tashkiloti tomonidan 1996-yil 29-mart kuni qabul qilingan Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Amerikaaro konvensiyasi⁶², Yevropa ittifoqi Kengashi tomonidan 1997-yil 26-mayda qabul qilingan Yevropa hamjamiyatining mansabdor shaxslariga yoki Yevro ittifoqiga a‘zo davlatlarning mansabdor shaxslariga daxl qilgan korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Konvensiyasi⁶³, Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti tomonidan 1997-yil 21-noyabrda qabul qilingan Xalqaro tijorat amaliyotlarida xorijiy mansabdor shaxslarga pora berishga qarshi kurashish bo‘yicha Konvensiyasi⁶⁴, Yevropa Kengashi vazirlar Qo‘mitasi tomonidan 1999-yil 27-yanvarda qabul qilingan Korrupsiya uchun jinoiy javobgarlik to‘g‘risidagi Konvensiyasi⁶⁵, Yevropa Kengashi vazirlar Qo‘mitasi tomonidan 1999-yil 4-noyabrda qabul qilingan korrupsiya uchun fuqarolik-huquqiy javobgarligi to‘g‘risidagi

⁶² E/1996/99 hujjatni ko‘ring:

⁶³ Official Journal of the European Communities, C 195, 25 June 1997.

⁶⁴ Corruption and Integrity Improvement Initiatives in Developing Countries (United Nations publication, Sales No. E.98.III.B.18) ни кўринг

⁶⁵ Council of Europe, European Treaty Series, No. 173.

Konvensiyasi⁶⁶ va Afrika ittifoqiga a'zo davlat va hukumatlar rahbarlari tomonidan 2003-yil 12-iyulda qabul qilingan Korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishga doir Afrika ittifoqi Konvensiyasini minnatdorchilik bilan inobatga olib;

Birlashgan Millatlar Tashkilotining transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi⁶⁷ 2003-yil 29-sentabrdan boshlab kuchga kirganligini ma'qullagan holda, quyidagilar yuzasidan kelishib oldilar:

Bu bobda ***“Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi”***ni ilova tarzida keltirdik. Maqsad, vatandoshlarimizni, korrupsiyaga qarshi kurashning xalqaro huquqiy asosidan batafsil voqif etish bo'lib, mamlakatimizdan chet ellarga turli yo'llar(asosan noqonuniy) bilan chiqib ketgan moddiy va nomoddiy boyliklarni mamlakatimiz va xalqimiz manfaatiga xizmat qilinishiga erishish muammosida zamin yaratishdir. O'zbekiston Respublikasi BMT ga a'zo suverent davlat sifatida, milliy qonunchiligi va xalqaro qonunchilik doirasida faqat majburiyatlarini bajarib qolmasdan, ana shu xalqaro qonunchilik asosida o'z huquqlarini ham tiklashga haqli va unga erishishi lozim. Vaholanki, barcha sohalarda bo'lgani kabi, umumiy gaplardan ko'ra aniq huquqiy asoslarga tayanilsa ko'proq natijalarga erishiladi. Afsuski, xalqimizni o'ziga xos kamchilliklari – o'ta andishalilik va o'z haq-huquqlarini bilmasligidir. Zero, demokratiya va adolatning asosiy talabi aynan qonuniylikdir. Biz o'z huquqlarimizni to'la ta'minlashimiz uchun milliy qonunchilik asoslari yetarli bo'lsada, xalqaro qonunlardan voqif bo'lish ham ziyon qilmaydi. Bu bizni huquqiy bilimlarimizni boyitadi va mukammallashtiradi.

I bob Umumiy qoidalar

1-modda. Maqsadlar. Mazkur Konvensiyaning maqsadlari quyidagilardan iborat:

a) yanada samarali va ta'sirchan ravishda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishga qaratilgan chora-tadbirlarni qabul qilish hamda mustahkamlashga ko'maklashish;

b) korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishda, shu jumladan aktivlarni qaytarish borasida xalqaro hamkorlik hamda tex-

⁶⁶ Ibid., No. 174.

⁶⁷ БМТ Бош Ассамблеясининг 55/25 қарори, 1-иловани кўринг.

nik yordam ko‘rsatilishini rag‘batlantirish, osonlashtirish va qo‘llab-quvvatlash;

d) halollik va sodiqlik, mas’uliyatlilik hamda ommaviy ishlar va ommaviy mol-mulkni talab darajasida boshqarishni rag‘batlantirish.

2-modda. Atamalar. Ushbu Konvensiyaning maqsadlari uchun:

a) “ommaviy mansabdor shaxs” degani quyidagilarni anglatadi: 1) shaxsning mansab darajasidan qat’i nazar, doimiy yoki muvaqqat asosda, ish haqi uchun yoki ish haqini olmasdan ishtirokchi Davlatning qonunchilik, ijroiya, ma’muriy yoki sud organida biron lavozimni egallab turgan har qanday tayinlanadigan yoki saylanadigan shaxs; 2) shuningdek, ommaviy muassasa yoki ommaviy korxonaga uchun biron ommaviy vazifani bajarayotgan yoki ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligida belgilangan tartibda va ushbu ishtirokchi Davlatning huquqiy tartibga solishning tegishli sohasida qo‘llaniladigan tartibda biron ommaviy xizmatni taqdim etayotgan har qanday boshqa shaxs; 3) ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligida “ommaviy mansabdor shaxs” sifatida belgilanadigan har qanday boshqa shaxs. Shunday bo‘lsada, mazkur Konvensiyaning II bobida ko‘zda tutilgan ayrim muayyan choralarni ko‘rish maqsadida “ommaviy mansabdor shaxs” sifatida, ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligida belgilangan tartibda va ushbu ishtirokchi Davlatning huquqiy tartibga solishning tegishli sohasida qo‘llaniladigan tartibda biron ommaviy vazifani bajarayotgan yoki biron ommaviy xizmatni ko‘rsatayotgan har qanday shaxs bo‘lishi mumkin;

b) “xorijiy ommaviy mansabdor shaxs” deganda xorijiy davlatning qonunchilik, ijroiya, ma’muriy yoki sud organida biron lavozimni egallab turgan har qanday tayinlanadigan yoki saylanadigan shaxs va xorijiy davlat uchun, shu jumladan ommaviy muassasa yoki korxonaga uchun biron ommaviy vazifani bajaradigan shaxs ko‘zda tutiladi;

d) “ommaviy xalqaro tashkilotning mansabdor shaxsi” deganda xalqaro fuqaro xizmatchisi yoki bunday tashkilot tomonidan uning nomidan ish yuritish vakolati berilgan har qanday shaxs nazarda tutiladi;

e) “mol-mulk” deganda har qanday moddiy yoki nomoddiy, ko‘chmas va ko‘char aktivlar, buyumlar yoki huquqlar orqali ifodalangan aktivlar hamda bunday aktivlarga mulkiy huquqni yoxud ularga

bo'lgan qiziqishni isbotlaydigan yuridik hujjatlar yoinki dalolatnomalar kabi har qanday aktivlar tushuniladi;

f) "jinoiy daromadlar" deganda, biron jinoyatni sodir etish natijasida bevosita yoki bilvosita, xarid qilingan yoki qo'lga kiritilgan har qanday mol-mulk nazarda tutiladi;

g) "operatsiyalarini to'xtatib qo'yish (ishga solmay turish)" yoki "xatlash" degani mol-mulkni topshirish, shaklini o'zgartirish, begonalashtirish yoki ko'chirishni taqiqlash, yoki bunday mulkka vaqtincha egalik qilishga kirishish, yoki sud qarori yoxud boshqa vakolatli organning qaroriga muvofiq vaqtincha uni nazorat qilish nazarda tutiladi;

h) "musodara" sud yoki boshqa vakolatli organning qaroriga muvofiq mol-mulkdan butunlay mahrum etishni anglatadi;

i) "asosiy huquqbuzarlik" deganda, jinoyat tarkibini tashkil etadigan va bunday harakatlar natijasida olingan daromadlarga nisbatan mazkur Konvensiyaning 23-moddasida keltirilgan jazo choralari qo'llaniladigan har qanday huquqbuzarlik ko'zda tutiladi;

j) "nazorat ostida yetkazib berish" deganda biron jinoyatni tergov qilish yoki unda ishtirok etgan shaxslarni aniqlash maqsadida vakolatli organlarning ruxsati bilan va nazorati ostida noqonuniy yoki shubha uyg'otadigan yuklar turkumlarini bir yoki bir necha davlatlar hududlaridan olib chiqish, ushbu hududlarga olib o'tish yoki olib kirishga yo'l qo'yiladigan uslub nazarda tutiladi.

3 - modda. Foydalanish doiralari

1. Mazkur Konvensiya, uning qoidalariga muvofiq, korrupsiyaning oldini olish, tergov qilish va korrupsiya uchun jinoiy ta'qib qilish hamda mazkur Konvensiyaga muvofiq jinoyat yo'li bilan orttirilgan, deb e'tirof etilgan daromadlar bilan amaliyotlarni to'xtatib qo'yish (ishga solmay turish), xatlash, musodara qilish va qaytarish uchun qo'llaniladi.

2. Mazkur Konvensiyani amalga oshirish maqsadida, agar unda boshqacha tartib belgilanmagan bo'lsa, aytib o'tilgan jinoyatlar sodir etilishi natijasida davlat mulkiga zarar yoki talafot yetkazilishi majburiy emas.

4-modda. Suverenitetni himoya qilish

1. Ishtirokchi davlatlar o'z majburiyatlarini mazkur Konvensiyaga muvofiq, suveren tenglik tamoyillari va davlatlarning hududiy

yaxlitligi hamda boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik tamoyiliga asoslanib amalga oshiradilar.

2. Ushbu Konvensiyada hech narsa ishtirokchi davlatlarni boshqa davlatlar hududida ushbu davlatlarning ichki qonunchiligiga muvofiq faqat shu davlatlar organlarining vakolatiga kiradigan yurisdiksiya va funksiyalarni amalga oshirish huquqini bermaydi.

II bob. Korrupsiyaning oldini olish choralari

5-modda. Korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi harakat qilish siyosati va amaliyoti

1. Har bir ishtirokchi Davlat, o'z huquqiy tizimining asosiy tamoyillariga muvofiq, korrupsiyaga qarshi harakat qilish borasida, jamiyat ishtirokiga yordam beradigan hamda huquq-tartibot, ommaviy ishlar va ommaviy mol-mulknini kerakli darajada boshqarish, halollik va sodiqlik, oshkoralik va mas'uliyatlilik tamoyillarini aks ettiradigan samarali va muvofiqlashtirilgan siyosatni ishlab chiqadi va amalga oshiradi yoki olib boradi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan samarali amaliyot turlarini belgilash va rag'batlantirishga harakat qiladi.

3. Har bir ishtirokchi davlat korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish nuqtayi nazaridan tegishli huquqiy hujjatlar va ma'muriy choralarning muvofiqligini aniqlash maqsadida ularni vaqti-vaqti bilan baholashga harakat qiladi.

4. Ishtirokchi davlatlar tegishli hollarda va o'z huquqiy tizimlarining asosiy tamoyillariga muvofiq ushbu moddada keltirilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirishga ko'maklashishda bir-biri bilan hamda tegishli xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar bilan hamkorlik qiladilar. Ushbu hamkorlik korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan xalqaro dastur va loyihalarda ishtirok etishni qamrab olishi mumkin.

6-modda. Korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi harakat qilish organi yoki organlari

1. Har bir ishtirokchi davlat o'z huquqiy tizimlarining asosiy tamoyillariga muvofiq, quyida ko'rsatilgan choralar yordamida, korrupsiyaning oldini olish ishlarini amalga oshiradigan organ yoki, tegishli holatlarda, organlar mavjud bo'lishini ta'minlaydi:

a) mazkur Konvensiyaning 5 moddasida tilga olingan siyosatni olib borish va tegishli hollarda, bunday siyosat olib borilishini nazorat qilish va muvofiqlashtirish;

b) korrupsiyaning oldini olish masalalari bo'yicha bilimlarni kengaytirish va tarqatish;

2. Har bir ishtirokchi davlat mazkur moddaning 1 bandida bayon etilgan organ yoki organlarga, ular har qanday nomaqbul ta'sirdan xoli sharoitlarda o'z vazifalarini samarali bajarishlari mumkin bo'lishi uchun, o'z huquqiy tizimlarining asosiy tamoyillariga muvofiq, zaruriy mustaqillikni ta'minlaydi. Ularga yuklatilgan funksiyalarni bajarish uchun talab etilishi mumkin bo'lgan kerakli moddiy resurslar va mutaxassis xodimlarni ta'minlash lozim.

3. Har bir ishtirokchi Davlat Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga korrupsiyaning oldini olish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda boshqa ishtirokchi davlatlarga yordam berishi mumkin bo'lgan organ yoki organlarning nomi va manzilini xabar qiladi.

7-modda. Ommaviy sektor

1. Har bir ishtirokchi Davlat, tegishli hollarda va o'z huquqiy tizimlarining asosiy tamoyillariga muvofiq, fuqaro xizmatchilarni va tegishli vaziyatlarda, boshqa saylanmaydigan ommaviy mansabdor shaxslarni ishga qabul qilish, yollash, xizmatni o'tash, xizmat davomida mansabga erishish va iste'foga chiqishning quyidagilarga asoslanadigan tizimlarini yaratish, qo'llab-quvvatlash va mustahkamlashga harakat qiladi:

a) samaradorlik va oshkoralik tamoyillariga hamda benuqson faoliyat, adolat va qobiliyat kabi xolisona mezonlarga asoslanadi;

b) tegishli holatlarda korrupsiya va ma'lum holatlarda bunday lavozimlardagi tegishli kadrlar rotatsiyasi nuqtayi nazaridan, ayniqsa zaif hisoblangan ommaviy lavozimlarni egallash uchun kadrlar tanlash va tayyorlashning tegishli taomillarini o'ziga kiritadi;

d) ishtirokchi davlatning iqtisodiy rivojlanganlik darajasini hisobga olgan holda, tegishli mukofot to'lash va adolatli maoshlarni belgilashga xizmat qiladi;

e) bunday shaxslar ommaviy vazifalarni to'g'ri, vijdonan va tegishli darajada bajarish talablariga javob berishlari mumkin bo'lishi uchun ma'rifiy va o'quv dasturlarni amalga oshirishga ko'maklasha-

dilar hamda korrupsiya bilan va o‘z vazifalarini bajarish bilan bog‘liq bo‘lgan xatarlarni chuqurroq anglashlari maqsadida ular ixtisoslashgan hamda muvofiq tayyorgarlikdan o‘tishlarini ta‘minlaydilar. Bu kabi dasturlarda kodekslarga asoslanishlar yoki amaliy sohalardagi axloq standartlari mavjud bo‘lishi mumkin.

2. Shuningdek, ommaviy lavozimlarga nomzodlar va saylovlarga tatbiqan mezonlarni belgilash uchun har bir ishtirokchi davlat, mazkur Konvensiyaning maqsadlariga qarab va o‘z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga muvofiq, tegishli qonunchilik va ma‘muriy choralar ko‘rish imkoniyatlarini ko‘rib chiqadi.

3. Shu bilan birga, saylanadigan ommaviy lavozimlarga nomzodlarni va mumkin bo‘lgan vaziyatlarda, siyosiy partiyalarni moliyalashtirishda oshkoralikni kuchaytirish uchun har bir ishtirokchi Davlat, mazkur Konvensiyaning maqsadlariga qarab va o‘z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga muvofiq, tegishli qonunchilik va ma‘muriy choralar ko‘rish imkoniyatlarini ko‘rib chiqadi.

4. *Har bir ishtirokchi Davlat, o‘z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga muvofiq, oshkoralikni ta‘minlashga xizmat qiladigan hamda manfaatlar to‘qnashuvi yuzaga kelishining oldini oladigan tizimlarni yaratish, qo‘llab-quvvatlash va mustahkamlashga harakat qiladi.*

8-modda. Ommaviy mansabdor shaxslarning o‘zini tutish kodekslari

1. Korrupsiyaga qarshi kurashish maqsadida har bir ishtirokchi Davlat, o‘z huquqiy tizimining asosiy tamoyillariga muvofiq, boshqa fazilatlar qatori, *o‘zining ommaviy mansabdor shaxslarining pokligi, halolligi va mas‘uliyatligini rag‘batlantiradi.*

2. Xususan, ommaviy funksiyalarni to‘g‘ri, vijdonan va tegishli darajada bajarish uchun har bir ishtirokchi Davlat o‘z institutsional va huquqiy tizimlari doiralarida o‘zini tutish kodekslari yoki standartlarni qo‘llashga intiladi.

3. Mazkur moddaning qoidalarini amalga oshirish maqsadida har bir ishtirokchi Davlat, tegishli hollarda va o‘z huquqiy tizimining asosiy tamoyillariga muvofiq, mintaqaviy, mintaqalararo va ko‘p tarmoqli tashkilotlarning tegishli tashabbuslarini e‘tiborga oladi, masalan, BMT Bosh Assambleyasining 1996-yil 12-dekabrda 51/59-

sonli qaroriga ilovada bayon etilgan davlat mansabdor shaxslari o'zini tutishining Xalqaro kodeksi.

4. Shuningdek, har bir ishtirokchi Davlat, o'z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga muvofiq, ommaviy mansabdor shaxslar o'z funksiyalarini bajarish vaqtida ularga ma'lum bo'lib qolgan korrupsion harakatlar to'g'risida tegishli organlarga xabar berishlariga xizmat qiladigan chora va tizimlarni belgilash imkoniyatlarini ko'rib chiqadi.

5. Har bir ishtirokchi Davlat, tegishli hollarda va o'z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga muvofiq, ommaviy mansabdor shaxslarni tegishli organlariga, boshqa ma'lumotlar qatori, ommaviy mansabdor shaxslar sifatidagi funksiyalarida manfaatlar to'qnashuvini yuzaga keltirishi mumkin bo'lgan xizmatdan tashqari faoliyat, mashg'ulotlar, investitsiyalar, aktivlar hamda muhim tuhfa yoki naflar to'g'risida deklaratsiyalarni taqdim etishga majbur qiladigan chora va tizimlarni belgilashga harakat qiladi.

6. Har bir ishtirokchi Davlat, o'z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga asosan, mazkur moddaga muvofiq belgilangan kodeks yoki standartlarni buzadigan ommaviy mansabdor shaxslarga nisbatan intizomiy yoki boshqa choralarni ko'rish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi.

9-modda. Ommaviy xaridlar va ommaviy mablag'larni boshqarish

1. Har bir ishtirokchi Davlat, o'z huquqiy tizimining asosiy tamoyillariga muvofiq, boshqa xususiyatlar qatori korrupsiyaning oldini olish nuqtayi nazaridan, oshkoralik, raqobat va qarorlarni qabul qilishning xolisona mezonlariga asoslanadigan tegishli xarid tizimlarini yaratish uchun zaruriy choralarni ko'radi. Ulardan foydalanish bo'yicha tegishli oxirgi ko'rsatkichlarni ko'zda tutishi mumkin bo'lgan bunday tizimlar, boshqa jihatlar qatori, quyidagilarga daxldor:

a) savdolarning salohiyatli ishtirokchilariga ularning tender talabnomalarini tayyorlash va taqdim etish uchun yetarli vaqt berish maqsadida, xarid qilish taomillari va sotib olish kontraktlariga tegishli bo'lgan axborotni, shu jumladan savdolarda ishtirok etishga takliflar haqidagi axborotni va kontraktlarni tuzish to'g'risidagi tegishli yoki o'rinli axborotni ommaviy tarqatish;

b) kontraktlarni tuzish to'g'risidagi tanlash va qarorlarni qabul qilish mezonlarini hamda savdolarni o'tkazish va elon qilish

qoidalarini hisobga olgan holda, ishtirok etish shartlarini oldindan belgilash;

d) qoidalar va taomillar to'g'ri qo'llanilayotganligini kelgusida tekshirishga ko'maklashish maqsadida ommaviy xaridlar to'g'risida qabul qilingan qarorlar yuzasidan oldindan belgilangan va xolisona mezonlardan foydalanish;

e) mazkur bandga muvofiq belgilangan qoidalar yoki taomillarga rioya qilmagan vaziyatda huquq uchun kurashish va huquqiy himoya bo'yicha yuridik vositalarni ta'minlash uchun samarali ichki nazorat tizimi, shu jumladan norozilik shikoyatini taqdim etishning samarali tizimi;

f) tegishli holatlarda xaridlar uchun javobgar bo'lgan xodimlarga oid masalalarni tartibga solish, masalan, muayyan ommaviy xaridlarga bo'lgan manfaatdorlikni deklaratsiya qilish to'g'risida talabnoma, tekshirish taomillari va professional tayyorgarlikka qo'yiladigan talablar.

2. Har bir ishtirokchi Davlat, o'z huquqiy tizimining asosiy tamoyillariga muvofiq, ommaviy mablag'larni boshqarishda oshkorlik va hisobdorlikka ko'maklashish bo'yicha tegishli choralarni ko'radi. Bunday choralar, boshqa yo'nalishlar qatori, quyidagilarni qamrab oladi:

a) milliy budjetni tasdiqlash taomillari;

b) tushumlar va xarajatlar to'g'risidagi hisobotlarni o'z vaqtida taqdim etish;

d) buxgalteriya hisoboti va audit standartlari tizimi va bu bilan bog'liq bo'lgan nazorat;

e) xatarlarni boshqarish va ichki nazoratning samarali va ta'sirchan tizimlari; va

f) tegishli hollarda, mazkur bandda belgilangan talablarga amal qilinmaganda muvofiqlashtirish.

3. Har bir ishtirokchi Davlat, ommaviy xarajatlar va daromadlarga tegishli bo'lgan buxgalteriya kitoblari, yozmalar, moliyaviy hujjatlar yoki boshqa hujjatlar but saqlanishini ta'minlash uchun, uning ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga muvofiq talab etilishi mumkin bo'lgan fuqarolik-huquqiy va ma'muriy choralarni ko'radi.

10-modda. Ommaviy hisobdorlik

Korrupsiyaga qarshi kurashish zarurligini hisobga olgan holda, har bir ishtirokchi Davlat, o'z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga

muvofig, uning ommaviy ma'muriyatining, shu jumladan uni tashkil etilishi, faoliyati va tegishli hollarda, qarorlarni qabul qilish jarayonlariga tatbiqan, oshkoraligini kuchaytirish uchun talab etilishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi. Bunday choralarga, boshqa amallar qatori, quyidagilarni kiritishi mumkin:

a) aholiga, tegishli hollarda, ommaviy ma'muriyatni tashkil qilish, uning faoliyat yuritishi va qaror qabul qilishi jarayonlari to'g'risidagi hamda xususiy hayot va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish zaruratini anglagan holda, aholi manfaatlariga daxldor qarorlar va yuridik amallar yuzasidan axborotga ega bo'lishga imkon beradigan taomil yoki qoidalarni qabul qilish;

b) tegishli hollarda, qarorlarni qabul qiluvchi vakolatli organlar huzuriga kirishda ommaviy imkonga ega bo'lishni osonlashtirish uchun ma'muriy taomillarni soddalashtirish; va

d) ommaviy ma'muriyatda korrupsiya xatari haqidagi davriy hisobotlarni kiritishi mumkin bo'lgan axborotni e'lon qilish.

11-modda. Sud organlari va prokuratura organlariga doir choralar

1. Sud hokimiyatining mustaqilligi va u korrupsiyaga qarshi kurashishda hal qiluvchi rol o'ynashini hisobga olgan holda, har bir ishtirokchi Davlat, o'z huquqiy tizimining asosiy tamoyillariga muvofiq va sud organlari mustaqilligiga putur yetkazmagan ravishda, sudyalari va sud organlari xodimlari halolligi va pokligini kuchaytirish hamda ular orasida korrupsiya ildiz otishiga hech qanday imkon bermaslik choralarini ko'radi.

2. Mazkur moddaning 1 bandida bayon etilganga o'xshash choralar prokuratura organlari sud hokimiyati tarkibiga kirmaydigan, lekin sud organlarida bo'lgani kabi mustaqillikka ega bo'lgan ishtirokchi Davlatlarning prokuratura organlarida qo'llanilishi mumkin.

12-modda. Xususiy sektor

1. Har bir ishtirokchi Davlat, o'z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga muvofiq, xususiy sektorda korrupsiyaning oldini olish, buxgalteriya hisoboti va auditi standartlarini kuchaytirish va, tegishli hollarda, bunday choralarga rioya qilinmasligi uchun samarali, mutanosib va tiyib turuvchi ta'sir ko'rsatadigan fuqarolik-huquqiy, ma'muriy yoki jinoiy jazolarni belgilash choralarini ko'radi.

2. Bunday maqsadlarga erishishga qaratilgan choralar, boshqalar qatori, quyidagilarni qamrab olishi mumkin:

a) huquqni muhofaza qiluvchi organlar va tegishli xususiy tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikka ko'maklashish;

b) tegishli xususiy tashkilotlar faoliyatida halollikni ta'minlash uchun mo'ljallangan standart va taomillarni, shu jumladan tadbirkorlar va barcha tegishli kasb-hunar sohiblari o'z faoliyatlarini to'g'ri, vijdonan va tegishli darajada amalga oshirishlari uchun va manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelishining oldini olish hamda tijorat korxonalar o'rtasidagi munosabatlarda va bunday korxonalar davlat o'rtasidagi munosabatlarda halol tijorat amaliyoti qo'llanilishini rag'batlantirish uchun mo'ljallangan standart va taomillarni ishlab chiqishda ko'maklashish;

d) xususiy tashkilotlar faoliyatida oshkoralikni ta'minlashga ko'maklashish, shu jumladan, tegishli hollarda, korporativ tashkilotlarni yaratish va ularni boshqarishga daxldor bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni solishtirish choralarini ko'rish;

e) xususiy tashkilotlar faoliyatini tartibga soluvchi, shu jumladan, ommaviy organlar tomonidan tijorat faoliyatini yuritish uchun taqdim etiladigan subsidiya va litsenziyalarga oid taomillar suiiste'mol qilinishining oldini olish;

f) sobiq ommaviy mansabdor shaxslarning professional faoliyatiga nisbatan yoki bunday ommaviy mansabdor shaxslar xususiy sektordan iste'foga yoki pensiyaga chiqqanlaridan keyin ularning ishiga nisbatan (qachonki bu kabi faoliyat yoki ish shunday ommaviy mansabdor shaxslar o'z lavozimlarini egallab turganda yoki bunday ishlar ustidan nazorat olib borganlarida ularning funksiyalari bilan bevosita bog'liq bo'lganda), tegishli vaziyatlarda va oqilona muddatga cheklovlar belgilash yo'li bilan manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelishining oldini olish;

g) korrupsion harakatlarning oldini olish va aniqlashda yordam berish hamda bunday xususiy tashkilotlarning hisob raqamlari va kerakli moliyaviy hujjatlarini tegishli audit va sertifikatlashtirish taomillaridan o'tkazish mumkin bo'lishi uchun xususiy tashkilotlar, ularning tuzilishi va katta-kichikligini hisobga olgan holda, ichki audit nazoratini yuritish uchun yetarli mexanizmlarga ega bo'lishlarini ta'minlash.

3. Korrupsiyaning oldini olish maqsadida har bir ishtirokchi Davlat, o'z ichki qonunchiligi va buxgalteriya hisobini yuritish, moliyaviy hisobotlar hamda buxgalteriya hisoblari va standartlarini taqdim etishni tartibga soluvchi qoidalarga muvofiq, quyida ko'rsatilgan va mazkur Konvensiya bilan e'tirof etilgan har qanday jinoyatni sodir etish uchun qo'llaniladigan harakatlarni taqiqlash uchun talab etilishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi:

- a) norasmiy hisobdorlikni tashkil etish;
- b) hisobga olinmagan yoki noto'g'ri ro'yxatga olingan amaliyotlarni o'tkazish;
- d) mavjud bo'lmagan xarajatlar hisobini yuritish;
- e) obykti noto'g'ri identifikatsiya qilingan majburiyatlarni aks ettirish;
- f) soxta hujjatlardan foydalanish;
- g) buxgalteriya hujjatlarini qonunchilikda belgilangan muddatlardan avval ataylab yo'q qilish.

4. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyaning 15 va 16 moddalariga muvofiq jinoyat tarkibining elementlaridan biri bo'lib, porani ifodalaydigan xarajatlar va tegishli hollarda, korrupsion harakatlarga ko'maklashish maqsadida amalga oshirilgan boshqa xarajatlar soliq solinishidan ozod etilishini rad etadi.

13-modda. Jamiyat ishtiroki

1. Har bir ishtirokchi Davlat o'z imkoniyatlari doirasida va o'z ichki qonunchiligining asosiy tamoyillariga muvofiq, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish hamda jamiyat korrupsiya mavjudligi, uning sabablari, xavfli xususiyatlari va yuzaga keltiruvchi tahdidlarini yanada chuqurroq anglashi uchun fuqarolik jamiyat, nohukumat tashkilotlar va jamoatlar negizida faoliyat yurituvchi tashkilotlar kabi ommaviy sektorning tashqarisida alohida shaxslar va guruhlarining faol ishtirokiga ko'maklashish uchun tegishli choralarni ko'radi. Bu kabi ishtirokni quyidagi choralar yordamida mustahkamlash lozim:

- a) aholini qarorlarni qabul qilish jarayonlariga jalb qilishga ko'maklashish va uning oshkoraligini oshirish;
- b) aholi uchun axborotga ega bo'lishning samarali imkoniyatlarini ta'minlash;

d) aholiga korrupsiyaga nisbatan chidab bo'lmaydigan muhit yaratishga xizmat qiluvchi axborotni yetkazishga qaratilgan tadbirlarni o'tkazish hamda ommaviy ta'lim dasturlari, shu jumladan maktab va universitetlarda o'quv dasturlarni amalga oshirish;

e) korrupsiya to'g'risidagi axborotni izlash, olish, e'lon qilish va tarqatish erkinligini hurmat qilish, rag'batlantirish va himoya qilish. Bunday erkinlikning ma'lum cheklovlari belgilanishi mumkin, lekin ular qonunchilikda nazarda tutilgan bo'ladi va quyidagilar uchun zarur:

1) boshqa odamlar huquqlari va obro'sini hurmat qilish uchun;

2) aholining milliy xavfsizligini yoki ommaviy tartibini yoki sog'lig'ini saqlash, yoxud axloqini himoya qilish uchun.

2. Har bir ishtirokchi Davlat ushbu Konvensiyada tilga olingan korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha tegishli organlar aholiga ma'lum bo'lishlarini ta'minlash uchun ma'lum choralarni ko'radi hamda mazkur Konvensiyaga muvofiq shunday deb e'tirof etilgan bironta jinoyatchilik sifatida qabul qilinishi mumkin bo'lgan har qanday hollar to'g'risida xabarlarni, shu jumladan anonim tarzda, taqdim etish uchun bunday organlar huzuriga kirish imkoni bilan ta'minlaydi.

14-modda. Pul mablag'larini legallashtirishning oldini olish bo'yicha tadbirlar

1. Har bir ishtirokchi Davlat:

a) banklar va bankdan tashqari moliya muassasalariga nisbatan, shu jumladan pul mablag'lari yoki qimmatliklarni o'tkazish bilan bog'liq rasmiy yoki norasmiy xizmatlarni taqdim etuvchi jismoniy yoki yuridik shaxslarga nisbatan hamda tegishli hollarda, pul mablag'larini legallashtirish nuqtayi nazaridan, o'z vakolati doiralarida, bunday mablag'larni legallashtirishning barcha shakllarini aniqlash va bunga yo'l qo'ymaslik maqsadida keng qamrovli ichki tartibga solish va nazorat qilish rejimini belgilaydi va shu bilan birga, bunday rejim, birinchi navbatda, mijoz shaxsini aniqlashga oid talablarga va tegishli hollarda, mulkdor-benifitsiarni identifikatsiya qilish, hisobotni yuritish va shubhali operatsiyalar to'g'risida xabarlarni taqdim etishga asoslanadi;

b) mazkur Konvensiyaning 46-moddasiga zarar yetkazmagan holda, pul mablag'larini legallashtirishga qarshi kurash olib borayotgan ma'muriy, tartibga soluvchi, huquqni muhofaza qilish va

boshqa organlar (shu jumladan, bunday amal ichki qonunchilikka mos kelgan holatda, sud organlari ham) uning ichki qonunchiligi bilan belgilanadigan shartlarda, milliy va xalqaro darajalarda hamkorlik qilish va axborot almashishga qodir bo'lishlarini ta'minlaydi, va shu maqsadlarda kuzatilishi mumkin bo'lgan pul mablag'larini legallashtirish holatlariga doir axborotni yig'ish, tahlil qilish va tarqatish bo'yicha milliy markaz sifatida faoliyat yuritadigan moliyaviy tezkor axborot bo'linmasini ta'sis etish haqidagi masalani ko'rib chiqadi.

2. Ishtirokchi Davlatlar, axborotdan tegishli darajada foydalanishni ta'minlashga qaratilgan kafolatlarga amal qilish hamda qonuniy kapitallar harakatlanishiga hech qanday to'sqinlik qilmaslik sharti bilan, naqd pul mablag'lari va tegishli aylanma mablag'lar ularning chegaralaridan harakatlanishini aniqlash va bunday harakatlanish ketidan nazorat olib borish bo'yicha amalda qo'llanilishi mumkin bo'lgan choralarni ko'rish masalasini ko'rib chiqadilar. Bunday choralar jismoniy shaxslar va tijorat korxonalar katta hajmdagi naqd pullarning transchegaraviy o'tkazilishi va tegishli miqdordagi aylanma mablag'lar topshirilishi to'g'risida xabar berishlari lozimligi bo'yicha talabni o'ziga kiritishi mumkin.

3. Ishtirokchi Davlatlar moliya muassasalari, shu jumladan pul mablag'larini o'tkazish muassasalari quyida ko'rsatib o'tilganlarni amalga oshirishlari yuzasidan talab belgilash uchun tegishli va amaliyotda qo'llash mumkin bo'lgan choralardan foydalanish haqidagi masalani ko'rib chiqadilar:

a) mablag'larni elektron shaklda o'tkazish formulalariga va ular bilan bog'liq xabarlariga jo'natuvchi to'g'risida aniq va mazmunli ma'lumot kiritish;

b) bunday axborotni to'lovni amalga oshirishning butun zanjiri bo'ylab saqlab turish;

d) jo'natuvchi to'g'risida to'liq ma'lumotlar mavjud bo'lmagan vaziyatda o'tkazilgan mablag'larning chuqurlashgan tekshiruvini amalga oshirish.

4. Mazkur moddaning qoidalariga muvofiq va ushbu Koveniyaning har qanday boshqa moddasiga zarar yetkazmagan holda, tartibga solish va nazorat qilishning ichki rejimini belgilashda ishtirokchi Davlatlarga mintaqaviy, mintaqalararo va ko'p tomonlama

tashkilotlarning pul mablag‘larini legallashtirishga qarshi kurashishga qaratilgan tegishli tavsiyalariga amal qilish tavsiya etiladi.

5. Pul mablag‘larini legallashtirishga qarshi kurashish maqsadida ishtirokchi Davlatlar sud va huquqni muhofaza qilish hamda moliyaviy tartibga solish organlari o‘rtasida global, mintaqaviy, submintaqaviy va ikki tomonlama hamkorlikni rivojlantirish va rag‘batlantirishga intiladilar.

III bob Jinoyatchilik va huquqni muhofaza qilish faoliyati

15-modda. Milliy ommaviy mansabdor shaxslarga pora berish

1. Har bir ishtirokchi Davlat quyida ko‘rsatilgan harakatlar ataylab sodir etilganda buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e‘tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo‘lgan qonuniy va boshqa choralarni ko‘radi:

a) ommaviy mansabdor shaxsga shaxsan yoki vositachilar orqali ushbu mansabdor shaxsning o‘zi uchun yoxud boshqa jismoniy yoki yuridik shaxs uchun, ushbu mansabdor shaxs o‘z lavozim vazifalarini bajarish vaqtida biron harakatni amalga oshirishi yoki harakat qilmasligi maqsadida, biron noqonuniy afzallikni va’da qilish, taklif etish yoki taqdim etish;

b) biron mansabdor shaxs o‘z lavozim vazifalarini bajarish vaqtida biron bir harakat yoki harakatsizlik maqsadida mansabdor shaxsning o‘zi uchun yoxud boshqa jismoniy yoki yuridik shaxs uchun biron noqonuniy afzallikni shaxsan ommaviy mansabdor shaxs tomonidan yoki vositachilar orqali talab qilib yoki qabul qilib olish.

16-modda. Xorijiy ommaviy mansabdor shaxslarga va ommaviy xalqaro tashkilotlarning mansabdor shaxslariga pora berish

1. Har bir ishtirokchi Davlat xorijiy ommaviy mansabdor shaxsga yoki ommaviy xalqaro tashkilotning mansabdor shaxsiga shaxsan yoki vositachilar orqali mansabdor shaxsning o‘zi uchun yoxud boshqa jismoniy yoki yuridik shaxs uchun, ushbu mansabdor shaxs xalqaro ishlarni yuritish yuzasidan tijorat yoki boshqa noqonuniy afzallikka ega bo‘lish uchun o‘z lavozim vazifalarini bajarish vaqtida biron harakatni amalga oshirishi yoki harakat qilmasligi maqsadida biron afzallikni va’da qilish, taklif etish yoki taqdim etish, qachonki ular atayin sodir etilganda, buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat

sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'radi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat xorijiy ommaviy mansabdor shaxsga yoki ommaviy xalqaro tashkilotning mansabdor shaxsiga shaxsan yoki vositachilar orqali mansabdor shaxsning o'zi uchun yoxud boshqa jismoniy yoki yuridik shaxs uchun, ushbu mansabdor shaxs o'z lavozim vazifalarini bajarish vaqtida biron harakatni amalga oshirishi yoki harakat qilmasligi maqsadida biron afzallikni va'da qilish, taklif etish yoki taqdim etish, qachonki ular atayin sodir etilganda, buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'rish imkoniyatini ko'rib chiqadi.

17-modda. Ommaviy mansabdor shaxs tomonidan mol-mulk talon-taroj qilinishi, noqonuniy o'zlashtirilishi yoki ko'zda tutilmagan maqsadlarda ishlatilishi

Har bir ishtirokchi Davlat mansabdor shaxsning o'zi yoxud boshqa jismoniy yoki yuridik shaxs foyda olishi maqsadida xizmat mavqeiga ko'ra ushbu ommaviy mansabdor shaxsning qaramog'ida bo'lgan biron-bir mol-mulk, ommaviy yoki xususiy mablag'larni yoxud qimmatli qog'ozlar yoki istalgan boshqa qimmatli predmetni mansabdor shaxs tomonidan o'g'irlanishini, noqonuniy o'zlashtirishini yoki ko'zda tutilmagan boshqa maqsadlarda ishlatilishini, qachonki ular atayin sodir etilganda, buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'radi.

18-modda. G'arazli maqsadlarda mavqeidan foydalanish

Har bir ishtirokchi Davlat quyida ko'rsatilgan harakatlar ataylab sodir etilganda buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralar ko'rish imkoniyatini ko'rib chiqadi:

a) ommaviy mansabdor shaxsga yoki istalgan boshqa shaxsga shaxsan yoki vositachilar orqali ishtirokchi Davlatning ma'muriyati yoki ommaviy organidan ushbu harakatlarning birinchi tashabbuskori yoki istalgan boshqa shaxs uchun biron noqonuniy afzalliklarni olib berish maqsadida ushbu mansabdor shaxs yoki boshqa shunday shaxs o'zining haqiqiy yoki taxmin qilingan nufuzini suiiste'mol qilishi

evaziga biron noqonuniy afzalliklarni va'da qilish, taklif etish yoki taqdim etish;

b) ommaviy mansabdor shaxs tomonidan yoki vositachilar orqali ommaviy mansabdor shaxs yoki boshqa shunday shaxs ishtirokchi Davlatning ma'muriyati yoki ommaviy organidan shaxsan o'zi yoki boshqa shaxs uchun biron noqonuniy afzalliklarni olib berish maqsadida ushbu mansabdor shaxs yoki boshqa shunday shaxs o'zining haqiqiy yoki taxmin qilingan nufuzini suiiste'mol qilishi uchun biron noqonuniy afzalliklarni talab qilib yoki qabul qilib olish.

19-modda. Xizmat lavozimining suiiste'mol qilinishi

Har bir ishtirokchi Davlat xizmat vakolatlaridan foydalanishni yoki xizmat lavozimini suiiste'mol qilishni, ya'ni ommaviy mansabdor shaxs o'z lavozim vazifalarini bajarish vaqtida qonunga xilof ravishda shaxsan o'zi yoki boshqa yuridik yoxud jismoniy shaxs uchun biron noqonuniy afzalliklarni olish maqsadida biron harakatni amalga oshirishi yoki harakat qilmasligini, qachonki ular atayin sodir etilganda, buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'rish imkoniyatini ko'rib chiqadi.

20-modda. Noqonuniy tarzda boylik orttirilishi

Har bir ishtirokchi Davlat, o'z konstitutsiyasi va huquqiy tizimining eng muhim prinsiplariga rioya qilish shartida, noqonuniy tarzda boylik orttirilishini, ya'ni ommaviy mansabdor shaxs aktivlari uning qonuniy daromadlaridan oqilona asoslanib berila olmaydigan darajada oshib ketishini, qachonki ular atayin sodir etilganda, buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'rish imkoniyatini ko'rib chiqadi.

21-modda. Xususiy sektorda pora berish

Har bir ishtirokchi Davlat iqtisodiy, moliyaviy yoki tijorat faoliyatida davomida quyida ko'rsatilgan harakatlar ataylab sodir etilganda buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralar ko'rish imkoniyatini ko'rib chiqadi:

a) xususiy sektor ishini tashkil qilishga rahbarlik qilayotgan yoki ushbu tashkilotda istalgan lavozimda ishlayotgan shaxsning o'ziga yoki boshqa shaxsga, ushbu shaxs o'z xizmat vazifalariga xilof

bo'lgan biron harakatni amalga oshirishi yoki harakat qilmasligi evaziga shaxsan yoki vositachilar orqali biron afzallikni va'da qilish, taklif etish yoki taqdim etish;

b) xususiy sektor ishini tashkil qilishga rahbarlik qilayotgan yoki ushbu tashkilotda istalgan lavozimda ishlayotgan shaxsning o'ziga yoki boshqa shaxsga, ushbu shaxs o'z xizmat vazifalariga xilof bo'lgan biron harakatni amalga oshirishi yoki harakat qilmasligi evaziga shaxsan yoki vositachilar orqali biron noqonuniy afzallikni talab qilib yoki qabul qilib olish.

22-modda. Xususiy sektorda mulkning o'g'irlanishi

Har bir ishtirokchi Davlat iqtisodiy, moliyaviy va yoki tijorat faoliyati davomida xususiy sektor ishini tashkil qilishga rahbarlik qilayotgan yoki ushbu tashkilotda istalgan lavozimda ishlayotgan shaxs tomonidan xizmat lavozimiga ko'ra, ushbu shaxsning qaramog'ida bo'lgan biron-bir mol-mulk, xususiy mablag'larni yoxud qimmatli qog'ozlar yoki istalgan boshqa qimmatli predmetning o'g'irlanishini, noqonuniy o'zlashtirilishini yoki ko'zda tutilmagan boshqa maqsadlarda ishlatilishini, qachonki ular atayin sodir etilganda, buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralar ko'rish imkoniyatini ko'rib chiqadi.

23-modda. Jinoiy yo'l bilan topilgan daromadlarni legallashtirish

1. Har bir ishtirokchi Davlat o'zining ichki huquqiy tizimining eng muhim prinsiplariga muvofiq quyida ko'rsatilgan harakatlar ataylab sodir etilganda buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni qabul qiladi:

a) 1) agar mol-mulk jinoiy yo'l bilan topilgani avvaldan ma'lum bo'lsa va uni jinoiy manbasini yashirish va sir tutish maqsadida yoki asosiy huquqbuzarlikni sodir etishda ishtirok etadigan istalgan boshqa shaxsga, u o'zining jinoiy xatti-harakatlari uchun javobgarlikdan bo'yin tovlashiga yordam berish maqsadida mol-mulkni konversiyalash (o'zgartirish) yoki o'tkazish;

2) agar mol-mulk jinoiy yo'l bilan topilgani avvaldan ma'lum bo'lsa mol-mulkning haqiqiy tavsifini, manbasini, tasarruf etish usulini

yoki uning kimga tegishli ekanini, joyini o'zgartirishni, mol-mulkka bo'lgan huquqlarni yashirish va sir tutish;

b) o'zining huquqiy tizimining eng muhim prinsiplariga rioya qilish shartida:

1) agar mol-mulkni olayotganda ushbu mol-mulk jinoiy yo'l bilan topilgani avvaldan ma'lum bo'lsa, ushbu mol-mulkni sotib olish, unga egalik qilish yoki undan foydalanish;

2) mazkur moddaga muvofiq jinoyat deb tan olingan istalgan harakatlarning birida ishtirok etish, daxldor bo'lish yoki ushbu jinoyatni sodir etish maqsadida til biriktirish, uni sodir etishga urinish, shuningdek uni sodir etilishida sheriklik qilish, fitna uyushtirish va ko'mak berish.

2. Mazkur moddaning 1-bandini amalga oshirish yoki qo'llash maqsadida:

a) har bir ishtirokchi Davlat mazkur moddaning 1-bandini asosiy huquqbuzarliklarning eng keng doirasi uchun qo'llashga intiladi;

b) har bir ishtirokchi Davlat asosiy huquqbuzarliklar sirasiga kamida mazkur Kovensiyaga muvofiq jinoyat deb tan olingan harakatlarning keng qamrovli doirasini kiritadi;

d) yuqorida keltirilgan (b) kichik bandning maqsadlari uchun asosiy huquqbuzarliklar sirasiga tegishli ishtirokchi Davlat yurisdiksiyasi doirasida ham, doirasidan tashqarida ham sodir etilgan jinoyatlar kiradi. Lekin biron ishtirokchi Davlatning yurisdiksiyasi doirasidan tashqarida sodir etilgan jinoyatlar faqat mazkur jinoiy harakat sodir etilgan davlatning ichki qonunchiligiga ko'ra jinoiy jazoga loyiq deb topilsa va ushbu modda amalga oshirilayotgan yoki qo'llanilayotgan ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligiga ko'ra, agar bu jinoyat aynan shu davlatda sodir etilib, jinoiy jazoga loyiq deb tan olinsagina asosiy huquqbuzarliklar deb tan olinadi.

e) har bir ishtirokchi Davlat Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga mazkur moddadagi holatlar amalga oshirilishini ta'minlovchi o'z qonunlarining matnini, shuningdek ushbu qonunlarga keyinchalik kiritilgan barcha o'zgartishlar yoki ularning ta'riflanishlarini taqdim etadi:

f) agar ishtirokchi Davlatdagi ichki qonunchilikning eng muhim prinsiplari buni talab qilsa, u holda mazkur moddaning 1-moddasida

ko'rsatilgan jinoyatlar asosiy huquqbuzarliklarni sodir etgan shaxslarga tegishli bo'lmasligini ko'zda tutish mumkin bo'ladi.

24-modda. Jinoyatni yashirish

Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyaning 23-moddasida keltirilgan holatlar uchun zarar yetkazmagan holda mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan istalgan jinoiy harakatlar sodir etilganidan keyin ushbu jinoyatlar sodir etilishida ishtirok etmagan bo'lsada, tegishli shaxsga bu mol-mulk mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan istalgan jinoiy harakatlar sodir etilishi natijasida orttirilgan mol-mulkni yashirish yoki doimiy ravishda ushlab turish kabi harakatlarni, qachonki ular atayin sodir etilganda, buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'rish imkoniyatini ko'rib chiqadi.

25-modda. Odil sudlovning amalga oshirilishiga to'sqinlik qilish

Har bir ishtirokchi Davlat quyida ko'rsatilgan harakatlar ataylab sodir etilganda buni jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat sifatida e'tirof etish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralar ko'radi:

a) mazkur Konvensiyaga muvofiq jinoyat deb tan olingan harakatlar sodir etilganligi munosabati amalga oshirilayotgan jarayon davomida soxta ma'lumotlar berishga majbur qilish yoki ma'lumotlarni berish yoxud ma'lumotlarni taqdim etish jarayoniga aralashish maqsadida jismoniy kuch ishlatish, do'q-po'pisa qilish yoki qo'rqitish yoxud va'da berish yoki noqonuniy afzallikni taklif qilish yoki taqdim etish;

b) mazkur Konvensiyaga muvofiq jinoyat deb tan olingan harakatlar sodir etilganligi munosabati amalga oshirilayotgan jarayon davomida sud yoki huquqni muhofaza qilish organlarining mansabdor shaxsi tomonidan o'zining xizmat vazifalarini bajarishiga aralashish maqsadida jismoniy kuch ishlatish, do'q-po'pisa qilish yoki qo'rqitish. Mazkur kichik bandedagi hech narsa ishtirokchi Davlatlarning ommaviy mansabdor shaxslarning boshqa toifalari himoya qilinishini ta'minlovchi qonunchlikka ega bo'lish huquqiga zarar yetkazmaydi.

26-modda. Yuridik shaxslarning javobgarligi

1. Har bir ishtirokchi Davlat, o'zining huquqiy prinsiplarini hisobga olgan holda, mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan harakatlarda ishtiroki uchun yuridik shaxslarning javobgarligini aniqlash uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi.

2. Yuridik shaxslarning javobgarligi, ishtirokchi Davlatning huquqiy prinsiplariga rioya qilish shartida, jinoiy, fuqarolik-huquqiy yoki ma'muriy bo'lishi kerak.

3. Bunday javobgarlikning yuklatilishi jinoyat sodir etgan jismoniy shaxslarning jinoiy javobgarligiga zarar yetkazmaydi.

4. Har bir ishtirokchi Davlat, xususan, ushbu moddaga muvofiq javobgarlikka tortilayotgan yuridik shaxslarga nisbatan samarali, mutanosib va to'xtatuvchi ta'sirga ega bo'lgan jinoiy yoki jinoiy bo'lma-gan choralar, shu jumladan pullik jarimalar qo'llanilishini ta'minlaydi.

27-modda. Ishtirok va suiqasd

1. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron-bir jinoiy harakatni sodir etishda istalgan sifatda, masalan, sherik, yordamchi yoki dalolatchi sifatida qatnashishni o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat deb tan olinishini talab qilishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'radi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron-bir jinoiy harakatni sodir etishga suiqasd o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat deb tan olinishini talab qilishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'radi.

3. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron-bir jinoiy harakatni sodir etishga tayyorgarlikni o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakat deb tan olinishini talab qilishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralarni ko'radi.

28-modda. Anglash, maqsad va qasd jinoyatning elementlari sifatida

Mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron-bir jinoiy harakatning elementlari sifatida talab etiladigan anglash, maqsad va qasd ishning obyektiv asl holatlaridan kelib chiqqan holda aniqlanishi mumkin.

29-modda. Da'vo muddati

Har bir ishtirokchi Davlat, tegishli holatlarda, o'zining ichki qonunchiligiga mos ravishda, mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan istalgan jinoiy harakatlarga nisbatan ish qo'zg'atilishi uchun uzoq da'vo muddatini belgilaydi va jinoyatni sodir etishda gumon qilinayotgan shaxs odil sudlovdan bo'yin tovlayotgan hollarda da'vo uchun yanada uzoq muddatni yoki da'vo muddatini davom etishini to'xtatish imkoniyatini belgilaydi.

30-modda. Jinoiy ta'qib, sud qarorlarini chiqarish va sanksiya.

1. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron-bir jinoiy harakatlar sodir etilishi uchun ushbu jinoyatning xavflilik darajasini hisobga oluvchi jinoiy jazolar qo'llanilishini ko'zda tutadi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat o'zining huquqiy tizimi va konstitutsion prinsiplariga muvofiq ravishda ommaviy mansabdor shaxslarga o'zlarining vazifalarini bajarishlari munosabati bilan taqdim etilgan istalgan immunitetlar yoki yurisdiksion imtiyozlar o'rtasidagi tegishli muvozanatlashtirishni belgilashi yoki ta'minlashi va zarurat tug'ilganida, mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlar yuzasidan samarali tergov ishlarini olib borish hamda jinoiy ish qo'zg'atish va sud qarorini chiqarish imkoniyatini talab qilishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi.

3. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarga nisbatan huquqni muhofaza qilish choralari maksimal darajada samarali bo'lishi maqsadida ushbu jinoyatlarni sodir etgan shaxsga nisbatan jinoiy ish qo'zg'atishga taalluqli o'zining ichki qonunchiligida ko'zda tutilgan istalgan diskretsion va yuridik vakolatlardan foydalanishni ta'minlashga intiladi va zaruratning lozim bo'lgan darajasida bu kabi jinoyatlar sodir etilishiga monelik ko'rsatadi.

4. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarga nisbatan, o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq va himoya huquqlarini lozim darajada hisobga olgan holda, sudgacha ozod qilish to'g'risidagi qaror yoki kassatsiya (shikoyat) arizasi yoki qat'iy norozilik (protest) bildirilguniga qadar qabul qilinadigan qaror bilan bog'liq bo'lgan shartlarni belgilashda keyinchalik yuritiladigan jinoiy ish jarayonida ayblanuvchi albatta

bo‘lishini ta’minlash zaruratini hisobga olishni ta’minlash maqsadida tegishli choralar ko‘radi.

5. Har bir ishtirokchi Davlat jinoyat sodir etgan shaxslarni muddatidan oldin yoki shartli ravishda ozod qilish masalasini ko‘rib chiqishda tegishli jinoyatlarning xavflilik darajasini hisobga oladi.

6. Har bir ishtirokchi Davlat o‘z huquqiy tizimining eng muhim prinsiplariga muvofiq bo‘lgan darajada mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarni sodir etishda ayblanayotgan ommaviy mansabdor shaxs, aybsizlik prezumpsiyasi prinsipini hurmat qilish zaruratini hisobga olgan holda, tegishli holatlarda tegishli organ tomonidan o‘z xizmat vazifalarini bajarishdan vaqtincha chetlatilishi yoki boshqa lavozimga o‘tkazilishini belgilab beruvchi tartibotni o‘rnatish imkoniyatlarini ko‘rib chiqadi.

7. Har bir ishtirokchi Davlat o‘z huquqiy tizimining eng muhim prinsiplariga muvofiq bo‘lgan darajada, agar jinoyatning xavflilik darjasini hisobga olganda ushbu holat asoslangan bo‘lsa, mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarni sodir etishda ayblanayotgan shaxsni sud qarori yoki boshqa tegishli choralar yordamida o‘zining ichki qonunchiligida belgilangan muayyan muddatga quyidagi huquqlardan mahrum qilish uchun tartibot belgilanishi imkoniyatlarini ko‘rib chiqadi:

a) ommaviy lavozimni egallash; va

b) to‘liq yoki qisman davlat tasarrufida bo‘lgan biron korxonada lavozim egallash.

8. Mazkur moddaning 1-bandi vakolatli organlar tomonidan fuqaro xizmatchilarga nisbatan intizomiy vakolatlar amalga oshirilishiga to‘sqinlik qilmaydi.

9. Mazkur Konvensiyadagi hech bir holat har bir ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligi doirasidagi mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarni belgilovchi va qo‘llaniladigan yuridik e‘tirozlar yoki xatti-harakatlarning qonuniyligini aniqlab beruvchi boshqa huquqiy asoslarga tayangan prinsiplarga ta’sir qilmaydi, bu kabi jinoyatlarga nisbatan jinoiy ishning qo‘zg‘atilishi va belgilaniladigan jazo ushbu ichki qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladi.

10. Ishtirokchi davlatlar mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarni sodir etgani uchun jazolangan shaxslarni jamiyatga reintegratsiya qilinishiga ko‘mak berishga intiladilar.

**31-modda. Amaliyotlarni to‘xtatib qo‘yish
(ishga solmay turish), xatlash va musodara**

1. Har bir ishtirokchi Davlat o‘zining ichki huquqiy tizimi doirasida mumkin bo‘lgan maksimal darajada quyidagilarni musodara qilish imkoniyatini ta‘minlashni talab qilishi mumkin bo‘lgan choralarni ko‘radi:

a) mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlar yo‘li bilan orttirilgan daromadlar yoki qiymati ushbu daromadlar qiymatiga teng bo‘lgan mol-mulk;

b) mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarni sodir etishda foydalanilgan yoki foydalanishga mo‘ljallangan mol-mulk, uskunalari;

2. Har bir ishtirokchi Davlat keyinchalik musodara qilish maqsadida mazkur moddaning 1-bandida sanab o‘tilganlarning istalganini aniqlash, kuzatish, vaqtincha ishga solmay turish yoki xatlash imkoniyatini ta‘minlash uchun talab qilinishi mumkin bo‘lgan choralarni ko‘radi.

3. Har bir ishtirokchi Davlat o‘zining ichki qonunchiligiga muvofiq mazkur moddaning 1- va 2-bandlarida ko‘rsatilgan vaqtinchalik ishga solmay turilgan, xatlangan yoki musodara qilingan mol-mulkni vakolatli organlar tomonidan boshqarilishini tartibga solish uchun talab qilinishi mumkin bo‘lgan qonuniy va boshqa choralarni ko‘radi.

4. Agar bu kabi jinoiy daromadlar qisman yoki to‘liq holda boshqa mol-mulkka aylantirilgan yoki o‘zgartirilgan bo‘lsa, u holda mazkur moddada ko‘rsatilgan choralar ushbu mol-mulkka nisbatan qo‘llanadi.

5. Agar bu kabi jinoiy daromadlar qonuniy manbalardan olingan mol-mulkka qo‘shib olingan bo‘lsa, u holda mol-mulkning qo‘shib olingan daromadlarning baholangan qiymatiga muvofiq bo‘lgan qismi vaqtinchalik ishga solmaslik yoki xatlashga taalluqli istalgan vakolatlar uchun zarar yetkazilmagan holda musodara qilinadi.

6. Bu kabi jinoiy daromadlar tufayli, jinoiy daromadlarning boshqa mol-mulkka aylantirilgani yoki o‘zgartirilgani tufayli yoxud bu kabi jinoiy daromadlarning mol-mulkka qo‘shib olinganligi tufayli olingan foyda yoki boshqa afzalliklarga ham mazkur moddada

ko'rsatilgan choralar xuddi jinoiy yo'l bilan orttirilgan daromadlarga bo'lganidek va xuddi shunday darajada ko'riladi.

7. Mazkur modda va mazkur Konvensiyaning 55-moddasining maqsadlari uchun har bir ishtirokchi Davlat o'zining sudlari yoki boshqa vakolatli organlariga bank, moliyaviy yoki tijoratga oid hujjatlarni taqdim etish yoki hibsga olish to'g'risidagi qarorlarni chiqarish vakolatlarini beradi. Ishtirokchi Davlat, bank sirini saqlash zaruratiga havola qilib turib, mazkur moddada keltirilgan holatlarga muvofiq choralarni ko'rishdan bosh tortmaydi.

8. Ishtirokchi Davlatlar jinoyat sodir etgan shaxs musodara qilinishi lozim bo'lgan bu kabi jinoiy yo'l bilan olinganligi taxmin qilinayotgan daromadlar yoki boshqa mol-mulkning qonuniy ekanligini isbot qilishini ichki qonunchiliklarining eng muhim prinsiplariga hamda sud va boshqa mahkamalarda muhokama qilinishi xususiyatlariga muvofiq bo'lgan darajada talab qilishni belgilash imkoniyatini ko'rib chiqishlari mumkin.

9. Mazkur moddaning holatlari halol uchinchi shaxslarning huquqlariga zarar yetkazadigan holda talqin etilmaydi.

10. Mazkur moddagi hech qanday holat unda bayon etilayotgan choralar ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligidagi holatlarga muvofiq, ularga rioya qilinishi shartida belgilanishi va amalga oshirilishi to'g'risidagi prinsipga daxl qilmaydi.

32-modda. Guvohlar, ekspertlar va jabrlanuvchilarning himoya qilinishi

1. Har bir ishtirokchi Davlat o'z qonunchiligining ichki tizimiga muvofiq va o'z imkoniyatlari chegarasida mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan jinoiy xatti-harakatlar munosabati bilan ko'rsatmalar berayotgan guvohlar va ekspertlarga nisbatan, tegishli holatlarda ularning qarindoshlari va ularga yaqin bo'lgan boshqa odamlarga nisbatan bo'lishi ehtimol tutilgan o'ch yoki do'q-po'pisalardan samarali himoya qilishni ta'minlovchi tegishli choralarni ko'radi.

2. Mazkur moddaning 1-bandida ko'zda tutilgan choralar, ayblanuvchining huquqlari, shu jumladan tegishli muhokama va ishni ko'rish huquqiga zarar yetkazmagan holda, o'z ichiga quyidagilarni olishi mumkin:

a) ushbu shaxslarni jismoniy himoya qilish tartibotini belgilash, masalan – zarur bo'lgan va amaliy jihatdan amalga oshirilishi mumkin

bo'lgan darajada – ularni boshqa joyga ko'chirish uchun va tegishli vaziyatlarda mumkin bo'lgan shunday holatlarni qabul qilish, ushbu shaxslarga shaxsan taalluqli va ularning joylashgan manzili bilan bog'liq ma'lumotlarni oshkor etmaslik yoki ma'lumotlarning bunday oshkor etilishiga cheklov o'rnatish;

b) guvohlar va ekspertlarga, ularni xavfsizligini ta'minlovchi tarzda ko'rsatmalar berishlariga imkon beruvchi, masalan, video aloqa kabi aloqa vositalari yoki boshqa muvofiq aloqa vositalari yordamida ko'rsatmalar berishga ruxsat berishdek isbotlash qoidalarini qabul qilish.

3. Ishtirokchi Davlatlar mazkur moddaning 1-bandida ko'rsatilgan shaxslarni boshqa joyga ko'chirilishi xususida boshqa davlatlar bilan kelishuv yoki bitim tuzish imkoniyatini ko'rib chiqadilar.

4. Mazkur moddaning holatlari jabrlanuvchilarga nisbatan ham, ularning guvoh deb sanaluvchi darajasida qo'llaniladi.

5. Har bir ishtirokchi Davlat, o'zining ichki qonunchiligiga rioya qilish shartida, jinoiy ish ko'rib chiqilishining tegishli bosqichlarida jabrlanuvchilarning jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan fikrlari va xavfsirashlarining bayon etilishi uchun himoya huquqlariga zarar yetkazmaydigan tarzda imkoniyat yaratadi.

33-modda. Ma'lumot beruvchi shaxslarni himoya qilish

Har bir ishtirokchi Davlat vakolatli organlarga mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan jinoiy xatti-harakatlar xususida istalgan dalillar to'g'risida halol va oqilona asoslarga tayangan holda xabar berayotgan shaxslarni himoya qilishga qaratilgan tegishli choralarni o'zining ichki huquqiy tizimiga kiritish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi.

34-modda. Korrupsion harakatlarning oqibatlari

Har bir ishtirokchi Davlat, uchinchi tomonlarning halollik bilan qo'lga kiritgan huquqlarini tegishli tarzda hisobga olib turib, o'zining ichki qonunchiligining eng muhim prinsiplariga muvofiq tarzda korrupsiya oqibatlari xususidagi masalani muvofiqlashtirish bo'yicha choralar ko'radi. Ishtirokchi Davlatlar bu kontekstda korrupsiyani, kontraktlarni bekor qilish yoki kuchdan qoldirish, konsessiyalarni yoki shunga o'xshash amaliyotlarni qaytarish yoki yuzaga kelgan holatlarni to'g'rilashning boshqa choralarni amalga oshirishda ahamiyat kasb etuvchi omil sifatida ko'rishlari mumkin.

35-modda. Zararni qoplash (kompensasiya)

Har bir ishtirokchi Davlat o'zining ichki qonunchiligining prinsiplariga muvofiq tarzda biron korrupsion harakat oqibatida zarar ko'rgan yuridik yoki jismoniy shaxslar ko'rilgan zararni qoplash (kompensatsiya olish) maqsadida ushbu zarar uchun javobgar bo'lgan shaxslarga nisbatan ish qo'zg'atish huquqiga ega bo'lishlari uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi.

36-modda. Ixtisoslashgan organlar

Har bir ishtirokchi Davlat o'zining ichki huquqiy tizimining asosiy prinsiplariga muvofiq tarzda korrupsiya bilan huquqbuzarliklarga qarshi chora-tadbirlar yordamida kurashishga ixtisoslashgan organ yoki organlar yoxud shaxslar bo'lishini ta'minlaydi. Bunday organ yoki organlar yoxud shaxslar, ishtirokchi Davlatning ichki huquqiy tizimining asosiy prinsiplariga muvofiq, o'z vazifalarini samarali va biron-bir yoki tegishli bo'lmagan ta'sirsiz bajarishlari uchun zarur bo'lgan mustaqillik bilan ta'minlanadilar. Bunday shaxslar yoki bu kabi organning xodimlari o'z vazifalarini bajarishlari uchun tegishli malaka va resurslarga ega bo'lishlari lozim.

37-modda. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorlik

1. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron jinoiy xatti-harakatlarda ishtirok etayotgan yoki ishtirok etgan shaxslarni vakolatli organlar uchun tergov ishlarini olib borish va isbotlash maqsadida foydali bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etishga va jinoyatchilarni jinoiy daromadlardan mahrum qilishga va bu kabi daromadlarni qaytarish bo'yicha choralarni ko'rilishiga ko'maklashuvchi amaliy va aniq yordam berishga rag'batlantirishni ko'zda tutuvchi tegishli choralarni ko'radi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron jinoiy xatti-harakatlar bilan bog'liq tergov ishlari yoki jinoyatni fosh etish davomida salmoqli darajada hamkorlik qilgan ayblanuvchi shaxsga nisbatan qo'llaniladigan jazoni yumshatish imkoniyatini ko'zda tutilishi to'g'risidagi masalani ko'rib chiqadi.

3. Har bir ishtirokchi Davlat, o'zining ichki qonunchiligining eng muhim prinsiplariga muvofiq, mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron jinoiy xatti-harakatlar bilan bog'liq tergov ishlari yoki jinoyatni fosh etish davomida sezilarli va ahamiyatli darajada

hamkorlik qilgan shaxsga nisbatan jinoiy ish qoʻzgʻatilmasligi imkoniyatini koʻzda tutilishi toʻgʻrisidagi masalani koʻrib chiqadi.

4. Bunday shaxslarning himoyasi, mutatis mutandis, mazkur Konvensiyaning 32-moddasida koʻzda tutilgan tartibda amalga oshiriladi.

5. Mazkur moddaning 1-bandida koʻrsatilgan shaxs bir ishtirokchi Davlat hududida boʻla turib, ikkinchi ishtirokchi Davlatning vakolatli organlari bilan ahamiyatli darajada hamkorlik qila olsa, u holda manfaatdor ishtirokchi Davlatlar oʻzlarining ichki qonunchiliklariga muvofiq bunday shaxs uchun mazkur moddaning 2- va 3- bandlarida koʻrsatilgan rejim taqdim etilishi mumkin ekanligi xususida kelishuv va bitimlar tuzish imkoniyatini koʻrib chiqishlari mumkin.

38-modda. Milliy organlar oʻrtasidagi hamkorlik

Har bir ishtirokchi Davlat ichki qonunchiligiga muvofiq bir tomondan oʻzining ommaviy organlari, shuningdek ommaviy mansabdor shaxslari va ikkinchi tomondan, sodir etilgan jinoyatlar boʻyicha tergov ishlarini olib borishga va jinoyatni fosh etish uchun masʼul boʻlgan organlar oʻrtasidagi hamkorlikni ragʻbatlantirish uchun talab etilishi mumkin boʻlgan choralarni koʻradi. Bu kabi hamkorlik quyidagilardan iborat boʻlishi mumkin:

a) agar mazkur Konvensiyaning 15-, 21- va 23-moddalariga muvofiq jinoyat deb tan olingan istalgan xatti-harakatlar sodir etilganini eʼtirof etish uchun oqilona asoslar mavjud boʻlsa, bunday masʼul organlarga oʻzining shaxsiy tashabbusi bilan maʼlumotlar taqdim etilishi; yoki

b) tegishli iltimosga koʻra, bunday organlarga barcha zarur maʼlumotlarning taqdim etilishi.

39-modda. Milliy organlar va xususiy sektor oʻrtasidagi hamkorlik

1. Har bir ishtirokchi Davlat oʻzining ichki qonunchiligiga muvofiq milliy tergov organlari va prokuratura organlari hamda xususiy sektor tashkilotlari, xususan moliyaviy muassasalar bilan mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarning sodir etilishi bilan bogʻliq masalalar boʻyicha hamkorlikni ragʻbatlantirish uchun talab etilishi mumkin boʻlgan choralarni koʻradi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat odatda o'zining hududida istiqomat qiluvchi o'z fuqarolari va boshqa shaxslar milliy tergov organlari va prokuratura organlariga mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarning sodir etilgani to'g'risida xabar berishlarini rag'batlantirish masalasini ko'rib chiqadilar.

40-modda. Bank siri

Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlar sodir etilishi bilan bog'liq ichki jinoiy tergov ishlari olib borilayotgan holatlarda, bank siri to'g'risidagi qonunchilik holatlari qo'llanilishi natijasida yuzaga keluvchi to'siqlarni yengish uchun, o'zining ichki huquqiy tizimi doirasida zarur tegishli mexanizmlar bo'lishini ta'minlaydi.

41-modda. Sudlanganlik to'g'risidagi ma'lumotlar

Har bir ishtirokchi Davlat jinoyatni sodir etishda gumon qilinayotgan shaxsga nisbatan boshqa davlatda ilgari chiqarilgan istalgan ayblov hukmini, mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan jinoiy xatti-harakatlar bilan bog'liq jinoiy tergov ishlar olib borilishida ushbu ma'lumotdan foydalanish uchun o'zi lozim deb topgan shartlar va maqsadlarda hisobga olishi uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan qonuniy va boshqa choralar ko'rishini mumkin.

42-modda. Sudlovga taluqlilik (Yurisdiksiya)

1. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan jinoiy xatti-harakatlarga nisbatan o'zining sud qilish huquqini belgilash uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi, qachonki:

a) jinoyat ushbu ishtirokchi Davlatning hududida sodir etilsa, yoki

b) jinoyat sodir etilishi ushbu ishtirokchi Davlatning bayrog'i ostidagi kemada yoki jinoyat sodir etilishi vaqtida ushbu ishtirokchi Davlat qonunchiligiga muvofiq ro'yxatdan o'tgan havo kemasi bortida ro'y bersa.

2. Ishtirokchi Davlat, shuningdek, mazkur Konvensiyaning 4-moddasiga rioya qilish shartida, istalgan jinoyatga nisbatan sud qilish huquqini belgilashi mumkin, qachonki:

a) jinoyat ushbu ishtirokchi Davlat fuqarosiga nisbatan sodir etilgan bo'lsa, yoki

b) jinoyat ushbu ishtirokchi Davlat fuqarosi yoki fuqaroligi bo'lmagan, odatda, uning hududida istiqomat qiluvchi shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lsa, yoki

s) jinoyat mazkur Konvensiyaning 23-moddasi, 1(b)(ii) bandiga muvofiq tan olingan jinoyatlarning biri hisoblansa va ushbu ishtirokchi davlat hududining tashqarisida mazkur Konvensiyaning 23-moddasi, 1(a)(i) yoki (ii) yoki (b)(i) bandiga muvofiq jinoyat deb topilgan jinoiy xatti-harakatlarni sodir etish maqsadida uning hududida amalga oshirilgan bo'lsa, yoki

d) jinoyat ushbu ishtirokchi Davlatga qarshi sodir etilgan bo'lsa.

3. Mazkur Konvensiyaning 44-moddasining maqsadlari uchun har bir ishtirokchi Davlat jinoyatni sodir etishda gumon qilinayotgan shaxs uning hududi chegaralarida bo'lsada, lekin faqatgina o'zining fuqarolaridan biri bo'lganligi sababli ushbu shaxsni ushlab bermayotgan bo'lsa, u holda mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan jinoiy xatti-harakatlarga nisbatan o'zining sud qilish huquqini belgilash uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi.

4. Har bir ishtirokchi Davlat, shuningdek, jinoyatni sodir etishda gumon qilinayotgan shaxs uning hududi chegaralarida bo'lib, u ushbu shaxsni ushlab bermasa, mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan jinoiy xatti-harakatlarga nisbatan o'zining sud qilish huquqini belgilash uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ham ko'rishi mumkin.

5. Agar o'zining sud qilish huquqini mazkur moddaning 1- yoki 2-moddasiga ko'ra amalga oshiruvchi ishtirokchi Davlat boshqa ishtirokchi Davlatlar xuddi o'sha harakatlar xususida tekshiruv, jinoiy ish yoki sud ishi olib borayotganlari haqida bildirish xati olsa yoki boshqacha tarzda bu haqda xabar topsa, u holda ushbu ishtirokchi Davlatlarning vakolatli organlari, tegishli holatlarda, o'z harakatlarini muvofiqlashtirish maqsadida bir-birlari bilan o'zaro maslahatlashadilar.

6. Mazkur Konvensiya, umumiy xalqaro huquq me'yorlariga zarar yetkazmagan holda, ishtirokchi Davlat tomonidan o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq belgilangan istalgan jinoiy sud huquqini amalga oshirilishini istisno etmaydi.

VI bob Xalqaro hamkorlik

43-modda. Xalqaro hamkorlik

1. Ishtirokchi Davlatlar mazkur Konvensiyaning 44-50-moddalariga muvofiq jinoiy-huquqiy masalalar bo'yicha hamkorlik qiladilar. Ishtirokchi Davlatlar, agar bu maqsadga muvofiq bo'lsa va o'zlarining ichki qonunchilik tizimlariga to'g'ri kelsa, korrupsiya bilan bog'liq bo'lgan fuqarolik-huquqiy va ma'muriy ishlarni tekshirish va amalga oshirish bo'yicha bir-birlariga ko'maklashish imkoniyatini ko'rib chiqadilar.

2. Agar xalqaro hamkorlik masalalari bilan bog'liq holatlarda tegishli harakatni jinoyat deb ikki tomonlama tan olish prinsipiga rioya qilinishi talab etilsa, so'ralayotgan ishtirokchi Davlatning qonunchiligi tegishli harakatni jinoyatlar toifasiga kiritish yoki kiritmasligi yoki so'rov berayotgan ishtirokchi Davlat uni ta'riflashda so'ralayotgan ishtirokchi Davlat qo'llaydigan atamalar kabi atamalar bilan ta'riflashi yoki ta'riflamasligidan qat'i nazar, agar jinoyat tarkibini tashkil qiluvchi harakat ikkala ishtirokchi Davlatning qonunchiligiga muvofiq jinoiy jazoga loyiq deb tan olingan bo'lsa, ushbu prinsipga amal qilingan hisoblanadi.

44-modda. Ushlab berish

1. Ushbu modda mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan jinoiy xatti-harakatlarga nisbatan, agar ushlab berilishi lozim bo'lgan shaxs so'rov berilgan ishtirokchi Davlat hududida bo'lsa va sodir etilgan xatti-harakat so'rov berilgan ishtirokchi Davlatda ham, so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatda ham jinoiy jazoga loyiq deb topilishi shartida qo'llaniladi

2. Ishtirokchi Davlat, mazkur moddaning 1-bandida keltirilgan holatlardan qat'i nazar, o'zining ichki qonunchiligida jinoiy jazoga loyiq deb topilmagan, lekin mazkur Konvensiyada ko'zda tutilgan biron jinoyat bilan bog'liq shaxsni, agar uning qonunchiligi bunga yo'l qo'ysa, ushlab berishga ruxsat berishi mumkin.

3. Agar ushlab berish to'g'risidagi iltimos bir nechta alohida jinoyatlar xususida bo'lsa va ularning hech bo'lmaganda bittasi mazkur moddaga ko'ra ushlab berilishga olib kelsa, boshqalari esa jazo berilishi muddatlari bo'yicha ushlab berishni istisno qilsayu, lekin mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar sirasiga

kirsa, so‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat ushbu jinoyatlarga nisbatan ham mazkur moddani qo‘llashi mumkin.

4. Mazkur modda qo‘llaniladigan va ushlab berilishiga olib keladigan jinoyatlarning har biri ushlab berish to‘g‘risida ishtirokchi Davlatlar o‘rtasida tuzilgan istalgan shartnomaga jinoyat sifatida kiritilgan deb hisoblanadi. Ishtirokchi Davlatlar, bu kabi jinoyatlarni, ushlab berilishiga olib keladigan jinoyatlar sifatida ushlab berish to‘g‘risidagi o‘zaro tuziladigan shartnomalarga kiritish majburiyatini oladilar. Ishtirokchi Davlat, agar ushlab berish uchun asos sifatida mazkur Kovensiyadan foydalansa, mazkur Kovensiyada jinoyat deb topilgan istalgan jinoiy xatti-harakatlarni, agar uning qonunchiligi bunga yo‘l qo‘ysa, siyosiy jinoyat deb tan olmaydi.

5. Agar ishtirokchi Davlat ushlab berishni shartnoma mavjudligi bilan shartlab beradigan bo‘lsa, ushlab berish to‘g‘risida u bilan shartnoma tuzmagan boshqa ishtirokchi Davlatdan ushlab berish haqida iltimosnoma olganida, u mazkur modda qo‘llaniladigan istalgan jinoyat bilan bog‘liq ushlab berish uchun mazkur Konvensiyani asos sifatida qo‘llashi mumkin.

6. Ushlab berishni shartnomaning mavjudligi bilan shartlab beruvchi ishtirokchi Davlat:

a) o‘zining ratifikatsion yorlig‘ini yoki mazkur Konvensiyani qabul qilishi yoki tasdiqlashi yoxud unga qo‘shilishi to‘g‘risidagi hujjatni saqlash uchun topshirayotganida ushlab berish masalalari bo‘yicha boshqa Davlatlar – mazkur Konvensiyaning boshqa ishtirokchilari bilan hamkorlik qilish uchun mazkur Kovensiyadan huquqiy asos sifatida foydalanishi to‘g‘risida Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibiga ma’lumot beradi.

b) agar u ushlab berish masalalari bo‘yicha mazkur Konvensiyadan huquqiy asos sifatida foydalanmasa, u holda mazkur moddani qo‘llash maqsadida mazkur Konvensiyaning boshqa ishtirokchi Davlatlari bilan, tegishli holatlarda, ushlab berish to‘g‘risidagi shartnomalarni tuzishga intiladi.

7. Ushlab berishni shartnomaning mavjudligi bilan shartlamaydigan ishtirokchi Davlatlar bir-birlarining o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarda mazkur modda qo‘llaniladigan jinoyatlarni ushlab berishga olib keladigan jinoiy xatti-harakatlar deb tan oladilar.

8. Ushlab berish soʻralayotgan ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligida koʻzda tutilgan shartlarga, shu jumladan, boshqa holatlar bilan bir qatorda, ushlab berishga nisbatan minimal jazo belgilanishi talablari bilan bogʻliq shartlarga va soʻralayotgan ishtirokchi Davlat ushlab berishni rad etishi mumkin boʻlgan asoslarga muvofiq amalga oshiriladi.

9. Ishtirokchi Davlatlar, mazkur modda qoʻllaniladigan istalgan jinoyatga nisbatan, oʻzlarining ichki qonunchiliklariga rioya qilish shartida, ushlab berish tartibotini tezlashtirish va u bilan bogʻliq boʻlgan isbot-dalillarni taqdim etishni soddalashtirish uchun barcha imkoniyatlarini ishga soladilar.

10. Ishtirokchi Davlat yuzaga kelgan vaziyat shuni talab qilishini va kechiktirib boʻlmaydigan ekanligiga amin boʻlib hamda soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlatning iltimosiga koʻra, oʻzining ichki qonunchiligidagi holatlarga va ushlab berish toʻgʻrisidagi oʻzi imzolagan shartnomalarga rioya qilgan holda, oʻzining hududida boʻlgan va ushlab berilishi soʻralayotgan shaxsni xibsga olishi yoki ushlab berish tartiboti jarayonida uning boʻlishi uchun boshqa tegishli choralar koʻrishi mumkin.

11. Ishtirokchi Davlat, oʻzining hududida boʻlgan va mazkur modda qoʻllanilayotgan jinoyatni sodir etishda gumon qilinayotgan shaxsni faqatgina ushbu shaxs oʻzining fuqarosi boʻlgani sababli ushlab bermayotgan boʻlsa, ushlab berishni soʻralayotgan ishtirokchi Davlatning iltimosiga koʻra, tergov olib borish maqsadida, asoslanmagan kechiktirishlarsiz ishni oʻzining vakolatli organlariga topshirishi kerak. Ushbu organlar oʻz qarorlarini qabul qiladilar va mazkur ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligiga asoslangan holda xavfli tavsifga ega istalgan boshqa jinoyatlarga nisbatan boʻlgani kabi tergov ishlarini amalga oshiradilar. Manfaatdor ishtirokchi Davlatlar bu kabi jinoiy ishlar yuzasidan olib boriladigan tergov ishlari samarali kechishini taʼminlash maqsadida bir-birlari bilan, xususan, prosessual masalalar va isbot qilish masalalari boʻyicha hamkorlik qiladilar.

12. Ishtirokchi Davlatga, uning ichki qonunchiligiga koʻra, oʻz fuqarolarining birini ushlab berishga yoki boshqa yoʻl bilan topshirishga faqatgina, ushbu shaxsning ushlab berilishini yoki topshirilishini soʻrash bilan bogʻliq boʻlgan sud muhokamasi yoki tergov ishlari natijasida chiqarilgan jazoni oʻtash uchun mazkur ishtirokchi Davlatga

qaytarib berilishi shartida ruxsat berilgan va bu ishtirokchi Davlat hamda ushbu shaxsni ushlab berilishini soʻrayotgan ishtirokchi Davlat bu kabi tartibga va ular maqbul deb hisoblagan boshqa shartlarga rozi boʻlgan barcha holatlarda, ushbu shaxsning bunday shartli ravishda ushlab berilishi yoki topshirilishi mazkur moddaning 11-bandida belilangan majburiyat bajarilishi uchun yetarli hisoblanadi.

13. Chiqarilgan hukmni ijro etish maqsadida soʻralgan ushlab berishga qidirilayotgan shaxs soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlatning fuqarosi boʻlganligi bois rad javobi berilsa, soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlat, agar uning ichki qonunchiligi bunga yoʻl qoʻysa va bu holat bunday qonunchilikning talablariga javob bersa, soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlatning murojaatiga binoan soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligiga muvofiq chiqarilgan hukmni yoki hukmning qolgan qismini ijro etish toʻgʻrisidagi masalani koʻrib chiqadi.

14. Mazkur modda qoʻllaniladigan istalgan jinoyatni sodir etganligi bilan bogʻliq boʻlgan tergov ishlari borilayotgan shaxsga nisbatan tergov ishlarining barcha bosqichlarida adolatli munosabatda boʻlinishi, shu jumladan ushbu shaxs joylashgan ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligida koʻzda tutilgan barcha huquq va kafolatlarining amalga oshirilishi kafolatlanadi.

15. Agar soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlatda ushlab berish toʻgʻrisidagi iltimos biron shaxsning jinsi, irqi, diniy eʼtiqodi, etnik kelib chiqishi yoki siyosiy qarashlari sababli taʼqib qilish yoki jazolash maqsadida qilinayotgani yoki ushbu iltimosning qondirilishi yuqorida sanab oʻtilgan sabablar boʻyicha ushbu shaxsning holatiga zarar yetkazishi mumkinligi haqida salmoqli va yetarli asoslar boʻlsa, u holda mazkur Konvensiyaning hech bir holati ushlab berish majburiyatini belgilaydigan tarzda talqin qilinmaydi.

16. Ishtirokchi Davlatlar ushlab berish toʻgʻrisidagi iltimosga faqat jinoyat soliq masalalari bilan bogʻliq deb topilgan holatlardagina rad eta olmaydilar.

17. Soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlat, ushlab berishga rad javobini berishdan avval, oʻz fikrini bayon etishi uchun yetarli imkoniyat va ushlab berish toʻgʻrisidagi iltimosda bayon etilgan dalillar bilan bogʻliq maʼlumotlar taqdim etilishi uchun, tegishli holatlarda, soʻrov berayotgan Davlat bilan maslahatlar oʻtkazadi.

18. Ishtirokchi Davlatlar ushlab berishni amalga oshirish yoki samaradorligini oshirish maqsadida ikki tomonlama va ko'p tomonlama bitimlar yoki kelishuvlar tuzishga intiladilar.

45-modda. Hukm etilgan shaxslarni topshirish

Ishtirokchi Davlatlar mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlari uchun qamoq jazosiga yoki ozodlikdan maxrum etishning boshqa turlariga hukm qilingan shaxslarni, ular jazo muddatini o'zlarining hududida o'tashlarini ta'minlash maqsadida, topshirish to'g'risidagi ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama kelishuv va bitimlar tuzish imkoniyatlarini ko'rib chiqishlari mumkin.

46-modda. O'zaro huquqiy yordam

1. Ishtirokchi Davlatlar mazkur Konvensiya bilan qamrab olingan jinoyatlar bilan bog'liq bo'lgan tergov ishlari, jinoiy qidiruv ishlari va sud muhokamalarida bir-birlariga eng keng miqyosdagi o'zaro huquqiy yordam ko'rsatadilar.

2. So'rov berayotgan ishtirokchi Davlatda, mazkur Konvensiyaning 26-moddasiga ko'ra, yuridik shaxs javobgarlikka tortilishi mumkin bo'lgan jinoyat bilan bog'liq tergov ishlari, jinoiy qidiruv ishlari va sud muhokamasi uchun zarur bo'lgan va tegishli qonunlarga, xalqaro shartnomalarga hamda so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlatning kelishuv va bitimlariga muvofiq ko'rsatilayotgan o'zaro huquqiy yordam imkon qadar maksimal hajmda taqdim etiladi.

3. Mazkur moddaga muvofiq taqdim etilayotgan o'zaro huquqiy yordam quyidagi maqsadlarning istalgani uchun so'ralishi mumkin:

- a) ayrim shaxslardan guvohlik ko'rsatmalari yoki arizalarni olish;
- b) sud hujjatlarini topshirish;
- d) tintuv o'tkazish va xatlash, shuningdek operatsiyalarni to'xtatib turish (ishga solmay turish);
- e) obektlar va hudud uchastkalarini tekshiruvdan o'tkazish;
- f) ma'lumotlarni, ashyoviy dalillar va ekspertlarning chiqargan xulosalarini taqdim etish;
- g) tegishli hujjat va materiallar, shu jumladan hukumat, bank, moliyaviy, korporativ yoki tijorat hujjatlarining asl nusxalari va tasdiqlangan nusxalarini taqdim etish;

h) isbotlash maqsadlarida jinoiy daromadlar, mol-mulk, jinoyat sodir etish vositalari yoki boshqa predmetlarni aniqlash yoki kuzatish;

i) tegishli shaxslarning so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatning organlariga ixtiyoriy ravishda kelishiga ko'maklashish;

j) so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligiga zid bo'lmagan istalgan boshqa turdagi yordamni ko'rsatish;

k) mazkur Konvensiyaning V bobida keltirilgan holatlarga muvofiq jinoiy daromadlarni aniqlash, ishga solmay turish va kuzatish;

l) mazkur Konvensiyaning V bobida keltirilgan holatlarga muvofiq aktivlarni musodara qilish (muomaladan chiqarish).

4. Ishtirokchi Davlatning vakolatli organlari, ichki qonunchilikka zarar yetkazmagan va zid bo'lmagan holda, jinoiy-huquqiy masalalarga taalluqli ma'lumotlarni boshqa ishtirokchi Davlatning vakolatli organiga, bunday ma'lumotlar ushbu organga tergov ishlarini va jinoiy qidiruv ishlarini amalga oshirishga yoki muvaffaqiyatli yakunlashga yoki ushbu ishtirokchi Davlat tomonidan murojaatnoma tuzilishiga olib kelishiga yordam berishi mumkin deb hisoblasalar, dastlabki murojaatsiz topshirishlari mumkin.

5. Mazkur moddaning 4-bandiga muvofiq ma'lumotning berilishi ma'lumotni taqdim etayotgan davlatning vakolatli organlari tergov ishlari va jinoiy ish olib borilishiga zarar yetkazmagan holda amalga oshiriladi. Ma'lumot olayotgan vakolatli organlar ushbu ma'lumotning maxfiy xususiyatga ega jihatlari, hattoki, vaqtinchalik asosda saqlash to'g'risidagi iltimosni bajaradilar yoki undan foydalanishga qo'yilgan cheklolarga rioya qiladilar. Biroq, bu holat, ma'lumotni olgan ishtirokchi Davlatga o'zida olib borilayotgan ish davomida ayblanuvchini oqlaydigan ma'lumotlarni aniqlashga to'sqinlik qilmaydi. Bunday hollarda, ma'lumot olgan ishtirokchi Davlat, ma'lumotni oshkor qilishdan avval, ma'lumotni taqdim etgan ishtirokchi Davlatga xabar beradi va, agar bu haqda murojaat olinsa, ma'lumot taqdim etgan ishtirokchi Davlat bilan maslahatlashadi. Agar, kamdan-kam uchraydigan hollarda, avvaldan xabar berishning imkoni bo'lmasa, ma'lumot olayotgan ishtirokchi Davlat bu kabi oshkor etilish to'g'risida ma'lumot taqdim etayotgan ishtirokchi Davlatga xabar beradi.

6. Mazkur moddaning holatlari biron boshqa, xoh ikki tomonlama, xoh ko'p tomonlama bo'lishidan qat'i nazar, o'zaro huquqiy yordamni

to'liq yoki qisman muvofiqlashtiruvchi yoxud muvofiqlashtiradigan shartnoma bo'yicha majburiyatlarga taalluqli emas.

7. Mazkur moddaning 9-29 bandlari, agar tegishli ishtirokchi Davlatlar o'zaro huquqiy yordam to'g'risidagi biron-bir shartnoma tuzmagan bo'lsalar, mazkur moddaga asosan jo'natilgan murojaatlarga nisbatan qo'llaniladi. Agar ishtirokchi Davlatlar bu kabi shartnoma tuzgan bo'lsalar va ishtirokchi Davlatlar ushbu shartnomaning tegishli holatlari o'rniga mazkur moddaning 9-29 bandlarini qo'llashga rozi bo'lmasalar, u holda shartnomaning aynan shu holatlari qo'llaniladi. Ishtirokchi Davlatlarga, agar bu hamkorlikka ko'mak beradigan bo'lsa, aynan shu bandlarni qo'llash tavsiya qilinadi.

8. Ishtirokchi Davlatlar bank sirini maxfiy tutishga asoslangan holda, mazkur moddaga ko'ra, o'zaro huquqiy yordam taqdim etilishini rad etmaydilar.

9. a) So'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat, agar tegishli xatti-harakat jinoyat deb ikkala taraflama tan olinmagan bo'lsa, mazkur moddaga ko'ra yordam berilishi to'g'risida qilingan murojaatga javob berishda mazkur Konvensiyaning 1-moddasida ko'rsatilgan maqsadlarni e'tiborga oladi;

b) ishtirokchi Davlatlar tegishli xatti-harakat jinoyat deb ikkala taraflama tan olinmaganiga asoslangan holda mazkur moddaga ko'ra yordam taqdim etilishidan bosh tortishlari mumkin. Shu bilan birga, so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat, huquqiy tizimlarining asosiy konsepsiyalariga muvofiq bo'lishi shartida va agar bunday yordam majburiy choralar ko'rilishi bilan bog'liq bo'lmasa, yordamni taqdim etadi. Agar murojaat de minimis xususiyatiga ega bo'lgan masalalar bilan bog'liq bo'lsa yoki so'ralayotgan hamkorlik yoxud yordam mazkur Konvensiyaning boshqa holatiga muvofiq ta'minlanishi mumkin bo'lsa, bu kabi yordamning ko'rsatilishiga rad javobi berilishi mumkin;

s) har bir ishtirokchi Davlat tegishli xatti-harakat jinoyat deb ikki taraflama tan olinmaganida mazkur moddaga binoan katta hajmda yordam ko'rsatishga qodir bo'lishi uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni qabul qilish imkoniyatlarini ko'rib chiqishi mumkin.

10. Hibsga olingan va bir ishtirokchi Davlat hududida qamoq muddatini o'tayotgan shaxsning mazkur Konvensiyada qamrab

olingan jinoyatlar bilan bog‘liq bo‘lgan shaxsni aniqlanish, guvohlik berish yoki tergov ishi ko‘rilayotgan jinoiy ish uchun isbot-dalillar olish maqsadlarida boshqa ishtirokchi Davlatda bo‘lishi talab qilinayotgan bo‘lsa, u holda quyidagi talablarga rioya qilish shartida ushbu shaxs boshqa ishtirokchi Davlatga topshirilishi mumkin:

a) ushbu shaxs bunga o‘zining ongli tarzda roziligini bersa;

b) ikkala ishtirokchi Davlatning vakolatli organlari ushbu Davlatlar tegishli deb topishlari mumkin bo‘lgan shartlarda kelishuvga erishsalar.

11. Mazkur moddaning 10-bandi maqsadlari uchun:

a) topshirilgan shaxsni qabul qilgan ishtirokchi Davlat, agar ushbu shaxsni topshirgan ishtirokchi Davlat boshqa choralar qo‘llanilishini so‘ramagan yoki ruxsat bermagan bo‘lsa, bu shaxsni qamoqda saqlashga haqli va qamoqda saqlashi lozim;

b) topshirilayotgan shaxsni qabul qilib olgan ishtirokchi Davlat ushbu shaxsni topshirgan ishtirokchi Davlatga qaytarib berish bo‘yicha o‘z majburiyatini avvalroq kelishib olinganidek yoki ikkala ishtirokchi Davlatlarning vakolatli organlari tomonidan boshqacha tarzda kelishib olinganidek zudlik bilan bajaradi;

d) topshirilayotgan shaxsni qabul qilib olgan ishtirokchi Davlat ushbu shaxsni topshirgan ishtirokchi Davlatdan topshirish yoki qaytarish tartibotini qo‘zg‘atishni talab qilmaydi;

e) topshirilgan shaxsning uni topshirgan davlatda o‘tayotgan qamoq muddatiga topshirilgan ishtirokchi Davlatdagi uning qamoqda bo‘lgan muddati ham qo‘shiladi.

12. Mazkur moddaning 10- va 11-bandlariga muvofiq biron shaxsni topshirishi lozim bo‘lgan ishtirokchi Davlatning roziligisiz, topshirilayotgan davlat hududida ushbu shaxsning, fuqaroligi qanday bo‘lishidan qat’i nazar, uni topshirgan davlat hududidan ketishidan avvalgi vaqt oralig‘iga taalluqli bo‘lgan harakatlar, bajarilmagan harakatlar yoki hukm chiqarilishi bilan bog‘liq bo‘lgan ta’qib qilinishiga, qamoqqa olinishiga, jazolanishiga yoki shaxsiy ozodligining boshqa cheklanishlariga yo‘l qo‘yilmaydi.

13. Har bir ishtirokchi Davlat o‘zaro huquqiy yordam berilishi haqidagi murojaatlarni qabul qilishga yoki ularni bajarishga yoxud ularni bajarish uchun vakolatli organlarga jo‘natishga mas’ul va tegishli vakolatlarga ega bo‘lgan markaziy organi tayinlaydi. Agar ishtirokchi

Davlatda o‘zaro huquqiy yordam ko‘rsatishning alohida tizimiga ega maxsus hudud yoki mintaqa bo‘lsa, u ushbu hudud yoki mintaqada xuddi shunday vazifalarni bajaruvchi alohida markaziy organni tayinlashi mumkin. Markaziy organlar qabul qilingan murojaatlarni tezkor va tegishli tarzda bajarilishi yoki jo‘natilishini ta‘minlaydilar. Agar markaziy organ murojaatni bajarish uchun vakolatli organga jo‘natayotgan bo‘lsa, ushbu murojaat vakolatli organ tomonidan tezkor va tegishli ravishda bajarilishiga ko‘maklashadi. Har bir ishtirokchi Davlat o‘zining ratifikatsion yorlig‘ini yoki mazkur Konvensiyani qabul qilishi yoki uni tasdiqlashi yoni unga qo‘shilishi to‘g‘risidagi hujjatini saqlash uchun topshirayotganida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibi ushbu maqsadlarda tayinlangan markaziy organ haqida xabardor qilinadi. O‘zaro huquqiy yordam ko‘rsatish to‘g‘risidagi iltimoslar va ularga taalluqli istalgan xabarlar ishtirokchi Davlatlar tayinlagan markaziy organlar tomonidan jo‘natiladi. Bu talab ishtirokchi Davlatning bunday murojaatlar va xabarlarni diplomatik kanallar orqali va favqulodda vaziyatlarda, ishtirokchi Davlatlar bu haqda avvaldan kelishib olgan bo‘lsalar va agar, buning imkoni bo‘lsa, Jinoiy politsiyaning xalqaro tashkiloti orqali unga yetkazilishini talab qilishdek huquqini cheklamaydi.

14. Murojaatlar yozma ko‘rinishda yoki, agar buning imkoni bo‘lsa, so‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat uchun maqbul bo‘lgan tilda yozma matn tuzishning va ushbu ishtirokchi Davlatga uning asliga to‘g‘ri ekanligini aniqlash imkoniyatini beruvchi shartlarda istalgan vositalar yordamida jo‘natiladi. Ratifikatsion yorliq yoki mazkur Konvensiyani qabul qilishi yoki uni tasdiqlashi yoni unga qo‘shilishi to‘g‘risidagi hujjat saqlash uchun topshirilayotganida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibi har bir ishtirokchi Davlat uchun maqbul bo‘lgan til yoki tillar to‘g‘risida xabardor qilinadi. Favqulodda vaziyatlarda va, agar ishtirokchi Davlatlar tomonidan bu haqda avvaldan kelishib olingan bo‘lsa, murojaatlar og‘zaki ko‘rinishda jo‘natilishi mumkin, lekin bu og‘zaki murojaatlar zudlik bilan yozma ravishda tasdiqlanadilar.

15. O‘zaro huquqiy yordam ko‘rsatilishi to‘g‘risidagi murojaatda quyidagilar ko‘rsatiladi:

a) iltimos bilan murojaat qilayotgan organning nomlanishi;

b) masalaning mohiyati va murojaatga taalluqli tekshiruv ishlari, qo'zg'atilgan jinoiy ish yoki sud muhokamasining tavsifi, shuningdek bu tekshiruv ishlari, qo'zg'atilgan jinoiy ish yoki sud muhokamasini amalga oshirayotgan organning nomlanishi va vazifalari;

d) sudga oid hujjatlarni topshirish bilan bog'liq iltimoslarni istisno qilganda, tegishli dalillarning qisqacha bayoni;

e) so'ralayotgan yordamning ta'rifi va so'rov berayotgan ishtirokchi Davlat rioya qilinishi ta'minlanishini xohlayotgan istalgan aniq tartibot to'g'risida batafsil ma'lumot;

f) imkon boricha, istalgan tegishli shaxsning joylashgan yeri, fuqaroligi va shaxsi to'g'risidagi ma'lumotlar; va

g) dalillar, ma'lumot yoki choralar so'ralishidan maqsad.

16. So'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat, agar biron qo'shimcha ma'lumot uning ichki qonunchiligiga muvofiq iltimos bajarilishi uchun yoki bunday iltimos bajarilishini yengillashtiradigan bo'lsa, zarur bo'lgan holatlarda ushbu qo'shimcha ma'lumotni so'rashi mumkin.

17. Iltimos so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligiga muvofiq va so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligiga zid bo'lmagan darajada, va imkon qadar iltimosda ko'rsatilgan tartibotlarga muvofiq ravishda bajariladi.

18. Agar biron-bir shaxs ishtirokchi Davlat hududida bo'lsa va guvoh yoki ekspert sifatida boshqa ishtirokchi Davlatning sud organlariga guvohlik yoki ko'rsatma berishi kerak bo'lib va tegishli shaxsning so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatning hududida bo'lishining imkoni bo'lmasa yoki ishtirokchi Davlatning hududida bo'lishi maqsadga muvofiq bo'lmasa, guvohlik yoki ko'rsatma berilishini, imkoniyat darajasida va ichki qonunchilikning eng muhim prinsiplariga muvofiq holda, birinchi ishtirokchi Davlat boshqa ishtirokchi Davlatning iltimosiga ko'ra video aloqa yordamida amalga oshirishi mumkin. Ishtirokchi Davlatlar guvohlik va ko'rsatmalar berilishini so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatning sud organlari so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlatning sud organlari ishtirokida o'tkazishi to'g'risida kelishib olishlari mumkin.

19. So'rov berayotgan ishtirokchi Davlat so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan taqdim etilgan ma'lumot va isbot-dalillardan, so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlatning avvaldan bergan roziligisiz, murojaatnomada ko'rsatilgan tergov ishlari yoki sud

muhokamasidan boshqa tergov ishlari yoki sud muhokamasida foydalanmaydi. Mazkur bandedagi hech qanday holat soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan uning hududida oʻtayotgan tergov va tekshiruv ishlari jarayonida ayblanuvchini oqlovchi maʼlumotlar yoki isbot-dalillarni aniqlanishiga toʻsqinlik qilmaydi. Bunday holatlarda, soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlat, maʼlumotlar yoki isbot-dalillarni aniqlashdan avval, soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlatni bu haqda xabardor qiladi va agar, maslahatlashish toʻgʻrisida iltimos qilingan boʻlsa, soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlat bilan maslahatlar oʻtkazadi. Agar, istisno qilingan holatlarda, avvaldan xabar berishning imkoni boʻlmasa, u holda soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlat bu kabi oqlovchi maʼlumotlar yoki isbot-dalillar aniqlanganligi haqida zudlik bilan soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlatga xabar beradi.

20. Soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlat, murojaatning bajarilishi uchun zarur boʻlgan narsalarni istisno qilganda, uning mavjudligi va uning mohiyati oshkora qilinmasligini soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlatdan talab qilishi mumkin. Agar soʻrov berilayotgan Davlat oshkor qilinmaslik toʻgʻrisidagi talabni bajara olmaydigan boʻlsa, u holda soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlatni darhol bu toʻgʻrisida xabardor qiladi.

21. Oʻzaro huquqiy yordam koʻrsatilishiga quyidagi holatlarda rad etilishi mumkin:

a) agar murojaat mazkur moddaning holatlariga muvofiq boʻlmagan tarzda berilsa;

b) agar soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlat murojaatning bajarilishi uning suvereniteti, xavfsizligi, ommaviy tartibiga yoki boshqa hayotiy muhim manfaatlariga zarar yetkazadi deb hisoblasa;

d) agar soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligi istalgan bu kabi jinoyatga nisbatan, agar bunday jinoyat uning sud qilish huquqlari chegarasida olib boriladigan tekshiruv, tergov ishlari yoki sud muhokamasining predmeti hisoblanib, soʻralayotgan choralarni amalga oshirishni taqiqlaydigan boʻlsa;

e) agar murojaatning bajarilishi soʻrov berilayotgan Davlatning huquqiy tizimidagi oʻzaro huquqiy yordam masalalariga taalluqli qismiga zid boʻlsa.

22. Ishtirokchi Davlatlar o‘zaro huquqiy yordam to‘g‘risidagi murojaatni, faqat, jinoyat, shuningdek soliq masalalari bilan bog‘liq deb hisoblangani sababli rad etishlari mumkin emas.

23. O‘zaro huquqiy yordam taqdim etilishiga nisbatan bildirilgan rad javoblarining barchasi asoslanib berilishi lozim.

24. So‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat o‘zaro huquqiy yordam ko‘rsatilishi haqidagi murojaatni imkon qadar qisqa muddatlarda bajaradi va so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan taklif qilinayotgan va, birinchi navbatda, murojaatning o‘zida asoslanib berilgan istalgan eng qisqa muddatlarni imkon boricha to‘liq hisobga oladi. So‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat so‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan uning iltimosini qondirish uchun ko‘rilayotgan choralar maqomi va iltimosning bajarilishi bo‘yicha ma‘lumotlar taqdim etilishi to‘g‘risidagi oqilona so‘rovlar bilan murojaat qilishi mumkin. So‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat so‘ralgan yordam zarurati qolmaganligi to‘g‘risida tezkor ravishda so‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlatni xabardor qiladi.

25. O‘zaro huquqiy yordam ko‘rsatilishi, amalga oshirilayotgan tekshiruv, jinoiy tergov ishlari yoki sud muhokamasiga to‘sqinlik qilishi mumkinligi bilan asoslangan holda, so‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan kechiktirilishi mumkin.

26. Mazkur moddaning 21-bandiga asosan iltimosga rad javobini berishdan yoki mazkur moddaning 25-bandiga asosan iltimos bajarilishini kechiktirishdan avval so‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan zarur deb topilgan shart va muddatlarda yordam ko‘rsatilishi mumkinligini aniqlash maqsadida so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat bilan maslahatlashadi. Agar so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat bu kabi shartlarda yordam ko‘rsatilishiga rozi bo‘lsa, u holda bu shartlarga rioya qiladi.

27. So‘rov berayotgan ishtirokchi Davlatning iltimosiga ko‘ra ushbu davlatning hududida o‘tkazilayotgan tergov ishlarini amalga oshirishda yoki sud muhokamasida ko‘rsatmalar berishga rozilik bergan guvoh, ekspert yoki boshqa shaxsning, mazkur moddaning 12-bandi qo‘llanilishiga zarar yetkazmagan holda, uni topshirgan davlat hududidan ketishidan avvalgi vaqt oralig‘iga taalluqli bo‘lgan harakatlar, bajarilmagan harakatlar yoki hukm chiqarilishi bilan

bog‘liq bo‘lgan ta‘qib qilinishiga, qamoqqa olinishiga, jazolanishiga yoki shaxsiy ozodligining boshqa cheklanishlariga yo‘l qo‘yilmaydi. Agar guvoh, ekspert yoki boshqa shaxs, uning ushbu hududda bo‘lishi sud organlariga talab qilinmasligi haqida rasmiy ravishda xabardor qilingan kundan boshlab ketma-ket o‘n besh kun davomida yoki ishtirokchi Davlatlar o‘zaro kelishib olgan muddat davomida so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat hududidan chiqib ketish imkoniyatiga ega bo‘lsada, lekin o‘z ixtiyori bilan ushbu hududda qolsa yoki o‘zining xohishiga ko‘ra yana qaytib kelsa, u holda bunday shaxsiy xavfsizlik kafolatining amal qilishi tugaydi.

28. Murojaatni bajarish bilan bog‘liq odatdagi xarajatlar, agar manfaatdor ishtirokchi Davlatlar boshqa shartlar to‘g‘risida kelishib olmagan bo‘lsalar, so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan qoplanadilar. Agar murojaatning bajarilishi jiddiy va favqulodda xarajatlarni talab qiladigan bo‘lsa, ishtirokchi Davlatlar murojaat qaysi shartlarda bajarilishi, shuningdek, xarajatlarni qoplash tartibi xususida maslahatlashib oladilar.

29. So‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat:

a) so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlatga o‘zida mavjud bo‘lgan va ichki qonunchiligiga muvofiq ommaviy tarzda foydalanishga ruxsat berilgan hukumat tomonidan chiqarilgan materiallar, hujjatlar yoki ma‘lumotlarning nusxalarini taqdim etadi;

b) o‘zi lozim topgan hollarda so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlatga, o‘zi tegishli deb topgan shartlarga rioya qilish shartida o‘zida mavjud bo‘lgan va ichki qonunchiligiga muvofiq ommaviy tarzda foydalanishga ruxsat etilmagan hukumat tomonidan chiqarilgan materiallar, hujjatlar yoki ma‘lumotlarning nusxalarini to‘liq yoki qisman taqdim etadi.

30. Ishtirokchi Davlatlar, zarurat tug‘ilishiga qarab, ushbu modda maqsadlariga javob beruvchi, uning amal qilishini ta‘minlovchi yoki tutgan o‘rnini mustahkamlovchi ikki tomonlama yoki ko‘p tomonlama kelishuvlar tuzish imkoniyatini ko‘rib chiqadilar.

47-modda. Jinoiy ish yurituvini topshirish

Ishtirokchi Davlatlar mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar munosabati bilan yuritilayotgan tekshiruv ishlarini, bu kabi o‘zaro topshirishlar odil sudlov tegishli tarzda amalga oshirilishi manfaatlariga javob beradi deb hisoblansa, xususan,

agar jinoiy ishlarni birlashtirish uchun bir nechta yurisdiksiyaga murojaat qilinishi lozim bo'lsa, o'zaro topshirish imkoniyatlarini ko'rib chiqadilar.

48-modda. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi hamkorlik

1. Ishtirokchi Davlatlar mazkur konvensiyada qamrab olingan jinoyatlarga qarshi kurashish uchun qo'llaniladigan qonuniy choralar samaradorligini oshirish maqsadida, o'zlarining ichki huquqiy va ma'muriy tizimlariga muvofiq tarzda, bir-birlari bilan yaqindan hamkorlik qiladilar. Ishtirokchi Davlatlar, xususan, quyidagilarga qaratilgan samarali choralarni ko'radilar:

a) mazkur Konvensiyada qamrab olingan jinoyatlarning barcha jihatlari to'g'risida, jumladan, agar ishtirokchi Davlatlar buni zarur deb topsalar, jinoiy faoliyatning boshqa turlari bo'yicha ma'lumotlarning ishonchli va tezkor almashinuvini ta'minlash maqsadida ishtirokchi Davlatlarning vakolatli organlari, muassasalari va xizmatlari o'rtasida aloqa kanallarini mustahkamlash va zarur bo'lgan holatlarda bu kabi aloqani o'rnatish;

b) mazkur Konvensiyada qamrab olingan jinoyatlar bilan bog'liq bo'lgan tekshiruv ishlarini olib borishda quyidagilarni aniqlash maqsadida hamkorlik qilish:

i) bu kabi jinoyatlarni sodir etishda gumon qilinayotganlarning shaxsi, joylashgan yeri va faoliyati yoki boshqa aloqador shaxslarning joylashgan yeri;

ii) bu kabi jinoyatlar sodir etilishi natijasida orttirilgan jinoiy daromadlar yoki mol-mulkning ko'chishi, joyini o'zgartirishi;

iii) bu kabi jinoyatlarni sodir etishda foydalanilgan yoki foydalanish uchun mo'ljallangan mol-mulk, uskunalar yoki boshqa vositalarning joydan joyga ko'chishi.

d) lozim bo'lgan holatlarda tahlil qilish yoki tekshiruv o'tkazish maqsadida zarur predmetlar yoki zarur bo'lgan miqdorda moddalarni taqdim etish;

e) zarur holatlarda boshqa ishtirokchi Davlatlar bilan mazkur Konvensiyada qamrab olingan jinoyatlarni sodir etishda qo'llaniladigan aniq vositalar va usullar, jumladan qalbaki shaxsiy guvohnomalar, qalbaki, o'zgartirilgan yoki soxta hujjatlar va faoliyatini yashirishda

qo'llaniladigan boshqa vositalar to'g'risidagi ma'lumotlar bilan almashish;

f) ularning vakolatli organlari, muassasalari va xizmatlari o'rtasidagi samarali muvofiqlashtirishga ko'maklashish va xodimlar hamda boshqa ekspertlar bilan almashish, shu jumladan, manfaatdor ishtirokchi Davlatlar tomonidan ikki tomonli kelishuvlar va bitimlar tuzilishi shartida aloqa bo'yicha xodimlarni jo'natish;

g) axborot almashinuvi va, lozim bo'lgan holatlarda, mazkur Konvensiyada qamrab olingan jinoyatlarni avvaldan aniqlash maqsadida qo'llaniladigan ma'muriy va boshqa choralarni muvofiqlashtirish.

2. Mazkur Konvensiyaning amaliy qo'llanilishi maqsadida ishtirokchi Davlatlar o'zlarining huquqni muhofaza qiluvchi organlari bir-birlari bilan bevosita hamkorlik qilishlari to'g'risidagi ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama kelishuv va bitimlarni tuzish, agar bunday kelishuv va bitimlar mavjud bo'lgan holatlarda esa ularga o'zgartishlar kiritish imkoniyatini ko'rib chiqadilar. Manfaatdor ishtirokchi davlatlar o'rtasida bu kabi kelishuv va bitimlar mavjud bo'lmasa, ishtirokchilar mazkur Konvensiyani huquqni muhofaza qiluvchi organlarning mazkur Konvensiya qamrab olgan jinoyatlarga qarshi kurashdagi o'zaro hamkorligi uchun asos sifatida ko'rishlari mumkin. Ishtirokchi Davlatlar, lozim bo'lgan holatlarda, o'zlarining huquqni muhofaza qiluvchi organlari o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish uchun kelishuv va bitimlardan, shu jumladan xalqaro va mintaqaviy tashkilotlarning mexanizmlaridan to'liqligicha foydalanadilar.

3. Ishtirokchi Davlatlar, o'z imkoniyatlari doirasida, mazkur Konvensiyada qamrab olingan va zamonoviy texnologiyalarni qo'llagan holda sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish uchun hamkorlik qilishga intiladilar.

49-modda. Birgalikdagi tergov ishlari

Ishtirokchi Davlatlar bitta yoki bir nechta davlatlarda olib borilayotgan jinoiy ta'qib yoki sud muhokamasi uchun umumiy hisoblangan jinoyatlar bo'yicha birgalikdagi tergovni olib borish bo'yicha organlar tuzish to'g'risidagi manfaatdor vakolatli organlar o'rtasida ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama kelishuv yoxud bitimlarni tuzish imkoniyatlarini ko'rib chiqadilar. Bu kabi kelishuv yoki bitimlar bo'lmagan taqdirda, birgalikdagi tergov ishlari har bir alohida holat uchun tuzilgan kelishuv asosida olib boriladi. Tegishli

ishtirokchi Davlatlar, hududida bunday tekshiruv va tergov ishlari olib borilayotgan ishtirokchi Davlatning suvereniteti to'liq hurmat qilinishini ta'minlaydilar.

50-modda. Tergovning maxsus metodlari

1. Korrupsiyaga qarshi samarali kurashish maqsadida har bir ishtirokchi Davlat, ichki huquqiy tizimidagi eng muhim prinsiplari yo'l qo'yadigan darajada va uning ichki qonunchiligida belgilangan shartlarda, o'zining vakolatli organlari tomonidan tegishli tarzda nazorat ostida yetkazib berishga va o'zi lozim deb topgan holatlarda esa, elektron kuzatuv yoki kuzatuvning boshqa shakllarini qo'llashga, shuningdek o'zining hududida amalga oshiriladigan agentura operatsiyalari kabi tekshiruv ishlarini olib borishning maxsus metodlaridan, o'z imkoniyatlari doirasida, tegishli tarzda foydalanishga, shuningdek bu kabi metodlar yordamida to'plangan isbot-dalillar sudga qo'yilishiga ruxsat berilishi uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi.

2. Mazkur Konvensiyada qamrab olingan jinoyatlar bo'yicha tekshiruv olib borish maqsadida, zarurat mavjud bo'lgan hollarda, tekshiruvning bunday maxsus metodlaridan xalqaro miqyosda hamkorlik qilish kontekstida foydalanish uchun ishtirokchi Davlatlar tomonidan ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama kelishuv yoxud bitimlar tuzishi rag'batlantiriladi. Bunday kelishuv yoki bitimlar davlatlarning suveren tenghuquqlik prinsipiga to'la rioya qilgan holda tuziladi va amalga oshiriladi hamda ushbu kelishuv yoki bitimlarning shartlariga qat'iy amal qilgan holda qo'llaniladi.

3. 2-bandda ko'rsatilgan kelishuv va bitimlar mavjud bo'lmaganida tekshiruvning bunday maxsus metodlaridan xalqaro miqyosda foydalanish to'g'risidagi qaror har bir alohida holat uchun qabul qilinishi mumkin va, zarurat tug'ilganida, moliyaviy kelishuvlar hamda sud qilish huquqini amalga oshirishda manfaatdor ishtirokchi Davlatlarning hamjihatligini hisobga oladi.

4. Nazorat ostida yetkazib berishdan xalqaro miqyosda foydalanish to'g'risidagi qarorlar, manfaatdor ishtirokchi Davlatlarning roziligi bilan, yuklarni ushlab olib qolish va ularga tegmasdan qoldirish yoki ularni to'liq yoxud qisman muomaladan chiqarish yoki almashtirish kabi metodlarni o'z ichiga olishi mumkin.

V bob Aktivlarni qaytarish bo'yicha choralar

51-modda. Umumiy qoidalar

Mazkur bobga asosan aktivlarning qaytarilishi o'z mohiyatiga ko'ra mazkur Konvensiyaning eng muhim prinsipi hisoblanadi va ishtirokchi Davlatlar ushbu yo'nalishda bir-birlari bilan keng miqyosda va yaqindan hamkorlik qiladilar hamda bir-birlariga yordam ko'rsatadilar.

52-modda. Jinoiy daromadlar boshqa joyga o'tkazilishini oldini olish va aniqlash

Har bir ishtirokchi Davlat, mazkur Konvensiyaning 14-moddasiga zarar yetkazmagan holda, o'zining yurisdiksiyasi daxl qilishi mumkin bo'lgan moliya muassasalaridan mijozlar shaxsini aniqlashni, katta hajmdagi mablag'lar jamlangan hisob raqamlarida deponentlangan benefisar mablag'lar egalarining shaxsini aniqlash uchun oqilona choralarni ko'rishni, katta miqyosdagi va ahamiyatli ommaviy vakolatlarga bugungi kunda ega yoki avvalroq ega bo'lgan shaxslar, ularning oila a'zolari va ular bilan yaqindan aloqa qiladigan hamkorlar yoki yuqorida sanab o'tilgan shaxslar nomidan ochilmoqchi bo'lgan yoki olib borilayotgan hisob raqamlarini yanada kuchliroq nazorat qilinishini talab qilish uchun ushbu ishtirokchi Davlatning ichki qonunchiligiga muvofiq talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi. Bunday qat'iy choralar shubhali operatsiyalarni oqilona darajada aniqlash uchun qaratilgan bo'lib, vakolatli organlarga tegishli ma'lumotlar yetkazilishi uchun mo'ljallangan va moliya muassasasi istalgan qonuniy mijoz bilan ish yuritishiga to'sqinlik qiladigan yoki taqiqlaydigan tarzda talqin etilmasligi lozim.

2. Mazkur moddaning 1-bandida ko'zda tutilgan choralar amalga oshirilishiga ko'maklashish maqsadida har bir ishtirokchi Davlat, o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq hamda pul mablag'larini halollab olish bo'yicha mintaqaviy, mintaqalararo va ko'p tomonlama tashkilotlarning tegishli tashabbuslariga tayangan holda:

a) hisob raqamlariga o'zining yurisdiksiyasi daxl qiladigan moliya muassasalari tomonidan nazoratning yanada qat'iyroq choralari ko'rilishi kutilayotgan jismoniy va yuridik shaxslarning toifalariga, alohida e'tibor berilishi lozim bo'lgan hisob raqamlari va operatsiyalarning turlariga, hamda hisob raqamlarini ochish va yuritish

bo'yicha tegishli choralarga, shuningdek shu kabi hisob raqamlariga nisbatan qabul qilinuvchi hisob raqamlari bo'yicha olib boriladigan hisobot va moliyaviy hujjatlarga nisbatan tavsiyaviy ko'rsatmalar chiqaradi, va

b) tegishli holatlarda, o'zining yurisdiksiyasi daxl qiladigan moliya muassasalarini boshqa ishtirokchi Davlatning iltimosi yoki o'zining tashabbusiga ko'ra, bu kabi moliya muassasalari tomonidan nazoratning yanada qat'iyroq choralari ko'rilishi kutilayotgan hisob raqamlariga ega aniq jismoniy yoki yuridik shaxslar to'g'risida, moliya muassasasi tomonidan boshqacha tartibda aniqlanishi mumkin bo'lgan shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlarga qo'shimcha qilgan holda, xabardor qiladi.

3. Har bir ishtirokchi Davlat, mazkur moddaning 2 (a)-bandi kontekstida o'zining moliya muassasalari, mazkur moddaning 1-bandida qayd etilgan shaxslarga daxldor bo'lgan hisob raqamlari va operatsiyalar to'g'risidagi va tarkibida kamida mijozning shaxsi, shuningdek, imkon qadar, benefisiar egasiga taalluqli bo'lgan ma'lumotlari mavjud moliyaviy hujjatlar va hisobotlar tegishli muddat davomida saqlanishini ta'minlash uchun zarur bo'lgan choralarni amalga oshiradi.

4. Mazkur konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar natijasida topilgan jinoiy daromadlar boshqa joylarga o'tkazilishini oldini olish va aniqlash maqsadida har bir ishtirokchi Davlat o'zining tartibga soluvchi va nazorat organlari, jismoniy ishtiroki bo'lmagan yoki biron muvofiqlashtiriladigan moliyaviy guruh bilan affilatsiya qilinmagan bank muassasalari yordamida tegishli va amaliy choralarni amalga oshiradi. Undan tashqari, ishtirokchi Davlatlar o'zlarining moliya muassasalariga nisbatan bu kabi moliya muassasalari bilan bank korrespondentlik munosabatlarni o'rnatishni yoki bunday munosabatlarni davom ettirishni rad qilish, shuningdek jismoniy ishtiroki bo'lmagan yoki biron muvofiqlashtiriladigan moliyaviy guruh bilan affilatsiya qilinmagan banklar tomonidan hisob raqamlaridan foydalanishiga ruxsat beruvchi xorijiy moliyaviy muassasalar bilan munosabatlarni o'rnatishdan saqlanish kabi talablarni o'rnatish imkoniyatini ko'rib chiqishlari mumkin.

5. Har bir ishtirokchi Davlat o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq tegishli ommaviy mansabdor shaxslarga taalluqli moliyaviy

ma'lumotlarni oshkor qilib berishni ko'zda tutuvchi samarali tizimlarni tashkil qilish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi va ushbu talablarga rioya qilinmasligi uchun tegishli jazo choralari belgilaydi. Har bir ishtirokchi Davlat, shuningdek, mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar orqali topilgan jinoiy daromadlarni qaytarish maqsadida tekshiruv olib borish, huquqlarini bayon qilish va tegishli choralarni ko'rish uchun zarur bo'lgan holatlarda o'zining vakolatli organlariga boshqa ishtirokchi Davlatning vakolatli organlari bilan bunday ma'lumotlar bilan almashishiga ruxsat berish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni qabul qilish imkoniyatini ko'rib chiqadi.

6. Har bir ishtirokchi Davlat biron xorijiy mamlakatdagi biron-bir moliyaviy hisob raqamga nisbatan manfaatga yoki imzo qo'yish huquqiga yoxud boshqa vakolatga ega bo'lgan ommaviy mansabdor shaxslar uchun bu haqda tegishli organlarga xabar berish va bu kabi hisob raqamlarga taalluqli hisobot olib borish talabini belgilash uchun o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni qabul qilish imkoniyatini ko'rib chiqadi. Bu kabi choralar, shuningdek, bunday talablarga rioya qilmaslik uchun tegishli sanksiyalar qo'llanilishini ko'zda tutadilar.

53-modda. Mol-mulk bevosita qaytarilishi uchun choralar

Har bir ishtirokchi Davlat, o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq:

a) boshqa ishtirokchi Davlatga mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar natijasida sotib olingan mol-mulkka nisbatan huquqiy unvon yoki egalik qilish huquqini talab qilish yuzasidan fuqarolik da'volarini o'zining sudlariga taqdim etishiga ruxsat berish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi;

b) o'zlarining sudlariga mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlarni sodir etgan shaxslarga bunday jinoyat sodir etilishi oqibatida boshqa ishtirokchi Davlatga yetkazilgan zararni o'rni to'ldirish yoki qoplash to'g'risida farmoyish berishiga ruxsat berilishi uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi;

d) musodara qilish to'g'risidagi qarorlarni chiqarishda mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar natijasida sotib olingan mol-mulkning qonuniy egasi sifatida boshqa ishtirokchi Davlat tomonidan qo'yiladigan talablarni o'zlarining sudlari yoki vakolatli

organlari tan olinishiga yo‘l qo‘yish uchun talab qilinishi mumkin bo‘lgan choralarni ko‘radi.

54-modda. Musodara qilish ishlari bo‘yicha xalqaro hamkorlik

vositasida mol-mulkni muomaladan chiqarish

1. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar natijasida sotib olingan yoki bu kabi jinoyatlarni sodir etilishida foydalanilgan mol-mulkka taalluqli o‘zaro huquqiy yordamni mazkur Konvensiyaning 55-moddasiga asosan taqdim etish maqsadida, o‘zining ichki qonunchiligiga muvofiq:

a) boshqa ishtirokchi Davlat sudlari tomonidan musodara qilish to‘g‘risida chiqarilgan qarorlarni o‘zining vakolatli organlari ijro etishiga ruxsat berilishi uchun talab qilinishi mumkin bo‘lgan choralarni ko‘radi;

b) o‘zining vakolatli organlariga, ularning yurisdiksiyasi doirasida, pul mablag‘larini legallashtirish bilan bog‘liq jinoyatlar yoki uning yurisdiksiyasiga taalluqli bo‘lishi mumkin bo‘lgan boshqa jinoyatlar yuzasidan sud qarorini chiqarishda yoxud ichki qonunchiligida ruxsat etilgan boshqa tartibotlardan foydalanishda kelib chiqishi xorijiy bo‘lgan bunday mol-mulk musodara qilinishi to‘g‘risida qaror chiqarishlariga ruxsat berish uchun talab qilinishi mumkin bo‘lgan choralarni ko‘radi; va

d) vafot etganligi, yashirilganligi yoki yo‘qligi sababli jinoyatchi ta‘qib etilishining imkoni bo‘lmagan yoxud boshqa muvofiq holatlarda ko‘rilayotgan jinoiy ishlar doirasida qaror chiqarmasdan turib bunday mol-mulkning musodara qilinishiga imkoniyat yaratish uchun talab qilinishi mumkin bo‘lgan choralarni qabul qilish bo‘yicha masalani ko‘rib chiqadi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyaning 55-moddasi, 2-bandiga asosan jo‘natilgan iltimos bo‘yicha o‘zaro huquqiy yordamni taqdim etish maqsadida, o‘zining ichki qonunchiligiga muvofiq:

a) o‘zining vakolatli organlariga so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlatning sudi yoki vakolatli organlari tomonidan mol-mulkni muomaladan chiqarib ishga solmay qo‘yish yoki hibsga olish to‘g‘risida chiqarilgan va so‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlatga bu kabi choralar ko‘rilishi uchun yetarli asoslar mavjud va, yakuniy natijada, ushbu mol-mulkka nisbatan mazkur moddaning 1 (a)-bandi

maqsadlari uchun musodara qilish to'g'risida qaror chiqariladi deb hisoblashga imkon beruvchi oqilona asoslar bayon etilgan qarorga asosan mol-mulkni ishga solmay qo'yishiga yoki hibsga olishiga ruxsat berish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi;

b) o'zining vakolatli organlariga so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlatga bu kabi choralar ko'rilishi uchun yetarli asoslar mavjud va, yakuniy natijada, ushbu mol-mulkka nisbatan mazkur moddaning 1 (a)-bandi maqsadlari uchun musodara qilish to'g'risida qaror chiqariladi deb hisoblashga imkon beruvchi oqilona asoslar bayon etilgan murojaatga asosan mol-mulkni muomaladan chiqarib turib ishga solmay qo'yishiga yoki hibsga olishiga ruxsat berish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan choralarni ko'radi; va

d) o'zining vakolatli organlariga musodara qilish maqsadlarida mol-mulkni saqlab qolishiga, masalan, bu kabi mol-mulkni sotib olinishi munosabati bilan xorijda chiqarilgan hibsga olish to'g'risidagi qaror yoki jinoiy ish qo'zg'atilishiga asoslangan holda, ruxsat berishi uchun qo'shimcha choralarni qabul qilish masalasini ko'rib chiqadi.

55-modda. Musodara qilish maqsadlaridagi xalqaro hamkorlik

1. Mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron xatti-harakat yurisdiksiyasiga taalluqli hisoblangan ishtirokchi Davlatdan mazkur Konvensiyaning 31-moddasi 1-bandida qayd etilgan va o'z hududida joylashgan jinoiy daromadlarni, mol-mulkni, uskunalari va jinoyat sodir etishning boshqa vositalarini musodara qilish to'g'risida murojaatnoma olgan ishtirokchi Davlat o'zining ichki qonunchiligi doirasida mumkin bo'lgan maksimal darajada:

a) musodara qilish to'g'risidagi qarorni olish maqsadida bu iltimosni o'zining vakolatli organlariga yuboradi va shunday qarorni olgan taqdirda uni ijro etadi, yoki

b) o'zining vakolatli organlariga so'rov berayotgan ishtirokchi Davlat hududida mazkur Konvensiyaning 31-moddasi 1-band va 54-moddasi 1 (a)-bandiga muvofiq sud tomonidan musodara qilish to'g'risidagi chiqarilgan qarorni, murojaatda ko'rsatilgan hajmda va so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlati hududidagi 31-moddaning 1-bandida qayd etilgan jinoiy daromadlar, mol-mulk, uskuna yoki jinoyat sodir etishning boshqa vositalariga taalluqli bo'lgan darajada ijro etish maqsadida yuboradi.

2. So‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat Mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan biron xatti-harakat yurisdiksiyasiga taalluqli hisoblangan ishtirokchi Davlatdan murojaatnoma olganidan keyin, 31-moddaning 1-bandida qayd etilgan jinoiy daromadlar, mol-mulk, uskuna yoki jinoyat sodir etishning boshqa vositalarini aniqlash, kuzatish, muomaladan chiqarib turib ishga solmay qo‘yish yoki hibsga olish maqsadida va keyinchalik, so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan chiqariluvchi qarorga yoki mazkur moddaning 1-bandiga asosan qilingan murojaatga muvofiq, musodara qilish uchun choralar ko‘radi.

3. Mazkur Konvensiyaning 46-moddasidagi holatlar mazkur moddaga nisbatan mutatis mutandis tarzda qo‘llaniladi. Mazkur moddaga muvofiq yuborilayotgan iltimos tarkibida 46-moddaning 15-bandida ko‘rsatilgan ma‘lumotlarga qo‘shimcha qilingan quyidagilar bayon etiladi:

a) mazkur moddaning 1 (a)-bandida ko‘zda tutilgan murojaat qo‘llanishiga – musodara qilinishi lozim bo‘lgan mol-mulkning ta‘riflanishi, shu jumladan, imkon darajasida uning joylashgan yeri to‘g‘risidagi ma‘lumotlar va, agar bu o‘rinli bo‘lsa, mol-mulkning baholangan qiymati va so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat havola qilayotgan va so‘rov berilayotgan ishtirokchi Davlat o‘zining ichki qonunchiligiga muvofiq qaror chiqarishi uchun choralar ko‘rishiga yetarli bo‘lgan dalillar bayon etilgan ariza;

b) mazkur moddaning 1 (b)-bandida ko‘zda tutilgan murojaat qo‘llanishiga - so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat murojaatini asoslab beruvchi va u tomondan berilgan musodara to‘g‘risidagi qarorning yuridik jihatdan yo‘l qo‘yilishi mumkin bo‘lgan nusxasi, dallillarning bayoni keltirilgan ariza va qaror ijrosining so‘ralayotgan hajmi to‘g‘risidagi ma‘lumot, so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat halol uchinchi tomonlarga tegishli xabarnoma yuborishi va tegishli huquqiy tartibotlarga rioya qilinishini ta‘minlash uchun ko‘rilgan choralar ko‘rsatilgan ariza hamda musodara to‘g‘risidagi qaror qat‘iy ekanligi to‘g‘risidagi ariza;

s) mazkur moddaning 1-bandida ko‘zda tutilgan murojaat qo‘llanishiga - so‘rov berayotgan ishtirokchi Davlat havola qilayotgan dalillar bayon etilgan ariza va qo‘llanilayotgan choralarning ta‘rifla-

nishi, shuningdek, agar mavjud bo'lsa, murojaatni asoslab beruvchi qarorning yuridik jihatdan yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan nusxasi.

4. Mazkur moddaning 1- va 2-bandlarida ko'zda tutilgan qarorlar yoki choralar so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan uning ichki qonunchiligidagi holatlarga va uning prosessual normalari yoki istalgan ikki tomonlama yoxud so'rov berayotgan ishtirokchi Davlat bilan munosabatlari asnosida bog'liq bo'lgan ko'p tomonlama kelishuvlar yoki bitimlarga muvofiq va ularga rioya qilish shartida qabul qilinadi.

5. Har bir ishtirokchi Davlat Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga mazkur moddadagi holatlar amalga oshirilishini ta'minlovchi qonun va qoidalarining matnlarini, shuningdek ushbu qonunlar va qoidalarga keyinchalik kiritilgan barcha istalgan o'zgartishlarning matnlari yoki ta'riflanishlarini taqdim etadi.

6. Agar ishtirokchi Davlat mazkur moddaning 1- va 2-bandlarida qayd etilgan choralar ko'rilishini muvofiq shartnoma mavjud bo'lishi bilan shartlashni xohlasa, u holda bu ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyani zarur va yetarli bo'lgan shartnomaviy-huquqiy asos sifatida ko'radi.

7. Agar so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat o'z vaqtida yetarli isbot-dalillar olmasa yoki agar mol-mulk minimal qiymatga ega bo'lsa mazkur moddaga asoslangan hamkorlikka rad javobi ham berilishi mumkin.

8. Mazkur moddaga muvofiq qabul qilingan istalgan ta'minlovchi choraning bekor qilinishidan avval so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat, mumkin bo'lgan holatlarda, so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatga bunday chorani amalga oshirishni davom ettirish foydadan xoli bo'lmasligini asoslab berishi uchun imkoniyat taqdim etadi.

9. Mazkur moddaning holatlari halol uchinchi tomonlarning huquqlariga zarar yetkazadigan tarzda talqin qilinmaydi.

56-modda. Maxsus hamkorlik

Har bir ishtirokchi Davlat, o'zining ichki qonunchiligiga zarar yetkazmagan holda, mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar orqali orttirilgan daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni o'zining tekshiruv ishlariga, ko'rilayotgan jinoiy ishlariga yoki sud muhokamasiga zarar yetkazmasdan turib, agar bu kabi ma'lumotlarning oshkora qilinishi uni olayotgan ishtirokchi Davlatga jinoiy

ishni qoʻzgʻatish yoki tekshiruv ishlarini yoki sud muhokamasini oʻtkazishiga koʻmak beradi yoxud ushbu ishtirokchi Davlat tomonidan bu iltimosnomani Konvensiyaning mazkur moddasiga muvofiqlashtirishiga yoʻnaltiradi deb hisoblasa, boshqa ishtirokchi Davlatga avvaldan iltimosnoma qilinmagan hollarda ham joʻnatish imkoniyatini beruvchi choralar koʻrishga intiladi.

57-modda. Aktivlarni qaytarish va ularni tasarruf qilish

1. Ishtirokchi Davlat tomonidan mazkur Konvensiyaning 31-moddasiga yoki 55-moddasiga asosan musodara qilingan mol-mulkni, jumladan mazkur moddaning 3-bandiga koʻra avvalgi qonuniy egalari qaytarilgan mol-mulkni ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyaning holatlari va oʻzining ichki qonunchiligiga muvofiq tasarruf qiladi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat, ichki qonunchiligining eng muhim prinsiplariga muvofiq, oʻzining vakolatli organlariga, ular boshqa ishtirokchi Davlat tomonidan yuborilgan iltimosnoma boʻyicha ish tutayotganlarida, musodara qilingan mol-mulkni, halol uchinchi tomonlarning huquqlarini hisobga olgan holda, mazkur Konvensiyaga muvofiq qaytarib berishlariga ruxsat berish uchun talab qilinishi mumkin boʻlgan qonuniy va boshqa choralar koʻradi.

3. Ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyaning 46- va 55-moddalariga va mazkur moddaning 1- va 2-bandlariga muvofiq:

a) mazkur Konvensiyaning 17- va 33-moddalarida qayd etilganidek, ommaviy mablagʻlar oʻgʻirlanganida yoki ommaviy mablagʻlar hallollashtirilganida, agar musodara 55-moddaga muvofiq va soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan chiqarilgan yakuniy qaror asosida amalga oshirilgan boʻlsa, va aynan shu talab soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan bekor qilinishi mumkinligini eʼtiborga olgan holda, musodara qilingan mol-mulkni soʻrov berayotgan ishtirokchi Davlatga qaytarib beradi;

b) mazkur Konvensiyada qamrab olingan istalgan jinoyat orqali daromad topilganida, agar musodara 55-moddaga muvofiq va soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan chiqarilgan yakuniy qaror asosida amalga oshirilgan boʻlsa, va aynan shu talab soʻrov berilayotgan ishtirokchi Davlat tomonidan bekor qilinishi mumkinligini eʼtiborga olgan holda, agar soʻrov berilayotgan

ishtirokchi Davlat so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatga ushbu musodara qilingan mol-mulkka egalik qilish huquqi avvaldan bor bo'lganini oqilona isbotlab bersa yoki so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat so'rov berayotgan Davlatga yetkazilgan zararni musodara qilingan mol-mulkni qaytarib berish uchun asos sifatida tan olsa, musodara qilingan mol-mulkni so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatga qaytarib beradi;

s) barcha boshqa holatlarda, birinchi navbatda, musodara qilingan mol-mulkni so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatga, bunday mol-mulkni uning avvalgi qonuniy egalariga qaytarilishi yoki jinoyatdan jabr ko'rganlarga kompensatsiya to'lanishi masalasi ko'radi.

4. So'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat tegishli holatlarda, agar faqat ishtirokchi Davlatlar boshqa qarorni qabul qilmasalar, so'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat musodara qilingan mol-mulk qaytarilishiga yoki mazkur moddaga muvofiq tasarruf qilinishiga olib kelgan tergov ishlari, ko'rilgan jinoiy ish yoki sud muhokamasi vaqtida sarflangan oqilona xarajatlarni olib qolishi mumkin.

5. Ishtirokchi Davlatlar tegishli holatlarda musodara qilingan mol-mulkni uzil-kesil tasarruf qilinishi xususida kelishuvlar yoki tomonlar uchun birdek maqbul bo'lgan bitimlar tuzish imkoniyatini har bir alohida holat uchun ko'rib chiqishlari mumkin.

58-modda. Tezkor moliyaviy ma'lumotlarni yig'ish uchun bo'linmalar

Ishtirokchi davlatlar mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar orqali topilgan jinoiy daromadlarning joydan joyga ko'chirilishini oldini olish va ularga qarshi kurashish, shuningdek bunday daromadlarni muomaladan chiqarish maqsadlarida bir-birlari bilan hamkorlik qiladilar va shu maqsadlarda shubhali moliyaviy operatsiyalar to'g'risida ma'lumotlar olish, ularni tahlil qilish va vakolatli organlarga jo'natish uchun mas'ul bo'lgan tezkor moliyaviy ma'lumot yig'ish bo'yicha bo'linmalarni tashkil qilish to'g'risidagi masalani ko'rib chiqadilar.

59-modda. Ikki tomonlama va ko'p tomonlama kelishuvlar hamda bitimlar

Ishtirokchi davlatlar Konvensiyaning mazkur bobiga asosan amalga oshiriladigan xalqaro hamkorlikning samaradorligini oshirish

uchun ikki tomonlama yoki ko‘p tomonlama kelishuvlar va bitimlar tuzish imkoniyatlarini ko‘rib chiqadilar.

VI bob Texnik yordam va ma’lumot almashinuvi

60-modda. Kadrlarni tayyorlash va texnik yordam

1. Har bir ishtirokchi Davlat, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurash uchun mas’ul bo‘lgan o‘z xodimlarini tayyorlash bo‘yicha, lozim deb topilgan darajada, dasturlarni ishlab chiqadi, amalga oshiradi yoki takomillashtiradi. Kadrlarni tayyorlash bo‘yicha bunday dasturlar, boshqalari bilan bir qatorda, quyidagi sohalarga tegishli bo‘lishi mumkin:

a) korrupsiyaga oid harakatlarni oldini olish, aniqlash va tekshirish, shuningdek ular uchun jazolash, jumladan isbot-dalillar to‘plash va tekshiruv metodlari bo‘yicha samarali choralar;

b) korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha strategik siyosatni ishlab chiqish va rejalashtirish sohasida potensial yaratish;

d) mazkur Konvensiya talablariga javob beradigan o‘zaro huquqiy yordam to‘g‘risidagi iltimosnomalarni tuzish masalalari bo‘yicha vakolatli organlarning xodimlarini tayyorlash;

e) ommaviy xizmat muassasalari, boshqarmalarini va ommaviy moliyaviy mablag‘lar, shu jumladan ommaviy xaridlar va xususiy sektor boshqarmalarini baholash va mustahkamlash;

f) mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar orqali orttirilgan jinoiy daromadlarning joydan-joyga ko‘chirilishini aniqlash, shuningdek bunday daromadlarni muomaladan chiqarish;

g) mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar orqali orttirilgan jinoiy daromadlarning joydan-joyga ko‘chirish bo‘yicha operatsiyalarni aniqlash va to‘xtatish;

h) mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar orqali orttirilgan jinoiy daromadlarning joydan-joyga ko‘chirilishini va joydan-joyga ko‘chirish, yashirish va berkitish metodlarini kuzatish;

i) mazkur Konvensiyada jinoyat deb tan olingan xatti-harakatlar orqali orttirilgan jinoiy daromadlarni muomaladan chiqarishga yordam beruvchi tegishli va samarali huquqiy hamda ma’muriy mexanizmlar va metodlar;

j) jabrlanuvchilar va sud organlari bilan hamkorlik qiladigan guvohlarni himoya qilishda foydalaniladigan metodlar;

k) milliy va xalqaro qoidalarga, shuningdek tillarni o‘rganishga taalluqli masalalar bo‘yicha xodimlarni tayyorlash.

2. Ishtirokchi Davlatlar, o‘z imkoniyatlarini hisobga olgan holda, bir-birlariga keng miqyosda, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar manfaatlari uchun, ularning korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha muvofiq rejaları va dasturlari munosabati bilan tegishli texnik yordam berish, jumladan moddiy qo‘llab-quvvatlash va mazkur moddaning 1-bandida ko‘rsatilgan sohalarda kadrlarni tayyorlash, shuningdek ishtirokchi Davlatlar o‘rtasidagi xalqaro hamkorlikni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatini yaratadigan kadrlarni tayyorlash va yordam ko‘rsatish hamda tegishli tajriba va maxsus bilimlarni almashish masalasini ko‘rib chiqadilar.

3. Ishtirokchi Davlatlar, qanchalik lozim bo‘lsa, xalqaro va mintaqaviy tashkilotlardagi hamda tegishli ikki tomonlama va ko‘p tomonlama kelishuvlar va bitimlar doirasidagi amaliy va o‘quv tadbirlar samaradorligini maksimal oshirishga qaratilgan harakatlarini faollashtiradilar.

5. Ishtirokchi Davlatlar vakolatli organlar va jamiyat ishtirokida korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha strategiyalar va rejalar ishlab chiqish maqsadida o‘z mamlakatlaridagi korrupsiyaning turlari, sabablari, oqibatlari va zararlari bilan bog‘liq bo‘lgan baholashlar, tadqiqotlar va ishlanmalarni o‘tkazish uchun, o‘zaro iltimosnomalarga asosan, bir-birlariga yordam berish imkoniyatlarini ko‘rib chiqadilar.

5. Mazkur Konvensiyada jinoyat deb topilgan xatti-harakatlar orqali orttirilgan jinoiy daromadlarni muomaladan chiqarishga yordam berish uchun ishtirokchi Davlatlar ushbu maqsadga erishishda yordam ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan ekspertlar nomlarini bir-birlariga taqdim etishda hamkorlik qilishlari mumkin.

6. Ishtirokchi Davlatlar hamkorlik va texnik yordamga ko‘maklashish hamda o‘zaro manfaatli muammolar, shu jumladan o‘tish iqtisodiyotiga ega bo‘lgan rivojlanayotgan mamlakatlarning alohida muammolari va talablarini muhokama qilishni rag‘batlantirish uchun submintaqaviy, mintaqaviy va xalqaro konferensiya va seminarlardan foydalanish imkoniyatlarini ko‘rib chiqadilar.

7. Ishtirokchi Davlatlar rivojlanayotgan mamlakatlar va o‘tish iqtisodiyotiga ega bo‘lgan mamlakatlarning texnik yordam sohasidagi dastur va loyihalar vositasida mazkur Konvensiyani qo‘llash bo‘yicha

amalga oshirayotgan harakatlariga moliyaviy yordam berish maqsadida ixtiyoriy mexanizmlar yaratish imkoniyatini ko'rib chiqadilar.

8. Har bir ishtirokchi Davlat rivojlanayotgan mamlakatlarda mazkur Konvensiyani qo'llash uchun Boshqarma orqali dastur va loyihalarni amalga oshirishga yordam berish maqsadida Birlashgan Millatlar Tashkilotining narkotiklar va jinoyatlar bo'yicha Boshqarmasi ehtiyojlari uchun ixtiyoriy badallar kiritish imoniyatini ko'rib chiqadi.

61-modda. Korrupsiya to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va ma'lumotlarni almashish

1. Har bir ishtirokchi Davlat ekspertlar bilan maslahatlashish, masahatlar o'tkazish, o'z hududidagi korrupsiya sohasidagi tendensiyalarni, shuningdek korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etiladigan shart-sharoitlarni tahlil qilish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi.

2. Ishtirokchi Davlatlar, mumkin bo'lgan qadar, umumiy ta'riflanishlar, standartlar va metodologiyalarni ishlab chiqish maqsadida korrupsiyaga oid statistik ma'lumotlarni, tahliliy bilimlarni va shu jumladan, korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish ishida amaliyotning optimal turlari haqidagi ma'lumotlarni kengaytirish hamda xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar vositasida ushbu ma'lumotlarni almashish imkoniyatini ko'rib chiqadilar.

3. Har bir ishtirokchi Davlat o'zining korrupsiyaga qarshi siyosati va kurashi bo'yicha profilaktik chora-tadbirlari ustidan nazoratni amalga oshirish, shuningdek ularning samaradorligi va ta'sirchanligini baholash imkoniyatlarini ko'rib chiqadi.

62-modda. Boshqa choralar: mazkur Konvensiyani iqtisodiy rivojlanish va texnik yordam asosida amalga oshirish

1. Ishtirokchi Davlatlar jamiyat uchun umuman, jumladan barqaror rivojlanish uchun korrupsiyaning salbiy oqibatlarini hisobga olgan holda, mumkin bo'lgan qadar, xalqaro hamkorlik vositasida mazkur Konvensiyani optimal amalga oshirilishiga yordam beruvchi choralarni ko'radilar.

2. Ishtirokchi Davlatlar, mumkin bo'lgan qadar hamda bir-birlari, shuningdek xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar bilan muvofiqlashtirilgan tarzda quyidagilarga erishish uchun aniq chora-tadbirlarni ko'radi:

a) rivojlanayotgan mamlakatlarning korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida imkoniyatlarini mustahkamlash maqsadida ular bilan turli darajalarda hamkorlikni faollashtirish;

b) rivojlanayotgan mamlakatlarning korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish samaradorligini oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida moliyaviy va texnik yordamni kengaytirish va ular mazkur Konvensiyani muvaffaqiyatli amalga oshirishlari uchun amaliy yordam ko'rsatish;

d) rivojlanayotgan va o'tish iqtisodiyotiga ega bo'lgan mamlakatlarga, ularning mazkur Konvensiyani amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga ko'maklashish maqsadida texnik yordam ko'rsatish. Buning uchun ishtirokchi Davlatlar Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan aniq ushbu maqsadlar uchun tashkil qilingan moliyalashtirish mexanizmining hisob raqamiga muntazam ravishda yetarli miqdorda ixtiyoriy badallar kiritishga intiladilar. Ishtirokchi Davlatlar, shuningdek, o'zlarining ichki qonunchiligiga va mazkur Konvensiyaning holatlariga muvofiq, mazkur Konvensiyaning holatlariga muvofiq musodara qilingan pul mablag'lari yoki jinoiy daromadlar yoki mol-mulkning tegishli qiymatining muayyan qismini yuqorida qayd etilgan hisob raqamiga o'tkazish imkoniyatini alohida ko'rib chiqishlari mumkin.

e) boshqa davlatlar va moliyaviy muassasalarni, tegishli holatlarda, mazkur moddaga muvofiq amalga oshirilayotgan sa'y-harakatlarga qo'shilishga, shu jumladan rivojlanayotgan mamlakatlar mazkur Konvensiyaning maqsadlariga erishishi uchun ularga kadrlarni tayyorlash bo'yicha dasturlarni va zamonaviy uskunalarni kattaroq hajmlarda taqdim etilishini ta'minlash yo'li bilan rag'batlantirish va ko'ndirish.

3. Bu chora-tadbirlar, mumkin bo'lgan qadar, xorijiy yordam yoki ikki tomonlama, mintaqaviy yoki xalqaro miqyosdagi moliyaviy hamkorlik to'g'risida tuzilgan boshqa bitimlarga taalluqli mavjud majburiyatlarga zarar yetkazmaydi.

4. Ishtirokchi Davlatlar, mazkur Konvensiyada ko'zda tutilgan xalqaro hamkorlikning samaradorligini ta'minlash, shuningdek korrupsiyani oldini olish va aniqlash, unga qarshi kurashish uchun zarur bo'lgan moliyaviy bitimlarni e'tiborga olgan holda, moddiy-

texnik yordam to'g'risidagi ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama kelishuvlar yoxud bitimlar tuzishlari mumkin.

VII bob. Amalga oshirish mexanizmlari
63-modda. Konvensiyada ishtirok etadigan
Davlatlar konferensiyasi

1. Mazkur Konvensiyada belgilangan maqsadlarga etishish uchun ishtirokchi Davlatlar imkoniyatlarini va ular o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish, mazkur Konvensiyani amalga oshirishga yordam berish va uni amalga oshirilishini kuzatish maqsadida Konvensiyada ishtirok etadigan Davlatlarning Konferensiyasi ta'sis etiladi.

2. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibi ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasini mazkur Konvensiya kuchga kirgan kundan keyin bir yildan kechiktirmay chaqiradi. Keyinchalik, ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi tomonidan qabul qilingan tartibotlarga muvofiq, Konferensiyaning navbatdagi kengashlari o'tkaziladi.

3. Ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi mazkur moddada ko'rsatilgan faoliyat turlari amalga oshirilishini tartibga soluvchi tartibot va qoidalarni, jumladan kuzatuvchilarga ruxsat berilishi va ularning ishtiroki hamda ushbu faoliyat turlarini amalga oshirishda sarflangan xarajatlarni to'lash bilan bog'liq qoidalarni qabul qiladi.

4. Ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi mazkur moddaning 1-bandida bayon etilgan maqsadlarga erishish uchun faoliyat turlari, tartibotlar va ishlash metodlarini kelishitiradi, shu jumladan:

a) ishtirokchi Davlatlar faoliyatiga mazkur Konvensiyaning 60- va 62-moddalari va II–V boblariga asosan ko'maklashish, shu jumladan ixtiyoriy badallar safarbarligini rag'batlantirish yo'li bilan ham;

b) ishtirokchi Davlatlar o'rtasida korrupsiyaning shakllari va bu sohadagi tendensiyalar to'g'risidagi, shuningdek korrupsiyani oldini olish, unga qarshi kurashish jinoiy daromadlarni qaytarish to'g'risidagi ma'lumotlar almashinuviga ko'maklashish, boshqalari bilan bir qatorda mazkur moddada qayd etilgan ma'lumotlarni chop etish;

d) tegishli xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar va mexanizmlar, shuningdek nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlik qilish;

e) korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish maqsadida boshqa xalqaro va mintqaviy tashkilotlar tayyorlagan muvofiq

ma'lumotlardan, ishlarning takrorlanishini oldini olish uchun tegishli tarzda foydalanish;

f) ishtirokchi Davlatlar tomonidan mazkur Konvensiyaning amalga oshirilishi to'g'risidagi masalani davriy ravishda ko'rib chiqish;

g) mazkur Konvensiyani takomillashtirish va amalga oshirilishiga taalluqli bo'lgan tavsiyalarni berish;

h) mazkur Konvensiyaning amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lgan texnik yordamga ehtiyojlarni hisobga olish va shu munosabat bilan mazkur Konvensiya zarur deb topgan istalgan harakatlarga nisbatan tavsiyalarni berish;

5. Mazkur moddaning 4-bandi maqsadlari uchun ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi mazkur Konvensiya amalga oshirilishida ishtirokchi Davlatlar tomonidan ko'rilgan choralar va bunda ular duch kelgan qiyinchiliklar to'g'risida ularga taqdim etilgan ma'lumotlar asosida va kuzatuv olib borishning ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi tomonidan tashkil qilinishi mumkin bo'lgan qo'shimcha mexanizmlar orqali zarur bo'lgan ma'lumotlarni oladi.

6. Har bir ishtirokchi Davlat ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasiga o'zining dasturlari, rejaları va amaliyoti, shuningdek mazkur Konvensiyani amalga oshirishga qaratilgan qonunchiy va ma'muriy choralari haqida ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi talab qilgan ko'rinishda ma'lumot taqdim etadi. Ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi bu kabi ma'lumotlarni, va shu jumladan, boshqalari bilan bir qatorda, ishtirokchi Davlatlar va vakolatli xalqaro tashkilotlardan olingan ma'lumotlarni olishning eng samarali yo'llari va muvofiq qarorlar asosida qabul qilish to'g'risidagi masalani o'rganib chiqadi. Shuningdek, ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasining qarori bilan tasdiqlangan tartibotlarga asosan tegishli tarzda akkreditatsiya qilingan nodavlat tashkilotlardan olingan materiallar ham ko'rib chiqilishi mumkin.

7. Ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi, mazkur moddaning 4–6-bandlariga asosan, agar buni lozim deb topsa, Konvensiyani samarali amalga oshirishga ko'maklashish uchun istalgan muvofiq mexanizm yoki organ ta'sis etadi.

64-modda. Kotibiyat

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasini zarur bo'lgan sekretariat xizmati bilan ta'minlaydi.

2. Kotibiyat:

a) ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasiga mazkur Konvensiyaning 63-moddasida so'z yuritilgan faoliyatni amalga oshirishda yordam beradi, shuningdek ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasining sessiyalarini tashkil qiladi va ularni zarur bo'lgan xizmat ko'rsatish bilan ta'minlaydi.

b) ishtirokchi Davlatlarning iltimosiga ko'ra, mazkur Konvensiyaning 63-moddasi 5- va 6-bandalarida ko'zda tutilganidek, ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasiga ularning ma'lumotlarini taqdim etishda yordam beradi.

d) boshqa tegishli xalqaro va mintaqaviy tashkilotlarining sekretariatlari bilan zarur bo'lgan o'zaro muvofiqlashtirishni ta'minlaydi.

VIII bob.

Yakunlovchi holatlar

65-modda. Konvensiyaning amalga oshirilishi

1. Har bir ishtirokchi Davlat, qonunchiligining eng muhim tamoyillariga muvofiq, mazkur Konvensiyaga asosan o'zining majburiyatlarini amalga oshirilishini ta'minlash uchun zarur bo'lgan choralarni, jumladan qonuniy va ma'muriy choralarni ko'radi.

2. Har bir ishtirokchi Davlat korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish uchun mazkur Konvensiyada ko'zda tutilgan choralarga qaraganda yanada qat'iy va qattiq bo'lgan choralarni ko'rishi mumkin.

66-modda. Nizolarni hal qilish

1. Ishtirokchi Davlatlar mazkur Konvensiyaning talqin qilinishi va qo'llanilishi bo'yicha yuzaga keladigan nizolarni muzokaralar yo'li bilan hal qilishga intiladilar.

2. Ikki yoki undan ortiq ishtirokchi Davlatlar o'rtasida mazkur Konvensiyaning talqin qilinishi yoki qo'llanilishi bo'yicha yuzaga kelgan va oqilona muddat davomida muvofiqlashtirila olmagan istalgan nizo, ushbu ishtirokchi Davlatlarning birini iltimosiga ko'ra arbitraj muhokamasiga topshiriladi. Agar arbitraj to'g'risidagi iltimosnoma bilan murojaat qilinganidan keyin olti oy davomida

ishtirokchi Davlatlar uni tashkil qilish bo'yicha kelisha olmasalar, ushbu istalgan ishtirokchi Davlat Sud Statutiga muvofiq ariza bilan murojaat qilib nizoni Xalqaro Sudga topshirishi mumkin.

3. Har bir ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyani imzolashda, ratifikatsiya qilishda, qabul qilish yoki tasdiqlashda yoxud unga qo'shilishda mazkur moddaning 2-bandidagi holatlar bilan bog'lamanganligi haqida e'lon qilishi mumkin. Boshqa ishtirokchi Davlatlar shunday qo'shimcha shart qo'ygan istalgan ishtirokchi Davlatga nisbatan mazkur moddaning 2-bandidagi holatlar bilan bog'lanmagan bo'ladi.

4. Mazkur moddaning 3-bandiga muvofiq qo'shimcha shart qo'ygan ishtirokchi istalgan vaqtda ushbu qo'shimcha shartni Davlat Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga bildirishnoma yuborish yo'li bilan bekor qilishi mumkin.

67-modda. Imzolash, ratifikatsiya, qabul qilish, tasdiqlash va qo'shilish

1. Mazkur Konvensiya barcha davlatlar imzolashi uchun 2003-yilning 9-dekabridan 11-dekabrigacha Merida (Meksika)da shahrida, keyin Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nyu-Yorkdagi markaziy muassasalarida 2005-yilning 9-dekabrigacha ochiq.

2. Mazkur Konvensiya, shuningdek, iqtisodiy integratsiyaning mintaqaviy tashkilotlari tomonidan, ushbu tashkilotga a'zo davlatlarning kamida bittasi mazkur Konvensiyani mazkur moddaning 1-bandiga muvofiq imzolagan bo'lishi shartida, imzolanishi uchun ochiq.

3. Mazkur Konvensiya ratifikatsiya qilinishi, qabul qilinishi yoki tasdiqlanishi lozim. Qabul qilinishi yoki tasdiqlanishi haqidagi ratifikatsion yorliqlar yoxud hujjatlar Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga saqlash uchun topshiriladi. Iqtisodiy integratsiyaning mintaqaviy tashkiloti o'zining raktifikatsion yorlig'ini yoki qabul qilgani yoxud tasdiqlagani haqidagi hujjatini, agar tashkilotga a'zo davlatlarning kamida bittasi xuddi shunday yo'l tutgan bo'lsa, saqlashga topshirishi mumkin. Bunday raktifikatsion yorliq yoki qabul qilgani yoxud tasdiqlagani haqidagi hujjatda tashkilot mazkur Konvensiya muvofiqlashtiruvchi masalalar bo'yicha o'zining vakolat doiralari haqida e'lon qiladi.

4. Mazkur Konvensiya qo'shilish uchun istalgan davlat yoki a'zo davlatlarining hech bo'lmaganda bittasi mazkur Konvensiyaning

ishtirokchisi hisoblangan istalgan iqtisodiy integratsiyaning mintaqaviy tashkiloti uchun ochiq. Qo‘shilishi haqidagi hujjatlar Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga saqlash uchun topshiriladi. Iqtisodiy integratsiyaning mintaqaviy tashkiloti qo‘shilganida mazkur Konvensiya muvofiqlashtiruvchi masalalar bo‘yicha o‘zining vakolat doiralari haqida e‘lon qiladi. Bunday tashkilot, shuningdek, o‘z vakolatlari doirasining istalgan muvofiq o‘zgarishi haqida depozitariyga xabar beradi.

68-modda. Kuchga kirishi

1. Mazkur Konvensiya o‘ttizinchi ratifikatsion yorliq yoki qabul qilgani, tasdiqlagani yoxud qo‘shilgani haqidagi hujjatlar topshirilganidan keyin 90 kun kuchga kiradi. Mazkur bandning maqsadi uchun iqtisodiy integratsiyaning mintaqaviy tashkiloti tomonidan saqlashga topshirilgan istalgan shunday yorliq yoki hujjat, ushbu tashkilotning a‘zolari tomonidan saqlashga topshirilgan yorliq yoki hujjatlarga qo‘shimcha qilingan deb ko‘rilmaydi.

2. Mazkur Konvensiyani ratifikatsiya qiladigan, qabul qiladigan yoki tasdiqlaydigan yoxud unga qo‘shiladigan har bir davlat yoki iqtisodiy integratsiyaning mintaqaviy tashkiloti uchun mazkur Konvensiya o‘ttizinchi ratifikatsion yorliq yoki bu kabi harakat to‘g‘risidagi hujjat saqlashga topshirilganidan keyin, bunday davlat yoki tashkilot tomonidan muvofiq yorliq yoki hujjat topshirilgani sanadan keyingi o‘ttizinchi kunda yoxud mazkur moddaning 1-bandiga muvofiq Konvensiyaning kuchga kirishi sanasida, kechroq kuchga kirishiga bog‘liq ravishda kuchga kiradi.

69-modda. Tuzatishlar

1. Mazkur Konvensiya kuchga kirganidan keyin 5 yil o‘tib ishtirokchi Davlat tuzatish kiritishni taklif qilishi va uni Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga yuborishi mumkin, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibi taklif qilinayotgan tuzatishni ko‘rib chiqish va uning yuzasidan qaror chiqarish maqsadida taklifni ishtirokchi Davlatlar va ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasiga jo‘natadi. Ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi har bir tuzatish bo‘yicha konsensusga erishish uchun barcha choralarni ishga soladi. Agar konsensusga erishish bo‘yicha barcha choralar qo‘llanilsada, lekin kelishuvga erishilmasa, u holda tuzatishni qabul qilish uchun ishtirokchi Davlatlar Konferensiyasi majlisida bo‘lgan va ovoz

berishda ishtirok etayotgan ishtirokchi Davlatlarning uchdan ikki qismi ovozi talab qilinadi.

2. Iqtisodiy integratsiyaning mintaqaviy tashkiloti o'z vakolatlari doirasiga kiradigan masalalarda ovoz berish huquqlarini mazkur moddaga binoan, mazkur Konvensiyaga ishtirokchi hisoblangan o'zlarining tashkilotlariga a'zo davlatlar soniga teng ovozga ega bo'lgan holda amalga oshiradilar. Bunday tashkilotlar, agar ularga a'zo davlatlar o'zlariga tegishli ovoz berish huquqlarini amalga oshirayotgan bo'lsalar, u holda o'zlarining ovoz berish huquqlaridan foydalanmaydilar va aksincha.

3. Mazkur moddaning 1-bandiga muvofiq qabul qilingan tuzatish ishtirokchi Davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilinishi, qabul qilinishi yoki tasdiqlanishi lozim.

4. Mazkur moddaning 1-bandiga muvofiq qabul qilingan tuzatish, ishtirokchi Davlatga nisbatan, u tomondan ushbu tuzatish qabul qilingani haqidagi ratifikatsion yorliq yoxud yoki tasdiqlangani to'g'risidagi hujjat saqlash uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga topshirilganidan keyin 90 kun o'tib kuchga kiradi.

5. Tuzatish kuchga kirganidan keyin u bilan bog'liq bo'lishga rozilik bergan ishtirokchi Davlatlar uchun ushbu tuzatish majburiy bo'ladi. Boshqa ishtirokchi Davlatlar mazkur Konvensiyaning holatlari va ular tomondan avvalroq ratifikatsiya qilingan, qabul qilingan yoki tasdiqlangan tuzatishlar bilan bog'lanib qolaveradilar.

70-modda. Denonsatsiya (bekor qilish)

1. Ishtirokchi Davlat mazkur Konvensiyani Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga yozma bildirishnoma yuborish yo'li bilan denonsatsiya (bekor) qilishi mumkin. Bunday denonsatsiya Bosh kotib bildirishnoma olgani kundan boshlab bir yil o'tganidan keyin kuchga kiradi.

2. Iqtisodiy integratsiyaning mintaqaviy tashkiloti, agar uning barcha a'zo davlatlari mazkur Konvensiyani denonsatsiya qilsalar mazkur Konvensiyaning ishtirokchisi emas deb hisoblanadi.

71-modda. Depozitariy va tillar

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibi mazkur Konvensiyaga depozitariy qilib tayinlanadi.

2. Ingliz, arab, ispan, xitoy, rus va fransuz tillarida yozilgan matnlari asliga to'g'ri bo'lgan Mazkur Konvensiyaning asl nusxasi

saqlash uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibiga topshiriladi. Yuqoridagilarni tasdiqlash uchun hukumatlari tomonidan ushbu maqsadlarda lozim darajada vakolat berilgan quyida imzo qo‘ygan vakolatli vakillar mazkur Konvensiyani imzoladilar⁶⁸.

QO‘SHIMCHA MA’LUMOTLAR. ILOVA

Korrupsiya va unga qarshi kurash borasidagi milliy-xalqaro huquqiy normalar

Hozirgi zamon milliy va xalqaro huquqida tobora ko‘p qo‘llanilayotgan atamalardan biri bu korrupsiyadir. Korrupsiya albatta bugun paydo bo‘lgan illat emas, u qadimdan buyon mavjud bo‘lib kelmoqda. Qadimgi yunon faylasufi Aristotel shunday degan: “Har qanday davlat tizimida - qonunlar va boshqa farmoyishlar orqali ishni shunday tashkil qilish kerak-ki, unda mansabdor shaxslarni noqonuniy yo‘l bilan boyishiga yo‘l qo‘ymaslik lozim”. Fransuz mutafakkiri Sharl Monteske esa bu borada “Asrlar tajribasidan ma’lumki, har qanday hokimiyat vakolatiga ega bo‘lgan shaxs, uni suiiste‘mol qilishga moyil bo‘ladi va u ma’lum bir maqsadga erishmaguncha shu yo‘nalishda yuradi” degan fikrlarni bildirgan.

G‘arbiy Yevropa davlatlarining keyingi tarixida ham korrupsiyaning turli ko‘rinishlari va korrupsion munosabatlarning avj olishi nafaqat tarixiy manbalarda, balki o‘sha davrning ilg‘or yozuvchi faylasuflarining asarlarida ham o‘z ifodasini topgan. Xususan, Shekspirning “Venetsiyalik savdogar”, “Qonga qon, jonga jon”, Dantening “Do‘zax”, “Tozalovchi” kabi asarlarida ham yoritilgan. Dante korrupsionerlarni do‘zaxni eng qorong‘i va eng chuqur joyiga tashlash kerak degan fikrni bildirgan.

Korrupsiyaning kelib chiqishi tarixi va rivojlanishi masalalarini Nikkolo Makiavelli o‘rganib, uni yo‘talga qiyoslab shunday degan edi, “Korrupsiyani ham yo‘talga o‘xshab oldin aniqlash qiyin, ammo davolash oson, lekin bu kasalni o‘tkazib yuborsangiz uni aniqlash oson, ammo davolash qiyin”. Mana shu so‘zlardagi haqiqatni bugungi kunda dunyo bo‘yicha keng tarqalgan korrupsiya ko‘rinishlariga nisbatan ham qo‘llash mumkin bo‘ladi.

⁶⁸http://old.prokuratura.uz/uz/pages/corruption_regulations/konventsia_organizatsii_obedinennykh_natsiy_protiv_korrupsiyi/

Ma'lumki "Korrupsiya" tushunchasi lotin tilidagi "corruptio" so'zidan olingan bo'lib, mazmuni "buzish, sotib olish" ma'nosini beradi va uning grammatik bir ildizli ma'nosi yana "korroziya" so'zi ya'ni "chirish" yoki "zanglash" degan mazmunni ham beradi. Shundan kelib chiqib, bu so'zni ijtimoiy ko'rinishi hokimiyatni buzish, chiritish orqali sotib olish" degan ma'noni beradi.

Milliy qonunchiligimizda mazkur atamaning aniq huquqiy ta'rifi mavjud emas, biroq xalqaro huquqning ayrim manbalarida xususan, Korrupsiya muammolari bo'yicha Yevropa Kengashi Guruhlarining 1-sessiyasi (1995-yil 22-24-fevral, Strasburg)da "Korrupsiya"ga shunday ta'rif berilgan. "Korrupsiya – pora olish (o'ziga og'dirish), davlat yoki xususiy sohada muayyan vakolatga ega bo'lgan shaxs, mansabdor shaxsning yoki xususiy sohada faoliyat yuritadigan shaxs yoki mustaqil agentning o'z mansab vazifasidan yoki shunga o'xshash munosabatlardan kelib chiqadigan majburiyatlarini buzadigan, shuningdek o'zi yoxud o'zga shaxslar manfaati uchun har qanday shakldagi afzalliklarga ega bo'lish maqsadida ifodalangan xatti-harakat".

Mansabdor yoki mansabdor bo'lmagan shaxslar tomonidan yuqorida nazarda tutilgan xatti-harakatlar sodir etilishi oqibatida fuqarolarning huquqlari yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkaziladi.

Shuningdek, "Korrupsiya – mansabdor shaxs tomonidan muayyan harakat yoki harakatsizlik sodir etish (etmaslik) evaziga moddiy mansabdor qilayotgan shaxsning manfaatini ko'zlab mansab vazifasini buzgan yozi buzmaganda, turli shaklda moddiy qimmatliklar olishi yoxud mulkiy naf ko'rishi." (BMT mansabdor shaxslarining odoaxloq Kodeksi 17.12.1979 y).

"Korrupsiya – shaxsiy manfaati yo'lida davlat hokimiyati vazifalarini suiiste'mol qilishi (BMTning Korrupsiyaga qarshi xalqaro kurash bo'yicha axborot hujjati).

Korrupsiya – bu shaxsiy manfaat uchun davlat hokimiyati mansab vazifasini suiiste'mol qilish (Butunjahon banki hisoboti, 1997 y.)

Bundan tashqari prezidentimiz tomonidan ham mazkur turdagi jinoyat uchun shunday ta'rif berilgan: "Jinoyatning yopiq va eng qabih turi bor.

Bu – korrupsiya va poraxo‘rlik. Jinoyatning bu turi boshqaruv apparatini izdan chiqaribgina qolmay, bozor asoslarini ham barbod etishi mumkin”

“Korrupsiya, eng avvalo, uyushgan jinoiy tuzilmalarga madadkor bo‘lish yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri yordam berish uchun davlat xizmatining imkoniyatlaridan foydalanishdir”.

Korrupsiyaga qarshi kurash ishlarini tashkillashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 1992-yil 3-martdagi “O‘zbekiston Respublikasi Prokuraturasi tuzilmasida tashqi iqtisodiy faoliyat sohasidagi poraxo‘rlik, o‘g‘irliklar va boshqa suiiste‘molchiliklarga qarshi kurash boshqarmasini tashkil etish to‘g‘risida”gi; 1994-yil 11-maydagi “Xususiy mulkchilik va tadbirkorlikni korrupsiya, reket va uyushgan jinoyatchilikning boshqa ko‘rinishlaridan himoya qilishning tashkiliy chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi; 1997-yil 28-maydagi “Korrupsiya, reket va terrorizmga qarshi kurashni takomillashtirish ishlarini yanada rivojlantirish to‘g‘risida”gi qarorlari qabul qilindi va ularning ijrosini ta‘minlash yuzasidan chora-tadbirlar ishlab chiqildi.

BMT Rivojlanish Dasturining (“UN Development Program”) nazariy tahliliga ko‘ra korrupsiyani vujudga kelishida quyidagi omillar katta rol o‘ynaydi: vakolat yoki hokimiyatga, shaxsiy manfaat va o‘zboshimchalik, hisobdorsizlik va oshkorasizlik.

Jahon miqyosida quyidagi korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha xalqaro-huquqiy hujjatlarni alohida ta‘kidlab o‘tish lozimdir:

- a) BMTning “Korrupsiyaga qarshi kurashish konvensiyasi”;
- b) Yevropa Ittifoqining “Korrupsiya uchun jinoiy javobgarlik to‘g‘risidagi Konvensiyasi;
- d) Yevropa Ittifoqining “Korrupsiya uchun fuqaroviy javobgarlik to‘g‘risida”gi Konvensiyasi;
- e) Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi doirasida “Korrupsiyaga qarshi siyosatning qonunchilik asoslari to‘g‘risida”gi model qonuni;
- f) “Osiyo Taraqqiyot Banki va Yevropa Tiklanish va Taraqqiyot Banki Osiyo va Tinch okeani korrupsiyaga qarshi harakat dasturi”;

Umuman olganda, korrupsiyani vujudga keltiruvchi shart-sharoitlarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- o‘tish davridagi qiyinchilik;
- ijro etish tizimining yomonlashuvi;
- huquqiy nigilizm;

- jamiyatda insonlarning huquqiy madaniyati;
- iqtisodiy aspektlar;

Dunyodagi mamlakatlarda korrupsiyaning mamlakat boshqaruvi, iqtisodiyoti va boshqa sohalariga ta'sirini xalqaro nodavlat-notijorat "Transparency International" - "Transperensi interneshnl" tadqiqotlariga asosan baholab kelinadi.

Shuningdek, "Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2003-yil 31-oktyabr kungi Korrupsiyaga qarshi kurashish konvensiyasi (2003-yil 31-oktabrda qabul qilingan bo'lib, mazkur hujjat muqaddima hamda 8 ta bob, 71 ta moddadan iborat)ga O'zbekiston Respublikasining qo'shilishi to'g'risida"gi 2008-yil 07-iyul kungi O'RBQ-158-sonli Qonuni qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-fevraldagi PQ-2752-son qaroriga

1-ILOVA

2017–2018-yillarga mo'ljallangan korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha

DAVLAT DASTURI

T/r	Chora-tadbirlar nomi	Ijro muddati	Mas'ul ijrochilar
I. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida qonun hujjatlarini yanada takomillashtirish			
1.	«Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida»gi Qonun qabul qilinishi munosabati bilan amaldagi qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.	2017-yil 1-aprel	Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), MXX (<i>R. Gulyamov</i>), IIV (<i>D. Nazarmuxamedov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>)
2.	Davlat xizmati tizimini yaratish va uning faoliyati asosiy tamoyillarini, davlat xizmatining kadrlar tarkibini shakllantirishga, davlat xizmatiga ishga kirishga bo'lgan talablarni, uni o'tashni va yakunlashni tartibga soluvchi «Davlat xizmati to'g'risida»gi	2017-yil 1-oktyabr	Oliy Majlis palatalari (<i>N. Ismoilov</i> , <i>N. Yo'ldoshev</i>), AQHMI (<i>F. Muxamedov</i>), Moliya vazirligi (<i>J. Qo'chqorov</i>), Iqtisodiyot vazirligi

	qonun loyihasini ishlab chiqish.		(<i>G. Saidova</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Mehnat vazirligi (<i>B. Nizomov</i>)
3.	Davlat va xususiy tadbirkorlik subyektlari o'rtasida o'zaro manfaat keltiruvchi hamkorlikning qonuniy asoslarini nazarda tutuvchi «Davlat va xususiy sheriklik to'g'risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish.	2017-yil 1-oktyabr	Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Iqtisodiyot vazirligi (<i>Sh. Ismailov</i>), Moliya vazirligi (<i>M. Mirzayev</i>), Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (<i>X. Mirzaxidov</i>), Davlat raqobat qo'mitasi (<i>R. Aminov</i>), Oliy xo'jalik sudi (<i>B. Isakov</i>), Savdo-sanoat palatasi (<i>A. Shayxov</i>)
4.	Quyidagilarni nazarda tutuvchi «Davlat xaridlari to'g'risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish; — davlat xaridlarini raqobat asosida amalga oshirishning shaffof va ochiq mexanizmi, ushbu sohada korrupsiyaning oldini olish choralari; — davlat xaridlariga kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini keng jalb qilish; — davlat xaridlari ishtirokchilari uchun shikoyat qilishning mustaqil va samarali tizimi hamda tartibini yaratish; — elektron xaridlarni yanada rivojlantirish va boshqalar.	2017-yil 1-iyul	Moliya vazirligi (<i>D. Sattorov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Iqtisodiyot vazirligi (<i>Sh. Fayzullayev</i>), Davlat raqobat qo'mitasi (<i>R. Aminov</i>), Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (<i>X. Mirzaxidov</i>)
5.	Quyidagilarni nazarda tutuvchi «Huquqiy axborotni tarqatish va undan foydalanishni ta'minlash to'g'risida»gi qonun loyihasini	2017-yil 1-iyul	Oliy Majlis palatalari (<i>N. Ismoilov</i> , <i>N. Yo'ldoshev</i>), Adliya vazirligi

	<p>ishlab chiqish;</p> <p>— normativ-huquqiy hujjatlarni tarqatishning ta'sirchan tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini, shuningdek konsepsiyalarni va ularga tushuntirish xatlarini chop etishni, qabul qilingan qonun va qonunosti hujjatlariga sharhlar tayyorlash va chop etish amaliyotini keng joriy etish;</p> <p>— aholiga normativ-huquqiy hujjatlar mazmuni va maqsadlarini tushuntirish va ulardan keng xabardor qilish bo'yicha choralar;</p> <p>— Oliy Majlis palatalarining, Vazirlar Mahkamasining, boshqa davlat organlarining aholi va ijrochilarga qonun va qonunosti hujjatlarini etkazish bo'yicha aniq vakolatlarini belgilash.</p>		<p>(<i>N. Jo'rayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), Oliy sud (<i>S. Aripov</i>)</p>
6.	<p>Davlat organlarining korrupsiyaga qarshi kurashish borasidagi faoliyati ustidan jamoat nazoratini amalga oshirish bo'yicha munosabatlarini tartibga soluvchi «Jamoat nazorati to'g'risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish.</p>	2017-yil 1-iyul	<p>Oliy Majlis palatalari (<i>N. Ismoilov</i>, <i>N.Yo'ldoshev</i>), AQHMI (<i>F. Muxamedov</i>), FJShMQMI (<i>G'. Abdulkarimov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), «Kamolot» YoIH (<i>S. Ashurov</i>), «Mahalla» fondi (<i>S. Ruziyev</i>)</p>
7.	<p>Jabrlanuvchilar, guvohlar va jinoyat prosessi boshqa ishtirokchilarining, shu jumladan korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida ma'lumot beruvchi shaxslarning jismoniy va ijtimoiy himoyasining davlat tomonidan kafolatlarini nazarda tutuvchi</p>	2018-yil 1-yanvar	<p>Oliy sud (<i>K. Togayev</i>), Oliy xo'jalik sudi (<i>B. Isakov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Ichki ishlar vazirligi (<i>B. Jalolov</i>), Bosh prokuratura</p>

	«Jabrlanuvchilar, guvohlar va jinoyat prosessining boshqa ishtirokchilarini himoya qilish to‘g‘risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish.		(<i>M. Azimov</i>)
8.	<p>Quyidagilarni nazarda tutuvchi «Ma‘muriy tartib-taomillar to‘g‘risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish;</p> <p>— davlat organlarining boshqaruv faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish;</p> <p>— asosli va tezkor qarorlarni qabul qilish yo‘li bilan davlat xizmatlarini ko‘rsatishning samarasini ta‘minlash;</p> <p>— jismoniy va yuridik shaxslarning huquq va qonuniy manfaatlarini amalga oshirishning zamonaviy tartib-taomillarini joriy etish.</p>	2017-yil 1-iyul	<p>Adliya vazirligi (<i>N. Jo‘rayev</i>), Iqtisodiyot vazirligi (<i>Sh. Ismailov</i>), DSQ (<i>E. Gadoyev</i>), DBQ (<i>B. Raimov</i>)</p>
9.	<p>Mamlakatda huquqiy ta‘lim va ma‘rifatni tubdan yaxshilashga, huquqiy bilimlarni jamiyatda targ‘ib etishga qaratilgan Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturining loyihasini tayyorlash.</p>	2017-yil 1-oktyabr	<p>Oliy Majlis palatalari (<i>N. Ismoilov</i>, <i>N. Yo‘ldoshev</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo‘rayev</i>), Inson huquqlari bo‘yicha milliy markaz (<i>A.Saidov</i>), DBA (<i>M.Aliev</i>), TDYuU (<i>E. Kanyazov</i>), MTRK (<i>N. Xikmatullayev</i>), «Mahalla» fondi (<i>S. Ruziyev</i>), Yoshlar ittifoqi (<i>K. Kuranbayev</i>)</p>
10.	<p>Quyidagilarni nazarda tutuvchi qonunchilikka o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risidagi takliflarni tayyorlash:</p> <p>— davlat organlari xodimlarining ularni korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etishga</p>	2018-yil 1-oktyabr	<p>Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo‘rayev</i>), IIV (<i>A. Azizov</i>), Oliy sud (<i>K. Togayev</i>), Mehnat vazirligi</p>

	<p>ko‘ndirish maqsadida biror-bir shaxs o‘zlariga murojaat etganligiga doir barcha hollar to‘g‘risida, shuningdek davlat organlarining boshqa xodimlari tomonidan sodir etilgan shunga o‘xshash huquqbuzarliklarning o‘zlariga ma’lum bo‘lib qolgan har qanday faktlari haqida o‘z rahbarlarini yoki huquqni muhofaza qiluvchi organlarni xabardor qilish shart bo‘lgan tartib;</p> <p>— korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar faktlari haqida xabar berish tartibini, shuningdek manfaatlar to‘qnashuvining oldini olish va uni tartibga solish bo‘yicha talablarni buzganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish.</p>		<p>(A. Abduxakimov)</p>
<p>II. Aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish</p>			
<p>11.</p>	<p>Jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishga qaratilgan, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish bo‘yicha chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish va tasdiqlash.</p>	<p>2017-yil 1-aprel</p>	<p>Bosh prokuratura (U. Sunnatov), Adliya vazirligi (N. Jo‘rayev), IIV (A. Azizov), FJShMQMI (G‘. Abdukarimov), «Mahalla» fondi (S. Ruziev), «Kamolot» YoIH (S. Ashurov), MTRK (N. Xikmatullayev), MAA (M. Hazratqulov)</p>
<p>12.</p>	<p>Korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish borasida davlat organlarining nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan ijtimoiy sherikligi samaradorligini quyidagi chora-tadbirlar yordamida oshirish: — korrupsiyaning oldini olish</p>	<p>2017- 2018-yy. davomida</p>	<p>Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasi (keyingi o‘rinlarda — Idoralararo komissiya) (I. Abdullayev), O‘zNNTMA (A. Karimov)</p>

	bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishda ijtimoiy sheriklik mexanizmlaridan keng foydalanish, shu jumladan davlat organlari va nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari o'rtasida kelishuvlar va shartnomalar tuzishni nazarda tutadigan mexanizmlardan keng foydalanish; — davlat organlarining nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan hamkorlikda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish va amalga oshirish.		
13.	Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlari mazmun-mohiyatini tushuntirishga qaratilgan axborot ma'lumotlarini tayyorlash va keng tarqatish, shu jumladan mavzuga oid videoroliklar yaratish, bosma materiallarni chop etish (plakatlar, risolalar, bukletlar).	2017-2018-yy. davomida	Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), O'zMAA (<i>K. Mansurov</i>), MTRK (<i>N. Xikmatullayev</i>), EOAVMA (<i>X. Shamsiyev</i>)
14.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyat natijalarini televideni, radio, bosma va elektron OAV orqali, shu jumladan mavzuga bag'ishlangan dasturlarni, intervyularni, muhokamalarni, press-konferensiyalarni va boshqa tadbirlarni doimiy ravishda tashkil etish yo'li bilan yoritish bo'yicha chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish va amalga oshirish.	2017-yil 1-aprel, 2017-2018-yy. davomida	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), MAA (<i>M. Hazratqulov</i>), MTRK (<i>N. Xikmatullayev</i>), EOAVMA (<i>X. Shamsiyev</i>)
15.	Davlat organlari xodimlarini, tadbirkorlik subyektlarini va boshqa maqsadli guruhlarni jalb qilgan holda korrupsiyaga qarshi kurashish mavzusida o'quv	2017-yil 1-aprel, 2017-2018-yy. davomida	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), Adliya vazirligi

	seminarlari, konferensiyalar, davra suhbatlari va boshqa tadbirlar o'tkazish jadvalini ishlab chiqish va amalga oshirish.		(<i>N. Jo'rayev</i>), IIV (<i>A. Azizov</i>), SSP (<i>A. Shayxov</i>)
16.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat organlari va tashkilotlar mansabdor shaxslari va xodimlarining huquqiy savodxonligi va huquqiy bilimlarini oshirishga qaratilgan kompleks tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.	2017-yil 1-aprel, 2017- 2018-yy. davomida	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), DBA (<i>M. Aliev</i>)
17.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy ta'lim bo'yicha maxsus o'quv dasturini ishlab chiqishni hamda umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlarida korrupsiyaga qarshi mavzularni yanada kuchaytirishni nazarda tutadigan o'zgartirish va qo'shimchalarni davlat ta'lim standartlariga kiritish.	2017-yil 1-iyul	Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi (<i>R. Kasimov</i>), Xalq ta'limi vazirligi (<i>B. Daniyarov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>)
18.	Davlat organlari mutaxassislari va ta'lim muassasalari o'qituvchilarini o'qitish, malakasini oshirish va qayta tayyorlash dasturlariga korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida maxsus o'quv dasturlari va mashg'ulotlarini olib borishni nazarda tutuvchi o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish.	2017-yil 1-oktyabr	Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi (<i>I. Madjidov</i>), Xalq ta'limi vazirligi (<i>B. Daniyarov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>)
19.	Korrupsiyaga qarshi kurashish masalasiga doir o'quv-metodik va ilmiy adabiyotlarni ishlab chiqish.	2017- 2018-yy. davomida	Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), IIV (<i>A. Mirzayev</i>), Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi (<i>M. Karimov</i>), Xalq ta'limi vazirligi (<i>B. Daniyarov</i>), DBQ (<i>B. Raimov</i>),

			DSQ (<i>E. Gadoyev</i>), MXX (<i>R. Gulyamov</i>)
III. Davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar			
20.	«Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risida»gi Qonun talablarining ijrosi holatini o'rganish, qonunchilikni va huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish bo'yicha takliflar tayyorlash.	2017-yil 1-iyul	Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash faoliyatini muvofiqlashtirish va monitoringini olib borish bo'yicha jamoatchilik kengashi (<i>I. Abdullayev</i>)
21.	Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligini har chorakda monitoring qilish va baholash.	2017- 2018-yy. davomida	Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash faoliyatini muvofiqlashtirish va monitoringini olib borish bo'yicha jamoatchilik kengashi (<i>I. Abdullayev</i>)
22.	Mansabdor shaxslar va boshqa xodimlar tomonidan o'z mansab va xizmat vazifalarini bajarish sifatini baholash tizimini va standartlarini, samaradorlik mezonlarini belgilovchi idoraviy hujjatlarni ishlab chiqish va tasdiqlash.	2018-yil 1-aprel	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Vazirlik va idoralar
23.	Davlat organlari tomonidan o'z faoliyatining tizimli tahlili, korrupsiya xavfiga duchor bo'lgan soha va yo'nalishlarni aniqlash, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga yo'l qo'ymaslikning ta'sirchan choralarni ko'rish asosida korrupsiyaning oldini olish bo'yicha choralarni amalga oshirish.	2017- 2018-yy. davomida	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Vazirlik va idoralar
24.	Quyidagilarni nazarda tutuvchi idoraviy hujjatlarni ishlab chiqish va qabul qilish: — xodimlar o'rtasida	2017- 2018-yy. davomida	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Vazirlik va idoralar

	huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha, shu jumladan ilg'or ilmiy-texnik vositalarni, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish yo'li bilan oldini olish bo'yicha idoraviy nazorat mexanizmlarini takomillashtirish; — odob-axloq qoidalariga qat'iy rioya etishni ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar.		
25.	Davlat organlari xodimlari o'rtasida odob-axloq qoidalari normalari va talablarini, shu jumladan treninglar, seminarlar, davra suhbatlari o'tkazish yo'li bilan tushuntirish bo'yicha chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish va amalga oshirish.	2017-yil 1-iyul, 2017- 2018-yy. davomida	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), vazirlik va idoralar
26.	Davlat organlari xodimlari odob-axloq qoidalariga amal qilinishi monitoringini o'tkazish, ushbu sohada qonunchilik va huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish borasida takliflar tayyorlash.	2018-yil 1-aprel	Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Mehnat vazirligi (<i>B. Nizomov</i>)
27.	Davlat organlari xodimlarining manfaatlar to'qnashuvini hal etishning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish bo'yicha takliflar tayyorlash.	2018-yil 1-aprel	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Mehnat vazirligi (<i>B. Nizomov</i>)
28.	«Parlament nazorati to'g'risida»gi Qonun doirasida, parlament nazoratining shakllarini keng qo'llagan holda korrupsiyaga qarshi qonunchilikni ro'yobga chiqarish bo'yicha nazorat-tahlil choralarini ko'rish.	2017- 2018-yy. davomida	Oliy Majlis palatalari (<i>N. Ismoilov</i> , <i>N. Yo'ldoshev</i>)
29.	Budjet mablag'larini shakllantirish va sarflash	2017-yil 1-iyul,	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>),

	jarayonlarining shaffofligini, shuningdek ularning taqsimoti bo'yicha ma'lumotlarning ochiqligini ta'minlash borasida korrupsiyaga qarshi qo'shimcha chora-tadbirlar ishlab chiqish va amalga oshirish.	2017-2018-yy. davomida	Moliya vazirligi (J. Qo'chqorov), Hisob palatasi (Q. Akmalov), Iqtisodiyot vazirligi (Sh. Ismailov)
30.	Moliyaviy nazorat institutlarini, tashqi va ichki auditni yanada mustahkamlash, ularning korrupsiyaga qarshi tadbirlardagi ishtirokini jadallashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish.	2017-2018-yy. davomida	Idoralararo komissiya (I. Abdullayev), Hisob palatasi (Q. Akmalov), Moliya vazirligi (J. Qo'chqorov), Bosh prokuratura (U. Sunnatov), MXS (R. Gulyamov), IIV (S. Nishanbayev)
31.	Normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o'tkazishning huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar tayyorlash.	2018-yil 1-aprel	Adliya vazirligi (N. Jo'raev), Bosh prokuratura (U. Sunnatov), AQHMI (F. Muxamedov)
32.	Davlat xizmatlarini ko'rsatishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirishga, interaktiv davlat xizmatlarining ko'lamini yanada kengaytirishga va bu boradagi huquqni qo'llash amaliyotini elektron hukumat to'g'risidagi qonunchilikka muvofiqlashtirishga qaratilgan o'rganishni o'tkazish va takliflar tayyorlash.	2018-yil 1-aprel	Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (X. Mirzaxidov), Adliya vazirligi (N. Jo'rayev)
33.	Quyidagilarni nazarda tutuvchi qonun hujjatlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar tayyorlash: — ma'muriy va byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, ro'yxatga olish, ruxsat etish va litsenziyaga	2017-2018-yy. davomida	Iqtisodiyot vazirligi (Sh. Ismailov), Moliya vazirligi (M. Mirzayev), Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini

	<p>doir tartib-taomillarni soddalashtirish hamda ularning tezkorligini oshirish;</p> <p>— davlat organlarining nazorat-tekshiruv vazifalarini maqbullashtirish, ularning faoliyatiga qonunga xilof ravishda aralashishga yo‘l qo‘ymaslik;</p> <p>— davlat organlari va tadbirkorlik subyektlari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning masofaviy shakllarini keng joriy etish;</p> <p>— tadbirkorlik faoliyatini olib borish uchun teng shart-sharoitlar yaratish va insofsiz raqobatga yo‘l qo‘ymaslik.</p>		<p>rivojlantirish vazirligi (<i>X. Mirzaxidov</i>), Davlat raqobat qo‘mitasi (<i>R. Aminov</i>), DSQ (<i>E. Gadoyev</i>), DBQ (<i>B. Raimov</i>), SSP (<i>A. Shayxov</i>)</p>
34.	<p>Ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy ta‘minot, kommunal xizmat ko‘rsatish sohasida va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning boshqa sohalarida aholi uchun adolatli shart-sharoitlarni hamda teng imkoniyatlarni yaratish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga yo‘l qo‘ymaslikka qaratilgan idoraviy korrupsiyaga qarshi kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.</p>	<p>2017-yil 1-aprel, 2017- 2018-yy. davomida</p>	<p>Vazirlar Mahkamasi (<i>D. Nabiyev</i>, <i>B. Yusupaliyev</i>, <i>N. Maksumov</i>, <i>F. Boqiev</i>), Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi (<i>R. Kasimov</i>), Xalq ta‘limi vazirligi (<i>B. Daniyarov</i>), Sog‘liqni saqlash vazirligi (<i>A. Xadjibayev</i>), Mehnat vazirligi (<i>B. Nizomov</i>), Moliya vazirligi (<i>J. Qo‘chqorov</i>), Iqtisodiyot vazirligi (<i>D. Turdiyev</i>)</p>
35.	<p>Davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlarining korrupsiyaga qarshi kurashish borasidagi o‘zaro hamkorligi samaradorligini oshirish bo‘yicha tashkiliy chora-tadbirlarni amalga oshirish.</p>	<p>2017- 2018-yy. davomida</p>	<p>Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), FJShMQMI (<i>G‘. Abdukarimov</i>), O‘zNNTMA (<i>A. Karimov</i>)</p>

36.	Biznes-uyushmalar va nodavlat tashkilotlarning boshqa birlashmalari tomonidan korrupsiyaga qarshi qonunchilikka rioya etishni ta'minlaydigan ichki nazoratning tegishli mexanizmlarini tashkil etish, ish odobi qoidalari kodekslarini qabul qilish va boshqa choralarni o'z ichiga qamrab oladigan korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlarni qabul qilish yo'li orqali nodavlat tashkilotlarda korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali mexanizmlarini joriy etish.	2017-2018-yy. davomida	SSP (<i>A. Shayxov</i>), Banklar uyushmasi (<i>S. Abdullayev</i>), Kasaba uyushmalari Federatsiyasi Kengashi (<i>B. Maxmadaliyev</i>), Davlat raqobat qo'mitasi (<i>R. Aminov</i>)
IV. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash, ularga chek qo'yish, ularning oqibatlarini, ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish			
37.	Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash, ularga chek qo'yish, ularning oqibatlarini, ularga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish, shuningdek bu borada jazoning muqarrarligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish.	2017-2018-yy. davomida	Bosh prokuratura (<i>I. Ergashxodjayev</i>), IIV (<i>D. Nazarmuxamedov</i>), MXX (<i>R. Gulyamov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>)
38.	Korrupsiyaning holati va tendensiyalarini tizimli tahlil qilishga hamda samarali idoralararo hamkorlik va ma'lumotlar almashinuviga asoslangan korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi davlat organlari ishini samarali tashkil etish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.	2017-yil 1-aprel, 2017-2018-yy. davomida	Bosh prokuratura (<i>I. Ergashxodjayev</i>), MXX (<i>R. Gulyamov</i>), IIV (<i>D. Nazarmuxamedov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Bosh prokuratura huzuridagi departament (<i>Z. Dusanov</i>)
39.	Korrupsiyaga qarshi kurashish	2017-yil	Bosh prokuratura

	bo'yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi davlat organlari faoliyatida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga yo'l qo'ymaslikning ta'sirchan choralari nazarda tutuvchi idoraviy hujjatlarni ishlab chiqish va qabul qilish.	1-iyul	(U. Sunnatov), IIV (A. Azizov), MXX (R. Gulyamov), Adliya vazirligi (N. Jo'rayev)
40.	Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning texnik ta'minoti darajasini oshirish, ularning faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarni joriy qilish.	2017– 2018-yy. davomida	Bosh prokuratura (I. Ergashxodjayev), IIV (S. Nishanbayev), MXX (R. Gulyamov), Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (X. Mirzaxidov)
41.	Huquqni muhofaza qiluvchi organlar va sudlarda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xodimlar tayyorlash bo'yicha amaliy choratadbirlarni amalga oshirish.	2017-yil 1-aprel, 2017– 2018-yy. davomida	Bosh prokuratura (U. Sunnatov), IIV (A. Mirzayev), MXX (R. Gulyamov), DBQ (B. Raimov), DSQ (E. Gadoyev), Adliya vazirligi (N. Jo'rayev), Oliy sud (F. Abduazimov)
42.	Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqidagi murojaatlarini o'z vaqtida qabul qilishda «ishonch telefonlari» va rasmiy veb-saytlardan foydalanishi ustidan monitoring o'tkazish, shuningdek: — «ishonch telefonlari» va rasmiy veb-saytlarning ishlashini ta'minlash bo'yicha tashkiliy-texnik choralarning tahlilini o'tkazish; — «ishonch telefonlari» orqali va rasmiy veb-saytlarga kelib tushgan murojaatlarning tahlilini	2017– 2018-yy. davomida	Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (X. Mirzaxidov), Bosh prokuratura (U. Sunnatov), IIV (A. Azizov), Adliya vazirligi (N. Jo'rayev)

	amalg oshirish; — mazkur sohada davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari faoliyatini baholash, shuningdek uning natijalarini chop etish.		
43.	Sudlarning odil sudlovni amalga oshirish faoliyati samaradorligi va ochiqqligini ta‘minlash, shu jumladan qabul qilinayotgan sud qarorlarining ommabopligini ta‘minlash, sud qarorlari bazasi va banklarini tashkil etish va ularni sud organlarining rasmiy veb-saytlariga joylashtirish yo‘li bilan ta‘minlash.	2018-yil 1-yanvar	Oliy sud (<i>F. Abduazimov</i>), Oliy xo‘jalik sudi (<i>K. Kamilov</i>), Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (<i>X. Mirzaxidov</i>)
44.	Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar natijasida qabul qilingan qarorlarni bekor qilish va o‘zgartirish hamda ushbu huquqbuzarliklar oqibatida yetkazilgan zararlarni qoplashning huquqiy asoslarini takomillashtirish masalalari bo‘yicha nazariy va amaliy tadqiqotlar o‘tkazish, yakuni bo‘yicha takliflar tayyorlash.	2018-yil 1-yanvar	Fan va texnika davlat qo‘mitasi (<i>O. Parpiev</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo‘rayev</i>), Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi (<i>M. Karimov</i>), Oliy sud (<i>Sh. Gaziev</i>), Oliy sud huzuridagi Tadqiqot markazi (<i>S. Aripov</i>), Oliy xo‘jalik sudi (<i>B. Isakov</i>), AQHMI (<i>F. Muxamedov</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>)
45.	Yuridik shaxslarning korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etganligi uchun javobgarligining huquqiy asoslarini takomillashtirish masalalari bo‘yicha nazariy va amaliy tadqiqotlar o‘tkazish, yakuni bo‘yicha takliflar tayyorlash.	2018-yil 1-oktyabr	Fan va texnika davlat qo‘mitasi (<i>O. Parpiyev</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo‘rayev</i>), Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi (<i>M. Karimov</i>), AQHMI (<i>F. Muxamedov</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>)
V. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida tashkiliy choralar, tadqiqotlar o‘tkazish, xalqaro hamkorlik			
46.	Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha hududiy idoralararo	2017-yil 1-aprel	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>)

	komissiyalar nizomlarini va ularning tarkiblarini ishlab chiqish va tasdiqlash.		
47.	Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha choralarning amalga oshirilishi ustidan monitoring olib borish, ushbu sohada tashkiliy-amaliy va huquqiy mexanizmlarning samaradorligini baholash uslubiyotlarni ishlab chiqish va qabul qilish.	2017-yil 1-iyul	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>)
48.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida korrupsiyaning holatini, uning jihatlarini, ko'lamini, o'sish sur'atlarini hamda tendensiyalarini, shuningdek korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida olib borilayotgan davlat siyosatining samaradorligini milliy, hududiy va sohalar kesimida o'rganishni nazarda tutuvchi ijtimoiy, maxsus, ilmiy va boshqa tadqiqotlarni o'tkazish rejasini ishlab chiqish va amalga oshirish.	2017-yil 1-oktyabr, 2017– 2018-yy. davomida	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), «Ijtimoiy fikr» jamoatchilik markazi (<i>R. Ubaydullayeva</i>), SSP (<i>A. Shayxov</i>), FJShMQMI (<i>G'. Abdukarimov</i>)
49.	O'zbekiston Respublikasi qonunchiligini korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi xalqaro-huquqiy hujjatlarga muvofiqligi bo'yicha inventarizatsiyadan o'tkazish.	2017-yil 1-iyul	Idoralararo komissiya (<i>I. Abdullayev</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), Bosh prokuratura (<i>U. Sunnatov</i>), AQHMI (<i>F. Muxamedov</i>), Tashqi ishlar vazirligi (<i>D. Xakimov</i>)
50.	Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni (BMTNJQKB, BMTTD, IHTT, EXHT, ShHT, JDLTMQKEG va boshqalar), shu jumladan O'zbekiston Respublikasining xalqaro reytinglardagi o'rnini mustah-	2017– 2018-yy. davomida	Tashqi ishlar vazirligi (<i>D. Xakimov</i>), Bosh prokuratura (<i>M. Azimov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), IIV (<i>A. Azizov</i>), MXX (<i>R. Gulyamov</i>)

	kamlash, shuningdek respublikada korrupsiyaga qarshi kurashish borasida olib borilayotgan islohotlar natijalarini xalqaro hamjamiyatga yetkazish maqsadida jadallashtirish.		
51.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida ikki tomonlama va ko'p tomonlama xalqaro hamkorlikni oshirib borish.	2017–2018-yy. davomida	Bosh prokuratura (<i>M. Azimov</i>), Adliya vazirligi (<i>N. Jo'rayev</i>), IIV (<i>A. Azizov</i>), MXX (<i>R. Gulyamov</i>), Tashqi ishlar vazirligi (<i>D. Xakimov</i>)

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, qonunlari, xususan, "O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi" va "O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida" gi qonunlarining amaliy ijrosini ta'minlash maqsadida 2019-yil 27-mayda, O'zbekiston Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5729-sonli Farmoni e'lon qilindi. Ushbu farmonda korrupsiyaga qarshi kurashning 2019-2020-yillarga mo'ljallangan rejasi va chora-tadbirlari ishlab chiqilgan.

Keyingi yillarda mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida muhim tashkiliy-huquqiy islohotlar amalga oshirildi. Aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirishga, jamiyatda korrupsiyaga murosasiz munosabatni shakllantirishga yo'naltirilgan tizimli choralar ko'rildi.

Islohotlarni amalga oshirish doirasida fuqarolarning huquq va manfaatlari himoya qilinishini, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati ochiqligini, jamoat va parlament nazoratini ta'minlash mexanizmlari takomillashtirildi, shuningdek, huquqni muhofaza qilish va sud organlari faoliyatining huquqiy asoslari isloh qilindi.

Shu bilan birga, iqtisodiyotni yanada o'stirish, xalq farovonligini oshirish, mamlakatda investitsiya muhitini yaxshilash borasidagi strategik vazifalarni hal etish korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining samarali amalga oshirilishini ta'minlash hamda

korrupsiya ko‘rinishlarining sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish bo‘yicha yangi tizimli choralar ko‘rilishini taqozo qilmoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi samaradorligini oshirish, eng yuqori darajadagi qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy obro‘-e‘tiborini oshirish maqsadida, shuningdek, 2017 — 2021yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlarni strategiyasida belgilangan vazifalarga muvofiq:

1. Quyidagilar:

2019–2020yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi (keyingi o‘rinlarda — Davlat dasturi) 1-ilovaga muvofiq;

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasi (keyingi o‘rinlarda — Idoralararo komissiya)ning yangilangan tarkibi 2-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlar ikki oy muddatda Davlat dasturining har bir bandi bo‘yicha maqsadlarga erishishda samaradorlik indikatorlarini ishlab chiqsin va Idoralararo komissiya bilan kelishib olsin.

2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalarida korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari bo‘yicha qo‘mitalar tashkil etilganligi ma’lumot uchun qabul qilinsin.

Idoralararo komissiya ikki oy muddatda korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha namunaviy tadbirlarning idoraviy dasturini O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari bo‘yicha qo‘mitalariga muhokama qilish va kelishish uchun kiritsin.

3. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, viloyatlar va Toshkent shahar xalq deputatlari kengashlari, tuman va shahar xalq deputatlari kengashlarining tarkibida korrupsiyaga qarshi kurashish komissiyalarini tashkil etish tavsiya qilinsin, ularning zimmasiga:

joylarda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi ishlarning holatini kompleks o‘rganish;

joylarda korrupsiya ko‘rinishlari namoyon bo‘lishiga olib keladigan tizimli muammolar va korrupsiyaning holati to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari bo‘yicha qo‘mitalariga

ushbu sohadagi faoliyatni takomillashtirish yuzasidan takliflar kiritgan holda muntazam ravishda axborot berib borish funksiyalari yuklansin.

4. Belgilab qo'yilsinki:

a) korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari o'rta muddatli istiqbolda quyidagilardan iborat:

sud hokimiyatining mustaqilligini yanada mustahkamlash, sudyalarga har qanday tarzda qonunga xilof ravishda ta'sir o'tkazish shart-sharoitlarini istisno etish;

davlat xizmatchilarini tanlov asosida saralab olish, lavozimga tayinlash va yuqori lavozimlarga ko'tarishning shaffof tartibiga asoslangan davlat xizmati tizimini shakllantirish, ular uchun cheklovlar, taqiqlashlar, rag'batlantirish choralari hamda korrupsiyaning oldini olish boshqa mexanizmlarining aniq ro'yxatini belgilash;

davlat xizmatchilari daromadlarini deklaratsiya qilish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish va ularning ish haqi yetarli darajada bo'lishini ta'minlash, shuningdek, davlat xizmatini o'tashda manfaatlar to'qnashuvini hal etishning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish;

korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarliklar to'g'risida xabar bergan shaxslarni himoya qilishning samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini joriy etish;

aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yanada oshirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni kuchaytirish;

davlat organlari va tashkilotlarining hisobdorligi va faoliyatining shaffofligini oshirish;

fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari faoliyatining chinakam erkinligini ta'minlash va ularni korrupsiyaga qarshi choralarni tayyorlash, o'tkazishda va ijrosini monitoring qilishda ishtirok etishga jalb qilish;

b) idoraviy korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali dasturlarini amalga oshirish, ularning hisobdorligi va faoliyatining ochiqligi mexanizmlarini joriy etish, odob-axloq qoidalariga rioya etilishi va manfaatlar to'qnashuvining oldi olinishini ta'minlash bo'yicha amaliy chora-tadbirlarni bajarish orqali tegishli sohada korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga imkon yaratayotgan sabablar va shart-

sharoitlarni tag-tomiri bilan yo‘qotish davlat organlari va tashkilotlari rahbarlarining birinchi darajadagi muhim vazifasi hisoblanadi.

5. Belgilansinki:

a) 2019-yil 1-iyuldan boshlab davlat organlari zimmaga yuklangan vazifa va funksiyalarni amalga oshirishda yuzaga keladigan korrupsiya xavf-xatarlarini vaqti-vaqti bilan majburiy baholab boradi, uning yakunlari bo‘yicha:

korrupsiya xavf-xatariga eng ko‘p duch keladigan davlat xizmatchilarining faoliyat sohalari va lavozimlari, shuningdek, ularning funksiyalari (vakolatlari)ning ro‘yxatini shakllantiradi;

idoraviy korrupsiyaga qarshi kurashish dasturlari ijrosining har choraklik monitoringini amalga oshiradi va korrupsiyaviy xavf-xatarlarni minimum darajaga tushirish choralari ko‘radi;

Idoralararo komissiya bilan kelishgan holda har yilgi idoraviy korrupsiyaga qarshi kurashish dasturlarini tasdiqlaydi;

har yili Idoralararo komissiyaga tegishli organlar va tashkilotlar faoliyatida, shu jumladan, qonunchilikni va huquqni qo‘llash amaliyotini takomillashtirish orqali korrupsiya xavf-xatarlariga barham berish bo‘yicha takliflarni kiritadi;

b) davlat boshqaruvi organlari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari rahbarlari korrupsiya xavf-xatarlarini o‘z vaqtida aniqlamaganliklari va tegishli baho bermaganliklari, shuningdek, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni takroran sodir etish holatlariga yo‘l qo‘yganliklari yuzasidan shaxsan javobgar bo‘ladi.

6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, Adliya vazirligi, Xalq ta’limi vazirligi Bosh prokuratura bilan birgalikda:

yoshlarga korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy ta’lim berish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqsin va 2019-yil 1-sentabrdan boshlab tatbiq etsin;

umumiy o‘rta, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi va oliy ta’lim muassasalarining o‘quv dasturlarida korrupsiyaga qarshi mavzular yanada kuchaytirilishini ta’minlasin.

7. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi Bosh prokuratura, Adliya vazirligi, Moliya vazirligi, Iqtisodiyot va sanoat vazirligi bilan birgalikda uch oy muddatda, shu jumladan texnik infratuzilmani va zarur dasturiy ta’minotni yaratishga

oid zaruriy chora-tadbirlarni amalga oshirishni nazarda tutgan holda muayyan toifadagi davlat xizmatchilarining mulki va daromadlarini deklaratsiya qilish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha takliflarni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritсин.

8. Idoralararo komissiya (N.T. Yo'ldoshev):

2019-yil 1-avgustdan boshlab eksperiment tariqasida, jamoatchilik va yetakchi ekspertlarni, shu jumladan xorijiy ekspertlarni jalb etgan holda dastlabki bosqichda kapital qurilish va oliy ta'lim sohalarida «Korrupsiyasiz soha» loyihasini amalga oshirishni tashkil etsin, 2020-yil 1-apreldan boshlab loyihani boshqa sohalarga ham bosqichma-bosqich joriy etsin;

har yili 1-aprelga qadar tegishli sohalarda «Korrupsiyasiz soha» loyihasini amalga oshirish yakunlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasiga axborot kiritсин.

9. Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlar Davlat dasturining ijro etilishi holati to'g'risida har chorakda Idoralararo komissiyaga axborot kiritilishini ta'minlasin.

10. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish bo'yicha maxsus komissiya (keyingi o'rinlarda — Maxsus komissiya)

3-ilovaga muvofiq tarkibda tuzilsin.

11. Quyidagilar maxsus komissiyaning asosiy vazifalari etib belgilansin:

korrupsiyaga qarshi kurashishga yo'naltirilgan jamoatchilik nazoratining amaliy choralarini va qo'llanilayotgan huquqiy mexanizmlarning joriy holatini tahlil qilish;

korrupsiyaga va boshqa jinoyatlarga qarshi tizimli kurashish sohasida huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat organlari, shu jumladan ichki idoraviy nazoratni amalga oshiradigan bo'linmalar faoliyatini tanqidiy o'rganish;

korrupsiyaga qarshi kurashish va mazkur sohada idoralararo hamkorlik qilish, shuningdek, korrupsiya ko'rinishlarini sodir etish sabab va sharoitlarini aniqlash hamda ularni bartaraf etish yuzasidan kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqishda foydalanilayotgan mexanizmlarni tubdan qayta ko'rib chiqish;

korrupsiyaga qarshi kurashish va jamoat nazorati sohasida umum e'tirof etilgan xalqaro standartlar va chet el ijobiy tajribasini o'rganish.

12. Maxsus komissiya (Z.Sh. Nizomiddinov):

a) bir hafta muddatda o'rganishning tegishli yo'nalishlari bo'yicha ishchi guruhlarning tarkiblarini hamda ularning ish rejalarini tasdiqlasin, shuningdek, ishchi guruhlarning samarali faoliyatini tashkil etsin;

b) 2019-yil 1-sentyabrga qadar:

huquqni muhofaza qilish organlarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini, shu jumladan umum e'tirof etilgan xalqaro standartlar va chet el ijobiy tajribasini inobatga olgan holda ushbu faoliyatni tashkil etish va mazkur yo'nalishdagi funksiyalarini optimallashtirishda yagona yondashuvlarni joriy etish orqali tubdan takomillashtirish bo'yicha takliflarni;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida jamoatchilik nazorati mexanizmlarini samarali qo'llashga yo'naltirilgan, shu jumladan quyidagilarni nazarda tutuvchi kompleks chora-tadbirlar bo'yicha «Yo'l xaritasi» loyihasini ishlab chiqsin va kiritsin:

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari va siyosiy partiyalarning rolini yanada kuchaytirish;

huquqni muhofaza qiluvchi organlarning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari oldidagi hisobdorligi tartibini takomillashtirish;

qarorlar qabul qilish jarayonida fuqarolar ishtirokining shaffof va samarali usullarini joriy etish.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi:

O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi bilan birgalikda davlat organlari, shu jumladan mahalliy organlar tomonidan rasmiy veb-saytlar va «ishonch telefonlari»dan ular faoliyatining ochiqligini va axborot olish imkoniyatini ta'minlash vositasi sifatida foydalanishlari ustidan doimiy monitoringni amalga oshirsin;

O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi, ushbu Farmonning amalga oshirilishi uchun mas'ul bo'lgan davlat organlari va tashkilotlari bilan birgalikda ommaviy axborot vositalari va internet-

resurslarda, shu jumladan chet el ommaviy axborot vositalarida keng ko‘lamdagi axborot-targ‘ibot ishlarini tashkil etish chora-tadbirlarini doimiy asosda amalga oshirib, ularda taniqli olimlar, davlat organlari rahbarlari hamda jamoatchilik vakillarining chiqishlarini nazarda tutsin hamda korrupsiyaga qarshi kurashish masalalari bo‘yicha brifinglar, internet-konferensiyalar, televizion ko‘rsatuvlarda ularning ishtirok etishlarini ta‘minlasin;

mazkur yo‘nalishda amalga oshirilgan ishlar to‘g‘risida har chorakda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasiga hisobot berib borsin.

14. O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Adliya vazirligi hamda boshqa manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda qonun hujjatlariga ushbu Farmondan kelib chiqadigan o‘zgartirish va qo‘shimchalar to‘g‘risida takliflar kiritsin.

15. Vazirlik va idoralar o‘zlari qabul qilgan normativ-huquqiy hujjatlarni ikki oy muddatda ushbu Farmonga muvofiqlashtirsin.

16. Mazkur Farmonning ijrosini nazorat qilish O‘zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N. Aripov va O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi rahbari Z.Sh. Nizomiddinov zimmasiga yuklansin.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV

Toshkent sh.,
2019-yil 27-may,
PF-5729-son

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-maydagi

PF-5729-son Farmoniga

1-ILOVA

2019–2020-yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish

DAVLAT DASTURI

T/r	Chora-tadbirlar nomi	Amalga oshirish mexanizmi	Ijro muddati	Mas'ul ijrochilar
I. Aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish				
1.	Korrupsiyaning xavf-xatarlarini tahlil qilish asosida, aholining keng qatlamlarini xabardor qilish va ong-bilimlarini oshirishda maqsadli tadbirlarni amalga oshirish, xususan: mavzuli audio-, videoroliklar, bannerlar, plakatlar va innovatsion axborot-targ'ibot materiallaridan foydalangan holda fuqarolarda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabat, korrupsiyaga qarshi kurashishning aniq xulqni shakllantirishga qaratilgan, korrupsiyaga qarshi kurashish borasida kompaniyalarni o'tkazish; so'rovlar, ijtimoiy va boshqa tadqiqotlar asosida korrupsiyaga qarshi kurashish targ'iboti va ta'limi bo'yicha chora-tadbirlar natijalari va ta'sirini muntazam ravishda baholash; ushbu sohada keyingi chora-tadbirlarni amalga	Chora-tadbirlar rejasi	Alohida reja-jadval asosida, 2019- yil 1-iyulgacha tasdiqlash	Idoralararo komissiya, Adliya vazirligi (<i>R. Davletov</i>), IIV (<i>P. Bobojonov</i>), Bosh prokuratura huzuridagi Departament (<i>D. Raximov</i>), Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (<i>K.Allamjonov</i>), vazirlik va idoralar

	oshirishda baholash natijalaridan foydalanish.			
2.	<p>Alohida maqsadli guruhlarining (davlat xizmatchilari, tadbirkorlar, fuqarolik jamiyati institutlari vakillari va boshqalar) korrupsiyaga qarshi kurashish mexanizmi va tizimi haqida huquqiy bilimi va xabardorligini oshirish yuzasidan ahamiyatga ega bo'lgan amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish, shu jumladan quyidagilar orqali:</p> <p> korrupsiya omillarini aniqlash, korrupsiya xavf-xatarlarini boshqarish va ularni minimallashtirish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rish borasida vazirlik va idoralar vakillari uchun davriy ta'lim berish tizimini joriy etish;</p> <p> davlat organlari faoliyatining xususiyatlarini inobatga olgan holda manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va hal qilish borasida amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish;</p> <p> korrupsiyaga qarshi kurashish va kasbiy odob-axloq qoidalariga rioya etish masalalari bo'yicha maxsus o'quv-metodik va boshqa adabiyotlarni yaratish.</p>	Chora-tadbirlar rejas	2019-yil 15-iyulgacha	Idoralararo komissiya, vazirlik va idoralar
3.	Yoshlarda	Tashkiliy chora-	Alohida reja-	Idoralararo komissiya,

	<p>korruptsiyaga qarshi kurashish faol dunyoqarash va mustahkam fuqarolik nuqta nazarini shakllantiradigan chora-tadbirlarni amalga oshirish, shu jumladan:</p> <p>korruptsiyaga qarshi kurashish mavzusida ijtimoiy tadbirlarga yoshlarni keng jalb qilish (klublar, to'garaklar, forum va boshqalar);</p> <p>oliy o'quv yurtlari va yoshlarning boshqa vakillari hisobidan ko'ngillilar guruhlarini shakllantirish;</p> <p>yoshlar o'rtasida korruptsiyaga qarshi kurashish mavzusida respublika olimpiadalari, tanlovlar va musobaqalar o'tkazish.</p>	tadbirlar	jadval asosida, 2019- yil 1-iyulgacha tasdiqlash	<p>Yoshlar ittifoqi (A. Sa'dullayev), Oliy ta'lim vazirligi (I. Madjidov), XTV (Sh.Shermatov), TDYuU (E. Kanyazov), IIV Akademiyasi (B. Matlyubov), Bojxona instituti (V. Ergashev), Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (K.Allamjonov), MTRK (A. Xadjayev)</p>
4.	<p>Ta'lim muassasalarining o'quv dasturlariga korruptsiyaga qarshi kurashish maxsus kurslarini kiritish, shu jumladan:</p> <p>jamiyatda korruptsiyaning mavjud bo'lgan xavf-xatarlari asosida, o'quv materiallarini tayyorlash uchun yagona metodologik talablarni ishlab chiqish va tasdiqlash;</p> <p>barcha ta'lim muassasalari, shu qatorda davlat xizmatchilari, shuningdek korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha ta'lim berishga mas'ul shaxslarning</p>	Tashkiliy chora-tadbirlar	2019-yil 1-avgustgacha	<p>Oliy ta'lim vazirligi (I. Madjidov), XTV (Sh. Shermatov), Bosh prokuratura Akademiyasi (E. Kolenko), Sudyalar oliy kengashi qoshidagi Sudyalar oliy maktabi (X. Isoqov), TDYuU (E. Kanyazov), IIV Akademiyasi (B. Matlyubov), Milliy gvardiya Harbiy-texnik instituti (M. Rustambayev)</p>

	malakasini va kasbiy tayyorgarligini oshirish bo'yicha muassasalarda taalluqli dasturlarni joriy etish; jurnalistlarni tayyorlash o'quv dasturlariga «Korrupsiyaga qarshi jurnalist tergov» fanini kiritish.			
5.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida ilmiy, tadqiqiy va ekspert salohiyatini kuchaytirish borasida chora-tadbirlar qabul qilish, shu jumladan korrupsiyaga qarshi kurashishda chora-tadbirlarni amalga oshirishga mas'ul bo'lgan shaxslarning bilimlarini va kasbiy mahoratini muntazam ravishda oshirish; mazkur sohada sertifikat olgan ekspertlarning milliy jamoasini bosqichma-bosqich shakllantirish; ilmiy-metodik materiallarni ishlab chiqishga xorijiy ekspertlar va maslahatchilarni jalb etish; korrupsiyaga qarshi kurashish mavzuida magistratura yo'nalishlari bo'yicha o'quv dasturlarini joriy etish; milliy ekspertlarni korrupsiyaga qarshi kurashish sohasi bo'yicha Korrupsiyaga qarshi kurashish xalqaro akademiyasi (KQKXA)	Tashkiliy chora-tadbirlar	2019-yil 1-iyulgacha	Bosh prokuratura (O. Murodov), IIV (P. Bobojonov), Adliya vazirligi (R. Davletov), Oliy ta'lim vazirligi (I. Madjidov), TIV (A. Kamilov)

	va boshqa xalqaro ta'lim muassasalarida o'qitish.			
6.	Davlat organlari va tashkilotlarning mas'ul xodimlari tomonidan ishga qabul qilinganidan so'ng hamda muayyan vaqt o'tganidan so'ng, kasbiy odob-axloq qoidalariga rioya etish, manfaatlar to'qnashuvini bartaraf qilish va korrupsiyaga qarshi kurashishning boshqa yo'nalishlari bo'yicha qisqa muddatli o'quv kurslarini majburiy ravishda o'tash tartibini joriy etish.	Normativ-huquqiy hujjat loyihasi	2019-yil 1-sentyabrdan	Bosh prokuratura (<i>O. Murodov</i>), Oliy ta'lim vazirligi (<i>I. Madjidov</i>), Adliya vazirligi (<i>R. Davletov</i>), DBA (<i>X. Azizov</i>), JIDU (<i>M. Bakoyev</i>), TDYuU (<i>E. Kanyazov</i>), vazirlik va idoralar
7.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida, quyidagilarni nazarda tutadigan tadqiqotlarni tashkil qilish, jumladan: sodir etilayotgan korrupsiyaga oid jinoyatlarning o'ziga xos sxemasini o'rganish asosida korrupsiyaning tipologiyasini tuzish; korrupsiyaga moyil bo'lgan sohalarni aniqlash asosida tarmoqlar kesimida korrupsiyaga oid xaritalarni tuzish; korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar sodir etilishining shart-sharoitlari va sabablarini o'rganish, shuningdek ularni bartaraf etish takliflarini ishlab chiqish; korrupsiyaga qarshi	Tashkiliy chora-tadbirlar	2020-yil 1-aprelgacha	Idoralararo komissiya, «Ijtimoiy fikr» markazi (<i>R. Ubaydullayeva</i>), FJShMQMI (<i>R. Kamilov</i>), «Rivojlanish strategiyasi» markazi (<i>E. Tulyakov</i>), Bosh prokuratura Akademiyasi (<i>E. Kolenko</i>) TDYuU (<i>E. Kanyazov</i>), IIV Akademiyasi (<i>B. Matlyubov</i>), Milliy gvardiya Harbiy-texnik instituti (<i>M. Rustambayev</i>), JIDU (<i>M. Bakoev</i>), vazirlik va idoralar

<p>kurashish sohasida qabul qilinayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini baholash;</p> <p>korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida ta'lim va tadqiqot muassasalari ilmiy xodimlariga, shu jumladan, xalqaro tashkilotlardan korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida tadqiqotlar o'tkazish bo'yicha grantlar jalb qilish orqali ko'maklashish;</p> <p>korrupsiya darajasi, korrupsiyani idrok etish va shaxsiy tajribasi, shuningdek, davlat hokimiyati institutlariga ishonch va korrupsiyaga qarshi choralarning ta'siri darajasini baholash maqsadida jamoatchilik fikrini o'rganish.</p>			
<p>8. Idoralararo komissiyasining rasmiy veb-sayti sosida xalqaro standartlarga muvofiq zarur ma'lumotlarni o'z ichiga olgan portalni yaratish, shu jumladan:</p> <p>korrupsiyaga qarshi tadbirlar haqida hisobot va ma'lumotlar;</p> <p>korrupsiyaning tarqalishi va idrok etilishi haqida ijtimoiy va ilmiy tadqiqotlar natijalari;</p> <p>normativ-huquqiy</p>	<p>Tashkiliy chora-tadbirlar</p>	<p>2019-yil 1-noyabrgacha</p>	<p>Idoralararo komissiya, LBMA (<i>D. Li</i>), Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (<i>Sh. Sadikov</i>), Moliya vazirligi (<i>T. Ishmetov</i>), «Ijtimoiy fikr» markazi (<i>R. Ubaydullayeva</i>), Adliya vazirligi (<i>R. Davletov</i>), Oliy sud (<i>K. Kamilov</i>), SSP (<i>A. Ikramov</i>)</p>

	<p>hujjatlarning loyihasi bo'yicha korrupsiyaga qarshi ekspertiza natijalari to'g'risida ma'lumot;</p> <p>korrupsiya jinoyatlari, ularning tergov va sudga ko'rilishi natijalari bo'yicha statistik ma'lumotlar;</p> <p>ma'lumot, metodik va axborot materiallari;</p> <p>korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarni muhokama qilish uchun jamoatchilik bilan qayta aloqa mexanizmlari, shuningdek jamoatchilik fikrini so'rov qilish natijalari.</p>			
9.	<p>Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish jarayonida, shu jumladan xalqaro ekspertlar ishtirokida seminarlar, «davra suhbatlari» va konferensiyalar o'tkazishni nazarda tutadigan xalqaro mezonlar va ilg'or chet el tajribalarini joriy etish.</p>	Tashkiliy chora-tadbirlar	2020-yil 1-aprelgacha	Idoralararo komissiya
10.	<p>Quyidagilar yordamida, korrupsiyaga qarshi kurashish choralarini ishlab chiqish va bajarish jarayonida fuqarolik jamiyati institutlarini yanada jalb qilishda maqsadli tadbirlarini amalga</p>	Tashkiliy chora-tadbirlar	2020-yil 1-aprelgacha	Idoralararo komissiya, Adliya vazirligi (<i>R. Davletov</i>), FJShMQMI (<i>R. Kamilov</i>), «Rivojlanish strategiyasi» markazi (<i>E. Tulyakov</i>), O'zNNTMA

	<p>o'shinish: davlat organlari bilan o'zaro munosabatlar va qayta aloqani mustahkamlash mexanizmlarini kuchaytirish; ijtimoiy sheriklik doirasida davlat organlari, shuningdek, jamoat kengashlari faoliyatiga fuqarolik jamiyati institutlarini jalb etishning shaffof va obyektiv mezonlariga asoslangan mexanizmlarni belgilash.</p>			(<i>I. Nasriev</i>), vazirlik va idoralar
II. Davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish				
11.	<p>Quyidagilarni nazarda tutuvchi, «Davlat moliyaviy nazorati to'g'risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish: budjet jarayonining har bir bosqichida tashqi va ichki moliyaviy nazorat hamda auditning vazifalari va maqsadini bir-biridan ajratish; nizom jamg'armasida davlat ulushi bo'lgan tashkilotlarda davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish; moliyaviy, shu jumladan, korrupsiyaga oid jinoyatlarni o'z vaqtida aniqlash.</p>	Qonun loyihasi	2019-yil 1-sentabrgacha	<p>Moliya vazirligi (<i>T. Ishmetov</i>), Hisob palatasi (<i>O. Rustamov</i>), Iqtisodiyot va sanoat vazirligi (<i>B. Xo'jayev</i>), LBMA (<i>D. Li</i>), Bosh prokuratura (<i>O. Murodov</i>), Davlat aktivlarini boshqarish agentligi (<i>A. Xaydarov</i>), Kapital bozorini rivojlantirish agentligi (<i>A. Nazirov</i>)</p>
12.	<p>Idoralar faoliyatining moliyaviy natijalarini ochib beradigan, ichki hamda tashqi audit sohasini belgilash yo'li orqali amalga</p>	Qonun loyihasi	2019-yil 1-sentabrgacha	<p>Moliya vazirligi (<i>T. Ishmetov</i>), Hisob palatasi (<i>O. Rustamov</i>), Iqtisodiyot va sanoat vazirligi (<i>B. Xo'jayev</i>), Bosh prokuratura</p>

	<p>oshirilayotgan nazoratning samarasi haqidagi ma'lumotlar, shu jumladan ichki nazorat va ichki audit xizmati xodimlarining huquqiy maqomi va vakolatini belgilaydigan, davlat boshqaruvi tizimi rivojlanishi, prognozlash va strategik rejalashtirishga oid xufiyona iqtisodiyot va korrupsiyaga qarshi choralarni oshkor etishni ta'minlaydigan mexanizmlarni joriy etishni nazarda tutadigan «Davlat ichki nazorati va ichki auditi to'g'risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish.</p>			<p>(<i>O. Murodov</i>), LBMA (<i>D. Li</i>), Davlat aktivlarini boshqarish agentligi (<i>A. Xaydarov</i>), Bosh prokuratura huzuridagi Departament (<i>D. Raximov</i>)</p>
13.	<p>Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash yuzasidan normativ-huquqiy va tashkiliy-amaliy chora-tadbirlarni takomillashtirish, shu jumladan quyidagi yo'llar bilan:</p> <ul style="list-style-type: none"> ma'lumotlardan erkin foydalanish huquqiga oid qonunchilikni xalqaro standartlarga muvofiqligi nuqtayi nazaridan o'rganish; fuqarolarning ma'lumotlardan erkin foydalanish yuzasidan o'z huquq va majburiyatlari haqida xabardorliklarini oshirish; davlat organlari 	Qonun loyihasi	2019-yil 1-sentabrgacha	<p>Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash faoliyatini muvofiqlashtirish va monitoringini olib borish bo'yicha jamoatchilik kengashi (<i>I. Abdullayev</i>)</p>

	tomonidan axborotni nashr qilish uchun yagona elektron tizimni joriy etish.			
14.	<p>Davlat xaridlari tizimini yanada takomillash-tirishni nazarda tutuvchi «O‘zbekiston Respublikasining «Davlat xaridlari to‘g‘risida»gi Qonuniga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish:</p> <p>barcha davlat xaridlari subyektlarini bosqichma-bosqich qamrab olish bo‘yicha choralar ko‘rish;</p> <p>xarid (ISO 20400) va korrupsiyaga qarshi kurashish (ISO 37001) standartlari bo‘yicha kompaniyalarni sertifikatlashtirish tizimini joriy etish;</p> <p>davlat xaridlari sohasidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun ma‘muriy javobgarlikni belgilash;</p> <p>affillangan shaxslar-ni xaridlarda qatna-shishlariga cheklovlar belgilash;</p> <p>barcha davlat tenderlarini qamrab olish uchun mahsulot yetkazib beruvchilarning hamma foydalana oladigan yagona reestrini yuritish;</p> <p>davlat xaridlari bo‘yicha axborotning oshkoraligi va erkinligini</p>	Qonun loyihasi	2019-yil 1-noyabrgacha	<p>Moliya vazirligi (<i>T. Ishmetov</i>), Iqtisodiyot va sanoat vazirligi (<i>B. Xo‘jayev</i>), Monopoliyaga qarshi kurashish qo‘mitasi (<i>N. Sharipov</i>), «O‘zstandart» agentligi (<i>D. Sattarov</i>), vazirlik va idoralar</p>

	<p>oshirish; xarid jarayonida byurokratik va subyektiv omillarni minimallashtirish; natijalarni statistik tahlil qilish, shuningdek, xarid tartibining barcha zarur parametrlari bo'yicha yagona ma'lumotlar bazasini tashkil qilish.</p>			
15.	<p>Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalaridan foydalanish orqali sudyalarni ochiq, oshkora tanlash va tayinlash mexanizmlarini takomillashtirish, shu jumladan: tanlov natijalarini ommaviy axborot vositalarida, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashining veb-saytida e'lon qilish; sudyalarni aniq ifoda etilgan oshkora mezon va tartiblar asosida baholanishini ta'minlash.</p>	Qonun loyihasi	2019-yil 1-dekabrgacha	Sudyalar oliy kengashi <i>(U. Mingboyev), Oliy sud (K. Kamilov)</i>
16.	<p>Sud tizimida korrupsiyaga qarshi kurashishning samaradorligini oshirish bo'yicha choratadbirlarni qabul qilish, shu jumladan: sudyalarni malaka hay'atlari kotiblarining rolini oshirish, shu jumladan ularga korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasidagi faoliyatni</p>	Qo'shma qaror loyihasi	2019-yil 15-iyungacha	Sudyalar oliy kengashi <i>(U. Mingboyev), Oliy sud (K. Kamilov)</i>

<p>amalga oshirish vazifasini yuklash; sudyalar malaka hay'atlari kotiblarining O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashining sudyalar daxlsizligini ta'minlash bo'yicha Sud inspeksiya bilan samarali hamkorlik qilish, shuningdek, ularning Kengashga hisobdorligi mexanizmlarini yaratish; sudyalar va sud xodimlari o'rtasida profilaktik va tushuntirish ishlarini muntazam ravishda olib borish; odil sudlovni amalga oshirish faoliyatiga aralashish faktlari bo'yicha sudyalarning O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashining Sud inspeksiyasiga anonim tarzda murojaat qilish tartibini joriy etish; korrupsiyaning kelib chiqish sabablarini tizimli va chuqur tahlil qilishni va ularning oldini olishni ta'minlash.</p>			
<p>17. «Prokuratura organlarida xizmatni o'tash tartibi to'g'risida»gi qonun loyihasini ishlab chiqish, shu jumladan: prokuratura organlari va muassasalarida xizmat qilish uchun institutsional mexanizmlarni mustahkamlash;</p>	<p>Qonun loyihasi</p>	<p>2019-yil 1-dekabrgacha</p>	<p>Bosh prokuratura (O. Murodov), Moliya vazirligi (T. Ishmetov), Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (Sh. Sadikov)</p>

	<p>kadrlarni shaffof tanlovlarni asosida saralab olishning mutlaqo yangi mexanizmini joriy etish; manfaatlar to'qnashuvini oldini olish va bartaraf qilish.</p>			
18.	<p>Korrupsiya va soliq tavakkalchiligini bartaraf etish bo'yicha choratadbirlarni nazarda tutgan holda, o'rta muddatli va uzoq muddatli davrda soliq xizmatini strategik boshqarish mexanizmlarini joriy etish.</p>	<p>Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari</p>	<p>2019-yil 1-dekabrgacha</p>	<p>DSQ (<i>B. Musayev</i>), Moliya vazirligi (<i>T. Ishmetov</i>), Mehnat vazirligi (<i>Sh. Kudbiyev</i>), Iqtisodiyot va sanoat vazirligi (<i>B.Xo'jayev</i>), Bosh prokuratura (<i>O. Murodov</i>)</p>
19.	<p>Quyidagi choralarni amalga oshirish orqali korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida parlament nazorati samaradorligini oshirish, bunda:</p> <ul style="list-style-type: none"> qonun hujjatlarini tahlil qilish, ularda korrupsiyaga sharoit yaratadigan qoida va normalarni aniqlash; barcha darajadagi davlat organlari rahbarlarining ma'lumotlarini eshitish; davlat organlarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqni qo'llash amaliyotini tizimli ravishda o'rganish; korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha davlat organlari tomonidan amalga oshiriladigan idoraviy choralar samaradorligini 	<p>O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis palatalari Kengashlari qo'shma qarori loyihasi</p>	<p>2019-yil 1-oktabrgacha</p>	<p>Oliy Majlis palatalari — kelishish asosida (<i>N. Ismailov</i>, <i>N. Yo'ldashev</i>)</p>

	<p>baholash; korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida qonunchilik va huquqni qo‘llash amaliyotini takomillashtirish bo‘yicha takliflar tayyorlash.</p>			
20.	<p>Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha idoraviy tizimlar samaradorligini oshirish, shu jumladan: korrupsiyaga ko‘proq moyil bo‘lgan sohalarni aniqlash; xizmat vazifalarini bajarishda xodimlarning manfaatlar to‘qnashuvi haqida xabar berish va ularni hal qilish masalalarini lozim darajada tartibga solish, shuningdek, ushbu majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlikni oshirish; davlat organlarida korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha idoraviy koordinatorlarning o‘zaro hamkorligi; barcha darajadagi davlat organlari, shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni, shuningdek, ularning sodir etilishi sabablari va shart-sharoitlarini aniqlash bo‘yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish; idoraviy chora-tadbirlarni amalga</p>	Idoraviy hujjatlar	2019-yil 1-noyabrgacha	Idoralararo komissiya, Bosh prokuratura (<i>O. Murodov</i>), Adliya vazirligi (<i>R. Davletov</i>), vazirlik va idoralar

	oshirish ustidan ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish.			
21.	<p>Ustav jamg'armasida davlat ulushi bo'lgan tashkilotlarda korrupsiyaga qarshi kurashish choralari kuchaytirish, jumladan:</p> <p>korrupsiyaga qarshi kurashish «komplaens nazorat» (compliance control) tizimini joriy etish va uning samaradorligini monitoring qilish;</p> <p>korrupsiyaga qarshi kurashish tegishli korrupsion standart (ISO 37001)ga muvofiq sertifikatlashtirish tartibini o'rnatish.</p>	Normativ-huquqiy hujjat loyihasi	2020-yil 1-aprelgacha	<p>Davlat aktivlarini boshqarish agentligi (A. Xaydarov), Monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasi (N. Sharipov), Kapital bozorini rivojlantirish agentligi (A. Nazirov), Iqtisodiyot va sanoat vazirligi (B. Xo'jayev), «O'zstandart» agentligi (D. Sattarov)</p>
22.	<p>Korrupsiyaga qarshi maxsus tadbirlarni xususiy sektorga joriy etishga faol ko'maklashish, unda quyidagilarni nazarda tutuvchi choralarni ko'rish:</p> <p>ichki nazorat choralari va tartib-taomillarini kuchaytirish;</p> <p>davlat xaridlarida ishtirok etish bo'yicha qat'iy axloq qoidalarini ta'minlash;</p> <p>biznesning korrupsiyaga qarshi kurashishdagi jamoaviy tadbirlarini rag'batlantirish.</p>	O'zbekiston biznesining Korrupsiyaga qarshi kurashish xartiyasining loyihasi	2019-yil 1-oktyabrgacha	<p>O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil (D. Kosimov), Savdo-sanoat palatasi (A. Ikramov), Adliya vazirligi (R. Davletov)</p>
<p>III. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash, ularga chek qo'yish, imkoniyat yaratuvchi sabablar, shart-sharoitlar va oqibatlarini bartaraf etish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni sodir etganlik uchun javobgarlikning muqarrarligi prinsipini ta'minlash</p>				

23.	Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida davlat organlariga axborot berish mexanizmlarini takomillashtirish, shu jumladan: fuqarolarga korrupsiya faktlari to'g'risida davlat organlarini xabardor qilish imkonini beruvchi mobil va boshqa ilovalarni ishlab chiqish; korrupsiya faktlari haqida anonim xabarlarni o'rganish imkoniyatlari.	Tashkiliy chora-tadbirlar	2019-yil 1-dekabrgacha	Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (<i>Sh. Sadikov</i>), LBMA (<i>D. Li</i>), Idoralararo komissiya
24.	Davlat organlari bilan jamoatchilik o'rtasidagi munosabatlar sifatini yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, shu jumladan mahalliy davlat hokimiyati organlarining ishonch telefonlari va Call-markazlari («tezkor aloqa liniyalari») ish samaradorligi monitoringini ta'minlash, uning natijalarini muntazam nashr etish.	Tashkiliy chora-tadbirlar	2020-yil 1-aprelgacha	Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (<i>K.Allamjonov</i>), LBMA (<i>D. Li</i>), Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi(<i>Sh. Sadikov</i>), Bosh prokuratura (<i>O. Murodov</i>), vazirlik va idoralar
25.	Korrupsiya bilan bog'liq jinoyatlar haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish.	Qonun loyihasi	2020-yil 1-sentabrgacha	Oliy sud (<i>K. Kamilov</i>), Bosh prokuratura (<i>O. Murodov</i>), IIV (<i>P. Bobojonov</i>)
26.	Tadbirkorlarning qonuniy huquqlari va manfaatlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish, shu	Normativ-huquqiy hujjat loyihasi	2019-yil 1-oktabrgacha	O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy

	<p>jumladan: tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga aralashganligi, noqonuniy harakatlar qilganligi, tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini cheklashga yoki ularni to'xtatishga sabab bo'lgan asossiz va noqonuniy harakatlar (harakatsizlik) uchun mansabdor shaxslarning javobgarligini oshirish; tadbirkorlarning qonuniy manfaatlari va huquqlarini yanada himoya qilish masalalarida jamoatchilik nazorati mexanizmlari joriy etilishini ta'minlash.</p>			<p>manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil (<i>D. Qosimov</i>), Adliya vazirligi (<i>R. Davletov</i>), SSP (<i>A. Ikramov</i>)</p>
27.	<p>Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqni muhofaza qiluvchi organlari xodimlarini va sudyalarni tayyorlash bo'yicha amaliy choralarni quyidagilar orqali takomillashtirish: korrupsiyaga qarshi kurashishning zamonaviy vositalari va usullaridan foydalanish; korrupsiya jinoyatlarini aniqlash, tergov qilish va sudda ko'rib chiqish; murakkab moliyaviy jinoyatlarni tergov qilish, jinoiy daromadlarni legallashtirish sohasidagi ishlarni samarali surishtirish; malaka oshirish</p>	<p>Tashkiliy chora-tadbirlar (o'quv dasturlari, modullar, masofaviy kurslarni ishlab chiqish, treninglar, «davra suhbatlari» va boshqalarni tashkillashtirish)</p>	2019-yil 1-noyabrgacha	<p>Bosh prokuratura Akademiyasi (<i>E. Kolenko</i>), Sudyalar oliy kengashi qoshidagi Sudyalar oliy maktabi (<i>X. Isoqov</i>), TDYuU (<i>E. Kanyazov</i>), IIV Akademiyasi (<i>B. Matlyubov</i>)</p>

	jarayoniga xalqaro tashkilotlar va xorijiy ekspertlarni jalb qilish.			
28.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida yangi xavf-xatar va tahdidlarni hisobga olgan holda, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning texnik jihozlanishini takomillashtirish bo'yicha amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish	Vazirlar Mahkamasi qarori loyihasi	2020-yil 1-iyulgacha	Bosh prokuratura (O. Murodov), IIV (P. Bobojonov), DXX (A. Azizov), DBQ (M. Azimov), DSQ (B. Musaev), Adliya vazirligi (R. Davletov), Moliya vazirligi (T. Ishmetov)
IV. Korrupsiyaga qarshi kurashish masalalari bo'yicha xalqaro hamkorlik				
29.	Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida me'yoriy va tashkiliy-amaliy bazani takomillashtirish jarayoniga xalqaro tashkilotlar (BMT NJQKB, BMTTD, IHTT, EXHT, ShHT, EOG va boshqalar)ni jalb qilish.	Tashkiliy chora-tadbirlar	2019 yil 1 dekabrgacha	TIV (A. Kamilov), Bosh prokuratura (O. Murodov), Adliya vazirligi (R. Davletov), IIV (P. Bobojonov), Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (K. Allamjonov)
30.	IHTTning tavsiyalarini bajarish bo'yicha har tomonlama va samarali choralar ko'rish.	IHTTning tavsiyalarini bajarish bo'yicha «Yo'l xaritasi»	2019-yil 1-iyulgacha	Idoralararo komissiya
31.	Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi monitoringi 2-bosqichiga tayyorgarlik ko'rish va tegishli tashkiliy choralarni qabul qilish	Tashkiliy chora-tadbirlar	2019-yil 1-dekabrgacha	Bosh prokuratura (O. Murodov), Adliya vazirligi (R. Davletov), TIV (A. Kamilov)
32.	Korrupsiyaga qarshi kurashishga bag'ishlangan xalqaro forumni o'tkazish va unda ushbu sohadagi yetuk xorijiy mutaxassislarni jalb qilish masalasini	Tashkiliy chora-tadbirlar	2019-yil 15-dekabrgacha	Bosh prokuratura (O. Murodov), IIV (P. Bobojonov), Adliya vazirligi (R. Davletov), TIV (A. Kamilov)

	ko'rib chiqish.			
33.	O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasining auditorlik xalqaro tashkilotlari oliy organlari (INTOSAI, ASOSAI i ECOSAI)ga qo'shilishi va xorijiy davlatlarning yuqori darajadagi auditorlik organlari va yetakchi xalqaro tashkilotlar bilan aloqalar o'rnatishi bo'yicha chora-tadbirlar qabul qilish.	Tashkiliy chora-tadbirlar	2019-yil 1-dekabrgacha	Hisob palatasi (<i>O. Rustamov</i>), TIV (<i>A. Kamilov</i>), Moliya vazirligi (<i>T. Ishmetov</i>)
34.	Xorijiy ommaviy axborot vositalarida davlat va jamiyatning korrupsiyaga qarshi kurashishdagi prinsipial pozitsiyasi to'g'risida xorijiy davlatlar, investorlar va fuqarolarning tushunchasini yaxshilashga qaratilgan korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublikamiz tomonidan qabul qilingan choralar to'g'risida maxsus materiallar yoritilishini tashkil etish.	Tashkiliy chora-tadbirlar	2020-yil 1-yanvargacha	TIV (<i>A. Kamilov</i>), Bosh prokuratura (<i>O. Murodov</i>), Adliya vazirligi (<i>R. Davletov</i>), IIV (<i>P. Bobojonov</i>)
35.	Quyidagi xalqaro shartnomalarga qo'shilish masalasini ko'rib chiqish: Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni aniqlash, olib qo'yish va musodara qilish hamda terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish Yevropa Kengashi Konvensiyasi (Varshava sh., 2005-yil 16-may);	Tahliliy materiallar	2019-yil 1-iyulgacha	Bosh prokuratura (<i>O. Murodov</i>), TIV (<i>A. Kamilov</i>), Adliya vazirligi (<i>R. Davletov</i>)

	Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar bo'yicha huquqiy yordam va huquqiy munosabatlar to'g'risidagi MDHning Kishinev konvensiyasi (Kishinyov sh., 2002-yil 7-oktabr).			
--	---	--	--	--

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-maydagi
PF-5729-son Farmoniga
**KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH AGENTLIGI
TASHKIL ETILDI**
29-Iyun 2020-y. **"TARAQQIYOT STRATEGIYASI"**
MARKAZI

Davlat rahbari “Halollik vaksinasi” va korrupsiyaga qarshi kurashishga mas’ul bo‘ladigan alohida organ tashkil etilishi haqida ilk bor Parlamentga yo‘llagan murojaatnomasida qayd etgan edi. Keyinchalik ushbu fikrlar, 2020-yilgi Davlat dasturida ham aks etdi.

2020-yilgi “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili” Davlat dasturining 53-bandiga ko‘ra, Davlat rahbarining “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni qabul qilindi.

Mazkur hujjat bilan **O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi** tashkil etilmoqda.

Agentlik:

• **Korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish**, davlat organlari, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa nodavlat sektor vakillarining birgalikdagi samarali faoliyatini ta’minlash, shuningdek, mazkur sohadagi xalqaro hamkorlik uchun mas’ul bo‘lgan maxsus vakolatli davlat organi hisoblanadi.

• o‘z faoliyatini **qonuniylik, xolislik, hisobdorlik, ochiqlik va shaffoflik prinsiplari** asosida boshqa davlat organlari, tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda amalga oshiradi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentiga bo‘ysunadi va Oliy Majlis palatalari oldida hisobdordir;

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan lavozimga tayinlanadigan va lavozimdan ozod etiladigan direktor tomonidan boshqariladi. Prezidentning Agentlik direktorini lavozimga tayinlash va ozod qilish to‘g‘risidagi farmonlari Oliy Majlis Senati tomonidan tasdiqlanadi.

• Agentlikning asosiy vazifalari va faoliyat yoʻnalishlari quyidagilardan iborat:

- korrupsiya holatini tizimli tahlil qilish, korrupsiyaga oid huquq-buzarliklar sodir etilishining sabab va shart-sharoitlarini aniqlash;
- korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatini, korrupsiyaga qarshi kurashish choralarining samaradorligini oshirishga qaratilgan davlat va boshqa dasturlarni shakllantirish va amalga oshirish;
- jamiyatda korrupsiyaning barcha koʻrinishlariga murosasiz munosabatni shakllantirish;
- korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida vazirlik va idoralarning faoliyatini muvofiqlashtirish, OAV, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa nodavlat sektor vakillarining ushbu masalalar boʻyicha birgalikdagi samarali faoliyatini tashkil etish;
- davlat va xoʻjalik boshqaruvi organlari, davlat korxonalari va ustav kapitalida davlat ulushi boʻlgan korxonalar, shu jumladan banklarda korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimi (“komplaens-nazorat”) hamda korrupsiyaga qarshi kurashishning boshqa xalqaro vositalarini joriy etish, ularning mazkur sohadagi faoliyati boʻyicha reytingini tuzish;
- normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizasi samaradorligini taʼminlash;
- davlat xizmatchilarining daromad va mol-mulkini deklaratsiya qilish tizimi joriy etish;
- davlat xizmatiga halollik standarti (“halollik vaksinasi”) va manfaatlar toʻqnashuvini hal etish standartlarini joriy etishda koʻmaklashish boʻyicha taʼsirchan choralarni koʻrish, shuningdek, ularga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish;
- budjet mablagʻlari, xalqaro tashkilotlar va xorijiy davlatlarning qarzlaridan foydalanish, davlat aktivlarini realizatsiya qilish va davlat xaridlari sohasida korrupsiyaga qarshi nazorat tizimining samaradorligini tahlil qilish;
- xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, mamlakatning imidjini mustahkamlash va xalqaro reytinglardagi oʻrnini yaxshilash boʻyicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish;

- sotsiologik, ilmiy va boshqa tadqiqotlarni tashkil etish va korrupsiyani oldini olish, unga qarshi kurashishning ta'sirchanligini oshirish bo'yicha takliflarni ishlab chiqish;

- korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatning ochiqligi va shaffofligini ta'minlash.

Farmon bilan Agentlik har yili OAVda e'lon qilinishi lozim bo'lgan O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida milliy ma'ruzani tayyorlaydi va uni ko'rib chiqish uchun O'zbekiston Prezidenti va Oliy Majlis palatalariga kiritadi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasining milliy manfaatlariga va xalqaro imidjiga zarar yetkazuvchi korrupsiyaga oid jinoyatlarni tergov qilish natijalarini kompleks tahlil qiladi hamda natijalari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalariga axborot beradi.

Qolaversa, korrupsiyaga oid jinoyatlar oqibatida jamiyat va davlat manfaatlariga yetkazilgan zarar to'liq qoplanilishiga erishish ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlari bilan birgalikda hududlar, iqtisodiyot tarmoqlari va boshqa sohalar kesimida korrupsiyaning darajasini baholovchi Korrupsiyani qabul qilish milliy indeksini tuzishni tashkillashtiradi.

Agentlik davlat xaridlari sohasida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish maqsadida davlat buyurtmachisi ISO 37001 korrupsiyaga qarshi standartini qo'llashni ko'zda tutuvchi talabni o'rnatadi.

Farmon bilan Agentlikka quyidagi huquqlar berilmoqda:

- budget mablag'larining sarflanishi, davlat aktivlarining realizatsiya qilinishi, davlat xaridlari, investitsiya loyihalarining amalga oshirilishi va davlat dasturlari bajarilishi bilan bog'liq materiallarni **talab qilish, olish va o'rganish;**

- o'z vakolatiga taalluqli masalalar yuzasidan o'rnatilgan tartibda normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish;

- **jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiya masalalari bo'yicha murojaatlarini** ko'rib chiqish hamda ularning buzilgan huquqlarini tiklash va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha choralar ko'rish;

- davlat organlari va tashkilotlari, shu jumladan huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida **korrupsiya holatini o‘rganish**;

- korrupsiyaga oid jinoyatlar sodir etilishining sabab va shart-sharoitlarini aniqlash, tizimli korrupsiyaning rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish maqsadida qonunchilik, shu jumladan jinoyat-prosessual qonunchiligiga muvofiq jinoyat ishlari materiallarini o‘rganish;

- o‘rganish va boshqa tadbirlar natijalari bo‘yicha to‘plangan materiallarni **faoliyatida korrupsiyaga oid huquqbuzarlik alomat-lari bo‘lgan shaxslarga nisbatan qonunga muvofiq choralar ko‘rish, jumladan jinoyat ishlarini qo‘zg‘atish** uchun huquqni muhofaza qiluvchi va boshqa davlat organlariga taqdim etish;

- korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar bo‘yicha **ma‘muriy surishtiruvlar o‘tkazish**;

- ijro hokimiyati va xo‘jalik boshqaruvi organlari hamda ularning mansabdor shaxslari qarorlarida korrupsiya belgilari aniqlangan hollarda ularning ijrosini to‘xtatish yoki bekor qilish to‘g‘risida **ko‘rib chiqilishi majburiy bo‘lgan taqdimnomalarni kiritish**;

- davlat organlari, tashkilotlari va ularning mansabdor shaxs-lariga **ko‘rib chiqilishi majburiy bo‘lgan** korrupsiyaga oid huquqbu-zarlikka yo‘l qo‘ymaslik to‘g‘risida **ogohlantirishlar** hamda korrupsiyani keltirib chiqaruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish choralarini ko‘rish to‘g‘risida **taqdimnomalar** kiritish.

Agentlikning ogohlantirish, taqdimnoma va murojaatlari o‘n kun ichida **ko‘rib chiqilishi** va natijalari yuzasidan yozma axborot berilishi **shart** qilib belgilanmoqda.

Bundan tashqari, Agentlikning hujjatlar, materiallar va boshqa ma‘lumotlarni taqdim etish, taftish va tekshirishlar o‘tkazish, muta-xassislar ajratish, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni, ularni keltirib chiqaruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish to‘g‘risidagi talablarini bajarish davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, ularning mansabdor shaxslari va fuqarolar uchun majburiy etib qo‘yilmoqda.

Shu qatorda, Agentlik xodimlari o‘z vakolatlari doirasida korrupsiyaning sabab va shart-sharoitlarini o‘rganish hamda tahlil qilish maqsadida davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, ushlab turilganlarni va qamoqqa olinganlarni saqlash joylari, jazoni ijro etish muassasalariga moneliksiz kirishga va hujjatlar bilan tanishishga haqli etib belgilanmoqda.

Korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish masalalari bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari majburiy ravishda Agentlik bilan kelishilishi lozimligi qayd etilgan.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi va uning hududiy idoralararo komissiyalari **O'zbekiston Respublikasi korrupsiyaga qarshi kurashish milliy kengashi** va uning hududiy kengashlari etib qayta tashkil etilmoqda.

Farmon asosida Agentlik Milliy kengashning ishchi organi etib belgilandi.

Agentlikni xodimlar bilan to'ldirish konkurs asosida xalqaro standartlarga muvofiq amalga oshiriladi. Shu bilan birga, Agentlikka birinchi marta ishga qabul qilinadigan xodimlar ishdan ajratilgan holda Bosh prokuratura Akademiyasida **maxsus o'quv dasturlari** bo'yicha ta'lim oladi.

Agentlik zimmasiga:

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha tarmog'ining Istanbul harakatlar dasturi doirasidagi ishlar hamda ishlab chiqilgan tavsiyalarning amalga oshirilishini ta'minlash;

BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi va O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi boshqa xalqaro shartnomalari qoidalarining bajarilishi bilan bog'liq chora-tadbirlarni amalga oshirish hamda ushbu yo'nalishdagi faoliyatni muvofiqlashtirish bo'yicha **O'zbekiston Respublikasi milliy koordinatori** vazifa va vakolatlari yuklatilmoqda.

Agentlik davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyati, shuningdek, ushbu sohadagi davlat va boshqa dasturlar samaradorligini monitoring qilish hamda baholash imkonini beruvchi **"E-Anticor.uz"** elektron platformasini ishlab chiqadi. Shu bilan birga, korrupsiya holatlari haqida Agentlikni xabardor qilish imkonini beruvchi maxsus **mobil dastur** yaratiladi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro reytinglardagi o'rnini yaxshilash bo'yicha **"Yo'l xaritasi"** ishlab chiqiladi.

Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida xalqaro reytinglardagi o‘rnini yaxshilash bo‘yicha **“Yo‘l xaritasi”** ishlab chiqiladi.

Aytish joizki, ushbu hujjatni ishlab chiqish jarayonida tegishli davlat organlari bilan bir qatorda, fuqarolik jamiyati institutlari, xususan, “Taraqqiyot strategiyasi” markazi xalqaro tajribani o‘rganishga oid tahlil va takliflari bilan ishtirok etdi. O‘rganish natijalariga ko‘ra, bugungi kunda dunyo bo‘yicha 150 dan ortiq antikorrupsion tuzimlar faoliyat yuritmoqda. Korrupsiyaga qarshi kurashishga ixtisoslashtirilgan organlar faoliyatini yuritishda Gonkong, Singapur, Fransiya, Ruminiya, Hindiston, Koreya Respublikasi, Finlandiya, Norvegiya davlatlari katta tajribaga ega.

Ahamiyatlisi, mazkur hujjat korrupsiya bilan samarali kurashayotgan davlatlarning ilg‘or tajribalarini o‘zida mujassamlashtirgan. Mazkur hujjatning qabul qilinishi esa normativ-huquqiy va institutsional bazani yanada takomillashtirish, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali mexanizmini joriy etishga yordam beradi⁶⁹.

2019–2020 yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi qabul qilindi

O‘zbekistonda davlat xizmatchilari daromadlarini deklaratsiya qilishga kirishiladi. kapital qurilish va oliy ta’lim sohalarida «Korrupsiyasiz soha» loyihasi amalga oshiriladi. Prezident korrupsiyaga qarshi kurash dasturini tasdiqladi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 27-may kuni O‘zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risidagi farmonni imzoladi. Hujjat korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi samaradorligini oshirish, eng yuqori darajadagi qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy obro‘-e’tiborini oshirishga qaratilgan.

Farmon bilan **2019–2020-yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi qabul qilindi** va Senat raisi Nig‘matulla Yo‘ldoshev boshchiligidagi Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasining yangilangan tarkibi tasdiqlandi.

⁶⁹ <https://strategy.uz/index.php?news=992>

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, viloyatlar va Toshkent shahar xalq deputatlari Kengashlari, tuman va shahar xalq deputatlari Kengashlarining tarkibida **korrupsiyaga qarshi kurashish komissiyalari** tashkil etiladi. Ular joylarda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi ishlarning holatini kompleks o‘rganish, joylarda korrupsiya ko‘rinishlari namoyon bo‘lishiga olib keladigan tizimli muammolar va korrupsiyaning holati to‘g‘risida O‘zbekiston Oliy Majlisi palatalarining korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari bo‘yicha qo‘mitalariga ushbu sohadagi faoliyatni takomillashtirish yuzasidan takliflar kiritgan holda muntazam ravishda axborot berib boradi.

Farmonda **korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari o‘rta muddatli istiqbolda** quyidagilardan iborat ekani belgilandi:

- sud hokimiyatining mustaqilligini yanada mustahkamlash, **sud-yalarga har qanday tarzda qonunga xilof ravishda ta’sir o‘tkazish shart-sharoitlarini istisno etish;**

- **davlat xizmatchilarini tanlov asosida saralab olish, lavozimga tayinlash va yuqori lavozimlarga ko‘tarishning shaffof tartibiga** asoslangan davlat xizmati tizimini shakllantirish, ular uchun cheklovlar, taqiqlashlar, rag‘batlantirish choralari hamda korrupsiyaning oldini olish boshqa mexanizmlarining aniq ro‘yxatini belgilash;

- **davlat xizmatchilari daromadlarini deklaratsiya qilish** tizimini bosqichma-bosqich joriy etish va ularning ish haqi yetarli darajada bo‘lishini ta’minlash, shuningdek, davlat xizmatini o‘tashda manfaatlar to‘qnashuvini hal etishning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish;

- **korrupsiya bilan bog‘liq huquqbuzarliklar to‘g‘risida xabar bergan shaxslarni himoya qilishning samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini joriy etish;**

- aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yanada oshirish, **jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murossasiz munosabatni kuchaytirish;**

- davlat organlari va tashkilotlarining hisobdorligi va faoliyatining shaffofligini oshirish;

- **fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari faoliyatining chinakam erkinligini ta’minlash** va ularni korrupsi-

yaga qarshi choralarini tayyorlash, o‘tkazishda va ijrosini monitoring qilishda ishtirok etishga jalb qilish.

Idoraviy korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali dasturlarini amalga oshirish, ularning hisobdorligi va faoliyatining ochiqligi mexanizmlarini joriy etish, odob-axloq qoidalariga rioya etilishi va manfaatlar to‘qnashuvining oldi olinishini ta‘minlash bo‘yicha amaliy chora-tadbirlarni bajarish orqali tegishli sohada korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarga imkon yaratayotgan sabablar va shart-sharoitlarni tag-tomiri bilan yo‘qotish davlat organlari va tashkilotlari rahbarlarining birinchi darajadagi muhim vazifasi hisoblanadi.

2019-yil 1-iyuldan boshlab **davlat organlari zimmaga yuklangan vazifa va funksiyalarni amalga oshirishda yuzaga keladigan korrupsiya xavf-xatarlarini** vaqti-vaqti bilan majburiy baholab boradi, uning yakunlari bo‘yicha:

- **korrupsiya xavf-xatariga eng ko‘p duch keladigan davlat xizmatchilarining faoliyat sohalari va lavozimlari, shuningdek, ularning funksiyalari (vakolatlari)ning ro‘yxatini** shakllantiradi;

- idoraviy korrupsiyaga qarshi kurashish dasturlari ijrosining har choraklik monitoringini amalga oshiradi va korrupsiyaviy xavf-xatarlarni minimum darajaga tushirish choralarini ko‘radi;

- Idoralararo komissiya bilan kelishgan holda har yilgi idoraviy korrupsiyaga qarshi kurashish dasturlarini tasdiqlaydi;

- har yili Idoralararo komissiyaga tegishli organlar va tashkilotlar faoliyatida, shu jumladan, qonunchilikni va huquqni qo‘llash amaliyotini takomillashtirish orqali korrupsiya xavf-xatarlariga barham berish bo‘yicha takliflarni kiritadi.

Davlat boshqaruvi organlari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari rahbarlari korrupsiya xavf-xatarlarini o‘z vaqtida aniqlamaganliklari va tegishli baho bermaganliklari, shuningdek, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni takroran sodir etish holatlariga yo‘l qo‘yganliklari yuzasidan shaxsan javobgar bo‘ladi.

1-sentabrdan boshlab ta‘lim muassasalarida yoshlarga korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy ta‘lim berish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar tatbiq etilishi lozim. Bundan tashqari, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi va oliy ta‘lim muassasalarining o‘quv dasturlarida korrupsiyaga qarshi mavzular yanada kuchaytiriladi.

Uch oy muddatda, shu jumladan, texnik infratuzilmani va zarur dasturiy ta'minotni yaratishga oid zaruriy chora-tadbirlarni amalga oshirishni nazarda tutgan holda muayyan toifadagi davlat xizmatchilarining mulki va daromadlarini deklaratsiya qilish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilishi lozim.

2019-yil 1-avgustdan boshlab eksperiment tariqasida, jamoatchilik va yetakchi ekspertlarni, shu jumladan, xorijiy ekspertlarni jalb etgan holda dastlabki bosqichda **kapital qurilish va oliy ta'lim sohalarida «Korrupsiyasiz soha» loyihasi amalga oshiriladi.** 2020-yil 1-apreldan boshlab loyiha boshqa sohalarga ham bosqichma-bosqich joriy etiladi.

Qo'shimcha ravishda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida jamoatchilik nazorati mexanizmlarini samarali qo'llashga yo'naltirilgan «Yo'l xaritasi» loyihasi ishlab chiqiladi. Unda Oliy Majlis palatalari va siyosiy partiyalarning rolini yanada kuchaytirish, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning Oliy Majlis palatalari oldidagi hisobdorligi tartibini takomillashtirish, qarorlar qabul qilish jarayonida fuqarolar ishtirokining shaffof va samarali usullarini joriy etish ko'zda tutilgan⁷⁰.

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHDA XALQARO TAJRIBA

O'zbekistonning yangilangan siyosati jamiyatda adolat va qonun ustuvorligini oliy darajaga ko'tarish, zamonaviy, samarali davlat boshqaruvini joriy etish, davlat xizmatchilarida korrupsiyaviy holatlarning barcha ko'rinishlariga nisbatan qat'iy murosasizlik ruhiyatini shakllantirish, xalq manfaatlarini so'zsiz ta'minlash kabi yuksak g'oyalarga tayanmoqda.

Ushbu islohotlarning tub zamirida Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan «Xalq davlat organlariga emas, balki davlat organlari xalqqa xizmat qilishi kerak» degan tamoyil mujassam. Shu asosda mavjud barcha imkoniyatlarni xalqimiz manfaatlari yo'lida safarbar qilish ustuvor vazifa etib belgilangan.

⁷⁰ <https://www.gazeta.uz/uz/2019/05/29/corruption/>

Prezidentimizning 2020-yil 29-iyunda qabul qilingan «O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoniga asosan, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi.

Yangi agentlikning asosiy vazifalari belgilandi. Xususan, 2020–2021-yillarda barcha davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, davlat korxonalari va ustav kapitalida davlat ulushi bo‘lgan korxonalar, shu jumladan, banklarda korrupsiyaga qarshi ichki idoraviy nazorat tizimlarini bosqichma-bosqich joriy etish shular jumlasidandir.

Albatta, korrupsiyaga qarshi samarali kurashda dunyoning taraqqiy etgan davlatlarining ilg‘or tajribasini o‘rganish va milliy amaliyotga tatbiq etish muhim o‘rin tutadi.

Quyida ana shunday ilg‘or xorijiy tajribalar xususida fikr yuritamiz.

Ma‘lumki, Niderlandiya dunyoda korrupsiya darajasi eng past davlatlar qatoriga kiradi. Mazkur davlatda korrupsiyaga qarshi kurash tizimi quyidagilarni o‘z ichiga oladi. Korrupsiya holati aniqlangach, korrupsiyaviy harakatning oqibatlarini muhokama qilinadi va ularga qo‘llangan jazolar muntazam ravishda e‘lon qilib boriladi. Ichki ishlar vaziri har yili korrupsiya faktlari va korrupsiyaga aloqador shaxslarni jazolash choralari to‘g‘risida parlamentga hisobot beradi.

Mamlakatda korrupsiyaviy holatlar yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan «nuqta»larni kuzatib borish va bu joylarda shaxslarning faoliyatini nazorat qilish tizimi ishlab chiqilgan.

Shuningdek, rasmiy axloq qoidalarining buzilishi uchun javobgar mansabdor shaxslarning huquq va majburiyatlari tizimi yaratilgan.

Korrupsiyaviy harakatlar uchun asosiy jazo — davlat tashkilotlarida ishlash huquqidan va barcha ijtimoiy imtiyozlardan mahrum bo‘lishdir. Shuningdek, jarima va o‘z vazifasidan vaqtincha chetlatish jazosi ham qo‘llaniladi.

Eng muhim tashkilotlarda, xususan, vazirliklarda:

– ichki xavfsizlik xizmati mavjud bo‘lib, ularning vazifasi amaldorlarning xatosini aniqlash, ularning qoidalarini qasddan yoki tasodifan buzishini o‘rganish hisoblanadi;

– korrupsiya sodir etishi mumkin bo‘lgan lavozimlarga shaxslarni tanlash tizimi yaratilgan;

– milliy xavfsizlik tizimiga tegishli bo‘lmagan, korrupsiyaga oid barcha materiallar ommaga e‘lon qilinadi;

— korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha davlat xavfsizligi tizimi yaratilgan va u korrupsiyani aniqlash uchun katta vakolatlarga ega;

— barcha darajadagi mansabdor shaxslar o‘zlariga ma‘lum bo‘lgan korrupsiyani ro‘yxatga olishlari shart, bu ma‘lumotlar ichki ishlar va adliya vazirliklariga yuboriladi;

— korrupsiyaga qarshi kurashda ommaviy axborot vositalari katta rol o‘ynaydi. Chunki ular korrupsiya holatlarini fosh etadi va ular haqida surishtiruv olib boradi.

Singapurda esa, korrupsiyaga qarshi kurash asosiy yo‘nalishi bo‘lgan maxsus organ mavjud. U Korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha tergov byurosi deb ataladi. Ushbu mustaqil organ Singapur iqtisodiyotining davlat va xususiy sektorida korrupsiyaning oldi olinishini o‘rganadi.

Byuro hukumat amaldorlari mansabini suiiste‘mol qilgan holatlarni tekshiradi va tegishli organlarga zarur choralarni ko‘rish uchun xabar qiladi. Byuro boshqaruv tizimidagi kamchiliklarni aniqlash uchun davlat organlari ish uslublarini o‘rganadi.

Agar bunday bo‘shliqlar korrupsiyaga va suiiste‘molchilikka olib kelishi mumkin bo‘lsa, Byuro ushbu bo‘linmalar rahbarlariga chora ko‘rishni tavsiya qiladi.

Singapur davlati korrupsiyaga qarshi siyosatining asosiy g‘oyasi «insonni korrupsiyaga undaydigan holatlarni bartaraf qilish»dan iborat. Bunga bir qator tamoyillar orqali erishiladi:

1) davlat xizmatchilarining ish haqini xususiy sektorda muvaffaqiyatli ishlayotgan shaxslarning o‘rtacha oylik ish haqi bilan tenglashtirish;

2) davlat organlari mansabdorlarining mulki, aktivlari va qarzlari bo‘yicha yillik hisobotlarini nazorat qilish. Xususan, prokuror korrupsiyaga qarshi qonunchilikni buzganlikda gumon qilingan shaxslarning har qanday bank hisob raqamlarini, aksiyalarini tekshirishga haqli;

3) yuqori lavozimdagi mansabdorlarning ma‘naviy yuksakligini ta‘minlash;

4) iqtisodiy rivojlanishda duch kelinadigan ma‘muriy to‘siqlarni bartaraf etish.

Germaniyada muayyan funksiyalardan qat'i nazar, davlat xizmatchilari o'z vazifalarini butun jamiyat manfaati uchun xolis va adolatli bajarishi shart.

Mazkur mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashning birinchi vazifasi rasmiy sirlarni saqlashdan iborat. Davlat xizmatchisi, shuningdek, o'z faoliyati davomida unga ma'lum bo'lgan ma'lumot va haqiqatlarni sir saqlashi talab etiladi.

Davlat xizmatchisi ruxsat olmasdan turib guvohlik berishga, hatto sudda ham bayonot berishga haqli emas. Davlat xizmatchisi xizmat ko'rsatishdan boshqa har qanday ish uchun oldindan yuqori darajadagi rahbarining roziligini olishi talab qilinadi.

Davlat xizmatchisi uchun ruxsatnomalar faqat ilmiy muassasalarda va o'qitish hamda tadqiqotlar bilan bog'liq faoliyat uchun talab qilinmaydi. Davlat xizmatchilari biron-bir tadbirkorlik faoliyati bilan shaxsan yoki vakolatli vakillari orqali shug'ullanish huquqiga ega emas.

Federal hukumat qonun kuchiga ega qaror chiqarish yo'li bilan davlat xizmatchilarining o'rindoshlik asosida ishlash tartibini belgilaydi. Unda qaysi faoliyat davlat xizmati deb hisoblanadi yoki unga tenglashtiriladi; davlat xizmatchisi qo'shimcha ishi uchun haq oladimi; davlat xizmatchilarining qaysi toifalari ruxsatnoma olishga majbur kabi masalalar aniqlashtiriladi.

Agar xizmatga oid munosabatlar tugatilgandan so'ng davlat xizmatchisi o'zining oxirgi besh yillik xizmat faoliyati bilan bog'liq ishda ishlasa, oxirgi xizmat joyida buni e'lon qilishi kerak. Uning faoliyati, agar xizmat manfaatlari uchun zarar etkazishi mumkin bo'lsa, taqiqlanadi.

Bu taqiq davlat xizmatining eng yuqori instansiyasi tomonidan joriy etiladi va xizmat munosabatlari tugaganidan keyin 5 yil o'tgach, tugaydi.

Davlat xizmatchilarining zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarmasligi yoki lozim darajada bajarmasligi oqibatlarini batafsil tartibga solinadi. Davlat xizmatchisi, Federal intizomiy huquq haqidagi nizomga muvofiq, o'z vazifalarini bajarish tartibini buzgan deb topilsa, jinoyat sodir etgan hisoblanadi⁷¹.

⁷¹ <http://sud.uz/korrupsiyaga-qarshi-kurashda-xalqaro-tajriba/>

Korrupsiyaga qarshi kurashishda shafqatli bo‘lish kerak emas “Hokimiyatni pulga sotib olganlar undan foyda olishni istaydi”, degan edi faylasuf Arastu. Qadimgi Grek faylasufi yashab o‘tgan davrdan beri qancha suvlar oqib o‘tdi. Ammo korrupsiya bilan bog‘liq muammo o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Buning ustiga unga qarshi kurashishda samarali qurol ham yaratilmagan. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab korrupsiya xalqaro muammolardan biriga aylandi. Bir mamlakatdagi korrupsiya ko‘rinishi ikkinchi mamlakat bilan bog‘lanib ketdi. Ayni damda korrupsiya xalqaro savdoda milliardlab zarar keltirmoqda.

Korrupsiya bilan bog‘liq muammo Yevropada ham saqlanib qolmoqda. Bu mavzu davlat va hukumat rahbarlari, politsiya va jurnalistlarning doimiy e‘tiborida. Tahlilchilarning fikricha, “ko‘hna qit‘a”dagi korrupsiya har yili Yevropa iqtisodiyotiga 120 milliard evro miqdorida zarar yetkazadi. Biroq, Yevropa Ittifoqining aksilkorrupsiya agentligi – OLAFning ta‘kidlashicha, bu atigi aysbergning yuqori qismi xolos. Aslida Yevropa mamlakatlari korrupsiya tufayli yiliga 323 milliard yevrodan mahrum bo‘ladi. Kuzatuvchilarning fikricha, korrupsiyaning haqiqiy qamrovini baholashning imkoniyati yo‘q. EI mamlakatlari aholisi o‘rtasida o‘tkazilgan ijtimoiy so‘rov natijalariga qaraganda, respondentlarning 76 foizi korrupsiya o‘sib borayotganini qayd qilgan.

Yevropada eng korrupsiyalashgan mamlakat Gretsiya ekani aytiladi. Undan keyingi o‘rinlarda Italiya, Ispaniya, Litva, Chexiya davlatlari turar ekan. Yevropada korrupsiyaga qarshi kurashishga o‘nlab tashkilotlar jalb qilingan.

Jahonning turli davlatlarida korrupsiyani bartaraf etish yo‘lida bir qator samarali chora-tadbirlar amalga oshirildi va oshirilmoqda. Shu o‘rinda sharhlovchilar bir ovozdan Singapur tajribasini tez-tez tilga oladi. Bu davlat chorak asr mobaynida uchinchi dunyo mamlakatidan gullab-yashnagan farovon mamlakatga erishdi. Bu maqomga erishishida korrupsiyaga qarshi keskin kurashish bosh omil bo‘ldi. O‘tgan asrning 50-yillarida Singapur juda ham qashshoq edi. Tabiiy resurslarning yetishmasligi, hatto ichimlik suvining chetdan olib kelinishi davlat idoralarida ildiz otgan korrupsiya oldida arzimagan ish bo‘lib ko‘rinardi. Hamma, hatto o‘qituvchilar ham pora olardi. Ammo Singapur hukumati korrupsiya ustidan g‘alaba qozondi. Bunda birinchi

navbatda mamlakat rahbariyatining qat'iy irodasi muhim ahamiyat kasb etdi. Bosh vazir Li Kuan Yu korrupsiyaga barham berishda o'z qarindoshlari va hukumatdagi maslakdoshlarini ham ayab o'tirmadi. Har bir fuqaroning shubhali xatti-harakatlari tekshirildi, aybdorlarga munosib jazo berildi.

Ikkinchidan korrupsiyaga qarshi kurashishga qaratilgan yangi qonunlar qabul qilindi. Uchinchidan, bu qonunlarni hayotga tatbiq etish maqsadida amalda cheklanmagan vakolatlarga ega bo'lgan – Korrupsiya holatlarini tekshirish byurosi tashkil etildi. Byuro bevosita davlat rahbariga bo'ysunardi, bu o'z navbatida har bir davlat amaldoriga nisbatan adolatli tergov olib borilishini ta'minladi.

Shu o'rinda Ruminiya tajribasini ham misol sifatida keltirish mumkin. Bu mamlakat 2007-yilda Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lib kirdi. Shuni aytish kerakki, Ruminiya Yevropa Ittifoqiga kirishidan avval va kirganidan keyin ham mamlakatda korrupsiya ildiz otgan edi. Unga qarshi kurashish shunchaki, ko'rgazmali bo'lib, biror bir natija bermasdi. Vaziyatni kuzatib borgan Yevrokomissiya bu illatga qarshi kurashishga aralashishga ahd qildi. Uning ekspertlari 2011-yilda Ruminiya uchun aksilkorrupsiya strategiyasini ishlab chiqdi, bu loyiha o'z samarasini berdi. Mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashish ikkita idoraga – Milliy aksilkorrupsiya boshqarmasi va Milliy yaxshilik masalalari agentligiga topshirildi. Bu ikki idora 2013-yilda mingdan ortiq ishni sudga topshirdi. Poraxo'rlikda gumon qilinib o'nlab vazirlar, elchilar, merlar, politsiya va bojxona xodimlari qo'lga olindi. Bu mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali bo'lishiga Yevropa Ittifoqi va mahalliy siyosatchi, sud va OAVning birgalikda qilgan harakatlari sabab bo'ldi. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, to'g'ri strategiya bo'lmas ekan, mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashish samara bermas ekan.

Uzoq yillardan beri Shvetsiya korrupsiyalashgan davlatlar ro'y-xatiga kirmaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, XIX asrga avvalboshida lotinchada aks etgan ma'nodan boshqacha yangraydi. "Transparency International", Jahon banki va boshqa tashkilotlar korrupsiya deganda hukumat amaldorlari o'zlarining shaxsiy manfaatlari yo'lida xizmat vakolatlarini suiiste'mol qilganligini tushunadi⁷².

⁷² <https://www.standart.uz/cyrl/news/view?id=2123>

O‘zLiEP Siyosiy Kengashi Ijroiya qo‘mitasi kotibiyat mudiri Ekspertlar guruhi rahbari Nuriddin Murodov partiyaning korrupsiyaga qarshi kurashishdagi pozitsiyasini quyidagi to‘qqizta vazifani hal qilish orqali yechish mumkinligini uqtirgan:

Birinchi masala, qonun hujjatlarida hali-hamon korrupsiyagen (korrupsiyaviy omillar keltirib chiqaruvchi) normalar mavjudligi va ushbu normalarni ekspertizadan o‘tkazishning samarali mexanizmi amalda yo‘lga qo‘yilmaganidir. Ya’ni qonun hujjatlaridagi u yoki bu normalarning o‘zi korrupsiya holatlariga yo‘l qo‘yib berishi, ayrim davlat idoralariga ortiqcha vakolat berilayotgani yoki vakolatning suiiste’mol qilinishiga huquqiy asosning ruxsat berish holatlari mavjudligidir.

Masalan, Bosh prokuratura asossiz vakolat berilgani yoki Sudyalar oliy kengashi qaror va xulosalariga nisbatan shikoyat qilish mexanizmining mavjud emasligi kabi omillar bunga misol. Yana bir muhim masala, ma’muriy, fuqarolik va iqtisodiy nizolardan kelib chiqqan nizolar bo‘yicha shu sudlarda ko‘rilayotgan ishlarga nisbatan prokuratura organlarining protest kiritish vakolatini shikoyat qilish huquqiga almashtirish ham muhim. Chunki mavjud tartib prosessual kodekslarda belgilangan sudlarda taraflar tengligi tamoyiliga ziddir va bu holat byurokrtiyani keltirib chiqaradi. Sudlarga ishonchni pasaytiradi. Oqibat esa sizga ayon. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, qonun hujjatlarini inventarizatsiyadan o‘tkazish va **korrupsiyaviy omillar**, huquqni qo‘llovchilarga asossiz ravishda ko‘rib chiqishning keng doirasini yoki umumiy qoidalardan chiquvchi istisnolarni asossiz qo‘llash imkoniyatini belgilovchi, jismoniy va yuridik shaxslarga noaniq, bajarilishi qiyin bo‘lgan va (yoki) og‘irlashtirilgan talablar, shuningdek, huquqni tartibga solishdagi bo‘shliqlarni o‘z ichiga olgan loyihalar normalarini ko‘rib chiqish mexanizmini tubdan takomillashtirish darkor.

Ikkinchidan, korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini tubdan isloh etish zarur. Ya’ni mavjud tizim negizida, davlat rahbari tomonidan lavozimiga tayinlanadigan va parlament yuqori palatasiga hisobdor bo‘lgan mustaqil davlat agentligini tashkil etish maqsadga muvofiq. Negaki, mavjud idoralararo komissiya ishi o‘z natijadorligini ko‘rsatmadi. Korrupsiyaga qarshi tuzilmalarning bir nechta davlat idoralarida faoliyat ko‘rsatishi bir-birining faoliyat va vakolatlarini

takrorlasa, ikkinchi jihatdan bitta idorada ham ushbu tuzilma va tergov organining faoliyat yuritishi o‘z-o‘zidan shu organga sudlar faoliyatiga ta’sir etish mexanizmini taqdim etadi, sudlar mustaqilligiga putur etadi, pirovardida esa odil sudlovni to‘la ta’minlash qiyinlashadi. Bu esa, aholining odil sudlovga, adolatga ishonchiga ta’sir ko‘rsatmay qolmaydi. Shu nuqtayi nazardan korrupsiyaga qarshi kurashuvchi yaxlit davlat idorasi nafaqat korrupsiyaga qarshi kurash, balki uning oqibatlari, kelib chiqish omillarini bartaraf etish borasida ham amaliy, ham nazariy jihatlarni muvofiqlashtirib boradigan, bu illatning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ma’naviy tomonlarini ilmga tayangan holda yechim izlaydigan tashkilot sifatida tuzilishi muhim.

Uchinchidan, bugungacha korrupsiya deyilganda, aholining ko‘pchilik qismi O‘zbekiston Respublikasi JKning (210-moddasi) **pora olish, (211-moddasi) pora berish, (212-moddasi) pora olish-berish-da vositachilik qilishni nazarda tutuvchi dispozitsiyalarni tushunishardi**. Vaholanki, shaxsning mansab yoki xizmat majburiyatlarini lozim darajada bajarishiga ta’sir ko‘rsatayotgan yoxud ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan hamda shaxsiy manfaatdorlik bilan fuqarolarning, tashkilotlarning, jamiyatning yoki davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlari o‘rtasida qarama-qarshilik, guruhlar manfaatlari yo‘lidagi harakatlar, xodimlarni pora va boshqa haq evaziga og‘dirish yo‘lidagi harakatlarga e’tibor kam. Aslida esa mana shu qayd etilgan keyingi holatlar jamiyat uchun oldi-berdidan ham ko‘ra ancha xavfliroqdir. Shu boisdan “manfaatlar to‘qnashuvi”ni JKda huquqiy norma sifatida aniq yoritish, Oliy sud tomonidan rasmiy tushuntirish berilishi, bu borada sanksiya masalasini ham qayta ko‘rib chiqish lozim.

To‘rtinchidan, korrupsiyani sun’iy oshirib ko‘rsatuvchi omillar – jinoyat qonunchiligida bu borada mavjud tajovuzkor va qattiq normalarni, umuman, jinoyat qonunchiligini liberallashtirish siyosati oqsayotgani bilan izohlash mumkin. Jinoyat va jinoyat-prosessual qonunchiligining samarali tizimini yaratish, huquq-tartibotni ta’minlash, bu sohada ham inson huquq va erkinliklari, jamiyat va davlat manfaatlarini ishonchli himoya qilish muhim. Korrupsiyaga oid qilmishlarda fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari samarali himoya qilish, jinoyat ishlari bo‘yicha sudgacha va sud jarayonida qonuniylikni ta’minlashga to‘sqinlik qiluvchi huquqiy

bo'shliqlarni to'ldirish, profilaktika qilish va oldini olish, huquqiy madaniyat va qonunga hurmat hissini singdirish borasidagi samarador huquqiy mexanizmlarni qo'llash, bu toifa jinoyatlarni sodir etganlik uchun sanksiyalar (*qilmishning ijtimoiy xavflilik xususiyati, jazoning muqobil turlari, jamoatchilik ta'sir choralari*)dan keng foydalanish, xalqaro amaliyotda e'tirof etilgan jinoyat-huquqiy institutlarni implementatsiya qilish, JKning 167-moddasi bilan ish qo'zg'atilganda yuridik shaxslar jinoiy javobgarligining mavjud emasligini e'tirof etish, to'lov imkoni bo'lgan holatda yuridik shaxs rahbarlarini hibsga olmay boshqa muqobil choralarni qo'llab, sun'iy ravishda korrupsiya holatlarini keltirib chiqarmaslik va sud-tergov faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy qilish dolzarb vazifadir.

Beshinchidan, korrupsiyani yuzaga keltirayotgan muhim omillardan yana biri markazlashgan byurokratik omillar, **davlat funksiyalari va vakolatlarining haddan tashqari markazlashtirilgani,** ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini tashkil etish asoslari tarmoq, hokimiyat organlari huquqiy maqomining ayrim holatlarda aniq chegaralab qo'yilmagani ularning davlat apparatidagi aniq o'rni va rolini aniqlash imkonini bermayapti hamda ayrim ijro etuvchi hokimiyat organlariga yuklatilgan vazifalarning deklarativ xarakterga egaligi, ularni amalga oshirishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlari yetarli emasligi, vazifalar takrorlanishi va davlat tomonidan ortiqcha tartibga solish holatlari mavjudligi, ijro etuvchi hokimiyat organlari va ular rahbarlari javobgarlik sohalarining aniq chegarasi, ayniqsa, joylarda ijro etuvchi hokimiyat organlarining ichki idoraviy va idoralararo o'zaro hamkorligi mexanizmlari qoniqarsizligi, davlat-xususiy sheriklikning sust rivojlangani nodavlat notijorat tashkilotlari va tadbirkorlik subyektlarining dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishdagi ishtirokini cheklashi va hokazolar.

Oltinchidan, noqonuniy (ro'yxatdan o'tmagan) biznesning umumiy biznesdagi salmoqli o'rni, ya'ni yashirin biznes, naqd pulning noqonuniy aylanmasi, soliqqa tortilmaydigan mablag'ning katta miqdori saqlanib qolayotgani hamda ushbu noqonuniy biznes va pul aylanmasini qonunlashtirish, legallashtirish yo'liga o'tkazishning samarali mexanizmi joriy etilmagan. Shuningdek, daromadni deklaratsiya qilish instituti faoliyati ham qoniqarli emas.

Yettinchidan, bu borada vakolat sifatida har ikki palatada takrorlanuvchi kuchsiz va samarasiz yo'lga qo'yilgan parlament nazoratini keltirish mumkin.

Sakkizinchidan, OAV bilan aloqa, ya'ni ochiqlik va shaffoflik lozim darajada yo'lga qo'yilmagani har qanday tashkilotda byurokratiya va korrupsiyaga imkoniyat qoldiradi. Rivojlangan qator davlatlarda aynan korrupsiyaga qarshi kurash borasida ham shu tashkilotlarning jamoatchilik bilan aloqalar tuzilmasi rahbarlik tuzilmalaridan biri sanaladi hamda OAV bilan o'zaro manfaatli hamkorlik qiladi.

To'qqizinchidan, korrupsiyaga qarshi kurashda ma'naviyat masalasi ochiq qolmoqda. Ya'ni ma'naviy olami boy insonni tarbiyalash korrupsiyaga qarshi kurashda eng ta'sirchan usullardan biridir. Shu bois maktablarda, oliy ta'lim va undan keyin, ayniqsa, korrupsiyaga qarshi kurash tizimi uchun kadrlar zaxirasini shakllantirishda ma'naviyat darslarini keng yo'lga qo'yish ayni muddao. Zero tama' va tamagirlik ma'naviyatsizlikning yorqin bir ko'rinishi ekanini o'sib kelayotgan yosh avlod qalbiga chuqur singdirish lozim⁷³.

⁷³⁷³ <http://uza.uz/oz/society/korrupsiyaga-doir-t-iz-asosiy-masala--25-06-2019>

VI BOB. ISLOMDA KORRUPSIYA - MA'NAVIY-AXLOQIY ILLAT SIFATIDA

6.1. Islomda korrupsiyaning asosiy ko'rinishi bo'lgan riboxo'rlik, rishvaxo'rlik, sudxo'rlik kabi illatlarga berilgan ta'rif va tavsif

Iqtisodiy masala har bir jamiyatda muhim o'rin tutadi. Shuning uchun Islomda bu masalaga alohida e'tibor beriladi. Avvalo, molu mulkka rag'bat insonning asl tabiatida mavjudligi ta'kidlangan.

Alloh taolo «Oli Imron» surasida marhamat qiladi: «Odamlarga ayollardan, bolalardan, to'p-to'p tillo va kumushdan, go'zal otlardan, chorvadan, ekin-tikindan iborat shahvatlarning muhabbati ziynatlandi. Ular dunyo hayotining matohidir. Allohning huzurida esa, go'zal qaytar joy bor». (14-oyat)⁷⁴

Oyati karimada zikr qilingan narsalarning muhabbati «ziynatlandi» deyilmoqda. Demak, bu muhabbat insonning asl tabiatida bor. Bunday holatning bo'lishi tabiiy bir hol. Modomiki, ushbu rag'batlar inson tabiatida bor ekan, Allohning O'zi insonni shunday yaratgan ekan, bu narsalar inson hayotini muhofaza qilishda, uning go'zal va zavqli kechishida xizmat qilmog'i lozim. Shuning uchun Islom dini mazkur narsalarni harom qilgan emas, balki, muboh qilgan. Bu narsalarni man qilishni emas, tartibga solishni yo'lga qo'ygan.

Islom kishilarni tarbiya qilib, shahvat daryosida, jumladan, moliviy shahvat daryosida halok bo'lmaslikka chaqiradi. Inson mazkur shahvatlarning quli bo'lib qolmasligi kerak. Balki, u ularning xojasi bo'lib, o'z tasarrufiga olishi darkor. Allohning oxirgi va mukammal dini, qiyomatgacha boqiy qoluvchi dini, barcha zamonlar va makonlarda insoniyatga ikki dunyo saodati yo'lini ko'rsatib beruvchi dini – Islom inson saodati uchun zarur omil bo'lgan mol-mulkni muhofaza qilish uchun barcha kerakli choralarni ko'rgandir.

1. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida odamlarni mehnatga chorlash, rizqni terib yeyish, yer yuzida harakat qilishga, kasbi-korga undagan.

Alloh taolo «Jum'a» surasida shunday deb marhamat qiladi: «Bas, namoz tugagandan so'ng yer yuzi bo'ylab tarqaling va Allohning fazlidan talab qiling va Allohni ko'p eslang, shoyadki,

⁷⁴ Mavzuning tarbiyaviy ahamiyatini hisobga olib, muqaddas manbaalar sharhiga bag'ishlangan matnlarni o'zgarishsiz keltirdik. Chunki, shu tarzda ijtmioiy foydali deb hisoblaymiz.

yutuqqa erishsangiz». (10-oyat) Ushbu oyati karimada Alloh taolo mo‘min-musulmonlarni yer yuziga tarqalib halol yo‘l bilan rizq topishlariga targ‘ib qilmoqda va bu ishni «Alloh taoloning fazlidan talab qilish», deb nomlamoqda.

Alloh taolo «Mulk» surasida bunday deydi: «U sizlarga yerni bo‘ysundirib qo‘ygan Zotdir. Bas, aning turli joylarida yuring va Uning rizqidan eng va qabrdan chiqib borish ham Uning huzuriga bo‘ladir». (15-oyat)

Ushbu oyati karima Islom dini bo‘yicha, mehnatga chorlash, rizqni terib yeyish, yer yuzining turli joylarida harakat qilish zarurligiga dalildir. Bu oyatdagi «yuring» degan xitob musulmonlarni doimo kasbi-korga undagan va dangasalik, bekorchilikdan chetlatgan. Shu bilan birga, rizq Alloh taolodan bo‘lishini unutmashlik ham zarurligini eslatgan.

2. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida birovning molini botil yo‘l bilan yeyishni harom qildi.

Alloh taolo «Niso» surasida shunday marhamat qiladi: «Ey iymon keltirganlar! Biribirlaringizning mollaringizni botil yo‘l bilan yemang». (29-oyat)

Birovning molini botil yo‘l bilan yeyishga ribo, qimor, poraxo‘rlik, aldanchilik, narxni sun‘iy ravishda ko‘tarish, o‘g‘rilik, (qimorbozlik,) tovlamachilik va boshqalar kiradi.

3. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida o‘g‘rilikni harom qildi va bu jinoyatga qarshi og‘ir jazo qo‘lladi.

Alloh taolo «Moida» surasida marhamat qiladi: «O‘g‘ri erkak va o‘g‘ri ayolning qo‘llarini kesinglar. Bu ularning qilmishiga jazo va Allohdan iqobdir. Alloh aziz va hakiymdir» (38-oyat) O‘g‘rilik lug‘atda «molni maxfiy ravishda hiyla yo‘li bilan olish»dir. Shar‘iy istilohda: «O‘g‘rilik – ochko‘z kimsa tomonidan maxsus miqdordagi molni, ma‘lum berkitilgan joydan, yulg‘ichlarcha o‘zlashtirib olishdir».

Islom jamiyatda yashayotgan kishilarga, kim bo‘lishidan qat‘i nazar, yaxshi hayot kechirish haqqini beradi. Ularni to‘g‘ri yo‘lda tarbiyalaydi. Ijtimoiy hayotda adolatni o‘rniga qo‘yadi. Shaxsiy mulkning halol yo‘l bilan rivojlanishiga eshikni keng ochib qo‘yadi. Jamiyat a‘zolarining ijtimoiy ta‘minotini ham yo‘lga qo‘yadi. Xulosa qilib aytganda, kishilarni o‘g‘rilikka boshlaydigan omillarning oldini

oladi. Ana shundan keyingina o'g'rining qo'lini kesishga hukm chiqaradi.

4. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida riboxo'rlikni harom qildi.

Alloh taolo «Oli Imron» surasida shunday deb marhamat qiladi: «Ey iymon keltirganlar! Riboni bir necha barobar qilib yemang. Allohga taqvo qiling, shoyadki, najot topsangiz» (130-oyat).

«Ribo» lug'atda «ziyodalik» va «o'sish» ma'nolarini anglatadi. Shariat istilohida esa, molni molga almashtirishda evazsiz ortiqcha mol olishni «ribo» deb aytiladi.

Ribo – sudxo'rlik bechoralarning nochorligidan foydalanib, ularning mehnati evaziga boylik orttirishdan iboratdir. Bir inson nochor bo'lib, ish yuritishga, oila tebratib bola-chaqa boqishga sarmoyasi qolmay, puldor kishining oldiga hojatini aytib borsa, unga sadaqa yoki qarzi hasana berishning o'rniga, sudxo'rlik yuzasidan muomala qiladi. Ya'ni, men senga ma'lum muddatga, ma'lum miqdor pul beraman, sen bu pulni buncha foizga ko'paytirib berasan, deydi. Agar tayinlangan muddatdan kech qolsa, yana ustiga foiz qo'shiladi va hokazo.

Shunday qilib, bir toifa odamlar boshqalarning nochor holidan mehnatsiz boylik orttirish uchun foydalanadilar. Riboxo'rlik bor jamiyatda nohaqlik, iqtisodiy zulm avjga chiqadi. Oqibatda mol-mulk bir guruh sudxo'rlarning qo'liga o'tib qolib, jamiyat ularning xohishiga binoan yashashga majbur bo'ladi.

5. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida aldamchilikni harom qildi.

6. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida qimorni harom qildi.

«Qimor» aslida arabcha so'z, ammo oyatda aynan «qimor» so'zi emas, balki uning ma'nodoshi «maysir» so'zi keltirilgan. Bu so'z osonlik bilan mol topish ma'nosini bildiradi. Ya'ni qimorning haqiqiy ma'nosiga dalolat qiladi.

Alloh taolo ushbu oyatda xamr tanovul qilish va qimor o'ynash kabi amaliy gunohlarni butga cho'qinish va folbinga ishonish kabi kufr va shirk sanalgan ulkan ma'naviy jinoyatlarga tenglashtirmoqda.

Alloh taolo qimorni «ifloslik va shaytonning ishi», deb atamoqda. Alloh O'z bandalariga mehribon bo'lgani uchun ularni ifloslik va

shaytonning ishidan qaytaradi. Nopok taomlarni zararli bo‘lgani uchun harom qilganidek, iflos ishlarni ham bandalariga zararli bo‘lgani uchun harom qiladi.

7. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida narxni sun‘iy ravishda ko‘tarishni harom qildi.

Lug‘atda ushlab turishni «ehtikor» deb aytiladi. Shariatda esa, sotib olingan narsani narxni oshirish uchun qasddan sotmay ushlab turishni «ehtikor» deyiladi.

Ma‘mar roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: «Nabiy sollallohu alayhi vasallam: «Kim ehtikor qilsa, o‘sha xatokordir», – dedilar».

Muslim, Abu Dovud va Termiziy rivoyat qilishgan. Ehtikorchi-monopoliyachilar turli yo‘llar bilan narxlarni sun‘iy tarzda oshirish, bozorda faqat o‘z molini qoldirib, u molni qandoq bo‘lishidan qat‘i nazar eng yuqori narxda sotish yo‘llarini qidiradilar. Bunda ko‘pchilikka zarar borligi uchun bu ish harom qilingan.

8. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida g‘asbni harom qildi.

G‘asb – zulm va kuch bilan tortib olishdir. Bir narsani g‘asb qildi, degani tortib oldi deganidir. Shariat istilohida, mulk egasini o‘z molidan ochiq-oydin, kuch ishlatib mahrum qilishni «g‘asb» deb aytiladi. G‘asb birovning molini nohaqdan tortib olishdir.

Birovning molini zo‘rluk bilan tortib olish eng katta gunohlardan biridir. Bu ish mo‘minlikka hech to‘g‘ri kelmaydigan ishdir. Birovning mol-mulkini zo‘rluk bilan, nohaqdan tortib oluvchi kishi haqidagi eng yengil hukm, o‘sha ishni qilayotgan paytda undan iymon chiqib turishidir. Shuning uchun hech qachon hech kimning zarracha molini ham nohaqdan olmaslik kerak.

Ibn Umar roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: «Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: «Kim nohaqlik ila yerdan bir narsa olsa, qiyomat kuni etti qavat erga yuttirilur», – dedilar».

9. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida g‘ararni harom qildi.

«G‘arar» lug‘atda “xatar” ma‘nosini bildiradi. Nabiy sollallohu alayhi vasallam g‘arar savdosidan qaytarganlar. Fiqhiy istilohga ko‘ra, «g‘arar» ehtimol, shak va ikkilanish ma‘nolarini anglatadi. Kishi g‘ararda qilayotgan ishining hosil bo‘lish bo‘lmasligini bila olmay, ikkilanib qoladi. Molikiy ulamolarining ba‘zilari g‘ararga ta‘rif berib:

«U maqsad hosil bo‘lishi yoki hosil bo‘lmasligi kabi ikki ishning o‘rtasida taraddudlanib qolishdir», deyishadi. Ba’zi shofe’iyalar:

«G‘arar ikki ish o‘rtasida taraddudga tushishdir yoki ikki ishning ehtimolini bilmaslik, gumonning ko‘prog‘i ishning bo‘lmaydigan (xatarli) tomonidir», deydilar.

Hanafiy ulamolarning ayrimlari: «G‘arar ishning vujudga kelishi yoki kelmasligi o‘rtasida turib qolishdir. Bu shak maqomidir», degan ta’rifni beradilar. Suvdagi baliq, uchib yurgan qush, chorva qornidagi homila, qochib ketgan hayvon kabilarning savdolari g‘arar savdosiga misol bo‘ladi. Bu yerda mulk qilish mumkin bo‘lgan baliq va qushni aytilmoqda. Agar mulk qilib bo‘lmaydigan narsalar bo‘lsa, uning savdosi mutlaq joiz emas.

10. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida pora olishni va berishni harom qildi.

«Pora» arab tilida «rishva» deb atalib, shar’iy istilohda, haqni yo‘qqa chiqarish va botilni yuzaga chiqarish uchun beriladigan narsaga aytiladi.

Abdulloh ibn Amr roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: «Rasululloh sallollohu alayhi vasallam: *«Pora beruvchiga va pora oluvchiga Allohning la’nati bo‘lsin»* – dedilar»

Beshovlaridan faqat Nasaiy rivoyat qilmagan. Rasululloh sallollohu alayhi vasallam ikkovlarini ham ushbu harom ishni qilganlari uchun la’natlamoqdalar. Rasululloh sallollohu alayhi vasallamning la’natlari juda og‘ir jazodir. Chunki la’nat birovning Allohning rahmatidan uzoq bo‘lishini so‘rashdir. Allohning mahbub Rasuli Allohdan so‘ragan narsa bo‘lmay qolmasligi hammaga ma’lum.

11. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida isrofni harom qildi.

Isrof – tejankorlikdan yoki mo‘tadil chegaradan chiqib ketishdir. Molni o‘z o‘rniga sarflamaslik ham isrof deyiladi. Ba’zilar: «Nafaqada haddan oshish, kishining halol bo‘lmagan narsani yeyishi yoki halol narsani ham mo‘tadillik va ehtiyojdan ortiq yemog‘i isrofdir», – deyishadi. Zero, isrofgarchilik, ko‘pincha osonlik bilan orttirilgan mol-mulk yoki pul topishdan kelib chiqadigan illat. Uning yana katta zarari shundaki, bunday illat jamiyatga kimo‘zarlik, manmanlik tufayli keng yoyilishidir. Vaholanki, tan olish kerak bizni millatimizga xos illatlardan bir aynan isrofgarchilikdir.

Alloh taolo «An'om» surasida marhamat qiladi: «Va isrof qilmanglar. Albatta, U isrof qilguvchilarni sevmas». (141-oyat) Isrof qilmaslik umumiy ma'noda: yig'ib-terib olishda, saqlashda, birovga berishda va nihoyat, tanovul qilishda ham bo'ladi. Kim isrof qilsa, Allohning huzurida gunohkor bo'ladi. Chunki: «Albatta, U isrof qilguvchilarni sevmas». Imom Buxoriy qilgan rivoyatda: «*Yenglar, ichinglar va kiyinglar. Ammo isrof va manmanlik qilmanglar*», deyilgan.

12. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida moliyaviy muomalalarni yozib borishni va ularga guvoh keltirishni joriy qildi.

Alloh taolo «Baqara» surasida shunday deb marhamat qiladi: «Ey iymon keltirganlar! Ma'lum muddatga qarz oldi-berdi qilgan vaqtingizda, uni yozib qo'ying. Orangizda bir yozuvchi adolat bilan yozsin. Hech bir yozuvchi Alloh bildirganidek qilib yozishdan bosh tortmasin. Bas, yozsin va haq zimmasiga tushgan kishi aytib tursin, Robbiga taqvo qilsin va undan hech narsani kamaytirmasin. Agar haq zimmasiga tushgan kishi esi past, zaif yoki aytib tura olmaydigan bo'lsa, uning valiysi adolat bilan aytib tursin. Erkaklaringizdan ikki kishini guvoh qiling. Agar ikki er kishi bo'lmasa, o'zingiz rozi bo'ladigan guvohlardan bir er kishi va ikki ayol kishi bo'lsin. Ikkovi (ayol)dan birortalari adashsa, birlari boshqalarining esiga soladi. Va chaqirilgan vaqtda guvohlar bosh tortmasinlar. Kichik bo'lsa ham, katta bo'lsa ham, muddatigacha yozishingizni malol olmang. Shundoq qilmog'ingiz, Allohning huzurida adolatliroq, guvohlikka kuchliroq va shubhalanmasligingiz uchun yaqinroqdir. Magar oralaringizda yurib turgan naqd savdo bo'lsa, yozmasangiz ham, sizga gunoh bo'lmas. Oldi-sotdi qilganingizda, guvoh keltiring va yozuvchi ham, guvoh ham zarar tortmasin. Agar (aksini) qilsangiz, albatta, bu fosiqligingizdir. Allohga taqvo qiling. Va Alloh sizga ilm beradir. Alloh har bir narsani biluvchi zotdir». (282-oyat)

«Oyati mudoyana» - qarz oldi-berdisi oyati nomini olgan ushbu oyati karima Qur'oni Karimdagi eng uzun oyatdir. Ushbu oyati karima Qur'oni Karim, Islom dini inson hayotining barcha tomonlarini qamrab olganiga yorqin misoldir. Bu oyati karimani o'rgangan odam, boshqa barcha tuzum va jamiyatlar o'zlarining asosiy hujjatlaridagi inson turmushida tez-tez uchrab turadigan moliyaviy muomala – qarz

masalasiga Qur'oni Karim qanchalik ahamiyat berganini anglab yetadi.

13. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida halol kasbga amr qildi va haromdan mol topishni man qildi.

Alloh taolo «Nahl» surasida bunday deb marhamat qiladi: «Bas, Alloh sizga rizq qilib bergan narsalardan halol-pok holda yeng. Va agar unga ibodat qiladigan bo'lsangiz, Allohning ne'matiga shukr qiling». (114-oyat)

Aroq, najosat tushgan suv kabi ichimliklar, cho'chqa go'shti, Allohning ismi aytilmay so'yilgan hayvonlar go'shti va nikohida bo'lmagan shaxs ila jinsiy aloqada bo'lish kabilar haromdir. Binobarin, bunday nopok narsalar vositasida pul topish va sarf qilish haromdir. Shu bilan birga, o'zi halol bo'lgan narsalarga shariatda man qilingan yo'l bilan ega bo'lsa, ular ham haromga aylanib qoladi. Misol uchun, *zulm, o'g'rilik, riboxo'rlik, aldanchilik, poraxo'rlik yo'li bilan topilgan har bir narsa, o'zi qancha pok bo'lsa ham, topuvchiga haromdir.*

Shuning uchun ham ulamolarimiz mutlaq haromni, o'zida haromlik sifati bor yoki man qilingan yo'l bilan topilgan narsadir, deb ta'rif qiladilar. Musulmon kishi uchun haromdan hazar qilish farzdir. Alloh taolo mo'min-musulmonlarni harom yo'l bilan birovning molini yeyishdan qat'iy ravishda qaytargan.

Alloh taolo «Baqara» surasida shunday deydi: «Va bir-biringizning mollaringizni botil yo'l bilan yemang». (188-oyat) Botil yo'l bilan yeyishga haromning barcha turlari: *qimor, aldanchilik, harom narsalarni sotib yoki harom kasblar bilan mol topish* va boshqalar kiradi.

14. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida moliyaviy ibodatlarni joriy qildi.

Islom zakot, fitr sadaqasi, nazr kabi farz va vojib moliyaviy ibodatlarni joriy qilish bilan birga ixtiyoriy sadaqa va hadya kabi sunnat va nafl moliyaviy ibodatlarni ham joriy qildi. Zakotni o'zining besh ruknidan biri qildi. Mazkur moliyaviy ibodatlar haqida boshqa joylarda gap yuritilgani uchun bu yerda faqatgina o'lja taqsimoti haqidagi oyatning bir jumlasining ozroq tafsirini keltirishga ijozat bergaysiz.

Alloh taolo «Hashr» surasida marhamat qiladi: «Alloh O‘z Rasuliga shahar-qishloq ahlidan qaytarib bergan narsa Allohgadir va Uning Rasuliga va yaqin qarindoshlariga, yetimlarga va miskinlarga va ko‘cha o‘g‘illarigadir. Sizlardan boylaringiz orasida aylanadigan narsa bo‘lib qolmasligi uchun. Rasul sizga nimani bersa, o‘shani olinglar va nimadan qaytarsa, o‘shandan qaytinglar. Allohdan qo‘rqinglar.

Albatta, Alloh azobi zo‘r Zotdir». (7-oyat) Alloh taolo ushbu oyatda «Sizlardan boylaringiz orasida aylanadigan narsa bo‘lib qolmasligi uchun», degan qavli ila ulkan moliyaviy muomalalardagi muhim qoidalardan birini bayon qilmoqda. Bu qoida *Islom iqtisodidagi ulkan qoidalardan biridir*. Aslida, jamiyatning moli hamma a‘zolari orasida aylanib turishi kerak. Faqat boylarning orasida aylanadigan bo‘lsa, mol bir guruh odamlar qo‘liga o‘tib, jamiyatning qolgan a‘zolari ularga qaram bo‘lib qoladi. O‘shanda boylar nimani xohlasa, qilaveradigan, qolganlar esa ularning xohishlariga bo‘y-sunishga majbur bo‘ladigan holat yuzaga keladi. Islom shaxsiy mulkchilikni himoya qilib, hurmatlash bilan bir qatorda sarmoyaning tug‘yoniga ham chek qo‘yadi. Ijtimoiy adolat bo‘lishiga da‘vat etadi. Shuning uchun ham zakot farz qilindi, sudxo‘rlik harom qilindi va boshqa qoidalar joriy etildi.

Mulohaza qilgan bo‘lsangiz, Islom shariatining molning muhofazasi uchun joriy qilgan hukmlari haqidagi gapimiz ancha cho‘zilib ketdi. Chunki inson saodatining to‘liq kafolatchisi bo‘lgan bu dinda ushbu masalaga alohida e‘tibor berilgan. Zero mol jonning hamrohi. Iqtisod – inson hayotining ajralmas qismi. Shuning uchun molga bog‘liq muammolarning to‘g‘ri hal bo‘lishi inson hayotiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Shuning uchun ham Islomdagi moliyaviy muomalalarni tartibga solishda inson saodatiga foyda keltiradigan barcha narsalarga ruxsat berilgan va aksincha, insonga zarar keltiradigan barcha narsalar man qilingan⁷⁵.

Ishtixon jome masjidi imom-xatibi A. Yaxshiliqov: iqtisodiy masala har bir jamiyatda muhim o‘rin tutadi. Shuning uchun islomda bu masalaga alohida e‘tibor berilgan. Avvalo mol-mulkka rag‘bat insonning asl tabiatida mavjudligi Alloh taoloning kalomi Qur‘oni Karimda va Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning hadislarida ko‘p

⁷⁵ Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. islamonline.uz/index.php/item/1813-msmy

bora ta'kidlangan. Islom shariati molni muhofaza qilish maqsadida birovning molini botil yo'l bilan yeyishni harom qildi. Alloh taolo Niso surasida shunday marhamat qiladi"-Ey iymon keltirganlar, birbirlaringizning mollaringizni botil yo'l bilan emang"(29-oyat)

Birovning molini botil yo'l bilan yeyishga ribo, qimor, poraxo'rlik, aldamchilik, narxni sun'iy ravishda ko'tarish, o'g'irlik, tovlama-chilik va boshqalar kiradi. Biz bugun bularning orasidan e'tiborimizni qaratadigan masala pora to'g'risidadir.

Pora arab tilida "rishva" deb ataladi, shar'iy istilohda esa "Pora-haqni yo'qqa chiqarish va botilni yuzaga chiqarish uchun beriladigan narsadir". Abdulloh ibn Amr roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi "Rasululloh sollallohu alayhi vasallam;

«Pora beruvchiga va pora oluvchiga Allohning la'nati bo'lsin», dedilar. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam ikkovlarini ham ushbu harom ishni qilganlari uchun la'natlamoqdalar. Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning la'natlari juda og'ir jazodir. Chunki la'nat birovni Allohning rahmatidan uzoq bo'lishini so'rashdir», dedilar

Allohning mahbub Rasuli Allohdan so'ragan narsasi bo'lmay qolmasligi hammaga ma'lum. Mazkur pora savdosi jahon mamlakatlari o'ylantirib turgan katta muammolardan biridir. Pora muomalasi barcha dinlarda gunoh hisoblanadi. Ikki olam sayyidi Muhammad mustafo sollallohu alayhi vasallam poradan qattiq qaytarganlar. *"Pora beruvchi ham, oluvchi ham, o'rtada turuvchi ham jahannamga tashlanadi"* -dedilar.

Poraxo'rlik jamiyat barqarorligining muhim asosi bo'lgan adolatning yo'qolishiga olib boradi. Pora vositasida nohaqlik haq maqomiga chiqishi bois jamiyat parokanda bo'ladi.

Imom Zahabiy shunday deganlar "Ey inson sen yer yuziga yig'lab kelding, ota-onang seni xursand bo'lib kutib oldilar, Ey inson endi sen bu dunyodan ketmasingdan oldin jamiyat, xalq, din, davlat, ota-ona va farzandlar oldidagi burchlaringni mukammal ado qilib qo'yginki, ketar chog'ingda qanday inson edi-ya deb orqangdan yig'lab qolsinlar"⁷⁶.

Mashhur hanafiy olim Abu Bakr Jassos "Ahkomul Qur'on" asarida tahorat, namoz, ro'za, haj, zakot, jinoyat va jazo, nikoh, taloq,

⁷⁶ Yaxshilqov A. Pora berma va pora olma! <http://islomobod.uz/pora-berma-va-pora-olma/>

bogʻiylik, dinlararo munosabatlar, meros va boshqa bir qator fiqhiy masalalarni bayon etgan.

Olim har bir fiqhiy hukmni uni ifodalagan soʻzlarning lugʻaviy maʼnolari bilan va oyatlarda kelgan oʻxshash hukmlar, hadislar, sahobalar va tobeinlarning soʻzlari bilan dalillagan.

Masalan, poraxoʻrlik hukmi haqida toʻxtalib, ushbu oyati karimani dalil qilgan: “(Ular) yolgʻon (toʻqish uchun Siz)ga quloq soladigan va haromni yeydiganlardir...” (Moida surasi, 42-oyat). Olim oyatdagi “harom” deb tarjima qilingan “suht” kalimasi ildizi bilan sugʻurib olish, yoʻqotmoq maʼnolarini anglatishini taʼkidlaydi va bunday yozadi: «“Suht” soʻzi porani anglatadi. Zero, pora barakani yoʻqotib, gunohkorni halok qiladi».1

Abu Bakr Jassos fikrini quvvatlab, sahoba va tobeinlarning “suht” soʻzi maʼnosi haqida aytgan fikrlarini keltiradi:

Bir rivoyatda Masruq roziyallohu anhu Abdulloh ibn Masʼud roziyallohu anhudan suht haqida soʻraganida, u zot: “Suht poradir”, deb javob bergan. Ali karramallohu vajhahu ham suhtning pora ekanini taʼkidlagan. Tobeinlardan Ibrohim, Hasan, Mujohid, Qatoda, Masruq va Zahhok rahimahumullohlar ham “suht”ning maʼnosi pora ekanini aytganlar. Savbon rahimahulloh Rasululloh sollallohu alayhi vasallamdan qilgan rivoyatda bunday deyilgan: “Rasululloh sollallohu alayhi vasallam pora beruvchi, pora oluvchi va ularning oʻrtasida vosita boʻluvchini laʼnatladilar”.

Abu Bakr Jassos rahimahulloh yuqoridagi rivoyatlardan xulosa qilib, bunday deydi: “Bu oyatni taʼvil qilgan barcha olimlar pora olish harom ekaniga ittifoq qilishgan”.

Abu Bakr Jassos poraning haromligi haqida dalillarni keltirgach, uning turlari borasida toʻxtaladi va pora ikki qismga boʻlinadi deydi:

- hukm chiqarishda pora olish va berish;
- hukm chiqarishdan boshqa oʻrinlarda pora berish va olish.

Muallif ushbu taklifini bunday izohlaydi: “Hukm chiqarishda pora berish beruvchiga ham, oluvchiga ham haromdir”.

Hukm chiqarish bilan bogʻliq boʻlmagan oʻrinlarda pora berish va olish masalasiga kelsak, bu holat sultonning huzurida obroʻga ega kishiga mol berib, yordam soʻrashga oʻxshaydi. Bu ham shariatda qaytarilgan ishdir. Chunki musulmon birovga qilinayotgan zulmni bartaraf etishga, yaʼni begʻaraz yordam berishga buyurilgan. Alloh

bunday buyuradi: "...Ezgulik va taqvo (yo'li)da hamkorlik qilingiz!.." (Moida surasi, 2-oyat).

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bunday deganlar: "Banda o'z birodarining yordamida bo'lar ekan, Alloh ham uning yordamida bo'ladi"

Jobir ibn Zayd va Sha'biy rahimahumalloh bunday deganlar: "Kishi zulmdan qo'rqsa, joni va molini saqlab qolish uchun pora berishining zarari yo'q"⁷⁷.

6.2. Pora va uning turlari

Taniqli hanafiy olimi va faqih, mashhur «Bahr ar-roiq», «al-Ashboh va-n-nazoir» asarlari muallifi Zayn al-obidin (Zayniddin) Ibn Nujaym al-Misriy al-Hanafiy (1519–1563) rahimahullohning mazkur «PORA VA UNING TURLARI» risolasi uning «ar-Rasoil az-zayniyya fiy fiqh al-hanafiyya» nomli risolalar to'plamida o'n birinchi asar sifatida keltirilgan. Mazkur to'plamda olimning qirq bir risolasi o'rin olgan. To'plam nashr qilingan.

Haqni garchi o'z muddatidan keyin bo'lsa ham g'alaba qozontiradigan zotga hamdlar bo'lsin! U rostni zohir qilib, yolg'onchilarni sharmanda qiladi. U xalq orasida adolatni yoyadi, uni bekor qiluvchilarning urug'ini quritadi. Salovat va salomlar payg'ambarlarning eng sharaflisiga hamda uning oila a'zolari va barcha sahobalariga bo'lsin!

Shundan so'ng. Ushbu risola poraning bayoni, uning turlari haqidagi qisqacha risola bo'lib, uning zimnida qoziga olish joiz bo'ladigan yoki umuman mumkin bo'lmaydigan narsalar, poraning halol va harom bo'ladigan holatlari to'g'risida ham so'z yuritiladi. Shuningdek, pora bilan hadyaning orasidagi farq haqida, pora olganda uning egasi kim bo'lishi haqida, pora oluvchilarning ta'zirini berib qo'yilganda, oshkora hammaga ma'lum qilinishi borasida ham so'z yuritiladi.

Zamonamizda pora borasida fatvo chiqarishga to'g'ri kelgan vaqtda do'stlardan ayrimlari bu borada tadqiqot olib borishni mening ustimga yuklab qo'yishdi. Ba'zi hanafiylar podshohning pora olishini qozining pora olishi kabi deb o'ylab, naql qilingan haqiqatning

⁷⁷ Axmedov B. "Ahkomul Qur'on" pora va poraxo'rlik haqida. <https://hidoyat.uz/18577>

teskarisiga javob berganlar. Men karamli Allohdan ushbu izlanishlarimni xolis bo'lishini so'rab qolaman.

Demak, poraning ikki xil ma'nosi borligini aytishdan gapni boshlaymiz. Uning lug'aviy va istilohiy ma'nolari bor. Lug'atda poraning ma'nosi shirinkoma – haq, mukofot.

«Al-Qomus»da «rishvat» («pora»)ning misoli shirinkoma ekani aytilgan. «Rashaahu» deyilsa, unga biror narsa berilganini aytiladi. «Irtashaa» esa o'sha narsani olganni aytiladi. «Istarshaa» esa biror narsa talab qilganni aytiladi. Tamom.

«Al-Misboh»da «rishvat» «ro»ning kasrasi bilan biror shaxsning uning foydasiga hukm qilishi yoki uning istaganini amalga oshirishi uchun hokimga yoki boshqa birovga biror narsani berganiga aytiladi, deyilgan. Ushbu so'zning ko'pligi «rushaa» ham deyiladi, «qatala» bobidandir. Unga rishvat bergandim, u oldi, demoqchi bo'lsa, «irtashaa» fe'li qo'llanadi. Rishvat so'zining asli «rasha»dan bo'lib, jo'ja onasi og'ziga biror narsa solishi uchun bo'ynini – boshini cho'zganiga aytiladi.

«Al-Mug'rib»da «rishvat» va «rushvat» deb ham aytilishi mumkinligi, ko'pligi «ar-rushaa» kelishi zikr qilingan. «Rashaahu» deyilsa, pora berganni aytiladi, «irtashaa minhu» deyilsa, uni olganni aytiladi. Tamom.

Poraning istilohdagi ma'nosi «al-Misboh»da aytilganidekdir. Abu Nasr al-Bag'dodiy rahimahulloh «Sharh al-Quduriy»da: «Pora bilan sovg'aning farqi pora unga yordam berilishi uchun beriladi, sovg'ada esa bunday shart bo'lmaydi», deb eslatib o'tganlar. Tamom.

Pora olish Qur'on va sunnat hamda ijmo'ga ko'ra harom. Qur'ondagi oyatga kelsak, Alloh taoloning so'zi bor: «Oralaringizdagi mollaringizni bekordan bekor yemanglar!». Bosqinchilik, sudxo'rlik, qimor kabi botil, bekor va puch narsaga shariat ruxsat bermagan. Alloh taolo bunday degan:

«Mol (va boylik)laringizni o'rtalaringizda botil (yo'llar) bilan yemangiz! Shuningdek, bila turib, odamlarning haqlaridan bir qismini gunoh yo'li bilan yeyish (o'zlashtirish) maqsadida uni hokimlarga havola etmangiz!» (Baqara, 188).

Al-Buqo'iy rahimahulloh «al-Munosabot» asarida «va tudlu» so'zini: «Hokimlarga maxfiy holatda umumiy pora bilan ishlarni o'zingizning foydangiz tarafiga burish uchun bera ko'rmanglar!» deya ifodalaganlar.

Al-Halvoniy rahimahulloh: «Pora – chelakni quduqqa suv tortib olish uchun maxfiy tarzda tushirish ma’nosida», deganlar. Ya’ni, pora beruvchi nohaq ravishda mol-dunyo yeyishga hukm chiqartirish maqsadida o‘z porasini maxfiy ravishda hokimga beradi. Tamom.

Poraning sunnatda harom qilinganiga kelsak, bu boradagi hadislar juda ko‘p. Ulardan biri Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning mana bu qarg‘ishlaridir: «Pora beruvchiga ham, pora oluvchiga ham Allohning la’nati bo‘lsin!». Yana ul zoti bobarakot: «Pora beruvchini ham, pora oluvchini ham, ikkovi orasida yurib porada vositalik qiluvchini ham Alloh la’natlasin!», deganlar. Bunday hadislarini «al-Jome’ as-sahih»da «lom» harfi bobidan topish mumkin.

Ana endi, poraning turlari, halol bo‘ladigan va harom bo‘ladigan jihatlari yetib keldik. Imom Qoziyxon rahimahulloh o‘zining fatvolar to‘plamida qozilik qilish haqidagi bo‘limida bularni zikr qilganlar:

Pora to‘rt xil bo‘ladi.

Ikki tarafdin ham harom bo‘ladigan turi. Agar bulardan biri pora berib qozi bo‘lsa, qozi bo‘lib hisoblanmaydi. Bu holatda pora oluvchiga ham, qozi bo‘luvchiga ham haromdir.

Ikkinchi turi, qoziga uning foydasiga hukm qilishini ko‘zlagan holda pora berishdir. Bu pora ikki tomonga ham harom. Qozining hukmi xoh haq bo‘lsin, xohi nohaq bo‘lsin, buning farqi yo‘q.

Yana bir turi shuki, o‘zining jonidan yoki mol-mulkidan qo‘rqib, birovga pora bergan bo‘lsa bunday pora oluvchiga harom, beruvchiga harom emas. Agar birov uning molidan tama qilsa, molidan bir qismini unga bersa ham xuddi shundaydir.

Yana bir turi esa porani podshoh oldida ishini o‘tkazib berish uchun bersa, berish halol bo‘ladi. Bu holatda oluvchiga pora olish halol bo‘lmaydi.

Agar porani oluvchiga halol bo‘lishini istaladigan bo‘lsa, oluvchi bir kun kechgacha qaytarish niyati bilan ijaraga olib turadi. Bunday ijara to‘g‘ri bo‘ladi. So‘ng ijaragir ushbu ishni xohlasa qiladi, xohlamasa boshqa ishni qiladi. Bu podshoh oldida ishini to‘g‘rilab berishi maqsadida avval boshdanoq pora berilgan holatdadir.

Birovdan ishni to‘g‘rilab berishini so‘rasa, pora haqida gap-so‘z bo‘lmasa, so‘ng o‘sha ishni to‘g‘rilab berganidan so‘ng porani bersa, olimlar buning hukmi borasida turlicha fikrlar bildirganlar. Ayrim

ulamolar olishni halol bo‘lmaydi, degan bo‘lsalar, ayrim ulamolar halol bo‘ladi, deganlar. Mana shu sahihdir! Chunki, bu yaxshilik va yaxshilikka berilgan mukofot bo‘lib, bu halol bo‘ladi. Xuddi bu imomdomlaga va muazzinga biror narsa bergandekdir. Uni shart qilmasdan bersalar, yaxshi ish hisoblanadi.

Qoziga pora olish halol bo‘lmaganidek, qozi bo‘lishidan oldin unga hadyalar berib turmaydigan begonadan hadya-sovg‘a qabul qilib olish ham halol bo‘lmaydi. Shuningdek, qoziga begonadan qarz olish, biror narsani oriyatga (vaqtinchalik omonatga) olib turish ham halol emas. Tamom.

«Kitob al-vasoyo»da kelganki, ulamolar o‘zidan va mol-mulkidan zulmni daf qilish maqsadida mol sarflash uning haqqida pora hisoblanmaydi, deganlar. O‘z so‘zini birovning gapidan ustun qilishi uchun mol-mulk sarflash pora bo‘ladi.

«Xulosat al-fatovo»da bunday deb zikr qilingan: «Agar qozi pora olsa, so‘ng hukm qilsa, yoki hukm qilib bo‘lganidan keyin pora so‘rasa, yoxud porani qozining o‘g‘li (qarindoshi) olsa, yoki guvohligi qabul bo‘lmaydigan kimsa olsa, uning chiqargan hukmi inobatga o‘tmaydi. Agar qozi tavba qilsa va olgan poralarini qaytarib bersa, qozilik mansabida qolaveradi».

«al-Aqziya»da qayd qilingan: «Hadya – sovg‘a uch xil bo‘ladi.

Birinchisi, hadya beruvchi tarafga ham, oluvchiga ham halol. Bu mehr-muhabbat sababli sovg‘a oldi-berdisidir.

Ikkinchisi, ikki tarafga ham – hadya beruvchiga ham, uni oluvchiga ham haromdir. Bu zulmga yordam berish uchun hadya berishdir.

Uchinchisi, hadya beruvchi tomonga halol. Bu o‘ziga qaratilgan zulmni to‘sis uchun hadya berishdir. Bu oluvchiga harom. Buning hiylasi uni uch yoki bir necha kun ijaraga olib turishdir. Agar muddatni belgilamasa, joiz bo‘lmaydi. Bularning hammasi shart qo‘yilganda bo‘ladi. Agar shart qilmasdan hadya bersa, lekin hadya berilsa podshoh oldida yordam bo‘lishini aniq bilgan bo‘lsa, buning hukmi nima bo‘ladi? Mashoyixlarimiz buning zarari yo‘q, deganlar.

Agar hech qanday shartsiz birovning hojatini bitkazsa, tama ham qilmasa, shundan so‘ng unga sovg‘a qilsalar, uni qabul qilishning zarari yo‘q. Sahoba Abdulloh ibn Mas‘ud raziyallohu anhudan olish makruh bo‘lishi haqidagi naql parhez – taqvo uchun aytilgan gapdir. Tamom. «Fatovoyi Bazzoziyya»da ham shu xilda keltirilgan.

Soʻng bunday deyilgan: agar qozi qaror yozsa, yoki meros taqsimotiga egalik qilsa, shu ishlariga ajri misl – odatdagidek haq olsa, bu unga halol boʻladi. Agar yosh bolalarning nikohini qilishga masʼul boʻlsa, unda biror narsa olish halol boʻlmaydi. Chunki, bu ishni qilish unga vojibdir. Har bir oʻziga vojib boʻlgan ish uchun haq olsa, joiz boʻlmaydi. Oʻziga vojib boʻlmagan ish uchun haq olsa, durust boʻladi.

Al-Baqqoliy rahimahullohning asarlarida qozi haqida bunday deb zikr qilingan: «Agar bir domla «Bokirani nikoh qilsam, bir dinor, bevani nikoh qilsam, yarim dinor berasan», desa, nikoh qilinuvchining valiysi boʻlmasa, haq olish halol boʻlmaydi. Agar nikoh qilinuvchining boshqa valiysi boʻlsa, halol boʻladi. Ulamolar buni zikr qilganlar. Agar yetimning molini sotsa, sotuvchi hech narsa olmaydi. Agar haq olsa, sotishga yetim izn bergan boʻlsa ham savdo haqiqiy deb tan olinmaydi». Tamom.

«Fath al-qadir»da bunday deyilgan: «Xullas, pora toʻrt tur boʻladi. Ulardan biri oluvchiga va beruvchiga ham harom boʻlgan turi. U qozilik (hukm oʻquv) va amirlik (boshqaruv) ishlaridagi poradir. Bu holatda qoziligi oʻtmaydi.

Ikkinchi turi qoziga hukm oʻqishi uchun pora berishdir. Bu ham ikki tomonga ham haromdir. Pora olgan ishi boʻyicha chiqargan hukmi inobatga olinmaydi. Chiqargan ushbu hukmi haq yoki nohaq boʻlishining farqi yoʻq. Chunki, agar haq boʻlsa, unga bu hukmning chiqarishning oʻzi vojib boʻlardi. Bunga mol olish halol boʻlmaydi. Hukmi botil boʻladigan boʻlsa, nima boʻlishi ravshan. Pora olib, soʻng hukm chiqarishi va hukm chiqarib turib, soʻng pora olishining farqi yoʻq.

Uchinchisi, podshoh oldida zararni daf qilish yoki foydani jalb qilish maqsadida ishini toʻgʻrilab berish maqsadida mol (pora) olishdir. Bu oluvchiga harom boʻladi, beruvchiga harom boʻlmaydi. «al-Aqziya»da hadya va sovgʻaning bir turini mana shu qismda zikr qilingan. Toʻrtinchisi, oʻziga va mol-dunyosiga yetishi mumkin boʻlgan xavfni daf qilish uchun beriladigan narsa. Bu ham beruvchiga halol, oluvchiga haromdir. Chunki, musulmondan zararni daf qilish vojibdir. Vojibni qilish uchun mol olish joiz boʻlmaydi». Tamom.

«Al-Qunya»da «Kitob al-Karohiyat»da: «Zolimlar odamlarni ishlarini taraqqiy qildirishdan toʻsadilar, ularga biror narsa berish-sagina ularga indashmaydi. Bu holatda oluvchiga ham, beruvchiga

ham harom bo‘lib, bu ayni poradir», deyilgan. Tamom. Bir-biriga oshiq bo‘lgan ikki kimsa bir-biriga egalik qilish uchun pora bersa ham xuddi shundaydir. Tamom.

Ushbu ishonchli naqllardan ma‘lum bo‘ldiki, qozi uchun pora ikki taraflama harom ekan. Xoh hukm o‘qilishidan oldir olgan bo‘lsin, xohi hukm o‘qiganidan keyin olgan bo‘lsin. Xohi bu hukm haq uchun bo‘lsin, xohi botil uchun bo‘lsin.

Hadya – ya‘ni, sovg‘a ham qozi uchun pora kabidir. Hadya foyda olish niyatida bo‘lsa, ikki tarafdin ham harom bo‘ladi. Bir kimsa qozining oldiga kelsa, unga hukm o‘qmasdan turib hukm chiqarishi uchun yoki hukm o‘qiganidan keyin biror narsa bersa, beruvchi harom ishni qilgan bo‘ladi. Agar qozi buni qabul qilmasa va unga ta‘zir berib qo‘yishni xohlasa, qoziga shu ishni qilishi mumkin bo‘ladi.

Ulamolarning gapi bor: «Har qanday qilingan gunoh ishga o‘lchab qo‘yilgan had – jazo ta‘yinlanmagan bo‘lsa, unga ta‘zir berish vojib bo‘ladi».

«Al-Badoye»da shunga o‘xshash kelgan: «Ta‘zir vojib bo‘lishining sababi shariatda belgilangan had yo‘q jinoyatni amalga oshirilgani uchundir. Bu jinoyat Alloh taoloning haqqini poymol qilish bo‘lsin, xoh bandaning haqqiga xiyonat bo‘lsin, farqi yo‘q. Ta‘zirning vojib bo‘lishiga faqat aql shart qilingan. Ya‘ni, aqli joyida bo‘lgan har qanday kimsa belgilangan hadd – jazosi yo‘q jinoyatni sodir qilsa, unga ta‘zir beriladi». Tamom.

Agar qozi o‘zicha ta‘zir bersa, bu borada uning gapi inobatga olinadimi, deb so‘rasang, men «Fusulayn» va boshqa manbalarda kelgan ma‘lumotga asoslanib, «Ha!» deb javob beraman. Qoziga birov men pora oldim, desa, unga ta‘zir berishi mumkin.

Ommaga oshkora qilish bilan ta‘zirini berishga kelsak, bu ham ta‘zir berishning bir turi bo‘lgani bois joizdir. Imomi A‘zam Abu Hanifa rahimahulloh yolg‘on guvohlik bergan kimsani bozorlarda olamonga oshkora qildirish ila ta‘zirini beriladi, degan. Boshqa narsa qilinmaydi. Ikki imom (Abu Yusuf va Muhammad) esa og‘ritib uriladi va hibsga solinadi, deganlar.

«Fath al-qadir»da keltirilgan: «Imom (Abu Hanifa)ning gapining ma‘nosi «Men unga boshqacha ta‘zir bera olmayman, uni urib ham o‘tirmayman», degani bo‘lsa kerak. Xullas, ittifoq gap shuki, qanday bo‘lmasin unga ta‘zir beriladi. Uning holini bozorlarda oshkora qilish

kifoya qiladi. Chunki, gohida maxfiy ravishda urgandan ko‘ra oshkora qilish qattiqroq bo‘ladi. Ikki imom esa bunga urishni ham qo‘shimcha qilganlar». «Al-Inoya» va boshqa manbalarda ham xuddi shunday keltirilgan.

Demak, jinoyatchining aybini oshkora qilish ta‘zir berishning bir turidir. Qozi yolg‘on guvohlik bergandan boshqa jinoyatchilarga ham shu xilda ta‘zir berishni maslahat deb topsa, shu xilda buzg‘unchilarga ta‘zir berish qoziga joiz bo‘ladi. Zotan, ta‘zir berish degani qozining o‘z fikriga topshirilgan ishdir.

Agar jinoyatchining yuzini qoraga bo‘yash, soqolidan bir tomonini qirdirib olib tashlash kabi «musla» (o‘zgartirish) bo‘ladigan shariatda qaytarilgan ishni qilish qoziga joiz bo‘ladimi, deb so‘rasang, men bu ishni qildirish qoziga joiz, deb javob bergan bo‘lardim. Bu ish «musla» kabi bo‘lmaydi. Uning javobi Hazrati Umar raziyallohu anhuning fe‘llaridan olingan javobga asoslangandir. Ibn Abu Shayba rahimahulloh o‘z sanadi ila rivoyat qilishlaricha, Hazrati Umar raziyallohu anhu Shomdagi amaldorlariga yolg‘on guvohlik bergan kimsa borasida maktub yo‘llaganlar. Unda qirq darra urish, yuzini qoraga bo‘yash, sochini qirib olib tashlash va hibsda uzoq muddat ushlab turish jazolarini birdaniga tayinlagan. Abdurrazzoq rahimahulloh o‘z «Musannaf»ida rivoyat qilganlarki, Hazrati Umar raziyallohu anhu yolg‘on guvohlik bergan kimsaning yuzini qoraga bo‘yash, sallasini bo‘yniga o‘rab tashlash va uni ovullarda aylantirishga buyurganlar.

«Fath al-qadir»da «musla» bo‘lishi haqida javob berib, bunday deyilgan: «Musla faqat a‘zolari va shunga o‘xshash badanning doimo ishlatadigan turli joylarini kesib tashlash bilangina bo‘ladi. Yuvib ketkazish mumkin bo‘lgan ishning «musla» ma‘nosidagi e‘tibori yo‘q». Tamom.

Mashoyixlardan ayrimlari Hazrati Umar raziyallohu anhuning ishlarini siyosat sifatida bo‘lganini e‘tirof qilganlar. Agar hokim maslahat deb ko‘rsa, shu ishni qila oladi. «Fath al-qadir»da mana shuni keltirib o‘tilgan: Hazrati Umar raziyallohu anhu shaharlardagi amaldorlariga maktub yo‘llaganlar.

Siyosat deb olinadigan bo‘lsa, qirq darraga yetkaziladi, ta‘zir berishda had jazosigacha olib borilmasa, hech narsa bo‘lmaydi. Bu to‘g‘rida ixtilof qilingan, ayrimlar buni joiz deb bilsa, amalga

oshiraveradi. Chunki, Hazrati Umar raziyallohu anhuning fikrlari mana shunday bo'lgan. Demak, shu xilda istifoda qilishimiz mumkin: siyosat bu – hokim omma uchun maslahat qilgan, shariatda aniq ko'rsatmasi bo'lmagan amalga oshirgan ishi hisoblanadi. Demak, qozi pora beruvchini ommaga oshkora qilishni maslahat tariqasida ma'qul deb bilishi mumkin. Ushbu zamonda pora ko'payib ketgani bois uni ozaytirish maqsadida shu ishni qilishi kerak. Mana shuning oqibatida pora beruvchi yoki poraxo'r tavba qiladilar. Agar bunday ortiqcha jazolar qo'llanmasa, qanday bo'lardi?! Yolg'on guvohlik berganga tayinlangan jazo pora oldi-berdi jinoyatida ham asos sifatida qo'llanadi⁷⁸.

Ribo haqida

Shu o'rinda ribo haqida batafsilroq to'xtalib o'tsak. «Ribo» lug'atda «ziyoda» degan ma'noni anglatadi. Shariatda esa qarz beruvchi qarzdordan ma'lum vaqt muqobiliga asl mol ustiga oladigan qo'shimcha mablag'dir.

Ribo, ya'ni sudxo'rlik bechoralarning nochorligidan foydalanib, ularning mehnati evaziga boylik orttirishdan iboratdir. Bir inson nochor bo'lib, ish yuritishga, oila tebratib, bola-chaqa boqishga sarmoyasi qolmay, puldor kishining oldiga hojatini aytib borsa, unga sadaqa yoki yaxshi qarz berish o'rniga sudxo'rlik yuzasidan muomala qiladi. Ya'ni «Men senga ma'lum muddatga, ma'lum miqdor pul beraman. Sen bu pulni buncha foizga ko'paytirib berasan», deydi. Agar tayinlangan muddatdan kech qolsa, yana ustiga foiz qo'shiladi va hokazo.

Shunday qilib, bir toifa odamlar boshqalarning nochor holidan mehnatsiz boylik orttirish uchun foydalanadilar. Riboxo'rlik bor jamiyatda nohaqlik, iqtisodiy zulm avjiga chiqadi. Oqibatda mol-mulk bir guruh sudxo'rlarning qo'lga o'tib qolib, jamiyat ularning xohishiga binoan yashashga majbur bo'ladi.

Islom johiliyatdagi noma'qul ishlardan hech biriga qarshi riboga qarshi o't ochgandek o't ochmagan. Qur'oni Karimda bu haqda bir qancha oyatlar kelgan. Jumladan, hozir o'rganiladigan oyatlarimiz ham.

Alloh taolo Baqara surasida quyidagilarni aytadi:

⁷⁸ Hamidulloh Beruni. Pora va uning turlari. (Zayn al-obidin Ibn Nujaym al-Misriy al-Hanafiyning shu nomdagi asariga tarjima va sharh). <https://ahlisunna.uz/pora-va-uning-turlari/>

«Riboni yeydiganlar (qabrlaridan) faqat shayton urib, jinni boʻlgan kishidek turarlar. Bu ularning «Tijorat ham riboga oʻxshash-da», deganlari uchundir. Holbuki, Alloh tijoratni halol qilgan, riboni esa harom qilgan. Bas, kimki Robbidan mavʼiza kelganda toʻxtasa, avval oʻtgani oʻziga va uning ishi Allohga havoladir. Kimki yana (riboga) qaytsa, ana oʻshalar olov sohiblaridir. Ular unda mangu qoluvchidirlar» (275-oyat).

Riboning naqadar yomon narsa ekanini kishilar ongiga avvaldan yaxshilab singdirish maqsadida oyati karima sudxoʻrning qiyomatdagi holini bayon qilish bilan boshlanmoqda. Qiyomatdagi har bir odamning sirtqi holidan ishi qanday ekani bilib olinadi.

Xuddi oʻsha kuni odamlar qabrlaridan turayotganlarida sudxoʻrlar albatta, oʻzlariga xos bir holatda turar ekanlar. Ularni hech kim tanitmasa ham, qabrdan turishlarini koʻrganlar yaxshi tanib, «Anavilar sudxoʻrlar», der ekan. Ularning bu holini oyati karima quyidagicha vasf qiladi:

«Riboni yeydiganlar (qabrlaridan) faqat shayton urib, jinni boʻlgan kishidek turarlar».

Yaʼni ularning oʻzlarini tutishlari sogʻ-salomat, aqlli kishilar kabi boʻlmaydi.

Odatda jin urib, aqldan ozgan kishilar tartibsiz va notoʻgʻri harakat qiladilar. Dovdirab, oʻzini har tarafga urib, uyat ishlarni ham qilaveradilar. Sudxoʻrlarda ham ana shu holat boʻlar ekan.

Baʼzi tafsirchilarimiz «Sudxoʻrlarning bu holatlari faqat qiyomat kuniga bogʻliq emas, balki bu dunyoda ham shunday boʻladi», deganlar. Ularning bunday ayanchli holatga tushishlarining sababi kelgusi jumlada bayon qilinadi:

«Bu ularning «Tijorat ham riboga oʻxshash-da», deganlari uchundir».

Sudxoʻrlar riboni halol deb eʼtiqod qiladilar va uni tijoratga oʻxshatadilar. Ular tijoratda moliyaviy muomala ortidan foyda kelgandek, sudxoʻrlikda ham foyda keladi, deb oʻylaydilar. Boz ustiga, ularning «Tijorat ham riboga oʻxshash-da», deyishlaridan ribo aslida halol qilingan narsa, tijorat ham unga oʻxshab halol qilingan, degan maʼno kelib chiqmoqda. Vaholanki,

«Alloh tijoratni halol qilgan, riboni esa harom qilgan».

Chunki tijoratda foyda ko‘rishning ham, kuyib qolishning ham ehtimoli bor. Tijoratda insonning mehnati, mahorati, atrofdagi tabiiy holatlarning foyda yoki zarar ko‘rishga ta’siri bor. Savdogar foyda ko‘rishga umid qilish bilan bir vaqtda kuyib qolishni ham bo‘yniga olgan holda ish boshlaydi. Mehnat qilib, odamlarga kerakli mollarni olib keladi, saqlaydi va boshqa xizmatlarni qiladi.

Sudxo‘r-chi? U hech narsa qilmay, joyida o‘tiradi. Nima bo‘lishidan qat’i nazar, foyda olishi muqarrar. Kuyib qolish xavfi yo‘q.

Mazkur sabablarga va yana zikr qilinmagan boshqa sabablarga ko‘ra, inson hayotida tijoratni qo‘llash halol, sudxo‘rlik esa harom qilingan.

Ushbu oyati karimalar nozil bo‘layotgan paytda ko‘pgina moliyaviy muomalalar ribo asosida yuritilar edi. Shuning uchun ushbu oyati karimadan kelib chiqqan hukm kuchga kirgach, bundan avvalgi savdo ishlari o‘z holicha qoldirildi. Aks holda avvalgi iqtisodiy aloqalarning hammasini qayta ko‘rib chiqishga to‘g‘ri kelardi.

«Bas, kimki Robbidan mav’iza kelganda to‘xtasa, avval o‘tgani o‘ziga va uning ishi Allohga havoladir».

Ya’ni Alloh riboning hukmini bayon qilganidan keyin riboviy muomalalardan to‘xtasa, eski ishlari o‘ziga, u muomalalarni qayta ko‘rishga hojat yo‘q. O‘tgan davrdagi muomalalar Allohga havola: xohlasa, kechib yuboradi, xohlasa, iqobiga oladi.

«Kimki yana (riboga) qaytsa, ana o‘shalar olov sohiblaridir. Ular unda mangu qoluvchidirlar».

Kimki riboning haromligi haqida Alloh tomonidan oyat kelganiga ham qaramay, yana riboga qaytsa, unday odam albatta do‘zaxi bo‘ladi, do‘zaxi bo‘lganda ham, undan hech qachon qaytib chiqa olmaydigan, o‘sha yerda abadiy qoladigan do‘zaxi bo‘ladi.

Kelasi oyatda sudxo‘rlikning kasofati faqat oxiratdagina emas, balki bu dunyoda ham urishi eslatiladi:

«Alloh riboni doimo nuqsonga uchratur va sadaqalarni ziyoda qilur. Va Alloh har bir kofir, gunohkorni xush ko‘rmas» (276-oyat).

Bandalar mol-dunyolari ziyoda bo‘lishi uchun riboxo‘rlik qiladilar va o‘zlariga kelgan foydani sanab yuradilar. Aslini olganda natija buning teskarisi bo‘ladi.

«Alloh riboni doimo nuqsonga uchratur».

Sudxoʻrning puli hisob jihatidan koʻp boʻlsa ham, Alloh uning barakasini koʻtarib, egani oʻziga yuqmaydigan qilib qoʻyadi. Sudxoʻrni turli kasalliklarga duchor qiladi, tinchligini, xotirjamligini oladi. Yana biz bilmaydigan koʻp balo-ofatlarga duchor qiladi.

Shuningdek, sirtidan qaraganda, sadaqa qilgan kishilarning moli kamayganga oʻxshaydi. Aslida esa ish buning teskarisi boʻladi. Alloh taolo

«...sadaqalarni ziyoda qilur».

Agar hisobda sadaqa qiluvchining molining hajmi oz boʻlsa ham, Alloh taolo unga baraka ato etadi, balo-ofatlardan saqlaydi, oʻzini tinch, xotirini jam qiladi.

Imom Ahmad ibn Hanbal rahmatullohi alayh qilgan rivoyatda Paygʻambarimiz alayhissalom:

«Ribo garchi koʻpaysa ham, oqibati albatta ozayishga qaytadi», deganlar.

«Va Alloh har bir kofir, gunohkorni xush koʻrmas».

Shundan koʻrinib turibdiki, riboxoʻrlar kofir va gunohkor hisoblanar ekanlar.

Alloh taolo Baqara surasidagi boshqa bir oyatda:

«Ey iymon keltirganlar! Agar moʻmin boʻlsangiz, Allohga taqvo qiling va riboning sarqitini ham tashlang», degan (278-oyat).

Ushbu oyatdan koʻrinib turibdiki, Alloh taolo ribodek noxush, harom narsani yoʻq qilishda boshqa holatlardagi kabi, avvalo musulmonlarning ruhiy-maʼnaviy tarbiyasiga alohida eʼtibor bergan.

Yana ushbu oyat musulmonlar uchun mahbub boʻlgan.

«Ey iymon keltirganlar!» degan xitob bilan boshlanmoqda. Davomida esa:

«Agar moʻmin boʻlsangiz», deb yana iymonni oraga solmoqda va nihoyat:

«Allohga taqvo qiling», deb bandalarni taqvodor boʻlishga chaqirmoqda. Oxiri kelib, riboning sarqitini ham tark qilishga amr etmoqda.

Islomda hukm yuritishning eng taʼsirchan yoʻli tashqi kuchlarni ishga solish emas, balki har bir odamning qalbini oʻziga kuzatuvchi qilib qoʻyishdir. Bu holatda har bir kishining vijdoni oʻziga qoʻriqchi boʻladi.

Alloh taolo ushbu oyati karimada musulmonlarni riboning oʻzi u yoqda tursin, sarqitidan, qoldigʻidan ham qaytarmoqda. Bu maʼnoni

alohida ta'kidlash uchun keyingi oyatda bo'lajak jazolarni oshkora marhamat qiladi: «Agar unday qilmasangiz, Alloh va Uning Rasuli tomonidan bo'ladigan urushga ishonavering. Agar tavba qilsangiz, sarmoyangiz o'zingizga. Zulm qilmassiz va sizga ham zulm qilinmas» (279-oyat).

Ya'ni, agar iqtisodiy muomalalaringizda o'rtadan riboni ko'tarib, uning sarqitlarini tark etmasangiz, Alloh va Uning Payg'ambari sizga qarshi qattiq urush ochadi. Agar tavba qilib, riboxo'rlikdan qaytsangiz, sarmoyangizni olasiz. Shunda siz sudxo'rlik bilan birovga zulm qilmagan bo'lasiz va sizga ham zulm qilinmagan bo'ladi.

Ibn Hibbon va boshqa hadis olimlarining Zayd ibn Aslamdan rivoyat qilishlaricha, johiliyat davrida Banu Saqif va Banu Mug'iyra qabilalari o'rtasida ribo asosida muomala bo'lgan ekan. Islomga kirganlaridan so'ng Banu Saqif qabilasi Banu Mug'iyradan ribo olmasliklarini iltimos qilibdi. Banu Mug'iyra o'zaro maslahatlashib, «Islomda bo'lganimizdagi muomalalardan ribo olmaymiz, undan avvalgisidan olamiz», deyishibdi. O'sha paytda Makkai Mukarramada boshliq bo'lib turgan Itob ibn Usayd roziyallohu anhu bu haqda Payg'ambarimiz alayhissolatu vassalomga xat yozganlarida:

«Ey iymon keltirganlar! Agar mo'min bo'lsangiz, Allohga taqvo qiling va riboning sarqitini ham tashlang. Agar unday qilmasangiz, Alloh va Uning Rasuli tomonidan bo'ladigan urushga ishonavering...» oyatlari nozil bo'ldi.

Payg'ambar alayhissolatu vassalom bu haqda Itob ibn Usaydga xabar berdilar va u kishini agar Banu Mug'iyra riboxo'rlikni tark qilmasalar, ularga qarshi urush qilishga buyurdilar. Xabar yetganda Banu Mug'iyra:

«Tavba qilamiz, riboning sarqitini ham tark etamiz», dedilar.

Payg'ambar alayhissolatu vassalom Makkai Mukarramani fath qilgan kunlaridagi xutbalarida johiliyatdagi barcha ribolarni bekor qilganliklarini, birinchi bo'lib amakilari Abbos ibn Abdulmuttolib roziyallohu anhuning ribolarini qarzdorlar bo'ynidan tushirganlarini e'lon qildilar.

Demak, Islomda ribo asosida moliyaviy aloqa olib borish mutlaqo harom qilingan. Nochor holga tushib, ro'zg'or tebratish yoki ish yuritish uchun sarmoyaga muhtoj bo'lib qolgan kishi bilan xayr-ehson yoki yaxshi qarz berish bilan moliyaviy aloqa olib borish lozim.

Jobir roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi:

«Rasululloh sollallohu alayhi vasallam riboxo‘rni, uning yediruvchisini, kotibini hamda ikki shohidini la‘natladilar va «Ular barobar-dirlar», dedilar».

Muslim, Abu Dovud va Termiziy rivoyat qilishgan.

Sharh: Ushbu hadisdan riboning qanchalar yomon narsa ekanini yana ham aniqroq tushunib olamiz. Unga aralashgan har bir kishi Allohning la‘natiga qolishi turgan gap. Ular:

1. «Riboxo‘r»;

Alloh taolo harom qilgan narsani yegan odam albatta, U Zotning la‘natiga qolishi tabiiy bir hol.

2. «Uning yediruvchisi»;

Ribo beruvchi ham Allohning la‘natiga qoladi. Chunki u moliyaviy muomalani harom qilingan yo‘l bilan amalga oshirdi. Holbuki, halol yo‘l bilan tasarruf qilishi kerak edi.

3. «Kotibi»;

Ya‘ni ribo muomalasini yozib, hujjatlashtirgan kishi. Chunki u Alloh harom qilgan ishga xizmat qildi va harom ishning yurishiga hissa qo‘shdi.

4. «Ikki shohidni».

Ribo muomalasiga shohid bo‘lib turgan odam ham gunohkordir. Chunki u ham harom ish uchun xizmat qildi, uning rivojiga hissa qo‘shdi. Bu ishga guvoh bo‘lishga rozi bo‘lgani ana shu harom ishni tan olganining alomatidir⁷⁹.

Poraxo‘rlik – og‘ir gunoh, poraxo‘r la‘natlangandir.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 24-yanvar kuni Oliy majlisga Murojaatnomasida korrupsiya “yovuz balo” ekanligini ta‘kidlab, jamiyatimiz a‘zolarini “halollik vaksinasi” bilan emlanishga undadi. Xo‘sh, poraxo‘rlik aslida nima?

O‘zbek tilining izohli lug‘atida “poraxo‘r” haqida shunday deyiladi: “Poraxo‘rlik – (pora yeyuvchi, oluvchi). 1. Pora oladigan, poraga o‘rgangan. 2. Pora olish bilan shug‘ullanuvchi kishi”. “Poraxo‘rlik” atamasi aslida o‘zbek tiliga fors tilidan kirgan. Uning arab tilidagi ma‘nodoshi esa “rishva”dir. O‘zbek tilida ham “poraxo‘r”

⁷⁸Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf (Qarz va unga bog‘liq masalalar kitobidan).
<https://islom.uz/maqola/1697>

bilan birga “rishva” ham ishlatiladi. Bu haqda O‘zbek tilining izohli lug‘atida: “Rishva(t)xo‘r – rishva yeyuvchi, poraxo‘r” deyiladi.

Ma’lumki, illat bor ekan, unga nisbatan har qachon hukmlar ham bo‘ladi. Islom shariatida poraxo‘rlik gunohi kabiralardan hisoblanadi. Imom Shamsiddin Zahabiy “Gunohi kabiralar” kitoblarida oltmish oltinchi gunohi kabira mavzusida poraxo‘rlikni keltirgan. Poraxo‘rlik birovning molini nohaq yeyishdir. Alloh taolo Qur’oni karimda bunday deydi:

“Bir-birlaringizning mollaringizni nohaq yemanglar. Bilaturib odamlarning mollaridan bir qismini yeyish maqsadida gunoh yo‘l bilan uni hokimlarga uzatmanglar” (*Baqara surasi, 188-oyat*).

Muftiy Usmonxon Alimov hazratlari “Tafsiri Irfon” kitobida ushbu oyat tafsirida: “Mollarni nohaq yeyish”ning ma’nosi o‘g‘irlik qilish, omonatga xiyonat etish, firibialdov bilan o‘zlashtirish, foiz olish, qarzga narsa olib, undan tonish, pora berish va olish, zo‘rlik bilan tortib olish, qimorda yutib ketish, o‘lchov va tarozidan urish, odam savdosi, sehr va folbinlik bilan pul topish, nojoiz tijorat bilan molni qo‘lga kiritishdir. Yuqoridagi usullarning har biri orqali mol topish shariatda harom qilingan”, deb yozadi.

Porani olgan ham, bergan ham, o‘rtada vositachilik qilgan kishi ham gunohkordir. Bu haqda ham “Tafsiri Irfon”da: “Payg‘ambarimiz sollallohu alayhi vasallam: *“Alloh pora beruvchini ham, oluvchini ham, o‘rtalarida turganni ham la’natladi”*, deganlar. Ulamolar “la’natladi” so‘zining ma’nosini “harom qildi”, deb sharhlashgan. Ayrim ulamolar: “Pora beruvchining maqsadi musulmonga ozor yetkazish yoki haqqi bo‘lmagan narsani qo‘lga kiritish bo‘lsa, u la’natlangandir. Hokimning esa, biron bir haqni bekor qiladimi, zulmni daf qiladimi–farqi yo‘q, pora olishi harom.

Payg‘ambarimiz alayhissalom barchamizni pora berishdan, pora olishdan va o‘rtada vositachilik qilishdan qaytarib bunday deganlar: *“Rasululloh sollallohu alayhi vasallam pora beruvchi, pora oluvchi va ularning o‘rtasidagi vositachini la’natladilar”* (*Imom Ahmad rivoyati*).

Alloh taolo barchamizni nopok va gunoh amallardan qaytib, halol ishlar bilan ikki dunyo saodatiga muvaffaq qilsin.

Pora haqdorga o‘z haqining berilishiga to‘sqinlik qilgani uchun ham dinimizda qattiq qoralanadi⁸⁰.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf rohimahulloh pora xususida shunday degan: - Pora arab tilida «rishva» deb atalib, shar’iy istilohda, adolatni yo‘qqa chiqarish va botilni yuzaga chiqarish uchun beriladigan narsaga aytiladi. Shuning uchun ham, Rasululloh sollallohu alayhi vasallam pora beruvchini ham, pora oluvchini ham la’natlamoqdalar. Rasululloh sallollohu alayhi vasallamning la’natlari juda og‘ir jazodir. Chunki, la’nat birovning Allohning rahmatidan uzoq bo‘lishini so‘rashdir. Allohning mahbub Rasuli Alloh taolodan so‘ragan narsa bo‘lmay qolmasligi hammaga ma’lum.

Sodrush Shahiydonning «Adabul qoziy» nomli kitobida bu haqda quyidagilar aytilgan: «Pora to‘rt xil bo‘ladi: 1. Qozi bo‘lish uchun pora berish. Olganga ham, berganga ham harom. Bu holda u qozi bo‘lmaydi.

2. Qozilik qilgani uchun pora olish. Olganga ham, berganga ham harom va agar haq bo‘lsa ham, hukmi o‘tmaydi.

3. O‘ziga yoki moliga bo‘lgan xavfni qaytarish uchun berilgan pora. Bu olganga harom, berganga emas.

4. Sultonning huzurida holi yaxshilanishi uchun berilgan pora. Olganga harom». Abu Hurayra roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: «Rasululloh sallollohu alayhi vasallam hukmda pora beruvchini va pora oluvchini la’natladilar». Abu Dovud, Ahmad va Termiziy sahih sanad ila rivoyat qilgan. Pora arab tilida rishva deb atalib, shar’iy istilohda, haqni yo‘qqa chiqarish va botilni yuzaga chiqarish uchun beriladigan narsaga aytiladi. Misol uchun birovning bir narsada haqi bor, o‘sha haqni olish uchun hokimning hukmiga qarab turibdi. Ikkinchi bir odam kelib o‘zi haqdor bo‘lmasa ham hokimga pul berib, o‘z foydasiga o‘sha narsani berishni so‘raydi. Hokim o‘sha ishni qilsa, haqdorning haqi poymol qilib, nohaqdan birov foydasiga hukm qilgan bo‘ladi. Ko‘rinib turibdiki, bu holatda pora beruvchi ham, pora oluvchi ham nohaq ish qilmoqda, birovning haqqiga xiyonat qilib o‘z foydasini ko‘zlamoqda. Ushbu harom ishni qilganlari uchun Rasululloh sallollohu alayhi vasallam ikkovlarini ham la’natlamoqdalar. Rasululloh sallollohu alayhi vasallamning la’natlari juda og‘ir jazodir. Chunki,

⁸⁰ Akbarov R. Qarshi tumanidagi “Akbar Xalifa ibn Muxtor” jome masjidi imom-xatibi “Islom nuri” gazetasining 2020 yil 4-soni. <https://hidoyat.uz/35614>

la'nat birovning Allohning rahmatidan uzoq bo'lishini so'rashdir. Allohning mahbub Rasuli Allohdan so'ragan narsa bo'lmay qolmasligi hammaga ma'lum. Odatda pora oluvchini qoralash ma'nosida ko'p gapiramizu, pora beruvchi to'g'risida gapirmaymiz. Holbuki, ushbu hadisi sharifdi pora beruvchi oldin zikr qilinmoqda. Chunki, pora deb nomlangan iqtisodiy, axloqiy, ijtimoiy jinoyatni boshlovchi pora beruvchidir. Boshqa hollarda ko'proq tama qilgani uchun pora beruvchi majbur bo'lib berganini etiborga olganga o'xshab ko'rinamiz. Ammo o'sha «majbur» bo'lish ham ikki xil bo'ladi. Bu holda pora beruvchini qandoq qilib uzrli deya olishimiz mumkin? Hech mumkin emas. Undoq pora beruvchi pora oluvchiga qo'shilib la'natga duchor bo'lishida hech shubha yo'q. Ikkinchi holatda pora beruvchi poraxo'rning ta'nasi tufayli o'z haqqiga erishish uchun pora berishga majbur bo'ladi. Ba'zi tobeinlar va ulamolar ushbu holatda pora beruvchi uzrli hisoblanadi, la'natga uchramoqligi umid qilinadi, deganlar. Lekin, boshqa ba'zi ulamolarimiz bu holatda ham pora beruvchi uzrli hisoblanmaydi, deganlar. Ushbu masalada kelgan boshqa hadisi sharifda uchinchi bir shaxs-pora beruvchi bilan pora oluvchi o'rtasida turgan vositachi ham la'natlangan. Imom Ahmad ibn Hanbal rahmatullohi alayhi rivoyat qilgan hadisi sharifda: «Alloh pora beruvchini, pora beruvchini va ikkovlari o'rtasida yuruvchi porasini la'natlasin», deyilgan. Poraxo'rlik qanchalik yomon illat ekanini hamma yaxshi biladi. Hammadan ham ko'ra bu ishning yomonligini musulmonlar yaxshi biladilar. Chunki, bu ish ular uchun nafaqat bu dunyoga, balki oxiratga ham tegishli masaladir. Ammo, ming afsuslar bo'lsinkim, ko'pgina jamiyatlarda insonlar poraxo'rlik balosidan jafo chekmoqdalar. Poraxo'rlik tufayli botil haqning ustidan, nopoklik poklik ustidan, zulm adolat ustidan, xiyonat omonat ustidan, haromxo'rlar pokiza insonlar ustidan g'olib kelmoqdalar. Insonlar bu balodan qutilishlari uchun Allohning bekamiko'st, mukammal dini Islomga yuzlanishlari lozim. Ilohiy, mutlaq adolatli, omonatli, pok tuzum bo'lmish Islomi tuzumda yashamoqlari lozim. Ana shundagina boshqa ko'plab muammolar qatori poraxo'rlik muammosi ham tugab bitadi, inshaalloh. - Kifoya kitobida bor⁸¹.

⁸⁰Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Pora haqida batafsil ma'lumot. <https://savollar.islom.uz/s/16432>

6.3. Sudxoʻrlik

Alloh taolo oʻz kitobida sudxoʻrlardan boshqa hech kimga urush eʼlon qilgani haqida xabar bermagan. Alloh taolo aytadi: "Ey moʻminlar, Allohdan qoʻrqingiz va agar chindan moʻmin boʻlsangiz sudxoʻrlik sarqitlarini tark qilingiz. Endi agar bu buyruqqa itoat qilmasangiz u holda Alloh va Paygʻambari tomonidan boʻladigan urushga ishonavering". ("Baqara" surasi, 278–279- oyat)

Bu jinoyat Allohning huzurida naqadar ogʻir ekanligiga mazkur oyat kifoyadir. Sudxoʻrlikda ishtirok etgan ikki tomon, vositachilik qilganlar, yordam berganlarning hammasi Paygʻambar sollallohu alayhi vasallam tomonlaridan laʼnatlanganlar.

Paygʻambar sollallohu alayhi vasallam: "Ribo yeyuvchini ham, yediruvchini ham, uni qayd qiluvchini va unga guvoh boʻlganlarning barini laʼnatladilar va ular gunohda tengdir", dedilar.

Shunga binoan sudxoʻrlikni qayd etishda, olishda, berishda, saqlashda, umuman qanday tarzda boʻlsa ham koʻmaklashish haromdir. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bu ogʻir gunohning nechogʻli qabihligini bayon qilib shunday deganlar: "Ribo yetmish uch darajadir, shuning eng yengili kishi oʻz onasi bilan zino qilgani kabidir, riboning eng kattasi moʻminning obroʻsidir", yaʼni unga til tekkizishdir.

Yana Paygʻambar sollallohu alayhi vasallam: "Kishining sudxoʻrlikdan bilib turib bir dirham emogʻi, oʻttiz olti marta zinodan ogʻirroqdir", deganlar.

Sudxoʻrlik hammaga barobar harom qilingan. Bunda boy bilan kambagʻal oʻrtasi ajratilmagan, balki uning hukmi barcha holat va barcha shaxslarga tengdir. Qancha-qancha boy-badavlat kishilar, katta savdogarlar, sudxoʻrlik sababidan kasodga uchraganlariga tarix guvohdir. Kasodga uchramagan taqdirida, mol-dunyo behisob boʻlsada, barakasi boʻlmaydi.

Paygʻambar sollallohu alayhi vasallam: "Riboda mol koʻpaysa ham oqibati kam boʻladi", deganlar. Shuningdek ribo foizning koʻp yoki oz boʻlishi bilan belgilanmaydi. Uning ozi ham koʻpi ham haromdir. Sudxoʻr qiyomat kuni jin urgan kishidek qabridan shaytonlab turadi.

Sudxoʻrlik ogʻir jinoyat boʻlsada, lekin undan tavba qilish mumkinligini va buning qanday boʻlishini Alloh taolo koʻrsatib

qo‘ygan: “Agar tavba qilsangiz, dastmoyangiz o‘zingizga, zulm ham qilmassiz, zulm ham ko‘rmaysiz”. ("Baqara" surasi, 279-oyat)⁸²

⁸² Sudxo‘rlik. <https://aniq.uz/yangiliklar/sudxurlik>

XULOSA

Davlatlarning korrupsiyaga qarshi kurashish borasidagi hamkorligining muhimligi shundan kelib chiqadiki, bugungi kunda ayrim xalqaro qilmishlar xalqaro xavfsizlik va tinchlikka juda katta xavf tug'dirmoqda. Korrupsiyaga qarshi kurashishda davlatlarning hamkorligi universal va mintaqaviy xavfsizlikning tayanchlaridan birini tashkil etarkan, mazkur mexanizmlarni ta'minlamalik mintaqada tinchlik va xavfsizlikka tahdid soladi.

Shundan kelib chiqib, korrupsiyaga qarshi kurashishga doir xalqaro va milliy huquqiy asoslarni o'rganish, tahlil qilish, yangilib borish davr talabidir.

Mazkur tadqiqot davomida qilingan ilmiy izlanish, tahlillar asosida bir qator ilmiy xulosalar, taklif va tavsiyalarga kelindi: - "Korrupsiya" tushunchasi haqida turli fikr-mulohalar olimlar tomonidan berilgan. Ularni tahlil qilgan holda "korrupsiya" tushunchasiga quyidagi ta'rifni beramiz: "Korrupsiya - davlat xizmati tizimidagi hodisa sifatida davlat xizmatchilari yoki ularning vositachilari yordamida mulkiy boylik orttirishga qaratilgan, o'z mavqeidan qonunga hilof ravishda foydalanish, davlat xizmatchilarini, jismoniy va yuridik shaxslarni sotib olishga qaratilgan harakatlar"; - "Korrupsiya" atamasi hech qaysi bir xalqaro hujjat bilan ochib berilmagan. BMTning Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risidagi konvensiyada "Korrupsiya" atamasi va uning to'liq mazmuni, qaysi harakatlarni o'z ichiga oladi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish ishlarini tashkil etishda quyidagilarni inobatda olish lozim deb hisoblaymiz:

- har bir sohada korrupsiyaga qarshi kurashishda qonun hujjatlarini zamon va islohotlar talablari darajasida takomillashtirish;
- aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyat a'zolari bo'lgan fuqarolarimiz ongida korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni muntazam ravishda shakllantirib borish;
- davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va hayotga izchil tatbiq qilish;
- korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash, ularga barham berish va oqibatlarini keng jamoatchilikka tushuntirish,

korrupsiyaga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish;

- korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida tashkiliy choralarni ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan holda tashkil etish, ilmiy tadqiqotlar o‘tkazish va bu sohada xalqaro hamkorlikni izchil yo‘lga qo‘yish.

Har qanday davlatda korrupsiyaning rivojlanishi davlatning ichki va tashqi siyosatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, natijada jamiyat a’zolarini mazkur davlatning organlariga bo‘lgan ishonchiga putur yetkazishga olib keladi.

Korrupsiya va unga qarshi kurashishga oid atamalar hamda iboralar izohli lug‘ati

Abolitsionizm – (lot. bekor qilish) biror qonunni bekor qilishga qaratilgan ommaviy harakat. XVIII asr oxiri va XIX asrning birinchi yarmida AQSHda negrlarni qullikdan ozod qilish uchun boshlangan harakat ishtirokchilari – abolitsionist deb atalgan.

Avtonomiya– (yunon. autos+nomos-o‘zi+qonun) 1.yagona Davlat miqyosida hududiy-milliy tuzilmalarga (viloyat, o‘lka) o‘zini o‘zi boshqarish vakolatlarini berish; 2.Ma‘muriy-hududiy birlik; 3.Qandaydir organlar (xo‘jalik, davlat, partiya va boshqalar) faoliyatlaridagi o‘zini o‘zi boshqarish huquqi.

Agregatsiya– (lot.) nodavlat va jamoat tashkilotlari ayrim manfaatlarni agregatsiya qilish, ya‘ni turli munozaralar va muhokamalar vositasida turli manfaatlar uyg‘unlashtiriladi va ular o‘rtasida muayyan munosabatlar tizimini shakllantiradi. Bu jarayonda asosiy va muhim manfaatlar tanlab olinadi ularni qondirish chora va tadbirlari ko‘riladi.

Advokatura–huquqiy institut, advokatlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi shaxslarning mustaqil, ko‘ngilli, kasbiy birlashmalarini o‘z ichiga oladi. O‘zb.Res. fuqarolari, ajnabiy fuqarolar, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga, korxonalar, muassasalar, tashkilotlarga yuridik yordam ko‘rsatadi. O‘zbekiston Respublikasining advokatura to‘g‘risidagi qonuni 1996-yil 27-dekabrda qabul qilingan.

Adliya–(arab.-adolat) sud muassasalarining butun majmuini, ularning odil sudlovni amalga oshirish faoliyatini, shuningdek, sud idorasini bildiruvchi atama.

Adolat– (arab. – odillik, to‘g‘rilik) u yoki bu qadriyatlarning o‘zaro umumiy munosabatini va ularning individlar o‘rtasida konkret taqsimlanishini ifodalovchi tushuncha; insonning mohiyati va uning ajralmas huquqlarini haqidagi tasavvurlarga mos bo‘lgan jamoa tartibi.

Aktor – (lot. “actor” - arbob); muayyan xatti-harakatlarni amalga oshiruvchi individ, ijtimoiy guruh, institut yoki boshqa subyekt, ziddiyatlarda ishtirok etuvchi tomonlar. Siyosatshunoslikda aktor va subyekt tushunchalari sinonim sifatida ishlatiladi.

Alarmizm – intellektual va ekspertlarni birlashtiruvchi zamonaviy g‘oyaviy oqim. U xavf solayotgan global muammolar – yadroviy, ekologik v.h. – borasida ogohlantiradi

Amnistiya–jinoiyat sodir etgan shaxslarni jinoiy javobgarlikdan to‘liq yoki qisman jazodan ozod qilish, shuningdek, ilgari sud tomonidan belgilangan jazoni o‘tab bo‘lgan shaxslardan sudlanganlikni olib tashlash. Amnistiya akti normativ xususiyatga ega, ya’ni amnistiya akti bilan belgilangan talablarga javob beradigan barcha shaxslarga nisbatan qo‘llaniladi.

Anaxronizm – (yunon. ana-orqaga,chromos-vaqt, zamon); yangilish holda bir davrdagi voqea yoki hodisalarni boshqasiga almashtirib qo‘yish.

Apatiya – (yunon.) butunlay befarqlik holati, loqaydlik.

Artikulatsiya – (lot.) nodavlat va jamoat tashkilotlari individlar va ijtimoiy guruhlarning tarqoq qarashlari, ijtimoiy ruhiy kechinmalari va umidlarini aniq va ma’lum siyosiy maqsadlar va talablarga aylantirish jarayonini anglatadi.

Axborot – (“informatio” lotinchadan ma’lumotlar, tushuntirishlar, bayonlarni anglatadi) bu ma’muriy, tashkiliy tadbirlar o‘tkazish haqida qarorlarni qabul qilish uchun, shuningdek taklif va tavsiyalarni tayyorlash uchun asos bo‘lib xizmat qiluvchi muhim faktlar (shaxslar, harakatlar, tashkilotlar, voqealar) to‘g‘risidagi ma’lumotdir. Falsafiy nuqtayi nazardan axborot bizning ma’lumot (belgi) olish natijasida o‘rganilayotgan hodisalar (jarayonlar) haqida tasavvurlarimizning noaniqligini kamaytirish yoki olib tashlashni ta’minlaydi.

Axborot– (informatsiya) lot. informare-tasvirlamoq, nimadir haqida tushuncha tuzish; kimnidir faoliyati, nimadir faoliyati yoki ishning ahvoli haqida xabar, xabardorlik.

Axborot madaniyati – jamiyatning axborot resurslar va axborot-kommunikatsion texnologiyalardan samarali foydalanish, shuningdek bu maqsadlarda axborotlashtirish vositalar va axborot texnologiyalarni rivojlantirish sohasida ilg‘or yutuqlarni qo‘llash qobiliyati. Axborot madaniyati kishida axborot muhiti bilan o‘zaro munosabatda bilim, mahorat, ko‘nikma va refleksli ko‘rsatmalar mavjud bo‘lishi bilan ifodalanadi. Kishining axborot madaniyatining eng muhim elementlaridan biri – axborot resurslarini bilish (ulardan erkin foydalanish imkoniyati).

Axborot makoni – (Axborot muhiti) axborotni saqlash, ishlash va uzatish bo‘yicha texnikaviy va dasturiy vositalar, shuningdek axborotlashtirish jarayonining ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy shart-sharoitlari majmuasi.

Axborot sohasini liberallashtirish – (libera lis lotinchadan erkinlikka taalluqli) OAV huquq va erkinliklarini kengayish jarayoni, shuningdek ularning faoliyatidagi cheklovlarini olib tashlash va davlat nazoratini susaytirish.

Axborot erkinligi– fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlaridan biri bo‘lib, so‘z, matbuot va boshqa ommaviy axborotga ega bo‘lgan axborotni olish huquqi va qonuniy asosda olingan axborotlarni tarqatish huquqi axborot erkinligi hisoblanadi. O‘z.Res. Konstitutsiyasiga asosan, ommoviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ishlaydi. Ular axborotning to‘g‘riligi uchun belgilangan tartibda javobgardirlar, senzuraga yo‘l qo‘yilmaydi (67-modda).

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari – axborot foydalanuvchilari manfaatida uni yig‘ish, ishlash, saqlash, tarqatish, aks etish va foydalanish maqsadida integrallashgan metodlar, ishlab chiqarish jarayonlar va dasturiy-texnikaviy vositalar majmui. Bugungi kunda AT tushunchasiga mikroelektronika, kompyuterlar va dasturiy ta‘minotni ishlab chiqish va ishlab chiqarish, aloqa va telefoniya, mobil servislar, Internetdan foydalanishni ta‘minlash, Internet axborot resurslarini ta‘minlash kiradi.

Bill – ingl. Buyuk Britaniya, AQSH va boshqa davlatlarda qonun chiqaruvchi tashkilot e‘tiboriga havola qilinuvchi qonun loyihasi.

Bipartizm–ijtimoiy sheriklikning ikki subyekti o‘rtasidagi kelishuv.

Bozor – ishlab chiqaruvchilar va iste‘molchilar (sotuvchilar va xaridorlar) o‘rtasida pul orqali ayirboshlash jarayonida bo‘ladigan munosabatlar yig‘indisidir.

Bozor iqtisodiyoti – tovar ishlab chiqarish, ayirboshlash va pul muomalasi qonun-qoidalari asosida tashkil etiladigan va boshqariladigan iqtisodiy tizimdir.

Bozor mexanizmi – bozor iqtisodiyotining faoliyat qilishini tartibga solishni va iqtisodiy jarayonlarni uyg‘unlashtirishni ta‘minlaydigan dastak va vositalardir.

Bundesrat – nem. GFRda erlar palatasi. Germaniya Erlari hukumatlarining uchdan beshtagacha vakillaridan iborat. Bundestag – nem. GFR parlamenti. 1949-yilda tashkil etilgan. Aralash saylov tizimida 4 yillik muddatga saylanadi.

Bunyodkor g‘oya — jamiyatni taraqqiyot sari yetaklovchi, turli guruh va qatlamlarni, millatlarni ezgu maqsad yo‘lida birgalikda harakat qilishga undovchi, amalga oshirishning real asoslari bo‘lgan g‘oya.

Vayronkor (buzg‘unchi) g‘oya — yovuzlik va jaholatga, ayrim jinoyatkor kuchlarning hukmronligini o‘rnatishga xizmat qiladigan, insonlar, millatlar va jamiyatning mustaqilligiga, erkinligiga, ijodkorligiga zid bo‘lgan g‘oyalar majmuini ifodalovchi tushuncha.

Vatan– (arabcha “Vatan” – ona yurt) kishilarning yashab turgan, ularni avlod va ajdodlari tug‘ilib o‘sgan joyi, hududi, ijtimoiy muhiti, mamlakati. Vatan bir-birini taqozo etuvchi tashqi muhit va ichki kechinmalar hamda tushunchalarni o‘z ichiga oladi. Tashqi muhit nuqtayi nazaridan Vatan kishi yoki avlodlar tug‘ilib o‘sgan va kamol topgan joy,

Vatan ravnaqi – milliy istiqlol mafkurasining Islom Karimov tomonidan asoslab berilgan g‘oyalaridan biri. Prezidentimiz Vatan ravnaqi g‘oyasini ilgari surar ekan, uning mazmunini har bir kishining manfaatlarini yurt manfaatlari bilan uyg‘unlashtiruvchi, uni xalq baxt-saodati yo‘lida xizmat qilishga undovchi bunyodkor g‘oyadir deb ta’riflaydi. Zero, u milliy istiqlolning oliy maqsadi - O‘zbekistonda yashayotgan barcha fuqarolarning el-yurt kamoli bilan bog‘liq orzu-umidlarini amalga oshirishni ifodalaydi.

Vatanparvarlik – Vatanining ozodligi va obodligi, uning sarhadlari daxlsizligi, mustaqilligining himoyasi yo‘lida fidoyilik ko‘rsatib yashash, ona xalqining or-nomusi, shon-sharafi, baxt-saodati uchun kuch-g‘ayrati, bilim va tajribasi, butun hayotini baxsh etishdek dunyodagi eng muqaddas va olijanob faoliyatni anglatadigan insoniy his-tuyg‘udir. Vatanparvarlik – ona-yurtning, xalqning tarixi va taqdiriga chuqur hurmat bilan qaraydigan, Vatan manfaatlari yo‘lida fidoyilik namunalarini ko‘rsatishga qodir bo‘lgan shaxslarga xos fazilat.

Verbal – (lot.) og‘zaki; bunda siyosiy ishtirokni shaxsning subyektiv jihatiga bog‘liq emasligiga ishora qilinmoqda.

Veto – (lot. taqiqlayman) davlat boshlig‘i yoki parlament oliy palatasining qonun chiqaruvchi tashkilot qabul qilgan qonunni kuchga kirishini bir muddatga to‘xtatib qo‘yish yoki uni kuchga kiritmaslik huquqi: mutlaq veto, kechiktiruvchi veto.

Vijdon erkinligi – ijtimoiy-falsafiy tushuncha; har kimning o‘z e‘tiqodiga ko‘ra, mazkur jamiyatda mavjud ijtimoiy me‘yorlarni buzmaganda holda vijdoni buyurgani bo‘yicha yashash, ishlash imkoniyati. Bunda dinga munosabat masalaning bir tomoni hisoblanadi.

Vijdon erkinligi – fuqarolarning istagan dinga e‘tiqod qilish yoki hech qanday dinga e‘tiqod qilmaslik huquqi.

Genezis – yunon. genesis- kelib chiqish; paydo bo‘lish, tashkil topish jarayoni.

Gildiya tizimi – (nem. korporatsiya) elitalarni shakllantirish tizimlaridan biri. Unga 1) epiklik, yuqori lavozimlarga elitaning quyi qatlamlaridan nomzod tanlash, yuqoriga siljishning pog‘onaviyligi; 2) lavozimlarni egallash uchun ko‘plab rasmiy shartlarning mavjudligi; 3) tanlovni alohida imtiyozli kichik guruh amalga oshirishi; 4) mavjud yetakchi tipini tiklashga, yaratishga, saqlab qolishga harakat qilinishi singarilar xos.

Gipotetik – faraz qilingan, taxmin qilingan.

Global – fran. global-umumiy); umuman olganda, butun yer yuzi bo‘ylab.

G‘oya – inson tafakkurida vujudga keladigan, ijtimoiy xarakterga ega bo‘lgan, ruhiyatga kuchli ta‘sir o‘tkazib, jamiyat va odamlarni harakatga chorlaydigan, maqsad-muddao sari etaklaydigan kuchli, teran fikr.

G‘oyaviy bo‘shliq – deb, eski hukmron mafkura halokatga uchrab, u bilan bog‘liq tushunchalarning qadrsizlanishi, bugungi hayot, o‘tmish va kelajakka dahldor qadriyatlar, tushuncha va tasavvurlarni to‘liq anglab yetmasligi oqibatida odamlarning qalbi va ongida vujudga keladigan bo‘shliqqa aytiladi.

Gumanizm (insonparvarlik) – tenglik, adolat, o‘zaro hurmat, inson qadrini ardoqlash, odamlar farovonligi uchun g‘amxo‘rlik qilish g‘oyalari singdirilgan dunyoqarash.

Guruh – manfaatlar, qarashlar, kasbiy, faoliyat tarzi bo‘yicha birlik va umumiylik kasb etgan shaxslar yig‘indisi, birlashmasi.

Davlat – muayyan hududda jamiyat va uning siyosiy tizimini tashkil etish usuli, hokimiyatning markaziy instituti, jamiyatning siyosiy tashkiloti bo‘lib, ma’lum bir hudud va unda yashovchi xalqlarni o‘z ichiga oladi. Jamiyatni boshqaruvga tizim sifatida Davlat ichki tizimga o‘z vakolatlarini amalga oshirish uchun maxsus organlarga ega. Davlat odamlar va jamoat guruhlarining faoliyati hamda munosabatlarini tashkil etadi, ularni yo‘naltiradi va nazorat qiladi.

Davlat tasarrufidan chiqarish – davlat mulki hisobidan boshqa nodavlat mulk shakllarining vujudga keltirilishi.

Daxldorlik hissi– fuqarolarning tug‘ilgan joyi, ona Vatani, mustaqillikni anglash, uni asrab-avaylash, himoya qilish, uni yanada rivojlantirishga chorlaydigan, shart-sharoit, omillar majmui.

Demokratik institutlar – bu, davlat va jamiyatda demokratik tuzumni shakllantiruvchi demokratik tamoyillarni amalga oshirishning tashkiliy shakllari hisoblanadi.

Demokratik institutlar - jamiyat hayotida demokratik tamoyillarni qaror topishga xizmat qiladigan tashkilotlar va tuzilmalar majmuasi.

Demokratik kuchlar bloki–parlamentdagi ko‘pchilikni tashkil etish maqsadida o‘z dasturiy maqsadli vazifalarining yaqinligidan yoki mosligidan kelib chiqqan holda bir nechta siyosiy partiyalar fraksiyalari va O‘zbekiston ekologik harakatidan saylangan deputatlar o‘z sa’y-harakatlarini birlashtirishi.

Demokratiya (yunoncha, “demos” – xalq, “kratos” – hokimiyat) – xalq hokimiyati ma’nosini anglatib, xalqni hokimiyat manbai, deb biluvchi siyosiy tizimni shakli. Demokratiya insonni har tomonlama barkamol rivojlanishi uchun berilgan imkon bo‘lib, davlat konstitutsiyasida ozchilikning ko‘pchilikka bo‘ysunishi tamoyili rasmiy e’lon qilindi, hamda fuqarolarning erkinligi teng huquqligi e’tirof etildi. Demokratiya har bir davrning ijtimoiy - iqtisodiy sharoitlariga mos shakllanib, rivojlanib boruvchi chegarasiz tabiiy - tarixiy jarayondir.

Desentralizatsiya – nomarkazlashtirish; markaziy hokimiyat organlari vakolatlarining bir qismini mahalliy hokimiyat organlari, o‘zini o‘zi boshqarish organlari va nodavlat tashkilotlarga berish; markazlashuvni bo‘shashtirish yoki bekor qilish, tugatish.

Diaspora – yun. diaspora -tarqalish ma'nosida bo'lib, ma'lum bir davlat hududida yashovchi, ammo boshqa bir davlatda o'z davlat tuzilmasiga ega, ma'lum bir xalq millat vakillarining yig'indisi (masalan O'zbekistonda yashovchi rus, ukrain millatining diasporasi).

Diversifikatsiya – lot. diversification – o'zgarish, turli-tumanlik, faoliyatni har tomonlama va turli-tuman yo'nalishlarda rivojlantirishga strategik mo'ljal olish. Masalan, kapitalni diversifikatsiyalash – iqtisodiy tavakkalchilikning xavfli oqibatini kamaytirish maqsadida kapital mablag'larni turli obyektlar o'rtasida bo'lib-bo'lib joylashtirish.

Diniy bag'rikenglik – bizning dunyomizdagi turli boy madaniyatlarni, o'zini ifodalashning va insonning alohidaligini namoyon qilishning xilma-xil usullarini hurmat qilish va to'g'ri tushunishni anglatadi. Uni bilim, samimiyat, ochiq muloqot hamda hurfikr, vijdon va e'tiqod vujudga keltiradi.

Diskurs – ingl. discourse < lat. discursus – suhbat, muomala, monolog, dialog.

Differensiatsiya – (lot. differentia-farqlash, har xillik); taqsimlanish, nimanidir alohida turli xil unsurlarga ajralishi, bo'laklarga bo'linish.

Dualizm – (lot.) ikki taraflamalik (shuningdek, falsafadagi dunyo asosida ikkita mustaqil bosh sabab – ruh va modda, ideallik va moddiylik mavjud degan qarashlar haqidagi ta'limot).

Yevroposentrizm – G'arbiy Yevropa madaniyati butun insoniyat uchun na'muna, deb qarovchi konsepsiya. Unga ko'ra G'arbiy Yevropa – jahon taraqqiyoti markazidir.

Jazo – huquqbuzarlik sodir etishda ayblangan shaxslarga nisbatan qo'llanadigan ma'naviy, moddiy yoki jismoniy cheklashlar bilan bog'liq bo'lgan majburlov chorasi.

Jamiyat – insonlar munosabati va ijtimoiy aloqalar yig'indisi. Jamiyat tarixiy, moddiy-ma'naviy hayot tarzidan kelib chiqqan holda umumiy orzu-maqсадlari bilan birlashgan insonlar uyushmasining alohida shakli. Jamiyat doimo o'zgarish va rivojlanishda bo'lib, uning asosini doimo insonlar tashkil etadi.

Jamoa manfaati – kishilar guruhi, korxonalar va firmalarga tegishli manfaatlar majmuidir.

Jamoat birlashmalari – fuqarolarning qonunda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan birlashmalari. Ularga kasaba

uyushmalari, siyosiy partiyalar, olimlarning jamiyatlari, faxriylar va yoshlarning tashkilotlari, ijodiy uyushmalar va fuqarolarning boshqa birlashmalari kiradi.

Jarayon – muayyan vaqt oralig‘ida bo‘lib o‘tgan o‘zgarishlar, voqea va hodisalarning davomiyligi. J.lar uzlukli va uzluksiz, tabiiy va sun‘iy, takrorlanuvchi va betakror, boshqariluvchi va boshqarilmas bo‘lishi mumkin.

Jinoyat – qonunda nazarda tutilgan ijtimoiy xavfli qilmish. zamin, o‘lkadir.

Identifikatsiya – (lot. o‘xshatmoq, tenglashtirmoq, baravarlamoq) monandlik. Siyosiy identifikatsiya – u yoki bu siyosiy guruhga o‘zini boshqalardan ajratish imkonini beruvchi barqaror belgilar, xususiyatlar birligi.

Ijtimoiy adolat – barcha ijtimoiy toifalarning jamiyatda o‘z o‘rni mavjudligini va qonun oldida ularning o‘zaro teng huquqlarga ega ekanligini e‘tirof etish.

Ijtimoiy manfaat – bu barcha jamiyat a‘zolarining birgalikda ro‘yobga chiqadigan manfaatlaridir.

Ijtimoiy uyushmalar – fuqarolar manfaatlari umumiyliigi va ixtiyoriylik asosida vujudga keluvchi, lekin o‘z faoliyati natijasida daromad olishni ko‘zlamaydigan tashkilotlar (siyosiy partiyalar, ommaviy harakatlar, kasaba uyushmalari, ayollar, keksalar, nogironlar, yoshlar, bolalar tashkilotlari, ilmiy texnik, madaniy-ma‘rifiy, sport va boshqa ko‘ngilli jamiyatlar, jamg‘armalar, assotsiatsiyalar, boshqa tuzilmalar). Demak, fuqarolarning har qanday ko‘ngilli uyushmasi – ijtimoiy uyushmadir. Mavjud siyosiy hayotni o‘zgartirishga yoki unga ta‘sir etishga urinuvchi ijtimoiy uyushmalar siyosiy, deb qaraladi.

Ijtimoiy hamkorlik – turli millat, irq va dinga mansub kishilar va guruhlarining umumiy maqsad yo‘lidagi hamjihatligi.

Ijtimoiy sheriklik – davlat organlarining nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini, shu jumladan tarmoq, hududiy dasturlarni, shuningdek normativ-huquqiy hujjatlarni hamda fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga daxldor bo‘lgan boshqa qarorlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish borasidagi hamkorligidir.

Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar – bu kishilar uchun zarur bo‘lgan hayotiy ne‘matlarni ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va is‘temol qilish jarayonida vujudga keladigan munosabatlar.

Iqtisodiy mustaqillik –muayyan bir mamlakatning shu mamlakatda mavjud ishlab chiqarish kuchlari va ishlab chiqarish vositalariga, tabiiy va ma‘naviy boyliklarga va shu boyliklar tufayli yaratilgan mahsulotdan tushgan milliy daromadga va uni taqsimlashga yagona egalik qilishi.

Iqtisodiy resurslar – ma‘lum davrda ma‘lum bir mamlakat ixtiyorida to‘plangan va mavjud bo‘lgan ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, ularni iste‘molchilarga yetkazib berish va iste‘mol jarayonlarida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan vositalar, imkoniyatlar va manbalardir

Individ – lot. individuum-bo‘linmas, alohida; inson zotining alohida olingan namunasi, uning vakillaridan biri; har biri alohida, mustaqil mavjud bo‘lgan tirik organizm; shaxs esa u yoki bu inson sifatida namoyon bo‘lib, u ma‘lum va betakror individuallikka ega bo‘ladi.

Inson omili – inson mohiyatiga xos bo‘lgan eng muhim xususiyatlarni – insondagi jismoniy - ruhiy tomonlarning birligi.

Inson huquqlari – unga tor ma‘noda faqat davlat himoya qiladigan va kafolat beradigan huquqlar kirib, bu huquqlarga barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi, yashash va jismoniy daxlsizlik huquqi, inson qadr-qimmatini hurmat qilish, o‘zboshimchalik va noqonuniy ushlab yoki qamash, vijdon va din erkinligi, ota-onalarning o‘z bolalarini tarbiya qilish huquqlari kiradi. Keng ma‘nodagi inson huquqlari esa o‘zida shaxs erkinligi va huquqlarining keng majmuasi va turlarini ifodalaydi

Insonparvar demokratik huquqiy davlatning o‘ziga xos belgilari - birinchidan, jamoat va davlat turmushining barcha sohalarida huquq va qonunning ustuvorligi, qonun talablarining davlat hokimiyati va barcha organlari, o‘zini o‘zi boshqarish organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolar tomonidan ijro etilishi; ikkinchidan, shaxs huquqlari va erkinliklarining realligi, uni erkin kamol toptirish ta‘minlanishi, davlat bilan shaxsning o‘zaro mas‘ulligi; uchinchidan, davlat hokimiyatini qonunchilik, ijrochilik va sudhokimiyatiga bo‘lish asosida amalga oshirish.

Institut – lot. institutum-mahkama, idora, muassasa; tizimlash-tirilgan, hammaga tanilgan, amalda qo‘llanilayotgan va e‘tirof etilgan (har qachon ham o‘z rasmiy tasdig‘ini topavermaydigan), u yoki bu tarzda mustahkamlangan qoidalar va me‘yorlarga muvofiq o‘zaro xatti- harakat qilish uchun qo‘llab-quvvatlanayotgan ko‘rsatmalarga ega bo‘lgan ijtimoiy agentlarning o‘zaro xatti-harakatlari shakllari kiradi.

Integratsiya – lot. integratio-tiklanish, bajarish; integer-bir butun; qandaydir qismlarning bir butunlikka birlashishi.

Interaktiv davlat xizmatlari – idoralar tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarga idoralarning axborot tizimlari vositasida telekommunikatsiya tarmoqlari orqali ko‘rsatiladigan xizmatlar. Bizning mamlakatimizda bu xizmatlar 2013-yil 1-iyuldan harakat qiluvchi hamda davlat organlarining aholi va xo‘jalik yurituvchi subyektlar bilan o‘zaro hamkorligining qulay va samarali vositasi sifatida xizmat qiluvchi my.gov.uz Interfaol Davlat xizmatlari yagona portali orqali ko‘rsatiladi.

Internet – axborot bilan almashish uchun ham kompyuter tarmoqlari foydalanuvchilarni, ham shaxsiy kompyuterlarni o‘zaro bog‘lovchi butun dunyo axborot kompyuter tarmog‘i.

Internet jurnalistika – bu internet makonida axborot shakllar dolzarbligini shakllantirish va taqdim qilish bo‘yicha faoliyatni kasb etuvchi sifat jihatidan yangi va sivilizatsiyali fenomendir, bunda bunday shakllar tashuvchisiga nafaqat so‘z, balki rasm, fotosurat, kino, video, tovush, veb-sahifa – keng ma‘noda axborot yoki matn tashuvchisi sifatida namoyon bo‘lishga qodir har qaysi obyekt aylanishi mumkin.

Interpellatsiya – fr. interpellation < lat. interpellatio < interpellare – munosabat, aloqa, suhbat va boshqa shu kabilarni bo‘lib qo‘yish, qarshi chiqish.

Interfaol muloqot – real vaqt rejimida turli OAV (asosan Internet) vositasida “jonli” muloqot qilish. Shartli ravishda bunday muloqotning bir necha shaklini belgilash mumkin:

Informatsiya – lot. informatio – xabardor qilish, tushuntirish, bayon qilish ma‘nolarini beradi. Shuningdek, lot. informare- shakl berish qabilida ham ishlatiladi.

Irratsional – (lot.irrationalis) bilishning asosiy vositasi sifatida his-tuyg‘u, instinkt va e‘tiqodni tan oluvchi falsafiy qarash.

Ishlab chiqarish usuli – ishlab chiqaruvchi kuchlar va ishlab chiqarish munosabatlari birligi hamda o‘zaro ta’siri.

Ishlab chiqaruvchi kuchlar – ishlab chiqarishning shaxsiy va moddiy omillari, ya’ni ishchi kuchi bilan ishlab chiqarish vositalari birligi.

Kadrlar tayyorlashning milliy modeli tizimi – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 1997-yilning 29-avgustida “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida” qaror qabul qilindi. Ushbu dasturda (3-bandi) kadrlar tayyorlashning milliy modeli quyidagi tarkibiy qismlardan iboratligi belgilab qo‘yilgan:

1. Shaxs – kadrlar tayyorlash tizimining bosh subyekti va obykti, ta’lim sohasidagi xizmatlarning iste’molchisi va ularni amalga oshiruvchisi.

2. Davlat va jamiyat – ta’lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafillari.

3. Uzlüksiz ta’lim – malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo‘lib, ta’limning barcha turlarini, davlat ta’lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi va uning faoliyat ko‘rsatish muhitini o‘z ichiga oladi.

4. Kadrlar tayyorlash tizimida – fan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg‘or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi.

5. Kadrlar tayyorlash tizimida ishlab chiqarish – kadrlarga bo‘lgan ehtiyojini, shuningdek, ularning tayyorgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo‘yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-texnik jihatidan ta’minlash jarayonining qatnashchisi (“Barkamol avlod–O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori”, T., 2008., 41-53 b.).

Kasaba uyushmalari – korxonalar, muassasa, o‘quv yurti va boshqa mehnat jamolarida ishlayotgan ishchi va xodimlarni ijtimoiy manfaatlarini himoya qilish, ish beruvchilar bilan ishlovchilarning ijtimoiy sherikchiligini tashkil etish maqsadida faoliyat yuritadigan nodavlat notijorat tashkiloti;

Kvazi... – lot. turli soʻzlar boshiga qoʻyiluvchi va «goʻyo», «sohta» maʼnolarini beruvchi qoʻshimcha. Masalan, kvazidemokratiya.

Kvintessensiya – (lot. beshinchi asos) biror narsaning asos, mohiyati; eng muhim, eng asosiy.

Kompetent – (lot. sompetents- loyqlik, mutanosiblik); oʻz bilimi yoki vakolati bilan biron-bir qarorni qabul qilish, masalani echish yoki ular yuzasidan hukm chiqarish uchun zarur boʻlgan ilmga yoki qobiliyatga ega boʻlishni anglatadi.

Konfessiya –lat. cōfessio dinlar va uning shaxobchalari, tarmoqlari, mazhab, oqim va yoʻnalishlarini ifodalovchi umumiy tushuncha.

Konsepsiya – lot. conceptio-idrok qilish, idrok, oʻzlashtirish; u yoki bu hodisalarga nisbatan qarashlar tizimi; qandaydir hodisalarni koʻrib chiqish, nimanidir anglash usuli.

Konyunktura – lot. conjunctura - bogʻlash, qoʻshish. Bozor konyunkturasi – talab va taklif, baholar darajalari, mollar zaxiralari, shuningdek, iqtisodiy sikllar oʻzgarishlar davri – koʻtarilish yoki tanazzul kabilar oʻzaro tegishli nisbati natijasida erkin bozorda yuzaga kelgan iqtisodiy vaziyatlar. Konyunkturaning birinchi belgisi uning tez oʻzgaruvchanligi, doimiy emasligi va aksariyat hollarda tebranib turishi hisoblanadi.

Kooperatsiya – lot. cooperatio-hamkorlik; koʻpchilik kishilarning birgalikda bitta yoki oʻzaro bir-birlariga bogʻliq boʻlgan bir necha faoliyatlardagi ishtiroki, mehnatni tashkil etish shakllaridan biri; ishlab chiqarish va mahsulot ayirboshlash sohasidagi jamoaviy birlashma.

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH KONSEPSIYASI – (konsepsiya – lotinchada “conceptio” “tushunish tizimi” maʼnosini anglatadi) – konsepsiya korrupsiyaning rivojlanish sabablari, holati va kelajakdagi darajasini, korrupsiyaga qarshi kurashning asosiy tushunchalari, maqsadlari, tamoyillari va yoʻnalishlarini aks ettiruvchi nazariy qoidalar toʻplamidan iborat boʻlgan hujjat.

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH HOLATI PROGNOZI - korrupsiya, korrupsiyaga qarshi siyosat va uning natijalarini muayyan vaqt davomida rivojlanish tendensiyalari va qonuniyatlari (sifat va miqdoriy koʻrsatkichlari) ning ehtimoldagi (kelajakdagi) oʻzgarishlar darajasi.

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH HUQUQIY TEXNOLOGIYASI – jamiyatning oʻziga xos tarixiy ehtiyojlari va

manfaatlari, korrupsiyaga qarshi kurash siyosatini ijtimoiy-huquqiy rivojlantirish qonuniyatlari asosida belgilangan maqsadlarga muvofiq korrupsiyaga qarshi kurashish huquqiy institutlari tomonidan samarali va oqilona qo'llaniladigan usul, yo'l hamda vositalar tizimi.

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING MILLIY REJASI – hokimiyat turli darajalarida korrupsiyaga qarshi choralarini ta'minlashga qaratilgan maxsus siyosiy va huquqiy hujjatdir.

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHUVCHI DAVLAT ORGANLARI – qonun hujjatlariga asosan faoliyati korrupsiyaga qarshi kurashish va uni oldini olishga qaratilgan davlatning maxsus vakolatli organi.

O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuniga ko'ra korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi davlat organlari:

- O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi;
- O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati;
- O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi;
- O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi;
- O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti hisoblanadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni qonun hujjatlariga muvofiq boshqa davlat organlari ham amalga oshiradi.

KORRUPSIYAGA QARSHI MAFKURASI – bu individual, ijtimoiy guruhlar, hukmron elita va jamiyatning korrupsiyaga qarshi siyosati va korrupsiyaga qarshi kurash munosabatlarini aks ettiradigan fikr, e'tiqod, qarashlar, tamoyillar va tushunchalarning ma'naviy tizimi.

KORRUPSIYAGA QARSHI MA'RIFAT – bu davlat va jamiyatning korrupsiyani bartaraf etish (oldini olish) bo'yicha olib borilayotgan faoliyati haqida ishonchli va xolis bilimlarni ommaga yetkazishdir.

KORRUPSIYAGA QARSHI MONITORING – korrupsiyaga qarshi kurash, korrupsiya omillari, shuningdek, korrupsiyaga qarshi siyosatni amalga oshirish bo'yicha umumiy va maxsus choralar ko'rish, tahlil qilish, baholash va prognozlash ishlari. Korrupsiyaga qarshi kurashni monitoring qilish maxsus vakolatli korrupsiyaga qarshi

organ yoki boshqa ixtisoslashtirilgan muassasalar yoki tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi.

KORRUPSIYAGA QARSHI MOTIV – bu korrupsiyaga qarshi faoliyatni rag‘batlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlaydigan faol jarayon bo‘lib, unda korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatining asoslari shakllanadi va rivojlanadi.

KORRUPSIYAGA QARSHI NORMALAR – davlat, jamiyat yoki ijtimoiy guruhda korrupsiyaga qarshi kurashishga qaratilgan huquqiy, axloqiy, diniy va boshqa qabul qilingan normalar.

Kosmopolitizm – (yunon. kosmopolites — dunyo fuqarosi) — dunyo fuqaroligini da’vo qilish, shuningdek, milliy va davlat suverenitetini rad etish, turli milliy an’ana, madaniyat hamda vatanparvarlik tuyg‘usidan voz kechish g‘oyasini ilgari suradigan qarash. Kosmopolitizm - ya’ni qayerda yaxshi hayot bo‘lsa o‘sha yerni vatan deb bilish. Bu tamoyil insonda vatan hissini yo‘qotadi, g‘ururni o‘ldiradi. Bu esa har bir jamiyat uchun halokatlidir.

Ko‘ppartiyaviylik–mamlakat parlamentida ko‘pchilik o‘rinni olish uchun teng imkoniyatga ega bir necha siyosiy partiyalar mavjud bo‘lgan siyosiy tizim.

Kuchli davlat –omma faoliyatiga asoslangan kuchli boshqaruv tizimiga, rivojlangan iqtisodiyot, yuksak ma’naviyatga ega bo‘lgan davlat. Bunday davlat mustahkam iqtisodiy, huquqiy va ma’naviy asosga ega bo‘ladi.Uning qudrati fuqarolar hamjihatligi, jamiyatdagi do‘stlik va bag‘rikenglik, har bir fuqaroning onglilik darajasi, davlat boshqaruvidagi faol ishtirokiga asoslanadi.

Kuchli davlatdan-kuchli jamiyat sari – ushbu konsepsiyaning mohiyati odamlarning siyosiy ongi, siyosiy madaniyati va faolligi yuksalib borgani sari davlat vazifalarining nodavlat tuzilmalari va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o‘tishi, mahallalarning nufuzi va mavqeining oshishi demakdir.

Kuchli jamiyat– mustahkam negizning barqarorligi ta’minlangan, davlatning boshqaruvchilik faoliyati qisqarib, jamoat tashkilotlarining roli kuchaygan, fuqarolarning qonun asosida, ularning huquq va erkinliklari oliy qadriyatlarga aylangan jamiyat.

Kuchli fuqarolik jamiyati – inson manfaatlari ustuvorligi va fuqarolik jamiyati institutlari orqali ularning davlat va jamiyat

boshqaruvida faol ishtirok etishi ta'minlangan, qonun ustuvor bo'lgan jamiyat.

Qonun – qonunchilik hokimiyatining fuqarolar, jamiyat va davlat hayotiga taalluqli munosabatlarda muayyan tartib joriy etish borasidagi irodasining namoyon bo'lishi.

Qonun ustuvorligi – ushbu tamoyilning mazmuni shuni anglatadiki, qonun ijtimoiy hayotning barcha sohalarida qat'iy hukmron bo'ladi. Ya'ni hech kim, hech bir davlat organi, mansabdor shaxs, tadbirkor yoki boshqa bir fuqaro qonunga bo'ysunishi, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar faqat qonun bilan tartibga solinadi, uning barcha ishtirokchilari esa, hech bir istisnosiz, huquq normalarini buzganligi uchun javobgarlikka tortilishi kerak. Huquqiy normalarni tatbiq etishda konstitutsiya va qonunlarning normalari boshqa huquqiy normalardan ustun turadi.

Legitimlik – (lot. qonuniy) muayyan davlat hokimiyatining qonuniyligini a) fuqarolar tomonidan; b) xalqaro hamjamiyat tomonidan e'tirof etilishini anglatuvchi qadriyatiy tushuncha. Tarixan an'anaviy, xarizmatik, oqilona-qonuniy shakllarda namoyon bo'ladi.

Liberalizm – (lot. erkinlik) mafkura, ijtimoiy-siyosiy harakat. U ijtimoiy imtiyozlar va avloddan-avlodga o'tuvchi hokimiyatga qarshi chiqib burjua qatlamlarining qarashlarini o'zida mujassam etadi. Asosiy tamoyillari: individualizm, erkinlik, bozor va raqobatning mutlaqligi, davlatni cheklash zarurligi (asoschilari I.Bentam, J.Mill, A.Smit, G.Spenser).

Liberallashtirish – ijtimoiy hayotning barcha sohalarida erkinlik ustuvor bo'lishini, jamiyatning evolutsion rivojlanish yo'lini e'tirof etuvchi va asoslovchi nazariya, amaliyot.

Liga – lot. ligare-bog'lamoq; ijtimoiy-siyosiy birlashma; davlatlar, tashkilotlar, alohida shaxslar ittifoqi.

Lobbi – lot. lobby-kuluar; jamiyatdagi ma'lum bir siyosiy doiralar, kuchli iqtisodiy tizimlar manfaatlarini ifodalovchi, ana shu manfaatlarni amalga oshirish parlament va mansabdor shaxslarga bosim o'tkazishga intilayotgan guruhlar.

Madaniyat – kishilarning tabiatni, borliqni o'zlashtirish va o'zgartirish jarayonida yaratgan moddiy, ma'naviy boyliklar hamda bu boyliklarni qayta tiklash va bunyod etish yo'llari va uslublari majmui.

Madaniyatli odam – o‘qimishli, zamon talablari asosida kiyinish va muomala me‘yorlariga amal qiluvchi, axloq normalariga to‘la amal qiladigan, ilg‘or falsafiy g‘oyalarga ega bo‘lgan, jahon madaniyati durdonalaridan xabardor bo‘lgan shaxsga aytiladi.

Manfaat – individ va ijtimoiy guruhlar faoliyatining asosiy sababi.

Manfaatlar – lot. interest ahamiyat kasb etish, muhim; obyektiv ravishda ahamiyat kasb etgan, inson, jamoa, millat, jamiyat kabilar uchun zarur bo‘lgan zaruriy ehtiyojlar; kimgadir farovonlik bag‘ishlaydigan, kimgadir foyda keltiradigan narsalar.

Manfaatlar guruhlari – unga a‘zo bo‘lgan kishilarning manfaatlarini boshqa guruhlar va siyosiy institutlarning o‘zaro munosabatlarida, shuningdek, o‘z guruhi ichida ifoda qilish uchun tuzilgan ixtiyoriy tashkilotlar.

Marginal – (fr. “marginal”) ikkinchi darajali, oxirgi, chetda turuvchi; siyosatshunoslikda – oldingi ijtimoiy aloqalarini yo‘qotgan, yangi hayot shart-sharoitlariga hali moslasha olmagan, qandaydir ijtimoiy guruhlar orasida yoki eng chekkasida turgan ijtimoiy odam, jamiyatning sirtida qolgan: lyumpen, miskin va hokazo.

Mahalliy (yoki munisipal) boshqaruv – ma‘muriy-hududiy birliklardagi aholining manfaatlarini ifodalaydigan va saylab qo‘yiladigan organlar hamda ularning ma‘muriy apparati tomonidan amalga oshiriladigan mahalliy ahamiyatga molik ishlarni boshqarish.

Ma‘naviy barkamol inson – komil inson tushunchasi bilan hamohangdir. Ayni vaqtda ma‘naviy barkamol inson tushunchasi sog‘lom avlod tushunchasi bilan ham bog‘lanib ketadi. Ilmiy adabiyotlarda bu tushunchalar alohida-alohida ishlatilsa-da, mohiyatan ularning hammasi inson axloqi va odobini, ularda shakllangan barcha ijobiy xislatlarni, ularning insonlarga, jamiyatga va Vatanga bo‘lgan munosabatlaridan tortib, toki oilaga, ota-onaga va boshqalarga munosabatlarining barcha qirralarini qamrab oladi.

Ma‘naviy jasorat – yer yuzida barcha o‘lmas obidalarni, insoniyat hayotini tubdan o‘zgartirib yuborgan jamiki ulug‘ kashfiyot va ixtirolarni, mumtoz san‘at va adabiyot durdonalari hamda mardlik va qahramonlik namunalarini ko‘rsatgan insonlarning mislsiz aql-zakovati va yuksak ma‘naviy salohiyatini ifodalaydi.

Ma'naviy tahdid – tili, dini, e'tiqodidan qat'i nazar, har qaysi odamning tom ma'nodagi erkin inson bo'lib yashashiga qarshi qaratilgan, uning aynan ruhiy dunyosini izdan chiqarish maqsadini ko'zda tutadigan mafkuraviy, g'oyaviy va informatsion xurujlarni nazarda tutadi.

Ma'naviyat – insonni ruhan poklanish, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi, irodasini baquvvat, imon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining mezonidir.

Ma'naviyatga tahdid – inson qalbi va imon-e'tiqodini susaytirishga qaratilgan hamda insonning o'zligidan begonalashtirib, kelajagidan mahrum etishga yo'naltirilgan yot va begona g'oyalar.

Ma'naviyatni shakllantiradigan mezonlar – inson ongiga ta'sir ko'rsatadigan, uning dunyoqarashi tafakkur tarzini muayyan yo'nalishga soladigan, o'zgartiradigan, jamiyat, millatga xos ma'naviy, madaniy va moddiy asoslar, an'analar, qadriyatlar, meros, turmush tarzi, g'oyalar va qarashlarni umumlashtiruvchi tushuncha.

Ma'rifat – ta'lim-tarbiya, iqtisodiy, siyosiy, falsafiy, diniy va ma'naviy boylıklarning, ularni yanada ko'paytirib hamda takomillashtirib borish usullarining majmui.

Mentalitet – fran.mentalite; lot mentalis-aqliy, ruhiy, ma'naviy, aql yo'nalishi aql bichimi, aqliy yetuklik, zakovat; ma'lum shaxs, ijtimoiy guruh (kichik, katta, milliy) uchun xarakterli bo'lgan dunyoqarash, dunyoni anglash, atrof voqelikni qabul usuli; fikrlash tarzi.

Mexanizm - yunon. mechane-qurol, inshoot; harakat va tezlikni amalga oshirish yoki uzatish qurilmasi. Siyosatda ma'juziy ma'noda biron-bir reja, dastur, maqsadni amalga oshirish yo'l-yo'riqlarini va vositalariga nisbatan qo'llaniladi.

Millat — til, ma'naviyat, milliy o'zlikni angash ruhiyati, urfodatlar, an'analar va qadriyatlar yagonaligi asosida muayyan hududda yashovchi iqtisodiy aloqalar bilan bog'langan mustaqil subyekt sifatida o'ziga xos moddiy va ma'naviy boylıklarni yaratuvchi kishilarning etnik birligidir.

Millatlararo munosabatlar — birga yoki ayri tarzda yashaydigan har xil millatlar o'rtasida amalga oshadigan turli-tuman shakllardagi aloqalarni anglatuvchi tushunchadir.

Millatlararo totuvlik g'oyasi – milliy istiqlol mafkurasining asosiy g'oyalaridan biri bo'lib, mamlakatimizda istiqomat qilib kelayotgan barcha etnik vakillari bilan, avvalambor, o'zbek millati va shu bilan birga o'zlarining o'rtasida ko'p yillarga mo'ljallangan ezgulik, ishonchlilik, do'stonalik, yakdillik, qarindoshlik, ma'naviy-axloqiy va mafkuraviy yaqinlik va birdamlik, murosalilik va boshqa insoniylik munosabatlari mavjudligini va kelajakda ham u yanada kamol topishini ifodalaydi.

Millatchilik bu – millat ayirish, bir millatni har tomonlama ulug'lab, boshqalarining huquq, ehtiyoj va manfaatlarini nazar-pisand qilmaslik, ularni yerga urishdan iborat bo'lgan nodemokratik mafkura.

Milliy g'oya – ajdodlardan avlodlarga o'tib, asrlar davomida e'zozlab kelinayotgan, shu yurtda yashayotgan har bir inson va butun xalqning qalbida chuqur ildiz otib, uning ma'naviy ehtiyoji va hayot talabiga aylanib ketgan, ta'bir joiz bo'lsa, har qaysi millatning eng ezgu orzu-intilish va umid-maqсадlari yig'indisi.

Milliy g'oya negizlari – ajdodlardan avlodlarga o'tib kelayotgan, xalqning o'ziga xos milliy xususiyatlarini ifodalagan milliy ma'naviy meros qadriyatlari hamda dunyo xalqlari tomonidan e'tirof etilgan demokratiyaning umuminsoniy prinsiplar majmuidir.

Milliy qadriyat – millat uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan etnik jihat va xususiyatlar bilan bog'liq bo'lgan qadriyat shakli.

Milliy mafkura – millatning etnoijtimoiy birlik sifatida mavjud bo'lishi va rivojlanishini, erkin va ozod taraqqiyotini g'oyaviy asoslash, ta'minlashga qaratilgan qarashlar tizimi

Model – fran. modele-namuna, tarx, nimanidir tasviri tavsifi.

Modernizatsiyalash – fran. modernizer-zamonaviy; zamonaviy-lashtirish, hozirgi davr talablari, tarzi va didiga mutanosib ravishdagi o'zgarishlarni amalga oshirish.

Mulk obyektlari – mulkka aylangan barcha boylik turlari. Mulk subyektlari - mulk obyektini o'zlashtirishda qatnashuvchilar, mulkiy munosabatlar ishtirokchilari.

Mulkdan foydalanish – mol-mulkning Iqtisodiy faoliyatda ishlatilishi yoki ijtimoiy hayotda qo'llanilishi, ya'ni uning nafli jihatlarining bevosita iste'mol qilinishi.

Mulkni tasarruf etish – mol-mulk taqdirini mustaqil hal qilish. Mulkka egalik qilish - mulkdorlik huquqining uning egasi qo'lida

saqlanib turishi va yaratilgan moddiy boyliklarni o‘zlashtirishning ijtimoiy shakli.

Mulkchilik munosabatlari – mulkka egalik qilish, undan foydalanish, uni o‘zlashtirish va tasarruf etish jarayonida vujudga keladigan munosabatlar.

Munisipal boshqaruv – ingl. munisipal o‘zini o‘zi boshqarish; bu boshqaruvning nisbatan nomarkazlashgan shaklidir. Shu bilan bir vaqtning o‘zida u fuqarolik jamiyatining instituti hisoblanadi. Bunday boshqaruv organlarining asosiy belgilari, - ularning saylanishligi va o‘z hududidagi aholi manfaatlari asosida mahalliy ahamiyatga ega bo‘lgan ishlarga rahbarlik qilishdagi nisbatan mustaqillik.

Munisipalitet – fran.municipalite-shahar o‘zini o‘zi boshqarish organi; ko‘pchilik mamlakatlardagi o‘zini o‘zi boshqarish organlari.

Mustaqil bosma OAV lari –davlat boshqaruvidan holi bo‘lgan, o‘zining fikr va so‘z erkinligini ro‘yobga chiqaruvchi, lekin bunda o‘z faoliyatini amaldagi qonunchilik doirasidagina olib boruvchi ommaviy axborot vositalaridir.

Nizom- muayyan davlat yoki jamoat tuzilmalarini tashkil etish tartibini, tuzilishi, vazifasi, funksiyalari va vakolatlarini belgilovchi kodekslashtirilgan normativ hujjat hisoblanadi.

Nodavlat notijorat tashkiloti (NNT) – jismoniy va (yoki) yuridik shaxslar tomonidan ixtiyoriylik asosida tashkil etilgan, daromad (foйда) olishni o‘z faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan hamda olingan daromadlarni (foydani) o‘z qatnashchilari (a‘zolari) o‘rtasida taqsimlamaydigan o‘zini o‘zi boshqarish tashkilotidir.

Nodavlat elektron ommaviy axborot vositalari – o‘z oldida Internet tarmog‘ida ommaviy axborot vositasi (OAV) funksiyalarini bajarish vazifasini qo‘yuvchi nodavlat tusdagi ro‘yxatga olingan veb-saytlari.

Okkultizm, – fr. occultisme, nem. Okkultismus < lat. occultus – sirli, yashirin, dunyoning yashirin, g‘ayrushuuriy, ilmiy tafakkurga sig‘maydigan, ammo “tanlangan”, “taqim etilgan”largagina nasib etuvchi qudrati haqida notabiiy qarash.

Ommaviy axborot vositalari – keng ko‘lamda axborotni yig‘ish, ishlash va tarqatishni ta‘minlovchi ijtimoiy institutlar va kanallar (matbuot, kitob nashriyotlari, matbuot agentliklari, radio, televidenie va h.k.).Ommaviy axborotni davriy tarqatishning doimiy nomga ega

boʻlgan hamda bosma tarzda (gazetalar, jurnallar, axborotnomalar, byulletenlar va boshqalar) va (yoki) elektron tarzda (tele-, radio-, video, kinoxronikal dasturlar, umumfoydalanishdagi telekommunikatsiya tarmoqlaridagi veb saytlar) olti oyda kamida bir marta nashr etiladigan yoki efirga beriladigan shakli hamda ommaviy axborotni davriy tarqatishning boshqa shakllari ommaviy axborot vositasidir. «Ommaviy axborot vositalari toʻgʻrisida»gi Oʻzbekiston Respublikasi qonuniga oʻzgartish va qoʻshimchalar kiritish haqida.(Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2007 y., 3-son, 20-modda).

Parlament - ingl. parlament, frans. parlargapirmoq va soʻzlamoq; parlament oliy qonun chiqaruvchi vakillik organi hisoblanadi.

Parlamentdagi koʻpchilik—Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasida koʻpchilik oʻrinni egallagan siyosiy partiya fraksiyasi.

Parlamentdagi muxolifat—yangitdan shakllantirilgan hukumatning tutgan yoʻli va dasturiga yoki uning ayrim yoʻnalishlariga qoʻshilmaydigan siyosiy partiyalar fraksiyalari, shuningdek Oʻzbekiston ekologik harakatidan saylangan deputatlar guruhi.

Partisipasiya – (ingl) ishtirok etmoq; fuqarolar tomonidan davlat va jamiyat ishlarini boshqarish jarayonida u yoki bu funksiyalarni bajarishini shart qilib qoʻyadigan demokratiyaning modeliga doir nisbat.

Partiya – lot. pars (partis)-qism, guruh; qandaydir ijtimoiy qatlam yoki guruh manfaatlarini ifodalovchi, qandaydir siyosiy maqsadlarni koʻzlovchi tashkilot.

Passiv saylov huquqi - fuqarolarning saylanadigan davlat organlari va mahalliy oʻzini oʻzi boshqarish organlariga saylanish huquqi.

Plyuralizm – lot. pluralis-turlicha, turli-tuman; turli ijtimoiy qatlamlar manfaatlarini ifodalovchi turli tuman ijtimoiy-siyosiy kuchlar mavjud boʻlgan siyosiy tizim.

Plyuralizm – lot. pluralis-turlicha, turli-tuman; turli ijtimoiy qatlamlar

Polietnik – koʻpmillatli, monoetnik – yakka, yagona yoki bir millatli.

Prezident – lot. praesidens (praesidentis) – oldinda oʻtiruvchi, raislik qiluvchi, boshda turuvchi soʻzlaridan olingan boʻlib, koʻpchilik

Prezidentlik va parlament respublikalari joriy etilgan mamlakatlarda ma'lum bir muddatga saylangan davlat boshlig'i.

Pressa – fran. presse; ommaviy axborot vositalari; ommaviy joriy matbuot.

Prinsip – lot. principium-asos, dastlabki, boshlang'ich; asos bo'ladigan poydevor g'oyalari; xulq, faoliyat va xatti-harakatning asosiy qoidasi.

Proporsional (- ot. proportionalis-mutanosib; saylovlarda nomzodlar uchun beriladigan ovozlarning ro'yxatlar bo'yicha beriladigan, har bir ro'yxat uchun berilgan ovozlarga mutanosib ravishda joy egallanadigan saylov huquqi tizimi.

Profisit – budjetga nisbatan qo'llanilganida budjetning daromad qismini uning xarajat qismiga nisbatan ortiq bo'lganligini ifodalaydi.

Rasional – (lot. rationalis-oqilona); maqsadga muvofiq, asoslangan, dalillangan (eng to'g'ri yo'l ma'nosida ham ishlatiladi).

Rejim – fran. rejime; davlat tuzumi, idora etish obrazi.

Saylov – aholining rasmiy mansabni egallash uchun biror shaxsni tanlashi jarayonidir.

Saylov huquqi – davlat boshlig'i, vakillik organlari va boshqani saylash tartibini belgilab beruvchi huquqiy normalar yig'indisi. Saylov huquqi, odatda, konstitutsiya va saylov to'g'risidagi maxsus qonunlar bilan belgilanadi.

Sektorlararo nazariya– ijtimoiy sheriklikning uch sektor: davlat organlari, biznes vakillari va fuqarolik jamiyatining institutlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishi to'g'risidagi nazariya

Senat – lot. senatus-eski, qariya; ko'pchilik mamlakatlar parlamentining yuqori palatasi.

Siyosat sebyekti – siyosiy munosabatlarda ishtirok etayotgan kuchlar, sosial guruhlar, qatlamlar, tashkilotlar siyosiy faoliyatning tashuvchilari, siyosatning subyekti hisoblanadi.

Siyosiy jarayonlar – turli siyosiy institutlar, ijtimoiy guruhlar, tashkilotlar individlar munosabati sifatida namoyon bo'ladi.

Siyosiy qarashlar – siyosiy qarashlarning shakllanishi va qaror topishida o'ziga xos an'analar mavjud bo'lib, siyosiy hodisalar turli xil talqin etilgan.

Siyosiy madaniyat – insonning siyosiy hodisalarga doir qadriyatlarga oid tasavvurlari va uning amaliyotda namoyon bo'ladigan xulqi

kodeksi yoki uning siyosiy hokimiyat subyekti sifatidagi faoliyat uslubi. Shu ma'noda, siyosiy madaniyat fuqaroning umuminsoniy ahamiyatga molik bo'lgan siyosiy faoliyat namunalarini qay darajada egallaganligini namoyish qiladi.

Siyosiy ong – turli ijtimoiy guruhlar davlat hokimiyatiga, siyosiy tashkilotlar, ularning jamiyat hayotidagi rolga, boshqa davlat va millatlar bilan munosabatiga oid qarashlarning bir tizimga solingan nazariy ifodasi.

Siyosiy partiyalar – ijtimoiy guruhlar manfaatlarini ifodalovchi, ularning eng faol vakillarini birlashtiruvchi siyosiy tashkilotlar. Siyosiy partiyalar jamiyat siyosiy tizimining muhim qismi, ular davlatning siyosiy yo'nalishini belgilashda ishtirok etadi, hukumatning vakillik va ijro etuvchi muassasalarini shakllantiradi.

Siyosiy tashkilotlar – siyosiy partiyalar, turli ijtimoiy qatlam va guruhlarining manfaatlari, maqsadlarini ifoda etadi.

Siyosiy tizim – jamiyatda davlat hokimiyati va boshqaruvni shakllantirish va amalga oshirish bilan bog'liq munosabatlar harakatlarida o'z ifodasini topadi.

Sosial – lot. socialis – ijtimoiy, jamoatchilik; jamiyat va ijtimoiy munosabatlar bilan bog'langan.

Sosium – lot. socium-umumiy, birgalikdagi; insonlar hayot faoliyati shart-sharoitlarini birligini xarakterlovchi ijtimoiy umumiylik, birlik.

Strata – (lot.stratum)-qatlam.

Struktura (lotincha “structura” –“tuzilma”, “tuzilish”) – obyektning bir butunligini va uning o'ziga o'zi aynanligini, ya'ni turli ichki va tashqi o'zgarishlarda o'zining asosiy xususiyatlarini saqlay olishini ta'minlovchi barqaror aloqalar yig'indisidir.

Subordinatsiya – (lot.) tartibga keltirish; xizmat intizomi qoidalariga tegishli holda martaba darajalari bo'yicha kichik mansabdorlarni katta mansabdorlarga bo'ysunishiga qat'iy amal qilish.

Suveren – fran. souverain-oliy so'zidan olingan bo'lib, oliy, suverenitetga ega bo'lish, mustaqil, qaram bo'lmagan ma'nolarini beradi.

Suverenitet – (fran. “souveränität”) davlatning ichki ishlar va tashqi munosabatlarda xorijiy aralashuvlarga yo'l qo'ymagan holdagi mustaqilligi va muxtoriyati.

Soʻz erkinligini taʼminlash – insonning fundamental va tabiiy huquqlaridan biri – oʻz fikrini (xayolini) oshkora (ogʻzaki, yozma ravishda va/yoki ommaviy axborot vositalardan foydalangan holda) ifoda etish huquqini amalga oshirish uchun kompleksli shart-sharoitlarni yaratish.

Soʻz erkinligini taʼminlash – insonning fundamental va tabiiy huquqlaridan biri – oʻz fikrini (xayolini) oshkora (ogʻzaki, yozma ravishda va/yoki ommaviy axborot vositalardan foydalangan holda) ifoda etish huquqini amalga oshirish uchun kompleksli shart-sharoitlarni yaratish.

Tabaqa (qatlam) – oʻxshash kasb-hunar, mashgʻulot, holati va ahvoli bilan manfaatlar umumiyliги asosida birlashgan shaxslarning yirik guruhi.

Taraqqiyot – jamiyat rivojlanishining oddiydan murakkabga, quyidan yuqoriga yoʻnalgan, bir sifat bosqichidan yangi sifat bosqichiga oʻtishi jarayoni.

Taraqqiyotning “Oʻzbek modeli” – istiqlolning dastlabki yillarida Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov rahbarligida ishlab chiqilgan islohotlar strategiya boʻlib, taraqqiy topgan mamlakatlarning bozor munosabatlariga oʻtish tajribasi, mamlakatimiz boshidan kechirgan tarixiy sinovlar va ularning saboqlari, xalqimizning turmush va tafakkur tarzi asos qilib olindi. Shu tariqa yurtboshimiz tomonidan jamiyatni isloh etishning chuqur ilmiy asoslangan quyidagi besh tamoyili vujudga keldi: Birinchi tamoyil: iqtisodiyotning siyosatdan ustunligi; Ikkinchi tamoyil: davlat – bosh islohotchi; Uchinchi tamoyil: jamiyat hayotining barcha sohalarida qonunning ustuvorligi; Toʻrtinchi tamoyil: aholining demografik tarkibini hisobga olgan holda, kuchli ijtimoiy siyosat yuritish; Beshinchi tamoyil: bozor iqtisodiyotiga obyektiv iqtisodiy qonunlarning talablarini hisobga olgan holda, tadrijiy asosda, puxta oʻylab, bosqichma-bosqich oʻtish.

Tashabbus– lot. inisiativa initiative-tashabbus; qandaydir ishni boshlashga undash, ishbilarmonlik; muhokama qilish uchun takliflar berish.

Texnotronika – ingl. technetronic;. Elektronikadan foydalanib jamiyatga taʼsir etuvchi texnika vositalari.

Tinchlik – insonning hayotiy ehtiyoji, emin-erkin yashashi va kamol topishining eng zarur omili.

Tolerantlik – fr. tolyrant (lat. Tolerāns-tolerantis) hozirgi o‘zbek tilida lug‘aviy tarjima qilganda chidamlilik, sabrlilik, bardoshlilik, toqatlilik ma’nolarini anglatadi. Antik davr va o‘rta asrlarga qadar asosan tabobat sohasida keng istifoda etilgan mazkur tushuncha hayvonlar va insonlar organizmlarining turli-tuman kasalliklar, jarohatlar va umuman, hayot uchun kurashish jarayonlariga doir immun qobiliyatini o‘rganish masalalariga aloqador bo‘lgan. Keyinchalik boshqa fanlar doirasida ham e’tiborli asarlar yaratgan mashhur tabobat olimlari va aksincha, tabobat borasida ham diqqatga sazovor fikrlar bildirgan boshqa soha olimlari mazkur tushunchani kengroq ma’noda qo‘llay boshlaganlar (Epimenid, Gorgiy, Aristotel, Epiktet, Ibn Sino). XX asrga qadar tolerantlik tushunchasining ayniqsa din bilan bog‘liq muruvvat ma’nosidagi talqinlariga ko‘p duch kelish mumkin. Lekin mazkur asr boshlaridan texnika taraqqiyoti va uning asosida mehnatni tashkil etish munosabatlarining jadal rivojlanishi natijasida tolerantlik tushunchasi davlat va xalq munosabatlarida, ayniqsa huquqiy munosabatlar tizimida keng mazmun kasb etadi. Endi tushuncha chidam, sabr-toqat ma’nolarini yo‘qotmagan holda ko‘proq bag‘rikenglik, hamjihatlik, hamkorlik kabi mazmunda talqin etila boshlandi.

Totalitar – lot. totalis-butun, to‘la, bir butun); davlat hokimiyati organlari tomonidan jamiyat hayotining hamma sohalarini nazorat qiladigan davlat shakli, amalda konstitutsion huquq va erkinliklarni tugatilishi; bu rejimda davlat hokimiyati biron-bir guruh (siyosiy partiya) qo‘lida to‘planib, mamlakatda demokratik erkinliklar va siyosiy muholifatni amal qilishi uchun imkoniyatlar bo‘lmaydi.

Tranzaksiya – ingl. bank transaction, ot lot. transactio - kelishuv, shartnoma; tranzaksiya – bu sotib olishga doir sharnomani tuzish/moliyaviy vositalarni sotishga doir shartnoma. Bank tranzaksiyasi, deganda bir bank hisob raqamidan ikkinchisiga yoki bank ichidagi bir hisob raqamidan ikkinchisiga pul mablag‘larini o‘tkazish tushuniladi.

Transformatsiya – lot. transformatio – o‘zgarish; tuzilmalarni, shakllarni va usullarni o‘zgartirish, faroliyatning maqsadli yo‘nalishini o‘zgartirish.

Tred–yunionistik nazariya- ijtimoiy sheriklikning mehnat munosabatlarini tartibga solishi to‘g‘risidagi nazariya.

Tripartizm–ijtimoiy sheriklikning davlat organlari, biznes vakillari va nodavlat notijorat tashkilotlari hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari o‘rtasidagi kelishuv.

O‘zini o‘zi boshqarish (ingl. municipal o‘zini o‘zi boshqarish); u yoki bu ma‘muriy-hududiy birliklardagi aholining vakolatlarini ifodalovchi saylangan organlar va ularning ma‘muriy apparati tomonidan amalga oshiriladigan mahalliy ahamiyatga ega bo‘lgan ishlarni boshqarishga aytiladi. O‘zbekistonda o‘zini o‘zi boshqarish organlari tarkibiga mahalla, qishloq, ovul va shaharcha fuqarolar yig‘inlari kiradi.

O‘zini o‘zi boshqarishning asosiy prinsiplari – O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida va qonunlarida mustahkamlangan o‘zini o‘zi boshqarish organlarining tabiati bilan bog‘liq bo‘lgan mustaqil faoliyatni amalga oshirishni tashkil qiluvchi rahbariy g‘oyalar yig‘indisidir.

Uklad – tartib, tarz; ma‘lum ijtimoiy-iqtisodiy tuzumning asosiy xo‘jalik shakli.

Umumbashariy qadriyat – dunyo xalqlarining ko‘pchiligi tomonidan tan olingan, huquqiy me‘yorlar tarkibiga kiritilgan yoki qadriyat, an‘ana va mas‘uliyatiga aylangan, voqelik hamda yoxud munosabatlar tizimiga nisbatan qo‘llaniladigan tushuncha.

Umuminsoniy qadriyatlar – butun insoniyatning tajribasini ifodalovchi va ma‘lum farqlanishlar bo‘lishidan qat‘i nazar, barcha odamlar uchun mushtarak bo‘lgan dunyoqarashning ideallari yoki axloqiy normalar.

O‘ng – siyosiy kuchlar joylashuvida jamiyatning ijtimoiy-siyosiy tuzilishini saqlanishini maqsad qilib olgan konservativ siyosiy oqim.

Universal – (lot. universalis –umumiy); har tomonlama, keng qamrovli, ko‘plab maqsadlar uchun yaroqli, turli vazifalarni va funksiyalarni bajara oladigan.

Uchinchi sektor – dunyodagi barcha mamlakatlarda notijorat va xayriya maqsadlarida tashabbus ko‘rsatayotgan va keng faoliyat yuritayotgan nodavlat notijorat tashkilotlarga (NNT) nisbatan qo‘llaniladi (birinchi sektor - davlat, ikkinchi sektor - tijorat sektori yoki shaxsiy sektor deyiladi).

Faol (aktiv) saylov huquqi – fuqaroning saylanadigan davlat organlari va mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organlariga saylash huquqi.

Feminizm – lot. femina-ayol; erkaklar bilan ayollar huquqlarini tenglashtirish uchun faoliyat yuritadigan ayollar harakati.

Feminizm – lot. femina-ayol; erkaklar bilan ayollar huquqlarini tenglashtirish uchun faoliyat yuritadigan ayollar harakati.

Fikr erkinligi – bu jamiyat a‘zosi bo‘lgan har bir shaxs tabiiy va ijtimoiy jarayonlarga, fuqarolar bilan siyosiy tashkilotlarga va milliy, irqiy, diniy, sinfiy munosabatlarga ega bo‘lgan mustaqil fikrlarini huquqiy, siyosiy diniy va boshqa muassasalar tomonidan bo‘lishi mumkin bo‘lgan turli tazyiqlardan muhofaza qiladigan ijtimoiy muhit.

Fiskal – ingl. fiscal policy; lot. fiscus - savat; kassa, kazna, moliya, soliq-budjet siyosati hukumat siyosati, yashin istiqbolda barqaror iqtisodiy tizimni ta‘minlash va biznes-sikllarni tebranishini kamaytirish maqsadida davlatning iqtisodiyotga aralashuv usullaridan biri; fiskal siyosatining asosiy quroli davlat budjetining daromadlari va xarajatlari, ya‘ni: soliqlar, transfertlar va davlat sotib olgan tovarlar va xizmatlar.

Forum – lot. forum; vakillar majlisi, qurultoyi, kongressi; qadimgi Rimda xalq majlisi o‘tkazilgan maydon.

Fraksiya – lot. fractio-buzish, sinish, darz ketish; parlament a‘ziligiga yoki boshqa vakillik organlariga saylangan deputatlar birlashmasi.

Fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining hududiy asosi – fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarini tuzish, birlashtirish, tugatish hamda ularning chegaralarining o‘rnatish va o‘zgartirish tartib-qoidalarini belgilab beruvchi huquqiy normalarning mushtarak tizimidir.

Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarishi – O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Qonunlari bilan kafolatlanadigan ularning o‘z manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma‘naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar va an‘analardan kelib chiqqan holda mahalliy ahamiyatga molik masalalarni hal qilish borasidagi mustaqil faoliyatidir.

Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarishning tashkiliy asosi – o‘zini o‘zi boshqarish huquqining instituti sifatida o‘zini o‘zi

boshqarish organlarining tuzilishi, faoliyat tartibi, shakli va prinsiplarini, faoliyat doirasini belgilab beruvchi huquqiy normalarning mushtarak tizimidir.

Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatining moliyaviy asosi – fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarining o‘z mablag‘laridan, ushbu organlarga xalq deputatlari tuman va shahar kengashlari belgilangan tartibda ajratgan budget mablag‘laridan, yuridik va jismoniy shaxslarning ixtiyoriy xayr-ehsonlaridan, shuningdek, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa mablag‘lardan tashkil topadi.

Fuqarolik – insonlarni muayyan davlat, davlatchilik bilan bog‘liq huquqiy holatlarini, munosabatlarini ifoda etuvchi tushunchadir.

Fuqarolik jamiyati – fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida tegishli fuqarolik institutlari orqali faol ishtirok etishi ta‘minlangan ijtimoiy makondir.

Fuqarolik jamiyati institutlari – fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida ishtirok etishiga xizmat qiladigan nodavlat, notijorat tashkilotlari, jamiyat birlashmalari, oila, mahalla, ijtimoiy harakatlar va boshqa tuzilmalar majmuidir.

Fuqarolik mas‘uliyati – qonun ustuvorligini tan olish va har bir shaxsning ijtimoiy hayotni takomillashtirish jarayonida ishtirok etish vazifasini teran his qilish.

Funksiya – lot. functio-faoliyat, o‘tash, bajarish; faoliyat, majburiyat, ish, tayinlash, burch, vazifa, topshiriq.

Funksiya – lot. functio-faoliyat, o‘tash, bajarish; faoliyat, majburiyat, ish, tayinlash, burch, vazifa, topshiriq.

Xalq – (arab. yaratilgan jonzot, odamlar) – keng ma‘noda, muayyan mamlakatning barcha aholisi, tor ma‘noda, tarixiy-etnoijtimoiy birliklarning turli shakllari, chunonchi, millat, elat, etnik birlik, urug‘ va boshqalarni ifoda etuvchi tushunchadir. Xalq - birinchi marta xalqaro huquq subyekti sifatida 1945-yili BMT Ustavida "Xalqlarning tengligi va o‘z taqdirini o‘zi belgilash" tamoyilining mustahkamlanishi natijasida tan olingan.

Xalq farovonligi – milliy istiqloq mafkurasining asosiy g‘oyalari-dan biri. Xalq farovonligi har bir shaxs va oila farovonligi bilan bog‘liqdir. Bunda insonning shaxsiy manfaatlari jamiyat manfaatlari

bilan uygʻunlashib ketadi va har bir fuqaroning farovonligi butun jamiyat farovonligidir, degan tamoyil amalga oshadi.

Xartiya – (yun. qogʻoz, yorliq) oʻrta asrlarda ommaviy huquqiy siyosiy xarakterdagi hujjat boʻlgan. Hozirgi xalqaro huquqda deklaratsiyaning sinonimi. U – majburiy kuchga ega boʻlmagan, umumiy tamoyillar va maqsadlarni ifoda etuvchi hujjat.

Xususiylashtirish – mulkka egalik huquqining davlatdan xususiy shaxslarga oʻtishi.

Hamkorlik siyosati – xalqaro siyosat subyektlarining birgalikdagi siyosiy harakatlarda vujudga keladigan masalalar yuzasidan yagona nuqtayi nazarlarni ishlab chiqishida ifodalanuvchi munosabat turlaridan biri. Unga koʻra tomonlar oʻz faoliyatining asosiy yoʻnalishlarida mustaqillikni saqlab qolgani holda qarashlar mos tushuvchi amaliy masalalarda birgalikda faoliyat koʻrsatadilar. Masalan, gitlerchi Germaniyasiga qarshi davlatlar hamkorligi.

Harakat – maʼlum maqsadlarga erishishga yoʻnalgan ijtimoiy-siyosiy faoliyat; birlashma, tashkilot.

Huquq – davlat qonunlari bilan beriladigan erkinlik, harakat qilish imkoniyati, nimanidir amalga oshirish yoki nimadandir foydalanish, nimagadir egalik qilish; jamiyatdagi munosabatlarni, kishilar va ularning harakati va xulqini muvofiqlashtirish, davlat va jamiyat organlarini yashashini taʼminlashga imkoniyat berish maqsadlarida davlat tomonidan oʻrnatilgan va himoya qilinadigan umum majburiy ijtimoiy meʼyorlar va qoidalar.

Huquqiy davlat – huquq, Konstitutsiya va Qonun hukmronlik qiladigan davlatdir. Davlat va uning institutlari, mansabdor shaxslar jamiyat va fuqaro oldidagi oʻz masʼuliyatlarini his qilishlari, oʻz navbatida jamiyat va fuqaro, uning tashkilotlari davlat oldidagi masʼuliyatlarini his qilishlari kerak. Bu masʼuliyatni oshirish orqali huquqiy demokratik davlat shakllantiriladi va rivojlantiriladi hamda bu jarayon uzoq muddatni talab etadi.

Huquqiy madaniyat – umumiy madaniyatning muhim qismi. Huquqiy madaniyat tarixan asta - sekin shakllangan ijtimoiy voqea boʻlib, hozirgi davrda ilgʻor huquqiy davlatlarning va ularning fuqarolarining zaruriy xislati va taraqqiyot omiliga aylangan.

Shok terapiyasi (iqtisodiyotda) – iqtisodiyotni sogʻlomlashtirishga yoʻnaltirilgan qator salbiy oqibatlarini (narxlarning oʻsishi,

inflatsiya, bandlikning pasayishi va shunga o‘xshash boshqa holatlar) o‘z ichiga oluvchi radikal chora-tadbirlar majmuasi.

Evolutsiya (lotin tilidan tarjimasi – boshlash, vujudga kelish) – tizimning rivojlanish jarayonini anglatadigan tushuncha bo‘lib, birinchi galda jamiyatga xosdir. Unga ko‘ra, jamiyatda asta-sekin yuz berayotgan o‘zgarishlar tizimga, uning tuzilmalari tashkil qilinishi va funksiyalari sifatli o‘zgarishiga olib keladi.

Egalitarizm – fran. egalite-tenglik; umumiy tenglashtirishni jamiyatni tashkil etishning prinsipi g‘oyasiga asoslangan ijtimoiy-siyosiy fikr yo‘nalishlaridan biri.

Elat – bir tilda so‘zlashuvchi, o‘ziga xos madaniyati mavjud bo‘lgan va ma‘lum hududda yashaydigan hamda muayyan maqsad asosida birlashgan va o‘z tuzilmasiga ega bo‘lgan ijtimoiy-tarixiy birlik tushuniladi. Elat — kishilarningtil, hudud, iqtisodiy va madaniy jihatdan tarixan tarkib topgan birligi.

Elektoral – lot. elector-saylovchi; saylanadigan, tanlanadigan.

Elektorat – saylovlarda ma‘lum siyosiy partiyaga (siyosiy lider)ga ovoz beruvchi saylovchilar davrasi; ma‘lum bir saylov okrugi yoki mamlakat saylovchilari majmui.

Elektron hukumat – (angl. e-Government) – bu fuqarolar, biznes, davlat hokimiyatining boshqa tarmoqlari va davlat xizmatchilariga axborotni taqdim qilish va shakllanib bo‘lgan davlat xizmatlarining to‘plamini ko‘rsatish usulidir, bunda davlat va arizachi o‘rtasidagi o‘zaro shaxsiy aloqa minimallashtirilgan va imkon boricha maksimal ravishda axborot texnologiyalardan foydalaniladi. Elektron hukumat – mamlakat miqyosida boshqaruv jarayonlarning butun majmuasini avtomatlashtirishga asoslangan hamda davlat boshqaruvining samaradorligini sezilarli darajada oshirish va jamiyatning har bir a‘zosi uchun ijtimoiy kommunikatsiyalar xarajatlarini kamaytirish maqsadiga xizmat qiluvchi davlat boshqaruvi elektron hujjat almashinuvi tizimi. Elektron hukumatni yaratish hujjatlarni va ularni ishlash jarayonlarini boshqarish bilan bog‘liq vazifalarning to‘liq ko‘lamini hal etishni amalga oshiruvchi ijtimoiy boshqaruvining umumdavlat taqsimlash tizimi qurilishini nazarda tutadi.

Emissiya – fr. émission – chiqarish; pul emissiyasi - muomalaga yangi pullarni chiqarish, muomaladagi pul hajmini ko‘paytirish. Emissiya naqd yoki naqd pulsiz bo‘lishi mumkin.

Empirizm – yunon. emperia-tajriba; tajribani bilishning birdan-bir vositasi, deb tan oluvchi ta’limot.

Erkinlashtirish – mamlakatning demokratik jamiyatga o’tish va islohotlar o’tkazish jarayonida mavjud bo’ladigan turli to’siqlar, cheklashlar va yon berishga majbur yetadigan omillardan qutilishga qaratilgan amaliyfaoliyatdir. U demokratik jarayonlarning samarali rivojiga yangi kuch, quvvat va ilhom bag’ishlash imkoniyatini yaratadi.

Etnos – yun. ethnos - xalq, qabila, to’da, kishilar guruhi, irq ma’nolarni anglatadi.

Yuksak ma’naviyat – inson ma’naviyatining eng yuqori darajasi bo’lib, u insonlarni eng ezgu va ulug’ maqsadlarga yo’naltirishga xizmat qiladigan ona Vatan baxti iqboli yo’lida buyuk jasoratga chorlaydigan yengilmas kuchdir.

Yurt tinchligi – milliy istiqloq mafkurasining asosiy g’oyalaridan biri, mamlakat barqaror taraqqiyotining asosiy sharti.

Yakka shakldagi manfaat – bir kishining ehtiyojlarini ifoda etuvchi manfaatlar majmuidir

Yashillar – ekologik siyosatni amalga oshirish trafdori bo’lgan, tabiiy muhitni sog’lomlashtirish va himoyalashni asosiy maqsad qilib olgan jamoatchilik harakati yoki siyosiy partiya.

ISESCO – Islom Konferensiyasi tashkilotining Ta’lim, fan va madaniyat masalalari bo’yicha muassasi.

Uz domen zonasi – ma’lum darajadagi “Uz” domeniga kiruvchi domen nomlarining majmuasi; barcha ro’yxatga olingan “Uz” domen nomli saytlarni birlashtiruvchi va shu tarzda mazkur domen bilan yagona Internet-makonini tashkil etuvchi veb-zona. O‘zbekiston Respublikasining mamlakat kodini ifodalovchi, maxsus vakolatli tashkilot tomonidan boshqariladigan va muvofiqlashtiriladigan hamda O‘zbekiston Respublikasining yurisdiksiyasi ostidagi o‘z ichiga keyingi daraja domen nomlarini oluvchi yuqori daraja domen. «UZ» domenidagi domen nomlarini ro’yxatdan o’tkazish va ulardan foydalanish tartibi to’g’risidagi nizomni tasdiqlash haqida. (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2008 y., 26-27-son, 255-modda; 2015 y., 5-son, 61-modda).

ZiyoNet – **ZiyoNET jamoat axborot ta’lim tarmog’i.** O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning 2005-

yil 28-sentabrdagi PQ191-sonli “O‘zbekiston Respublikasining jamoat ta’lim axborot tarmog‘ini tashkil etish to‘g‘risida”gi Qaroriga muvofiq tashkil topgan. Ziyonet tarmog‘ining asosiy maqsadi, respublika yoshlari hamda ta’lim oluvchilari uchun ta’lim olish tizimida keng ko‘lamli axborot-kommunikatsiya xizmatlarini joriy etishdan iborat. Ziyonet O‘zbekiston Respublikasiga taalluqli bo‘lgan turli resurslar tiplaridan axborot axborot ta’lim tarmog‘i: darsliklar, o‘quv va metodik qo‘llanmalar, leksiyalar konspektlari, referatlar, taqdimotlar, ma’lumotnomalar va lug‘atlar, bakalavrlarning bitiruv ishlari, magistr-larning dissertatsiyalari, nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalarning avtoreferatlari va yana boshqalar.

Ziyonet O‘zbekiston Respublikasiga taalluqli bo‘lgan turli resurslar tiplaridan axborot ta’lim tarmog‘i: darsliklar, o‘quv va metodik qo‘llanmalar, leksiyalar konspektlari, referatlar, taqdimotlar, ma’lumotnomalar va lug‘atlar, bakalavrlarning bitiruv ishlari, magistrlarning dissertatsiyalari, nomzodlik va doktorlik dissertatsiya-larning avtoreferatlari va yana boshqalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. 29.08.1997 y. 464-I-son.
2. O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida qonuni 04.01.2017.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev raisligida 2018-yil 27-iyul kuni o'tkazilgan "Jinoyatchilikning oldini olish, davlat idoralari va jamiyatning bu boradagi mas'uliyatini oshirish" masalalariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishidagi ma'ruzasidan.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev "Tanqidiy tahlil, Qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". O'zbekiston NMIU. 2017.
5. PQ-3628-son 29.03.2018 Davlat organlarining ekspert-tahlil faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida
6. Конвенция Организация Объединенных Наций против коррупции 31.10.2003.
7. Abduvali Saybnazarov. Singapur korrupsiyaga qarshi kurash tajribasi
8. Official Journal of the European Communities
9. Corruption and Integrity Improvement Initiatives in Developing Countries
10. Council of Europe, European Treaty Series, No. 173
11. BMT Bosh Assambleyasining 55/25 qarori.
12. Axmedov B. "Ahkomul Qur'on" pora va poraxo'rlik haqida
13. Hamidulloh Beruni. Pora va uning turlari.
14. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf Qarz va unga bog'liq masalalar.
15. Internet ma'lumotlari asosida (uza.uz, ziyouz.com, vatanim.uz lex.uz, apa.org, bbc.com, saytidagi materiallardan foydalanildi).

MUNDARIJA

Kirish	3
 I BOB. KORRUASIYA TUSHUNCHASI, UNING KELIB CHIQUISH TARIXI, TURLARI VA DARAJALARI	
1.1. <i>Ta'rif</i>	12
1.2. <i>Korrupsiya tarixi</i>	12
1.3. <i>Tipologiya</i>	15
1.4. <i>Korrupsiyani axloqiy baholash</i>	16
1.5. <i>Korrupsiya turlari</i>	17
1.6 <i>Korrupsiya xizmatlari bozori</i>	18
1.7 <i>Shaxsiy manfaat</i>	19
1.8 <i>Korrupsion illatning boyitish joylari</i>	20
1.9 <i>Sud tizimidagi korrupsiya</i>	21
1.10 <i>Korrupsiyaning zarari</i>	22
1.11 <i>Korrupsiyaning maqbul darajasi</i>	23
1.12 <i>Xalqaro savdoda korrupsiya</i>	24
1.13 <i>Korrupsiyaning sabablari. Asosiy qarama-qarshilik</i>	24
1.14 <i>Yuqori darajadagi korrupsiya sabablari</i>	26
1.15 <i>Korrupsiyaga qarshi kurash</i>	28
1.16 <i>Tashqi boshqaruv</i>	29
1.17 <i>Saylov tizimi</i>	30
1.18 <i>Umumiy choralar</i>	31
1.19 <i>Obyektiv qiyinchiliklar</i>	32
 II BOB. KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHDA JAHON TAJRIBASI	
2.1. <i>Singapurning korrupsiyaga qarshi strategiyasi</i>	40
2.2. <i>Finlandiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasi</i>	44
2.3. <i>Shvesiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasi</i>	45
2.4. <i>Rossiyadagi korrupsiya</i>	45
2.5 <i>Yaponiya tajribasi</i>	49
2.6 <i>Avstraliyada korrupsiyaga qarshi maxsus kurslar kurashadi</i>	52
2.7 <i>Indoneziya: korrupsiyaga qarshi 9 ta qadriyat</i>	55
2.8 <i>AQSHda bexosdan xatoga yo'l qo'ygan xodim jazolanmaydi</i>	56

III BOB. KORRUPSIYANING IQTISODIY TAHLILI	
3.1. <i>Korrupsiya bo'lgan iqtisodiyotda resurslarni taqsimlash modeli.....</i>	57
3.2. <i>Asosiy agent nazariyasi.....</i>	58
IV BOB. O'ZBEKISTONDA PORAXO'RLIK VA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH SIYOSATI	
4.1. <i>Poraxo'rlik va korrupsiya tushunchasi va e'tirof qilinishi</i>	63
4.2. <i>Jarimalar.....</i>	64
4.3. <i>Siyosat.....</i>	64
4.4. <i>Muhim xavf sohalari.....</i>	66
4.5. <i>Korrupsiya to'g'risidagi axborot qanday topshirilishi kerak?.....</i>	67
4.6. <i>Korrupsion jinoyatlar jinoiy javobgarlik.....</i>	68
4.7. <i>O'zbekistonda korrupsion holatlar, ularning xususiyatlari qarshi kurash strategiyasi va huquqiy asoslari.....</i>	70
4.8. <i>O'zbekiston Respublikasining qonuni Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida.....</i>	96
4.9. <i>O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonunining qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida qarori.....</i>	114
4.10. <i>O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni.....</i>	116
V BOB. KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH BO'YICHA XALQARO QONUNCHILIK	
5.1. <i>Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar va shartnomalar</i>	127
5.2. <i>Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi.....</i>	129
VI BOB. ISLOMDA KORRUPSIYA - MA'NAVIY-AXLOQIY ILLAT SIFATIDA	
6.1 <i>Islomda korrupsiyaning asosiy ko'rinishi bo'lgan riboxo'rlik, rishvaxo'rlik, sudxurlik kabi illatlarga berilgan ta'rif va tavsif ...</i>	262
6.2 <i>Pora va uning turlari.....</i>	272
6.3 <i>Sudxo'rlik.....</i>	288
XULOSA.....	290
GLOSSARIY	292
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	323

**B.A. ALIYEV, A. MUXTAROV, T.O. NOROV,
N.N. QODIROV, J.K. BAYALIYEV, A.MUZAFFAROV**

O‘ZBEKISTONNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH STRATEGIYASI

**Toshkent – «INNOVATSION RIVOJLANISH
NASHRIYOT-MATBAA UYI» – 2021**

Muharrir:	M. Hayitova
Tex. muharrir:	M.Tursunov
Musavvir:	A.Shushunov
Musahhih:	L.Ibragimov
Kompyuterda sahifalovchi:	M.Zoyirova

**E-mail: nashr2019@inbox.ru Tel: +99899920-90-35
№ 3226-275f-3128-7d30-5c28-4094-7907, 10.08.2021.**

Bosishga ruxsat etildi 04.08.2021.

Bichimi 60x84 1/16. «Timez Uz» garniturasini.

Ofset bosma usulida bosildi.

Shartli bosma tabog‘i: 28,5. Nashriyot bosma tabog‘i 20,3.

Tiraji: 50. Buyurtma № 264

**«INNOVATSION RIVOJLANISH NASHRIYOT-MATBAA UYI»
bosmaxonasida chop etildi.
100174, Toshkent sh, Olmazor tumani, Universitet ko‘chasi, 7-uy.**